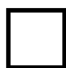
Dumitru Radu Popescu

COMPLEXUL OFEUEI

EDITURA" VIITORUL ROMÂNESC

DUMITRU RADU POPESCU

c o m i ' I j T OFBIJI:I

"DUMITRU RADU POPESCU

COMPLEXUL

OFELIEI

Editura Viitorul Românesc 1998
Coperta: Mi hai Creangă
Carte editată cu sprijinul Ministerului Culturii
I.S.B.N.: 973-9172-75-

X< AP1TOI.UI, I

COMPLEXUL OFELIEI

I

Să-ţi pierzi minţile din iubire! Dar nu dintr-odată, şi nu chiar din vina ta. Să intri în apă curgătoare culegînd flori, căutînd frumuseţea lor, fără să simţi cum pămîntul de sub picioare se desprinde de tine şi se duce în afundul rîului. De altfel, Shakespeare, pînă la scena morţii Oleliei printre flori, culegînd flori şi împodobindu-şi părul cu flori, nu ne lasă să vedem cum în mintea ei creşte idilic nebunia. Ca un regizor ce cunoaşte excelent legile montajului, Shakespeare elimină lungile pasaje de instalare a demenţei, ce-ar fi putut deveni cumplite - ca să nu ne arate dospirea nemiloasă a întunericului şi devastatoarea sa răbufnire în preafericita copilă Ofelia. Hroina nu trebuia să no apară în faţă copleşită treptat de vulgaritatea degradării ei mintale. Prea mult natualism ar fi putut strica, va să zică, pînă şi autenticitatea unui personaj plin de candoare. Dar aceaslă elipsă biografică are un dar miraculos - potenţează tragedia iubirii Ofeliei. Să ne amintim prima apariţie a fiicei lui Polonius: Laertes e gata să plece în Franţa, dar parcă nu poate ieşi din casă fără saşi copleşească sora cu sfaturi. Hatîrul (nu iubirea!) ce-i poartă Hamlet nu e decît un moft al sîngelui - parfumul şi alintul unei clipe, atîl! zice Laertes."Atîta doar? întreabă Ofelia. "Atîta socoate-l, spune Laertes cu viclenia moştenită de la tatăl său şi cu încrederea sa funciară în natura umană ce ştie să se avînte în slujirea ascunsă a minţii şi a sufletului. Laertes este cel care declanşează intenţionat o psihoză înspăimîntătoare: dacă Hamlet azi o place pe Ofelia, iar tina şi amăgirea nu-i mînjesc dorinţa virtuoasă - mîine ar putea fi altfel, căci la rangul său, dorinţa nu-i aparţine, nu-i a lui... Hamlet este robul naşterii şi nu poate să facă tot ce-ar dori, ca oamenii de rînd! De iubirea lui, de dorinţa lui atîrnă tăria şi puterea întregii ţări! Laertes ştie ce spune, dar nu-i spune tot ce ştie - că, bunăoară, de dorinţele regelui Claudius atîrnă toată puterea Danemarcei... Aici se înşală Laertes, fără să ştie. Din prima scenă, în care apare,

şi se întîlneşte cu Laertes, Ofelia înţelege că fratele ei nu mizează pe Hamlet. Tot ce întreprinde Hamlet e făţărnicie, însinuiază Laertes,intrînd voios pînă în gît în eroarea din care nu va ieşi decît în scena duelului cu Hamlet, cînd află adevărul, care este propria sa moarte. Propriu zis atunci înţelege că mizase greşit, pe Claudius. Dar e mult prea tîrziu şi pentru Ofelia, şi pentru tatăl său, Pclonius. Poate că dacă n-ar fi plecat zglobiu în Franţa şi-ar fi rămas în Danemarca, Laertes ar 11 putut fi alături de Hamlet şi de Ofelia, oprind moartea ce-a trimis în morminte atîtea vieţi!... Dar fluşturatica sa poftă de viaţă l-a împins spre Paris, lăsînd cucutei prilejul de a se desfăta în voie!..

2

"Oare te îndoieşti? e prima replică a Ofeliei. Oare are fratele ei Laertes vreun temei să se îndoiască de ea? Niciunul! Spre deosebire de Hamlet, prinţul îndoielii, Ofelia nu-şi oferă nici ei însăşi vreun temei că ar ocoli marile şi micile întrebări, îndoindu-se de ele şi de sine. Ea pare, şi este, din alt aluat plămădită... Dar dacă mecanismul atît de labil şi de abil, care este Hamlet, se va împotmoli şi va fi sfărîmat de nebunia şi putreziciunea Danemarcei, făptura fermă, lipsită de ascunzişuri în structura sa puternică şi fragedă, care este Ofelia, va fi mult mai uşor erodată şi distrusă. Laerles plecînd în Franţa, şi Polonius plecînd în pamînt, rămasă singură, Ofelia se va prăbuşi ireversibil, nilegînd, din frumuseţea lumii, flori. Să ne reamintim de sfaturile ce le primeşte de la fratele ei: să fie înţeleaptă cînd I lamlet îi va spune că-i este dragă, prinţul nefiincl mai mult decît "l-arată vrerea Danemarcei", Cinstea ei poate rămîne păgubită dacă-l ascultă prea încrezătoare pe prinţ... Învăţături, îndemnuri peste îndemnuri:

fa seama, ilar, ia seama surioară
Să stai în umbra dragostei, ferită
De focul şi primejdia dorinţei.
Cum şi virtutea nu scapă de bîrfeli, cel mai bun "străjer"

E frica-tinereţea, orişicîtă l-ar fi singurătatea, se-ntărîtă.Să fie frica locul prin care se poate pătrunde în misterele lumii? Ofelia promite să pună

tîlcul sfaturilor lui Laertes drept strajă inimii sale, dar se întreabă dacă nu cumva frăţiorul, ca preotul nevrednic îi arată drum aprig şi spinos către ceruri, în timp ce el ia calea tivită cu brînduşe a plăcerii, uitînd ce-a predicai... Li doar clipa cînd Laertes trebuie să se urce pe corabia cel va duce în Franţa! Oricum, în această scena Ofelia este îndemnată să-şi piardă, am pulea spune, încrederea în dragostea prinţului şi în dragostea ei pentru prinţ, ceea ce echivalează, desigur, cu pierderea inocenţei. Laertes este pentru Ofelia cel dintîi maestru al suspiciunii. Ea, care nu se îndoia de nimic, în inocenţa-i desăvîrşită, este îndemnată să se îndoiască de toate, dacă şi de iubire trebuie să se teamă! Şi să se îndoiască pînă şi de propriile ei sentimente şi gînduri, suspeclîndu-se singură, dacă, natura, crescînd, nu sporeşte numai în muşchi şi trup, ci şi în slujirea ascunsă a minţii şi a sufletului... Iată cum bietul om este, din rădăcini, propus păcatului. Repetăm: Ofelia ar fi putut lua aceste sfaturi drept nişte flecăreli de craidon... Dar sfaturile pe care le primeşte Laerles de la Polonius, în prezenţa Oleliei pol să-i pară Oleliei drepl nişte învăţături pe care l.n.il ei în primul rînd ei i !e dă! *Grai gîndurilor nu Ic da, şi, iar, iNu împlini un gînd nesocotit. Prietenii, odată încercaţi.. Cu cercuri de oţel să i legi de suflet... Primeşte judecata orişicui Iar [>e a ta păstrea:ăţi-o... ... însă, mai cu seamă, **I**'ii ţie însuţi credincios...*

Sfaturile fratelui şi ale tatălui pol conslilui un fel de melodă de iniţiere. Cum să pătrunzi mai bine în lumea spirituală acolo unde se află adevărul?... Cum să I simţi pe Dumnezeu trăind în line dacii nu esti înglobat în sînul familiei laie? În vechiul Testament individul, înscris în seminţia sa, se regăsea în strămoşul întemeielor de neam: **"Fiu** şi părintele Avraam sînlem Una"... Dar ce însemnă a fi credincios ţie însuşi? I,a curtea Danemarcei, Olelia, fiica lui Polonius, "ocupa" condiţia şi rangul tatălui ei. Şi după moartea lui Polonius ea moşteneşte condiţia sfetnicului de taina care a fost lalăl ei. Deci pulem vorbi în ca/.ul Oleliei de o conştiinţa a fiului, dacă ea

trebuia să fie exact cei cerea Polonius să fie? Şi atunci ce să însemne ca Laertes ■ şi implicit Olelia - mai presus de orice să nu se minlă pe ei înşişi? "Insa, mai cu scamă, l'ii ţie însuţi credincios"... Ţie însuţi să însemne că Iu apari ii unei familii, unui popor, Danemarcei? În legile creştine cam aşa ar fi... În "Evanghelia Simţului Euca" se spune că Isus era fiul Măriei şi al lui losif. care era fiul lui Eli, fiul lui Maatat, fiul lui Eevi... fiul lui losua... fiul lui David... fiul lui Noe... fiul lui Enoh... fiul lui Set, fiul lui Adam, fiul lui Dumnezeu. Poţi să nu împlineşti îndemnurile tatălui tău? Crescută în învăţătura creştina, Xelia îl considera pe Polonius un simt... Cel puţiii pînă ,ri clipa cînd îi interzice să-l mai vadă pe prinţul Haini :l. Atunci Polonius
I Hmimv.eu începe să se clatine şi să se rupă...

"Ţi-o spun deschis: de <r:'t încolo Nu virau să mai nedreptăţeşti o clipă Din timpul tău, verbina cu priuftti Hamlet. la seama,-ţi poruncesc."

O felia zice: "Prea bine, lată, ani să ie ascult." Dar sigur nu mai înţelege cum poale fi cineva credincios sie însuşi, dacă ascultă nu de sfaturile ci de poruncile alluia... Cum să nu-i mintă pe alţii, dacă se minte pe ea însăşi? Între iubirea pentru prinţul Hamlet şi îndatoririle lată de atotputernicul ei tată ce va alege O fel ia? Falā de legea sacră a familiei, impulsul libertăţii de a iubi ce şanse are? A fi iu însuţi ce înseamnă? Nimic?

3

Se spune că în regulamentele poliţiei americane se precizează cu fermitate că în cazul luptei cu o bandă

înarmată în care se află
şi o femeie, primul foc
se va trage asupra
femeii. Fa e bestia, ea
trebuie întîi ucisă, ea
polarizează toate
energiile masculine şi
moartea ei poale să
destrame elanul
criminal al bărbaţilor şi
barhătuşilor din haită.
Să fi învăţat făcătorii de
legi ceva din
comportamentul
lupoaicelor feroce, al
leoaicelor nemiloase? Să
fie instinctul ucigaş mai
atroce la femei decîl la

bărbaţi? Poate. Pentru perpetuarea speciei, femelele să aibă o mai mare grijă de trupul şi de clanul lor? Înger şi demon, femeia, precum Fminescu a zis

?În perioade violente, de criză, de tulburări, de nesiguranţă, ele să dea o stabilitate spiţei lor, să aducă, sau să încerce să aducă liniştea? Se pare că şi emasculaţii, efeminaţii, neterminaţii, hermafrodiţii, gigurţii se comportă în asemenea momente la tel, fioroşi, încercînd să-şi exacerbeze bărbăţia pe care n-o au, suplinind puterea prin violenţă, ca să pară în ochii femelelor şi în proprii lor ochişori altceva decît sînt, aşa cum ar voi ei să fie şi cum momentele belicoase şi confuze le dau iluzia că sînt. Astfel complexul Ofeliei se validează şi în cazul masculilor, dar nu prea al mascurilor, ci mai ales al spînilor, celor cu curul mare, celor înalţi şi păstoşi, uriaşi în toate masele muşchiulare şi în oase, dar gîjîiţi în cele al puterinţei. Îi vom numi gigurţi pre aceşti nu prea emiţătoşi de gigacalorii biologice, cărora puterea politică sau iluzia puterii artistice le dă o tensiune uneori apocaliptică şi o bucurie mortuară care în oglindă le vine bine. Supraoamenii filosofului german şi supermanii filmelor şliinţifico-fanlastice au în genele lor o violenţă vinovată, a neputinţei ce se vrea mai mult decît este? Piticimea lor, mult prea aplaudaţii tirani ai meridianelor şi secolilor aveau parcă fiecare ceva în ei din aluatul ofelic. Dar cum orice paranteză e bună dacă te readuce cît mai

repede la subiectul şi predicatul celor propuse în călare, să ne întoarcem la Ofelia noastră.

Ce e putred în Danemarca? Ilamlet nu ştie precis. Căulînd adevărul despre moartea tatălui său, el caută, de fapt, să descopere şi ce este putred în Dania. Căci numai putreziciunea putea răsturna temelia tronului regal, Temelia ţării. Primul lucru putred pe care-l descoperă Ilamlet este palul regal, palul în care chiar el fusese zămislii! C Iert ruda, iubita sa mamă, stă cocoţată în vîrful palului, în braţe cu unchiul Claudius, fratele tatălui lui ilamlet... Acest lucru e notoriu, îl ştiu şi poporenii, soldaţii care păzesc castelul regal, îl ştie şi prietenul lui Hamlet, Horalio. Dar Ofelia nu-l ştie? Sau nu vrea să vrea să-l ştie, sau nu vrea să vrea să se vadă că-l ştie? Patul în care Hamlet a fost zămislit în iubire e putred, cum putredă este iubirea Gerlrudei?... Pentru regele mort, da, putredă este iubirea ei, dar vie şi făloasă, publică, pînă la neruşinare este această iubire pentru noul rege! Deci nu e o iubire moartă în inima ei, e mai degrabă vorba de o inimă care putrezinind a dai lăstari, a lăstărit, ca să folosim o
terminologie ce are legătură cu cele ce în pămînt putrezind, viaţă încă mai rodesc. Ce este putred atunci cu desăvîrşire în Danemarca? Apa e putredă? Pămîntul e putred? Cerul e putred? Cerul încă nu e putred dacă şi un criminal încă îşi mai împreună mîinile şi-şi încovoaie genunchii în faţa tăriilor, dacă şi un nelegiuit care ştie cine este mai speră să fie iertat, deşi ştie că şi cuvintele sale sînt calpe şi nu se pot înălţa mai sus decît buzele sale. Dar o nădejde, un instinct ancestral îl determină să-şi plece fruntea în faţa utopiei divine. *De ce s-a schimbat Hamlet? "Aţi auzit ceva despre Hamlet Şi de schimbarea-i? O numesc aşa, Fiindcă nici lăuntric nici la faţă El nu mai seamănă cu sine însuşi"* Asta e îngrijorarea regelui. În faţa lui Rosencrantz şi Guildenstern, prietenii din copilărie - tinereţe ai prinţului danez. Să fie şi această slîntă prietenie intrată în afurisita destrămare a putreziciunii? Pînă la urmă se va observa că da. Dar totuşi nu este esenţială pentru existenţă, pentru fiinţarea omului, cîtă vreme o altă

catenă, a prieteniei cu Horaţio, rămîne neclintită! Atunci care e misterul schimbării la faţă a' prinţului Hamlet?
Fin psiholog, ca orice criminal, Claudius miroase că în structura prinţului s-a produs o modificare, dar, ca orice criminal, n-are puterea să vadă dincolo de mirosul său. Dac-ar fi văzut, ar fi putut să vadă încă dinainte de începerea piesei, finalul piesei - şi n-ar fi pus mîna pe cucuta vicleană s-o toarne în urechea fratelui, ca să nu simtă apoi şi el puterea cucutei intrîndu-i în trup prin ascuţişul spadei. Deci, bazîndu-se pe mirosul său, regele le spune celor doi căcănari, R şi G:

"Ce altă pricină l-a scos din fire, Afară de-a părintelui său moarte, Nu-mi pot închipui." Deci nu numai că nu zăreşte pricina ce l-a scos din fire pe Hamlet, clar nici nu şi-o poate imagina! Firesc. Criminalii au o fantezie limitată. O Tantezie pragmatică, am putea spune, bine conturată, dar atît. Esenţialul însă tot Claudius îl circumscrie: că prinţul Hamlet şi-a ieşit din fire nu doar din cauza morţii părintelui său, regele Harnici! Care să fie pricina ce la scos pe Hamlet din lîţîni, care a scos lumea din ţîţîni?

Trebuie să fie ceva mai puternic decît moartea, o deteriorare mai puternică decît moartea! Şi asta nu poate fi decît deteriorarea elementului principal al energiei vitale, deteriorarea şi putrezirea esenţei vieţii, esenţei verbului a fi, verbul existenţei, al vieţii - putrezirea sentimentului divin al iubirii.

Olelia, sute de ani jucată pe scenă şi tălmăcită ca o fragedă trestie gîndiloare şi iubitoare de flori, o flacără vie a gingaşelor sentimente, stinsă flacără, cuprinsă, fragedă trestie, de nebunia ce-a maculat-o murind cîntînd, dusă pe valuri spre o altă lume, Ofelia-fecioara pură este de fapt o bestie! înger şi demon, într-un f - n cînlăreţ. Iubirea ei este acel ceva, fundamental, putred i: Danemarca. Între tată şi prinţul iubit, între rege şi Ilamlet, între fratele Laertes şi visul vieţii sale, ea alege termenii primi ai ecuaţiei, cu puterea lor cu tot, şi în loc să-i fie iubitului ei rcazim şi să salveze Danemarca, moare şi ea,

omorind apoi totul în urma ei... Căci ne întrebăm ce s-ar fi întîmplat dacă Ilamlet ar fi găsit în Ofelia un sprijin, de la începui? N-ar mai fi trimis-o cu milă şi cu indignare furioasă la mînăstire, n-ar mai fi existai celebra sa îndoială, n-ar mai fi murii, în afara lui Claudius, nimeni! Şi nici Ilamlet n-ar mai fi murit.

Nehotărîrea, nebunia, jucată sau ba, melancolia - toate aceste eclipse şi tensiuni nu-i fuseseră în fire studentului petrecăreţ, Hamlet, prinţului deschis la fire, nesuspicios cu ceilalţi şi cu sine... Aşa încît ne vine să credem că "motorul" piesei nu este doar, sau poate nu în primul rînd (decît ca mobil al revenirii sale în Danemarca), moartea tatălui, a regelui Ilamlet, moartea adică, ci trădarea cu nevinovăţie a Ofeliei, putrezirea în Danemarca a verbului care da siguranţă firii, verbul a fi. Poate din prima clipă, pe meterezele castelului regal, trebuia, printre ostaşi, alături de prietenul Horaţio, să apară Ofelia. Nu, era altă piesă. Shakespeare a vrut să scrie piesa pe care o cunoaştem, "Hamlet". Montajul secvenţelor, scenelor, e perlect logic. Nevăzînd-o pe Ofelia alături de el, de taina sa!... El, Hamlet, care, precum chiar Ofelia recunoaşte faţă de tatăl ei:

"Zoritu-m-a cu dragostea-ntr-un fel Stăpîue, plin de cuviinţă
Şi spusele şi le-a-ntărit, stăpîne, Jurîndit-se pe toate cele sfinte!

Dar pînă la sfîrşitul actului I Ofelia nu vine în întîmpinarea lui Hamlet. Iar după întîlnirea cu Duhul, cînd Hamlet constată că "se petrec în cer şi pe pămînt mai multe lucruri de cîte-a visat" filosofia prietenului său Horaţio, cînd spune "că vremile ieşitu-şi-au din matcă", mai spune: *"O, soartă blestemată, nenoroc Să fiu născut ca să le-adun la loc"*...

... Hamlet jură împreună cu Horaţio şi Marcelus să meargă împreună mai departe, vremile ieşite din matcă să le-adune la loc. Ofelia lipseşte de la acest jurărnînt.

4

Dacă în Hamlet, Freud descoperă complexul oedipian în dorinţa încă din tinereţe a prinţului de a-şi

ucide tatăl şi a se căsători cu Gertruda... noi zicem că ar fi prea monstruos, dacă n-ar fi imposibil în Danemarca, oricît ar fi ea de putredă, ca să se petreacă aşa ceva, mai ales în partea a doua a pretenţiei domnului Sigismund din Viena, adică în episodul căsătoriei fiului cu propria sa mamă. Nu mai sîntem în Grecia, unu; doi: Oedip îşi omoară tatăl fără să ştie că omul ucis. din întîniplare, este tatăl său; trei:
Oedip nu şlie nici câ regina Iocasta este mama sa şi nici locasta nu ştie că izbăvitorul cetăţii, de ciumă, Oedip, este fiul ei! Ori la curtea regelui din Danemarca toată lumea cunoaşte pe toată lumea: acţiunea se desfăşoară la vedere, prinţul Hamlet îl cunoaşte pe tatăl său, regele Hamlet, o cunoaşte pe mama sa, Gertruda - şi viceversa! Şi care-ar fi miza căsătoriei fiului cu mama, impulsul genetic? Soarta din Oedip a trecut acum în plan secund, ca şi ambianţa socio-politică. Şi nu mai e nicio ciumă! E o putreziciune în Danemarca, dar aceasta s-a instalat după uciderea regelui Hamlet de către fratele său, ea n-a existat înainte, cînd chiar după spusele prinţului, puterea sublimă a tatălui său lumina regatul etc. Şi ar fi fost o tragedie - ridicolă să-l vedem pe prinţ căsătorindu-se cu mama sa, şi urcîndu-se în patul tatălui său - în surlele şi fala Danemarcei. Teatrul absurdului e un gen minor, uneori, ca şi parodia. Shakespeare l-a prefigurat în unele piese, dar nu l-a practicat, simţindu-l perisabil.

Freud merge mai departe - nu se lasă, ce vreţi, e doar savant! - şi spune că stavila pusă de către cultură complexului oedipian (Hamlet era şi studinte doar!) îl face pe prinţ să ezite să-l ucidă pe Claudius, pe ucigaşul tatălui său... Ezită deci datorită educaţiei să-l trimită în mormînt pe insul care a săvîrşit ce el însuşi dorise - să-l omoare pe rege şi să se căsătorească apoi cu Gertruda. Logica lui Freud, conformă religiei sale psihanalitice bazată pe sexul -

Dumnezeu a toate, este impecabilă, şi din acest motiv noi o considerăm falsă.

Şi-apoi, chiar contestatul Shakespeare, dacă ar opera cu scheme logice ar fi un autor care foarte uşor ar putea fi băgat în patul lui Procust şi lăsat acolo să doarmă în veci, neştiind - şi nepăsîndu-ne nici nouă prea tare - dacă doarme sau doarme cuprins de somnul de veci.

Complexul Ofeliei ar avea în enigma sa şi gena morţii? Pe cine ar dori Ofelia să-l ucidă, pe Ilamlet, pentru că simte că este iubit de mama-regină Gertruda? Mai bine să piară Hamlet decît să stea în poalele şi sub poalele regalei sale mămici?!... Nu vrea să-l împartă cu Gertruda? Sau şi Ofelia îşi iubeşte tatăl, pe Polonius, şi vrea să scape de cel îndrăgostii de ea, de cel de care şi ea se simte atrasă, prinţul Hamlet?! Sau îl iubeşte Ofelia pe fratele ei Laertes? Inceslui freudian să-i copleşească pe toţi şi să le ia minţile, robi propriului lor sex făcîndu-i?

Pe linia vienezului Freud argumente am putea găsi destule pentru complexul Ofeliei!... Aşa cum Freud zice că există o pornire incestuoasă în bătrînul rege Lear faţă de fiica sa Cordelia, am putea zice că şi în Polonius ar putea exista un asemenea diavol stătut faţă de fiica sa Ofelia. Dacă acelaş nor nebulos se află şi în cazul Porţia, din "Neguţătorul din Veneţia", relaţiile dintre părinţi şi copii pot fi trase la indigo, previzibile fiind deci... Şi neinteresante, deci. La fel şi relaţiile dintre fraţi. Nu, calea aleasă de Shakespeare e mai complexă decît complexitatea pe care o dă sîngele relaţiilor de familie.

Atunci în ce constă vina tragică a Ofeliei, şi în ce ar consta complexul Ofeliei? În imposibilitatea de a da cu toiagul precum Moise, despărţind apele, limpezind iubirea de trădare, de datorie filială, despărţind luciditatea de nebunie?... Ofelia nu-l ucide pe Hamlet - iubitul, dar oare nu ezitările ei îl duc pe prinţ în moarte? Dacă iubirea Ofeliei ar fi trecut de

partea dreptăţii lui Hamlet ce s-ar fi întîmplat în castelul Elsinor, în afară, poate, de o dramă burgheză?...

Shakespeare nu cunoaşte limite, este un autor fără bun simţ, fără aşa zisul nostru bun-simţ, el este un autor fără frîne, fără norme, şi asta este greşeala enormă ce i se poate reproşa, nelimitatul - nelimitarea - adică geniul său

!În "Hamlel", în afara izvoarelor istorice, specialiştii reţin faptul că Shakespeare a folosii numeroase elemente desprinse din propriile sale amintiri. Astfel, episodul morţii Ofeliei, inexistent în cronica lui Saxo Grammaticus, marchiază o întîmplare din vremea adolescenţei dramatrugului, la Slralford, cînd o tînără, pe nume Kalharinc Ilamlet, s-a înecat în rîul Avon.

În piesă, Ofelia. fiica lui Polonius, pare să nu li părăsit perimetrul Danemarcei! Fratele ei, Laertes, pleacă la Paris, pentru studii, chiar în actul I. Flamlet a venit de la studii, din Germania, pentru înmormîntarea tatălui său, regele. Horaţio, prietenul lui Hamlel, este şi el student. Dar Horaţio, care va reprezenta în piesă Prietenia adevărată, Mărturia, Memoria, este definit, din prima sa replică, drept un slujitor al ţării. Deci adevărul spus de el la Finele tragediei, va fi pus tot în slujba Danemarcei. Cînd Francisco întreabă (Aci I, scena 1): "Hei, Stai! acolo cine-i?"

"Prieteni ţării! răspunde Horaţio. Era, desigur, şi o parolă a celor ce făceau de strajă în faţa castelului de la Elsinor, dar, implicit, şi a celor ce făceau de strajă, ca prieteni ţării, la apărarea temeliilor ei. Nu întîinplător aceşti inşi, aceşti soldaţi şi cărturari, Bernardo, Francesco, Marcellus, Horaţio, vor vedea şi vor auzi cei dintîi duhul venind şi vorbind... Şi ei, Bernardo, Francesco, Marcellus, Horaţio - nu-l vor trăda niciodată pe Hamlet. Şi nici Danemarca.

Astfel am putea vorbi de un "grup" de prieteni ai ţării, care pun lot ce se petrece straniu în Danemarca în legătură cu destinul patriei lor. Apariţia Duhului la ceas de taină îl face pe Horaţio să creadă că aceasta "prevesteşte vreo stranie-ntîmplare ţării noastre." Tot Horaţio povesteşte "istoria" mai recentă a Danemarcei - intîmplările petrecute între riga Fortirnbras, norvegul, şi Hamlet, viteazul rege al Danemarcei. Tot el relatează ambiţiile lui Fortirnbras cel tînăr, "om neîncercal, fudul şi- nflăcărat", care a strîns, pentru jaf, "tot felul de golani de pretutindeni",

cu "scopul", "prea bine cunoscut", de a smulge, cu arma-n dinţi, pămîntul pierdui de tatăl său... Zice lloraţio:

"Jar scopul lui, prea binecunoscut La noi în stat "...

Deci l loraţio vorbeşte despre Danemarca, ţara sa, "ca stal," Şi de "izvorul străjilor", pe terasa de la Elsinor, legat (izvorul!) de zbuciumul ţării.

Deci tragedia prinţului Iiamlet purcede în clipa cînd zbuciumul ţării începuse să dea în vileag tragedia Danemarcei, ca stat! Sub ameninţarea norvegului tînăr, Danemarca putea să nu "mai fie". A fi sau a nu fi ca individ, a fi sau a nu fi ca stat - iată o posibilă întrebare.

Ofelia face parte din prietenii ţării? Sau e din stirpea celor prerocupaţi doar de propriile lor valori vitale, aflate mai toate în slujba crosului şi a domesticului, şi nicidecum măcar tangente cu valorile morale, religioase, statale?!...

lloraţio face un soi de analogie între Danemarca acestui ceas de restrişte şi falnica Romă... FI trasează, aproape, un semn de egalitate între Roma şi ţara sa! Mai ieşiseră morţii din gropile lor doar...

"În statul glorios al Rornii-n floare, Nainte ile-a cădea măreţul Cezar..."

Iar lloraţio, cînd zăreşte Duhul, îl roagă să-i vorbească!...

"Vorbeşte-mi!
De ştii vreo taină despre soarta ţării, Pe care a/lînd-o poţi s-o preîntîmpini, Vorbeşte!"

El e convins, Horaţio, că asemeni timpurilor măreţului Cezar, şi acum, tot "ce-i cobe de-ntîmplări cumplite"...

"Ursitelor etern prevestitori Restriştilor ce vin precnvîntări - Pămîntul azi şi cerul le arată Cuprinsului şi oamenilor ţării"

Trebuie să subliniem un fapt important: Duhul nu se arată decît lui Ilamlet şi prietenilor ţării!

Pentru Iloraţio, ca şi pentru ceilalţi prieteni ai ţării, Hamlet, regele decedat, este asemeni lui Cezar în glorie... Şi poale - de ce nu? de ce n-ar bănui ei că numai un asasinat pulea să-l învingă? - şi în moarte regele Hamlet a intrai datorită unui perfid complot pus la cale de cineva care-i dorea tronul!...

Lui Claudius, fratele şi asasinul regelui ucis, nu i se prevesteşte nicio ursită. Pămîntul şi cerul nu le dă nici reginei, sau lui Polonius! - vreun semn al restriştilor ce o să vină. Cei care nu sînl prieteni ţării nu aud nicio precuvîntare! Nici Ofelia nu vede şi nu aude Duhul!

De altlcl, Duhul, aşa cum va constata Iloraţio, e "mut cu noi". Deci prietenii ţării îl văd şi-l aud, dar el nu le vorbeşte. "Lui însă-i va vorbi", zice Horaţio, gîndindu-se la prinţul Hamlet. Şi într-adevăr, Duhul cu Hamlet va vorbi!

Claudius, noul rege, e îngrijorai şi el de soarta stalului, fiind îngrijorai de soarta palului său. Vede şi el răul gala să cuprindă Danemarca, dar el vede răul doar venind din Norvegia! Venind din afara ţării! Ori Danemarca începe să se ruineze din interior, putreziciunea ei vine din interiorul ei, din chiar chintesenţa Puterii ei, din chiar castelul regal, din chiar patul regal! Aici nimic nu mai este curat, deplin, nici bucuria!... Jumătăţile de măsură se definesc: rîsul şi plînsul în aceiaşi ochi. Într-o asemenea cadenţă a pierderii omenescului, Ofelia se putea menţine lilială, pură?

La această putrezire a statului, şi a statutului lor de conducători a; Danemarcei, toţi cei din jurul tronului sînt vinovaţi. Căci toţi l-au sfătuit pe Claudius s-o facă pe Gertruda, cumnata sa, părtaşă la tronul regal, părtaşă la patul regal. Să-l auzim pe Claudius sintetizînd starea naţiunii sale:

"Cu o cernită bucurie, deci, C-un ochi rîzînd, cu celălalt în lacrimi, Nuntind în jale, prohodind la nuntă, Şi cumpănind răsfăţul cu mîhnirea, Cumnata noastră ieri, azi doamna noastră, Părtaşă-mpărătească-n amuţirea Războinicului nostru stat, cu noi, Am luat-o de soţie după-ndemnul Cuvintelor de bunăvoie sfaturi Pe care ni le-aţi dat cu-acest prilej Deci tuturor, aici, vă mulţumim".

E clar deci că toţi curtenii sînt complici. Toţi sînt, mai mult sau mai puţin, părtaşi la asasinatul regal, la uciderea regelui Hamlet şi la asasinarea Danemarcei. Putreziciunea e în ei, în puterea lor. Sau,

altfel spus, puterea lor este morbul ce clocoteşte în ei.

Claudius, insistă, în orbirea sa, să dea vina stării înfrigurate a statului exclusiv pe... străini! *"Aflaţi acum că Fortimbras cel tînăr, Mic pre punînd pe vrednicia noastră, Sau socotind că statul nostru-i şubred Şi gata să se surpe-n urma morţii Iubitului Ilandet, al nostru frate..."*

În ce crede Claudius? În iubirea faţă de Dumnezeu, nu, căci nu şi-ar fi ucis fratele. Mai tîrzuiu, îngenunchind, încercînd o reconciliere cu cerul, singur recunoaşte că n-au aripi cuvintele sale să se înalţe în tării, sînt grele de necredinţă şi rămîn pe pămînt. Cerul îi rămîne inaccesibil. Niciun ajutor nu-i poate veni de Sus! Dar de pe pămînt? În prietenie, în morală, în onoare a crezut cîndva? Sau crede în puterea nestrămutată a artei, cum cred actorii în teatru, cum crede şi Hamlet în magia teatrului?... Nu. îşi pune întrebări asupra lumii, asupra existenţei, asupra identităţii universale, cum îşi pune prinţul Hamlet? Nu. El e dintre cei pentru care existenţa e o vorbă, nu un cuvînt. Totul - vorbe, vorbe, vorbe. Prinţul poate fi luat şi drept nebun, dacă în atîlea valori supreme crede! În identitatea balenelor din cer poate chiar crede, de ce nu? O fi învăţat în şcolile germane, nu doar fizica, ci şi metafizica, înfrăţirea cu universul, vibraţia identităţii universale. De aceea el şi poale vorbi cu Duhul! Cu puterile fără trup, cu glasurile altor lumi... Fii poate chiar înnebuni, căci ar avea de ce, crezînd în atîtea valori!... Dar Claudius nu crede decîl în pal, în sex, într-un apetit priapric lipsit de iubire. El n-o iubeşte pe Gertruda, el o posedă. Elanul său sexual orb nu poate fi şi nu este o clipă iubire... Gertruda, avînd un fiu student, aflată la o vîrstă critică, putea fi copleşită de priaprismul fratelui mai tînăr al soţului ei. Şi-a fost.

Că regele Claudius n-o iubeşte cu adevărat pe regina Gertruda se vede în scena duelului dintre Hamlet şi Laerles, cînd regina presimţind că s a pus ceva groaznic la cale şi nebănuind ce - sau intuind că e vorba de viaţa fiului ei, bea pocalul cu otravă, ca să-l determine pe Claudius - de ştie de otrava din pocal - s-o oprească... Şi să oprească moartea pusă la cale! Dar Claudius, aproape senin, o lasă în pace - să bea licoarea ucigaşă... Să scape de regină? Să nu mai afle Hamlet că şi în paharul regal, el, Claudius, pusese un inel otrăvit? Inelul - semnul cununiei şi al morţii, semnul legăturii şi al despărţirii... Nu, Claudius, priapric, doar ştie să posede ca nimeni altul.

Prinţul Hamlet, văzînd ce s-a petrecut cu mama sa, nu-şi poate închipui, îngrozit, ziua de mîine, cînd Ofelia ar putea fi victima - inocentă, ca să zicem astfel, a mull harnicului cocoş regal? O trimite pe Ofelia la mînăsiire doar îngrozit de ce s-a petrecut cu Gertruda, iubita sa mamă, sau şi îngrozit de ce s-ar putea întîmpla şi cu iubita sa Ofelia?

Al cui este, acum, Timpul? Al celor care-l ştiu folosi şi cîntări. Regele ştie. E timpul său. El ştie că e şi timpul lui Laertes, care, într-un fel, îi seamănă, deşi este fiul lui Polonius... Sau Claudius ştie că Laertes este propriul său fiu?
Doar îi spusese lui Laertes: *"Ce poţi să ceri, iar noi să nu-l preîntîmpinăm cu darul?"*

După aeesl semn de întrebare alotdăruitor, Claudius găseşte şi o explicaţie, ca gestul dărniciei sale să pară legal: *"Nu-s fraţi mai buni nici inima cu mintea, Nu-s mîinile mai credincioase gurii Ca tronului nostru bunului tău tată!"*

Adică el a ajuns pe tron datorită frăţiei, complicităţii lui Polonius? Sau el, Claudius, a luat tronul Danemarcei, l- a smuls omorîndu-şi fratele, ca mîine pe acest tron să-l pună pe fiul său... Laertes?

E o ipoteză care ar răsturna unele ecuaţii din marea problemă a fratricidului... şi nu numai a ei!

Putea fi Claudius tatăl lui Laertes, fiindcă priaprismul său funciar i-ar fi dat şi această libertate. "Nu- s fraţi mai buni nici inima cu mintea" - cum este el cu Polonius. Mintea complotului regal să fi fost Polonius? Oricum, aşa cum Claudius nu s-a sfiit să se urce în patul cumnatei sale, în patul fratelui său, n-avea de ce să-şi facă scrupule şi să nu se arunce în patul unui frate de "inimă şi de minte", cum era Polonius. Pe care mai tîrziu putea să-l ucidă, ca pe propriul său frate...

Zice regele:

"Laertes-alegeţi ora. Timpu-al tău e, Şi dăruie-i tot ce-i mai bun în tine".
Dar continuă cu un vers teribil.:
"Iar tu, Ilamlet, al meu nepot şi fiu..."

Deci Hamlet îi este nepot, după fratele său, regele ucis, şi fiu, după soţia acestuia, care acuma-i este soţie? Da, aşa este! Da, Hamlet, sigur, nu este fiul lui Claudius...

Laertes este fiul lui Claudius. Şi Ofelia este sora lui Laertes. Să fie şi Ofelia fiica lui Claudius?

Cînd Claudius îi spune lui Hamlet că-i este nepot şi fiu, acesta răspunde, aparte:
"De-acelaşi neam, dar nu de-acelaşi soi."

De alll'el, trebuie subliniat, aceasta este prima replică a lui Hamlet! Debutul său în scenă se face deci cu o delimitare - spusă aparte, deci pentru sine! - : "De-acelaşi neam, dar nu de-acelaşi soi."

încă înainte de-ai vorbi Horaţio de existenţa Duhului, încă înainte de a discuta cu prietenii săi şi cu Duhul, Hamlet trage o linie de despărţire între el şi Claudius. Cuvîntul, mai tare decît tăişul săbiei.

- *"De ce te-apasă negurile încă?* îl întreabă, în continuare, regele.

-*"Părere, sire: prea stau lîngă soare."*

Aceasta este prima replică rostită cu voce tare de către Hamlet: îl apasă negurile, fiindcă stă "Prea lîngă soare", deci prea lîngă lumină - lîngă adevăr. Lîngă adevărul întrevăzut în neguri.

Dar care este acest adevăr, şi cine va aduce lumina care va destrăma negurile apăsătoare? Duhul. Şi conştiinţa lui Hamlet.

Dar, deocamdată, lot ce se întîmplă cu el e "nefiresc", e în afara firii! Regina vrea să-l îmbune, îndemnîndu-I:
"De ce să-l cauţi veşnic în ţărînă, Cu genele lăsate, pe-al tău tată? Tot ce trăieşte moare,-i scris să fie, Trecîncl, tu ştii, din viaţă-n veşnicie".

Şi dacă este astfel dat, ca tot ce-i scris să fie, ca tot ce trăieşte să moară, atunci, întreabă regina:
"Ce-ţi pare-atît de nefiresc cu tine?"

Cum să nu-i pară? Atîtea?... Hamlet are presimţiri, deş'i încă n-a vorbit cu Duhul... deşi încă nu ştie că duhul tatălui său a venit din moarte, că, deci, şi ce e mort poate învia!... Nefiresc cu el? Zice:
"Să mi se pară, doamnă? Nu-i părere!"

Deci e o certitudine. Deci nu e o părere.
"O, nu! Aşa chiar este, mamă scumpă! Că nu e-n stare portul meu cernii, Nici negrul strai al datinei solemne, Nici şuierul amarnicei suflări, Şi nici al ochilor izvor de lacrimi, Nici chipul care cată la pămînt Şi fel de fel de semne-ale durerii în lume să arate cum sînt eu. (s.n.) Acestea pot într-adevăr "să pară", Sînt doar purtări ce pot a fi jucate De orice om. Dar chinul ce e-n mine Nu cere tuci veşminte, nici suspine"... (s.n.) Deci înainte de apariţia Duhului tatălui său, Hamlet simte chinul ce este în el! Isus a suferit că l-au trădat apostolii, prietenii, fariseii, cărturarii, suferă că l-au pus pe cruce... Dar suferinţa lui Hamlet va fi mai mică? Prietenii care s-au lepădat de el, trădîndu-l precum Iuda, Rosencrantz şi Guildenstern... Şi unchiul? Şi mama?... Şi Ofelia? Isus a iubit vreo fecioară cum a iubit-o Hamlet pe Ofelia? A cunoscut tragedia iubirii?... Hamlet, da, a băut şi acest pahar.

"Oh, slăbiciune Tu te numeşti femeie!" zice, gîndindu-se la fapta mamei sale, care, doar cu o lună în urmă... se-alipea de regele Hamlet de parcă doru-i "Creştea din saţiul său". Femeia = slăbiciune? Mai rău! Femeia este mai rea chiar decît o bestie! *"O, doamne!*

Cînd şi o fiară fără judecată Ar fi jelit mai mult"... Cum s-o privească el, mai tîrziu, pe Ofelia, decît ca pe o întruchipare a slăbiciunii, decît ca pe o fiinţă aflată sub cota fiarelor fără minte?!
Dar, deocamdată, căci sîntem doar în actul prim al piesei, Hanilel îl ascultă pe rege cum vrea să i Iacă să înţeleagă bine ce este soarta, căreia trebuie să i te supui! Deci Claudius - Iară să ştim în această scenă dezvăluirile Duhului, realitatea despre moartea regelui Hamlet - vrea să arate Danemarcei că moartea fratelui său a venit dintr-o decizie a sorţii! E o încercare de a masca fratricidul, public, ori de-a

spune cu cinism că soarta este chiar el însuşi, Claudius?! Căci el a holărît şi împlinit scurtarea vieţii fratelui său! Dar mai bine să-l auzim pe ucigaş "prelucrîndu-1" pe prinţ, onctuos, că e vrednic de laudă că se-nchină părintelui său mort, dar că a stărui într-un "îndărătnic doliu, E calea necucernicei orbiri, E-un chin neomenesc", (s.n.) Ba mai mult, aceasta arată "un cuget răzvrătit faţă de cer, Un suflet slab, un gînd nestăpînit, O minte simplă, fără învăţătură." Cel care nu crede în lemeinicia cerului vorbeşte cu mîhnire, cică, despre cei răzvrătiţi faţă de cer. Dar în forul său lăuntric nu este nici o flacără, e un gol: Claudius joacă teatru! Comedia cucernicului! Vrea, jucînd teatru, să-l convingă pe Hamlet că adevărata credinţă în ceruri a unui om învăţat este să spună după el: "Aşa e dat să fie!" Altfel, e o Ruşine! Actorul Claudius nu ştie, dînd acest recital de făţărnicie în faţa lui Hamlet, că poate în aceste clipe prinţului îi trece prin minţi să-i întindă cîndva o cursă, jucîndu-i drept în faţă, şi în faţa Danemarcei, o scenă, cu actori adevăraţi!... Oricum, înlîi teatrul îl va ucide pe Claudius.

Dar mai este pînă atunci! Trebuie să vină scena întîlnirii, pe terasa castelului de la Elsinor, dintre Hamlet şi Duhul tatălui său. Glasul din moarte spunîndu-i adevărul şi punîndu-l pe prinţ să jure că n-o să-l uite - glasul acela îl învaţă pe prinţ să nu uite ,şi-l învaţă să şi moară. Căci din acele clipe el va simţi mereu cum creşte în el moartea, clipă cu clipă, înstăpîniiidu-l.Cum moare O fel ia? Ha chiar şi-a pierdut minţile, eîntînd, împletind coroniţe de flori? Nebunia care trebuia să i cuprindă pe Ilarnlet, o cuprinde pe ea, văzînd cum lumea şi-a ieşit din ţîţîni? Laertes, sora ta s-a înecai! aflăm de la regină.
"/.' lîngă rîu o salcie pletoasă, Ce frunza-i sură-n ape şi oglindeşte. Purtind cununi ciudate de urzici, (s.n) De margarete şi de gălbinele..."

Va să zică, purlînd cununi, nu o singură cunună, Ofelia, încercînd să se agaţe de o creangă de salcie, ca să anine "de-o creangă plîngăloare" cununa ei, un "ram vrăjmaş s-a rupt"... Şi ea, în "vesela-i găteală cîmpenească", în "rîul plin de lacrimi a căzut". Ha cînla şi plîngea? Da, dacă rîul era plin de lacrimle ei. Nu-şi căuta moartea'? Nu s-a sinucis? Vrînd să agaţe o cunună de flori într-o salcie plîngătoare, n-a vrut să pună astfel capăt unei vieţi care nu-şi mai avea rostul, voind în urma ei să nu mai rămîna nimic, decîl o coroniţă de flori într-un lemn fără roade, sterp, cum e salcia'? Fia nu mai găseşte în aceste clipe niciun rosi lumii şi renunţă eîntînd, înnebunită, dar nu total ieşiLă din minţi! - la orice amăgiri. Ea decide: a nu fi! Marea întrebare pe care Flamlel şi o pusese, a fi sau a nu fi, (iu i putuse rămîne străină. Prinţul îi mărturisise şi ei, cîndva, frâmînlările, chinurile sale... S-au poate Ofelia ascultase, ascunsă după perdele, marele monolog'?... Posibil! Da! Nu mai vrea, Ofelia, nici să se resemneze, trăind oricum, şi nici să se iluzioneze găsind un sens existenţei... Dar nici nu iese din scenă şi din viaţă, urlînd, blestemînd viaţa, divinitatea ele.! Ea se stinge ca un cînlec. S-au întîmplat asemenea lucruri în Danemarca încît nici filosofia lui Horaţio nu le-ar fi pulul cuprinde!... Ce

25idealuri niai pot riunîne în picioare? Ce oameni au mai rămas curaţi?... Dacă şi Ilanilel a părăsit-o, trimiţînd-o la mănăstire, dacă şi iubirea s-a dus, să vină haosul, informul, şi să înghită în burta sa oameni, credinţe, forme, totul! Existenţa schimonosită să explodeze cu desăvîrşire şi să triumfe tăcerea veşnică şi zădărnicia putregaiului! Hamlet îşi găseşte un alibi pentru a trăi: să facă lumină, adevărul să se aşeze peste Danemarca. Duhul tatălui său, duhul regelui neîntinat i s-a arătat prinţului şi i-a spus ce trebuie să facă!... Ofeliei nu i s-a arătat duhul tatălui ei, Polonius! De ce? Fiindcă Polonius fusese ce fusese... Şi moartea îi închisese gura!

Cîntînd frînturi de cînlec vechi, plutind pe valurile rîului, Ofeliei...

"Veşmintele i s-au umflat de apă Si-o duseră o vreme ca pe-o nimfă"... Ofelia...

"Ca o fiinţă odrăslită acolo Şi înconjurată de stihia ei"... e trasă mai apoi la fund, în groapa de nămol... smulgînd-o de la cîntu-i

"Cel prea duios." Nu-şi căutase, repetăm, sfîrşitul, printre flori, în apele rîului? Nu voise să devină altceva, carnea ei, decît era? Ea e partea existenţei care spune nu?... aşa cum Hamlet spusese da vieţii?... întrebări. Nu putea, repetăm, să nu cunoască întrebările prinţului asupra rostului omului în lume, nu putea să nu-l fi auzit... Să-l ascultăm pe Hamlet.

"Oh, carnea asta, mult, prea mult vîrtoasă, De s-ar topi şi s-ar preface-n rouă, Sau dacă cel de sus n-ar sta-mpotrivă, Cu legea lui, uciderii de sine! O, doamne, cît de lînced şi-nvechit, Şi trist, şi de prisos îmi pare rostul acestei lumi" Ofelia împlineşte ce Hamlet dorise să poată împlini:

să se prefacă în rouă! Vîrtoasa carne să se topească şi să se prefacă în rouă - căci alît e de lînced şi de prisos rostul acestei lumi. Ofelia mai îndrăzneşte încă ceva: încearcă divinul!... II provoacă! Se opune cerul, cu legile lui, uciderii de sine? Nu. Nici tăria nu are legi, sau nici cerului nu-i pasă de te vei ucide sau nu? Ofelia sfidează acesle legi? Da, şi luîndu-şi viaţa, printr-o stratagemă de veselie cîmpenească, ironică,

cîntînd, ea se preface-n rouă. Roua, lumina efemeră, lacrima de-o clipă a cerului?... Este, astfel, Ofelia, punînd un nu în faţa verbului a fi, mai puternică decît Hamlet?

Nu e o greşeală pasul ei pe ramura vrăjmaşă, care s-a rupt, nu e o întîmplare trecerea ei în nefiinţă, fiindcă Ofelia nu este cum crede regina, "neştiutoare de restriştea sa". Curtea regală îl bănuise şi pe Hamlet neştiutor de restriştea sa. Cum Hamlet nu e un alienat, cum el nu şi-a pierdut personalitatea, minţile - se va vedea pînă în ultimul act al piesei! Un nebun nu-şi urmăreşte ţinta cu o precize matematică!

Aşa că... aşa cum prinţul Hamlet nu este decît prea ştiutor de restriştea acestei lumi ieşite din ţîţîni, preaştiutoare se va dovedi şi Ofelia de restriştea Danemarcei şi de restriştea ce o bîntuie pe ea însăşi. Ofelia chiar este, într-un fel, o altă faţă a lui Hamlet. Faţa nevăzută a lunii! Să ne explicăm. Hamlet e pus ele Duhul tatălui său "uciderea-i cea mîrşavă" s-o răzbune. O ucidere mîrşavă şi nefireaască! Printr-o înscenare, printr-o scenă ciudată de teatru! În grădină, printre flori. S-a spus că pe cînd dormea în grădină, un şarpe l-a muşcat pe rege!... Astfel:
"Urechile din toată Danemarca, Prin ticluita veste-a morţii mele, Au fost minţite-n chip sfruntat. Dar află Tu, nobil tînăr, şarpele cel care Muşcatu-l-a de moarte pe al tău tată Îi poartă azi coroana" Unchiul Claudius, incestuoasa fiară, cu duh vrăjitoresc a-nduplecat la pofta-i ruşinoasă pe regina Gertruda! Regina...
"Ce după chip părea virtutea însăşi"

Ofelia, care, după chip, pare şi ea virtutea însăşi, primeşte sfaturi de la tatăl ei, Polonius, să-l spioneze pe Hamlet, să spioneze adevărul... Fia acceptă, din start, o infamie.

Ce i spune Duhul lui Flamlet?
"Nu-ngădui regescul pat al ţării Desfrîu s-adăpostească şi incest".

Ce-i spune Polonius Ofeliei?
"Ofelia, tu plimbă-te pe-aici"

Şi mai departe, ca un regizor:
"Tu fă-te că citeşti această carte"...

Nu insistăm, se ştie: să-şi spioneze iubitul! Etc. Ea acceptă. Să nu uităm: tatăl lui Hamlet e un rege viteaz. Tatăl Ofeliei e un şambelan putrezit în pînde, după perdele! Un regizor de culise în Marele Teatru. Teatrul va marca şi destinul lui Claudius. Printr-o ticluită de ol scenă de teatru şi-a ucis fratele, turnîndu-i cucută în ureche. Printr-o scenă de teatru scrisă şi regizată de Hamlet, Claudius îşi va trăda vinovăţia!

În schimb, mama lui Hamlet, regina Gertruda este ce este, slăbiciunea însăşi! Mama Ofeliei'?... Nu apare, nu se spune despre ea un cuvînl. Ca şi cum Ofelia n-ar fi avut mamă! Sau mama Ofeliei, înţelegînd cine este cu adevărat soiul ei!'?... Ce se-ntîmplase'? Mister.

Să nu uităm: Flamlet, înainte de a afla de la Duh adevărul despre moartea tatălui său - "un rege-atît de vrednic!" - se "pronunţase" despre " satirul" Claudius şi despre Gertruda... Duhui doar îl eerifică. Dar Duhul îi atrage atenţia în căutarea adevărului şi în urmărirea păcatului... *"Dar orisicum ai urmări păcatul Nu-ţi pîngări nici sufletul, nici gîndul Cercîncl ceva-mpotriva mamei tale".*

Să comparăm "sfaturile Duhului" cu sfaturile pe care Polonius i le dă fiului său Laertes şi fiicei sale Olelia! Lui Laerles:

"Nu da gîndirii laie grai, şi nici Smintitelor dorinţi înfăptuire

Pe fiecare află-! ce gîndeşte, Dar nu-' destăinui ce cugeti lu"...

Disimulare, suspiciune, spionilă ele. Iar Ofeliei: nici mai mult nici mai puţin decît (pe ocolite îi spune, e drept!) să- şi pîngăreasca gîndul şi sufletul urmărindu-l, spionîndu-l... pe iubitul ei!

Duhul îi spune prinţului să-şi ocrotească mama, cu orice preţ; Polonius îi spune fiicei sale să nu respecte nici iubirea!..! Adică să nu creadă în nimic? În nicio valoare? Se pare că nu! De vreme ce Polonius îl pune pe Reynaldo să plece la Paris şi să "afle" ce fac... danezii la Paris, cu cine "se-adună, ce mijloace au." Şi nu doar să-i spioneze Reynaldo pe... danezi, ci chiar

pe fiul lui Polonius, Laertes!... Da, căci, conchide Polonius, astfel... el, "noi"... *"Momeala vicleşugurilor talc Agaţă adevărul ca pe-un peşte. Iar noi, cei cu pătrundere şi minte, Prin sforării şi prin piezişe căi Ajungem, cu ocoluri, drept la ţintă."*

Duhul nu-i recomandă prinţului vicleşugurile şi sforăriile! Duhul îi cere restabilirea adevărului prin forme de o puritate arii zice dezarmantă! De -aici vin, credem noi, şi lungile ezitări ale lui Hamlet!

Elanul vital ce l cuprinde ca o febră pe prinţ nu poate fi înfrînt, fiindcă Ilamlet, odată auzind glasul'Duhului, depăşeşte frica, şi frica de moarte, depăşeşte căile demoniacului, fiind supus parcă doai acelui glas transcendent... Dar toate aceste aspiraţii înahe ale vitalităţii sale şi ale vitalităţii spiritului său nu-l rup nici o secundă de contigent, nu-l rup de concreteţea zilnică a vieţii, din contră, îl fac să perceapă şi mai acut matrapazlîcurile curţii daneze, materialitatea regatului intrat în destrămare, putridul fiecărei clipe. Astfel personalitatea lui Hanilet nu este... duală, nu este, mai pe româneşte, cu toate disimulările învăţate din teatru, cu două... feţe. Ofelia, în schimb, va fi strivită de "dualismul" în care a intrat, sau care a cuprins-o în tensiunile sale agonice.

7

Şobolanul şi salcia

Şobolanul major, majordomul Polonius, trăieşte după perdele. II găsim şi în iatacul reginei, după perdele, neştiind că-l aşteaptă moartea. II găsim în actul II (scena 2), într-o sală, din castel, propunîndu-i chiar regelui şi reginei să-l pîndească, toţi trei împreună, pe Hamlet, ascunşi "după o perdea". Mai înainte, Claudius şi Gertruda vorbiseră cu şobolanii minori Rosencrantz şi Guildenstern.

Dorind ca împreună cu aceşti şobolani să afle cauzele cutremurului petrecut în Hamlet, regele şi regina nici nu bănuiesc că regizează, aproape involuntar, distrugerea Ofeliei! Căci inima ei n-o să poată rezista cumplitelor încercări subterane puse la cale în Elsinor, iar conştiinţa ei cu greu o să le poată face faţă!...

Hamlet o să regizeze o capcană pentru rege: o cursă de şoareci! Actorii acestei înscenări vor fi actorii cu adevărat.

Claudius şi ai săi organizează mai multe capcane pentru Hamlet: actorii acestor înscenări vor fi curteni, prieteni de-ai lui Hamler etc. slujbaşi ai scenei politice, şi nu ai scenei de teatru. Din păcate, chiar Ofelia va accepta să joace un rol în plasa care va trebui să-l înhaţe pe Hamlet. Acceptă rolul fiindcă-şi ascultă părintele? Salcia se supune şobolanului?

În horoscopul zis al animalelor, Polonius ar putea fi trecut în perimetrul şobolanului. Zodia şobolanlui cum sună? Ofelia, prin fragilitate şi labilă structurare, ar putea fi identificată cu salcia plîngăloare de care vrea să-şi agaţe o coroniţă, şi a cărei ramură se frînge sub talpa ei, ducînd o în apele rîului şi ale morţii sale pline de flori. În horoscopul copacilor, salcia identifică Melancolia. Cum nu ne sperie astrologia, şi cum orice rigoare, în Shakespeare, poate fi survolată, plăcîndu-i mult domniei sale magia, eresurile, basmul, plăsmuirile etc. - vom îndrăzni să ne aventurăm în a spune, după horoscopul copacilor, că Ofelia s-a născut fie între l-10 Martie, fie între 3-12 Septembrie... Frumoasă şi tristă, cel puţin în aparenţă, salcia, cică, are şi ceva languros şi oarecum vulnerabil. Să translăm trăsăturile sălciei peste destinul Ofeliei, măcar în joacă. Iată ce se mai spune: Misterioasă. O siniţi plină de gînduri ascunse, confuze, pe care nu reuşeşte să şi le ordoneze. Pînă aici, nu e rău. Mai departe. Iubeşte căldura, parfumurile. Ştie întotdeauna să profite de momentul prezent şi nu lasă să-i scape nici cea mai mică bucurie.

În afară de de bucuria morţii, Ofeliei îi cam scapă printre degete bucuriile vieţii. Cu Hamlet, a fost altfel: ca student a cunoscut în Germania cam tot ce putea cunoaşte un lînăr de vîrsta sa. Minus înţelepciunea care e hărăzită, normal, să vină mai tîrziu. O înţelepciune izvorîtă din bucuriile tinereţii găseşti mai greu. Hamlet, de fapt, începe să se maturizeze o dată cu (hm!) revenirea în Danemarca, odată cu moartea năprasnică a tatălui său.

înţelepciunea sa îşi arc rădăcinile în nefericire, în cumplita ecuaţie care a dus-o pe Gertruda în palul lui Claudius, sau pe Claudius în patul Gertrudei. Deci maturitatea sa are la temelie putreziciunea tronului Danemarcei, din care se iveşte...

Cică să nu ne lăsăm păcăliţi de aerul dulce al sălciei; în realitate este foarte decisă. Are simţul înnăscut al libertăţii. Da, salcia creşte din orice mlaştină, putregaiul îi prieşte. Libertatea ele a fi ce vrea să fie este deplină, pînă în clipa cînd o forţă superioară îi frînge crengile, semeţia, libertatea însăşi. Referindu-se la "Hamlet", Freud zice că abia psihanaliza a reuşit să dezlege enigma acestei tragedii, raporlînd subiectul ei la complexul lui Oedip. Noi îndrăznim să mergem mai departe şi să spunem că măreţia acestei tragedii stă nu doar în dezlegarea enigmei prinţului Hamlel, ci. la lei de important, poate, în descîlciiva enigmei fiicei lui Polonius, Olelia. Despre complexul lui Oedip, raportai la llamlel s a disculal îndelung. llamlel a fost băgat în acelaşi castron cu Oedip. Despic complexul Oleliei nu s a vorbii niciodată. Fiindcă el nu se poale raporla dec'il la Olelia. Nefericirea ei nu se trage dinii o iubire trădala, dinlr o pioasă disciplină paternală, dirilr-un cult al tatălui, nejuslificat piuă la urmă? Dintr-o |)ăguboasă ascultare a destinelor, aşa zise superioare?... Ascultînd sfaturile lui Polonius ajută ea la redresarea ţării, sau simţul oi înnăscut pentru libertate pierde şi ce avea mai slînl, libertatea de a iubi? Durerea cu care-l vede pe Hamlet clepărlîndu se de ea nu-i umbreşte puritatea sentimentelor? Sa fie adevărat (ce se spune) că'zodia sălciei arată că viaţa sălciei ar fi calmă, dacă nu ar avea un gust pentru iubirea l rad a Li? Să-i »Iacă Oleliei să fie trădala şi să trădeze? Să fie îndrăgostită de suferinţele ei de dragoste? Să-l iubească pe Hamlet, să-l atragă, să-l provoace, pentru a alia (pentru Polonius) cine ştie ce mister, să-l trădeze, apoi, doar pentru că iubirea trădată e pasiunea ci secretă? Să lăsăm, o clipă, zodiacele şi să ne întrebăm: lol jocul pe care-l joacă Olelia, faţă de Hamlet, la porunca lui Polonius, mai se poale numi iubire? Se mai poale ierta ea, pro sine,

apoi? Da, am putea răspunde, complexitatea Oleliei ar putea cuprinde şi asumarea propriei sale infamii...

8

Umbra în zale

Cerîndu-i Ofeliei, într-un fel sau altul, să spună ce simte pentru Hamlet, Laenes şi Polonius vor să-i aducă pacea în... suflet? Plin ce-i cer, fac să-i "sporească tensiunile lăuntrice". Ofelia nu are încă o experienţă a propriului ei trup, ca viaţa ei interioară să fie măcar direcţionată de trăirile somei sale. Dar nici nu se poale elibera de percepţiile sale interioare, specifice vîrstei, ca să asculte, fără nici o reacţie ulterioară, şi să împlinească şirul de cerinţe venite din partea fratelui şi părintelui ei. Sufletul ei începe să devină văzător. Dacă regele Hamlet s-a desprins de corporalitatea sa fizică şi a devenii doar o umbră în zale, vorbitoare, ridicîndu-se cumva, prin moarte, la o perfecţiune aproape de neimagiriat în lumea sensibilă, de fiecare zi, a Danemarcei, Polonius se crede perfecţiunea însăşi, infailibilă, căci lui toate i-au reuşii, bob cu bob! Pe regele Hamlet moartea nu l-a putut rupe cu desăvîrşire de această lume! Dar asta o ştie prinţul, n-o ştie Ofelia, cea care încă e convinsă că părintele ei vrea să- i facă Fiului Gertrudei un bine, să-l ajute să se cunoască pre sine, pentru a putea, cunoscînd fiinţa din sine, să fie credincios sie însuşi. În medicină şi în psihologie "a fi tu însuţi" echivalează cu esenţa autenticităţii umane. O criză a autenticităţii duce la o criză a preceptelor morale fundamentale, la o dramă a inferiorităţii (St. Bălănescu). După autorul pus între paranteze, nevroticul, incapabil de a-şi făuri o adevărată identitate, în goană după o identitate imaginară, intră în conflict cu sine însuşi, şi cu cei din jur. Dar Hamlet a fost obligai să intre în conflict cu sine însuşi şi cu cei din jur, autenticitatea sa a existat. Oare, întrebînd: a fi sau a nu fi, nu cuprinde această întrebare, dincolo de problema morţii şi a vieţii, şi problema morţii în viaţă, a celor morţi aliaţi în viaţă, a celor ce nu mai sînt ei înşişi?! A fi sau a nu fi tu însuţi! pare să întrebe prinţul. În schimb, Polonius recomandă cu generozitate formula fericirii: "a fi tu însuţi, a fi, mai presus de orice, credincios ţie însuţi."

El, Polonius, fiind, în felul său, credincios sie însuşi. În felul în care nu este credincios sie însuşi, valorilor morale, ci intereselor sale... Polonius, astfel, este un simulant, un şarlatan, un histrion... O mască, un actor. Medical, un lei de isteric. Un nevropat, o emblemă a pierderii autenticităţii, lipsit, deci, de "sine însuşi". O performanţă a neautenticităţii.

Polonius e un funcţionar al puterii, un pragmatician. Lipsii de emoţii, înţelepciunea sa practică îl îndeamnă spre lucruri concrete, nu spre abstracţiuni. înţelepciunea sa nu e o rezultantă a raţiunii, ce este, mai degrabă, o pregnanta intuire a existenţei. Un instinct de şobolan.

Dar cum îl "vede" Ofelia pe tatăl ei? Sau pe fratele ei?... Hamlet spune despre tatăl său c-a fost un om cum altul nu-i mai este dat să vadă! "Mai presus de toate a fost un om", zice, mereu zărindu-l... Chiar înainte de a se întîlni cu Duhul, el îl zărise pe rege... "Stăpîne, unde? îl întreabă Horaţio. Răspunde Hamlet:

"În ochii mintii mele".

Omul lăuntric care creşte şi se desăvîrşeşte în prinţul Hamlet îl are ca model pe regele-om Hamlet. Lumea gîndurilor începe, treptat, să devină la fel de reală ca şi lumea lucrurilor şi faptelor înconjurătoare. Dar poate el să tacă, faţă de sine şi faţă de alţii, se poate abţine să nu scoată un cuvînt despre ce vede el în propriul său sine? În afară de Horaţio, în cine ar mai putea avea încredere? În Ofelia, adică în Iubire? Prietenia lui Horaţio n-o să-l înşele, cum l- a înşelat prietenia cu Rosencrantz şi Guildenstern.

Dragostea faţă de libertatea sa lăuntrică îl face să renunţe la dragostea Ofeliei, atunci cînd bănuieşte slăbiciunea ei'? Trecînd de la adevărul spus de Duh, prin adevărul reflectat pe faţa lui Claudius cînd actorii joacă scena omorului din grădină, spre adevărul spus de sabia măsluită, băgată cu ascuţişul în otravă, prinţul învaţă să discearnă realitatea de aparenţe şi să-i acorde privilegii realităţii, faţă de păreri, adevărului şi nu măştilor! Cu cît înaintăm spre finalul tragediei sale, gîndurile haotice se

împuţinează, presupunerile sînt alungate de un control riguros al propriilor gînduri şi al propriilor fapte. Omul interior a devenit una cu prinţul cel văzut de toţi, spre spaima celor ce încă mai sperau că mintea sa nu e în stare să deosebească adevărul de eroare, realitatea de iluzie, gîndul vagabond de rigoarea aspră a formelor vieţii putredului regat Danemarca. Realitatea imaginilor Danemarcei s-a sintetizat în el însuşi. Apogeul cunoaşterii, de sine, şi a altora, dar şi ultima picătură... Implinindu-şi destinul, împlinind
rugămintea Duhului, drumul său s-a încheiat: dincolo de această clipă, testamentul tatălui său fiind onorat în întregime, nu-i mai rămîne decît să-şi facă şi el testamentul. Murind, om şi duh în acelaşi timp, îi spune prietenului Horaţio, cam tot ce i-a spus şi lui Duhul regelui: să nu uite!... Să fie memoria cheia de boltă a binelui? Zice Hamlet: *"Ce nume veşted las pe urma mea De totul vă rămîne neştiut. Horaţio, de m-ai purtat în suflet, L.ipseşte-te. pe-un timp de fericire, Mai suferă pe această hîdă lume Să spui povestea mea."*

Şi Hamlet a suferit pe această lume hîdă, şi el s-a lipsit de fericire, ca să poată spune povestea tatălui său!

9

Lanţuri pentru prins becaţe

"Oare le-ndoieşti?" îl întreabă Ofelia pe fratele ei care, plecînd spre Franţa, îi spune să-i dea veşti de-acasă, să nu "doarmă", să nu-l uite, deci. Somnul, ca o nepăsare? Prima replică din piesă, a Ofeliei, este, subliniem: "Oare te-ndoieşti?" îndoiala pusă sub semnul întrebării. Laertes se îndoieşte de sora sa? Probabil, căci o copleşeşte, în continuare, cu sfaturi, exact ca Polonius, mai lîrziu... Hamlet nu trebuie luat în serios!... Gluma şi răsfăţul lui sînt doar un joc al sîngelui! Totul, zice Laertes, nu e decît "mireasma şi avîntul unei clipe". "Atîta doar? e a doua replică a Ofeliei. Atîta doar să fie iubirea, nimic mai mult? Mai mult n-o preţui, zice Laertes, ca un băcan. "Dar fie-ţi frică de mărirea lui. Pe-a lui voinţă nu-i stăpînul el, ci doar un rob al naltei sale naşteri, Şi nu-i. deci slobod

să-şi croiască soarta Ca orice om de rînd, - zice Laertes, lăsînd să se înţeleagă, cumva, că el şi Ofelia sînt oameni de rînd, care-şi pot construi singuri soarta, fiind stăpîni pe viaţa lor!

Laertes pledează pentru construirea unui vid de umanitate. Neîncrederea, îndoiala, stăpînite prin voinţă, pot duce la o dezlipire de uman, de tine însuţi, la crearea unui halou vidic, să-i zicem, adică de vid. Deci, O felia să nu se-ncreadă în "cîntecul" lui Hamlet: "Ia seamă, dragă soră, o, ia seama, Ofelia, şi ascunde-te cu dorul Departe de săgeţile ispitei." Un vid, între ea şi Hamlet, între ea şi ispitele ce-ar porni de la prinţ; dar, în acelaşi timp, şi un vid între ea şi ea însăşi, între ea şi ispitele ce-ar putea veni din propriul ei dor. "Păzeşle-te, că-n teamă-i mîntuirea. Duşmanul tău e-n chiar a ta fiinţă Şi-atunci cîncl nimeni nu te ameninţă". Teama e cheia eliberării, a libertăţii, mîntuirea de păcate. Iar duşmanul care trebuie strivit cu bună ştiinţă se află în tine însuţi! Pune în tine un vid şi fericit vei fi. Iată cu cît dispreţ primeşte Laertes nu doar sentimentele prinţului, ci şi pre cele, în general, ale omului, dovedind astfel cît dispreţ şi cinism se aria şi în sine faţă de propria sa esenţă. În faţa acestui apocaliptic autodispreţ pe care Ofelia începe să-l înţeleagă, îngrozită, mai ales că se ascunde sub mantia unei poveţe înţelepte, ea îl întreabă pe Laertes de ce, totuşi, îi arată "doar asprul drum spre cer", ca un "preot fără har", iar el ia drumul, "înflorit al desfrînării. Ca desfrînaţii"...

Desfrîul e în perimetrul vidului de umanitate. Un semn al eternităţii mizeriei omeneşti, un putregai liber consimţit. Un semn al raţiunii! Putreziciunea e o ideologie profesată. O renunţare la ceva ce-ţi poate primejdui viaţa ta de animal delicvent faţă de tine însuţi. Premeditat, orice durere trebuie sublimată, de teama unei suferinţe catastrofale. Omul fără însuşiri umane este un prototip acceptat. Suferinţa fizică şi

cea morală se exclud! Lucru care în cazul lui Hamlet se dovedeşte imposibil!

Dar Ofelia este mînată spre acest vid interior şi de staturile tatălui ei, nu numai ale lui Laertes. Evitarea morţii "exterioare", a suferinţei, poate fi uşor realizată printr-o conştientă mortificare interioară, prin renunţarea la o parte din line... Aşa cum şopîrla, ca să trăiască, renunţă fără nicio clipire la propria ei coadă, dînd exemplul care întruchipează cel mai strălucit -

Reflexul de autonomie!

Polonius, dîndu-i o mulţime de sfaturi lui Laertes, în faţa Ofeliei, împuşcă (hm!) deodată doi iepuri. "Nu da gîridirii tale grai", zice. "Pe fiecare aflăl ce gîndeşte, Dar nu-i destăinui ce cugeţi tu"" - continuă lecţia de obţinere a haloului vidic.

Hamlet se va topi ars de vîlvătaia focului său lăuntric. Ofelia va pieri stinsă de vidul în care a fost împinsă.

Poveţe, poveţe, poveţe! Să ţină minte povaţa lui Laertes! În cuget o să-i rămînă povaţa asta zăvorită, îi spune lui Laertes. "Iar cheia ei o vei păstra tu, îl asigură. Va zăvori în sine şi poveţele lui Polonius, zăvorindu-se! îndoiala începe să se ivească... Zăloage de dragoste? Crezi oare-n ceea ce numeşti zăloage? o întreabă Polonius. Procesul distrucţiei a început:

"Nici cu, stăpîne, nu ştiu ce să cred."

Totuşi, Ofelia nu cedează, invocă tăriile: *"Şi spusele-i şi le-a-ntărit, stăpîne, Jurîndu-se pe toate cele sfinte."*

Aici Polonius începe să puncteze definitiv. Părinteşte. Cele sfinte?

"Sînt laţuri pentru prins becaţe"

Valorile sînt date pe râzătoare, sistematic. Jurămîntul lui Hamlet nu e cinstitul preot ce uneşte, ci preot "mincinos cu gînd spurcat." În concluzie:

"Nu vreau să-ţi mai pierzi timpul de-azi-încolo Stînd cu Hamlet de vorbă, fără rost.

la seama: e-o poruncă."

Nu mai e o povaţă, e un ordin. Iubirea fiind şi ea o pierdere fără rost a timpului, nimic nu mai are rost, şi Ofelia cedează:

"Stăpîne, am să le ascult".

Aceasta este ultima ei replică din actul întîi. De la îndoială pînă la supunere nu e decît un pas. Ofeliei i se comandă să facă acest pas. II face, dar el o să o ducă de pe solul arid uneori al certitudinilor pe lunecătoarele valuri ale celor ce veşnic curg, apele şi incertitudinile. Energia forţelor externe a desăvîrşit vidul în ordinea internă. Sau cam aşa ceva.

Putem vorbi, astfel, de un sindrom de neadaptare, în cazul Ofeliei, aşa cum pentru Gertruda sindromul general de adaptare este formula care include cel mai bine reacţiile ei în faţa evenimentelor de la castelul Elsinor. Prin poveţe, ordine, suspiciuni, tracasări, viata alectivă a Uleliei se diminuiază pînă la dispariţie, sau poate mai exact spus, pînă la o alterare-putregăire care este sinonimă cu anestezia afectivă, cu amorţirea oricăror sentimente.

Spre deosebire de cele două personaje feminine, din piesă, complementare şi deci, total deosebite, dar care nu se urăsc între ele, cele două personaje masculine importante din "Hamlet" , prinţul şi regele Claudius, la fel de diametral opuse, nu se suportă nici măcar fizic. Claudius, nereuşind, bunăoară, să-l îndepărteze pe Hamlet de el, cînd îl trimite în Anglia, se hotărăşte să-l trimită în mormînt.

"împlinirea de sine" este suprema caracteristică umană, în ce-l priveşte pe Claudius. Ajuns rege, ajuns în patul Gertrudei - idealul său de viaţă s-a împlinit. Hamlet ratează şi tronul Danemarcei şi mîna Ofeliei, dar el se depăşeşte pe sine, dorind ceva mai mult decît îşi dorea Claudius, puterea, dorind să-i dea vieţii sale un sens.9

Un porumbel lipsit de fiere

De ce Olelia, care se leme de moarte, o caută, şi nu mai vrea să trăiască? Scrisorile primite de la Hamlet le a dat tatălui ei: cel mai superb document că este iubită, devenind pentru Polonius un argument al nebuniei prinţului, o l'ace să descopere că "eu!" său este... inadmisibil, de neiertat, intolerabil? Să nu mai întrevadă lumina niciunei împliniri umane, iubirea ei fiind chiar de ea însăşi maculată? Ce speranţe să mai aştepte de la o lume pe care chiar ea s-a oferit s-o degradeze şi s-o lipsească de sens? Traumatismele afective, pe care, în parte, singură şi le-a provocat, o duc, înlîi, la o stare de nepăsare faţă de viaţă, apoi, prin ruperea fibrelor (libidinale) care o leagă de existenţă, voinţa de a trăi nu-şi mai găseşte un suport şi moartea îi apare înainte ca o alinare, ca o legănare pe valuri încărcate cu flori, ca o soluţie salvatoare!

La sugestia lui Laertes şi la porunca lui Polonius, Ofelia vrea să încheie conturile cu Hamlet, dîndu-i înapoi "scrisorile" şi "oprindu-1" de a o mai vedea. Totuşi, cîteva scrisori sau bilele le reţine, şi i le dă tatălui ei. Care le citeşte în faţa regelui şi a reginei. Să le-ascultăm şi noi:

"Cereştii făpturi şi-al sufletului meu idol, mult preafrumoasa O felie."

Polonius comentează: "E o vorbire schimonosită. E o vorbire urîtă. "Multpreafrumoaşă" e o vorbire vulgară." vŞi citeşte, mai departe:

"La sinul tău cel dalb şi fără seamăn, această..." Regina întreabă:

"Ta scris Hamlet aceasta ei?" Polonius: "O clipă, doamnă, n-am s-ascund nimic" (s.n.) (Citeşte)

"Tu poţi să te-ndoieşti de soare, De focul ce scînteie-n stea, De legile nemuritoare Dar nu şi de iubirea mea. O, scumpă Ofelia, nu mă pricep la versuri, nu cunosc meşteşugul de a-mi potrivi suspinele, dar crede-mă că te iubesc cu o dragoste adevărată. Adio. Al tău pe veci, doamna mea multiubită, cîtă vreme lutul ăsta este încă al meu. II." De ce s-a îndoit OJelia de Hamlet, doar nu voise nici Laerles să se îndoiască de ea, şi nici Polonius?! Era cereasca făptură, multpreafrumoasa Ofelia! Putea să se îndoiască de existenţa soarelui, a universului întreg, a nemuritoarelor legi - dar n -avea de ce să purtă în cumpănă iubirea prinţului! De ce? Doar pentru că Polonius i-a poruncit "să-şi pună lacăt inimii şi uşii, să nu primească daruri, nici solii"?!

Ajunge Ofelia să creadă, mai apoi, ca şi tatăl ei, că Hamlet, respins, a căzut în "trisleţe-adîncă", a lîămînzit, apoi, căzînd în "lîncezeală şi nesomn", a lunecai în "aiureală"... şi-apoi în nebunia în care acum se zbate? Să creadă Ofelia că prinţul şi-a pierdui minţile din cauza refuzului ei de a-l mai lua în seamă? Îi spune Polonius regelui: *"Dacă n-o iubeşte, Şi dacă nici nu şi-a ieşit din minţi Mă las de sfetnicie şi mă fac Plugar şi căruţaş"* Polonius n-o să ajungă plugar şi căruţaş, să muncească pămînlul şi să-i care recoltele - o să ajungă sub pămînt, ca un sobol. Văzînd ţoale acestea, pe Ofelia o s-o cuprindă scîrba, tristeţea, durerea, lehamitea de a fi ea însăşi? Shakespeare, influenţat, după unii, de Seneca, să fi încercat să întruchipeze în Ofelia acea stare sufletească existentă la Seneca sub urgenţa zisă libido-moriendi?!

Spre rîul ce-avea să o poarte pe valurile saleunduitoare, Ofelia avusese timp să se smulgă tolal din viaţa sa cotidiană, să rămînă doar cu gîndurile ei şi să şi poală, astfel, descifra, în linişte sau ba, experienţele, bucuriile, tristeţile şi faptele sale? Să fi avut atunci puterea de a se judeca pre sine cum 1 ar fi judecat pe un străin ? Şi acum va începe să decidă ea însăşi ce paşi să facă, nemaiascultînd de înprejurări exterioare, de sugestii şi de porunci?

Verdictul pe care şi -l dă - să amplifice ura faţă de sine? Şi această vibraţie emoţională negativă nu poate căpăta o "expresie" organică? De obicei emoţiile puternice sînt urmate sau sînt concomitente cu mari tulburări endocrine, cu plusuri ale secreţiilor interne, cu o accelerare a circulaţiei sangvine etc. Chiar se spune că nimeni nu-ţi poate face atîta rău cît poţi să-ţi faci singur. Un sentiment, mai ales unul de vinovăţie (normal!), duce la ivirea unor boli surde, de care Ofelia nu se mai poale apăra. Iar cei care nu ştiu să se apere de ei înşişi - se spune (şi se constată medical) că mor tineri.

Shakespeare îl şi citează pe Seneca, punîndu-I chiar pe Polonius, cînd anunţă sosirea actorilor, să spună: "Seneca nu poate fi prea greoi pentru ei..." Mergînd spre moarte, pierzîndu-şi energia vitală, multpreafrunioasa Ofelia ajunge, decorticată, un semn biologic. Păşind pe valuri, cînlînd, să-şi atîrne coroniţa de flori într-o creangă de salcie, călăuzită doar de instinct, omul care a fost Ofelia va trece dincolo, în mormînl, devenind un obiect, inert. Alegînd "a nu fi", Ofelia se arată mai slabă sau mai puternică decît Ilamlet? întrebare uşor retorică, atîta timp cît chiar prinţul spune despre sine cum este:
"Prea sînt un porumbel lipsit de fiere Să pot întoarce-amaru unei inimi. C-altfel de mult aş fi-ngrăşat hultanii Cu măruntaiele acestui lotru".

Lotrul este regele Claudius, uzurpatorul. Nemulţumirea faţă de sine, ura faţă de sine chiar, Hamlet o mărturiseşte cu vehemenţă:
"Asin ce sînt! O, ce mai vitejie:
lut, fiul unui tală scump, ucis, împins de cer şi iad să mă răzbun, Îmi vărs în vorbe focul, ca o tîrfă, înjur

întocmai ca <> tîrîlură, O rîndăsoaică! Ruşine! Puah!"

Dar suferinţa ce-l copleşeşte nu duce la o disoluţie a elanului vilal. Din contră, ea arată, în cazul lui Hamlet, o altă faţă a mecanismelor biologice, cea stimulatorie, adaplalivă la orice putrezire a mediului înconjurător, faţa oportunistă, oportună, salvatoare! Poate că aici intervine şi calitatea atitudinii faţă de vată, care îi desparte pe Hamlet şi Oleliea. Cîtă vreme fiica şambelanului era preocupată doar de viaţa ei şi a fammiliei ei, prinţul Hamlet era investii cu o ''misiune" suprapersonală, existenţa sa fiind legată nu atît de împlinirea propriilor sale valenţe, cîl, mai ales, de realizarea unei "opere", unui ţel supraindividual. Chiar spune: *"Voi şterge-n amintire Mărunte doruri, cărţi şi-nvăţături, Şi chipuri cercetate-n tinereţe; Şi fără-amestec cu-alle griji de rînd Irăi-va singură porunca ta În cartea şi cuprinsul nunţii mele."*

Putem face o legătură între visul Meşterului Manole, care-i dă cheia zidirii monastirii, şi apariţia Duhului, care- i cere lui Hamlet sa restabilească adevărul în lumea putredă a Danemarcei. Visul e un "personaj" tragic, pînă la urmă, căci el pune condiţii de netrecut: reuşita construcţiei e posibilă doar cu preţul unui sacrificiu suprem: zidirea în temelia monastirii a celei mai iubitoare soţii, care se dovedeşte a fi Ana lui Manole... Duhul nu propune şi el o ecuaţie tragică? Renunţînd la tot ce este în el amintire, doruri, cărţi şi-nvăţături, chipuri cercetate-n tinereţe, Hamlet nu renunţă, astfel, şi la Ofelia, şi la el însuşi?! Credem că da. Numai porunca Duhului va trăi în cartea şi în cuprinsul minţii lui Hamlet, consfinţind înfăptuirea unei dimensiuni suprapersonale, zidirea unei Danemarci morale, realizarea unui "edificiu" închinai purităţii, tăriilor, scos din mlaştina veşnic uzurpatoare a putreziciunii. Astfel că Manole şi Hamlel pol sta, cumva, alături, ca indivizi pentru care viaţa este o formă de împlinire a unor valori eterne, "dincolo de ei" şi de viaţa lor trecătoare. De-aici vin, desigur, şi lipsa lor de spaimă în fala morţii, - moarte care devine, paradoxal, nu o grozăvie obnubilantă, asfixiantă, ci un impuls benefic,

un catalizator al desăvîrşirii misiilor axiologice pe care "noaptea" li le-a conferit. Ţelul le absoarbe zilele şi nopţile, fanatismul misiei îi găseşte gata pentru orice sacrificiu personal. Tensiunea incandescentă ce i-a cuprins poate să le zdrobească fericirea personală şi integritatea mintală, poate orice, înafară de a-i opri de la împlinirea destinului lor. Destin pe care, zicem noi, şi-l depăşesc. Multpreafrumoasa Ofelia s-a îndoit de soare, de legile nemuritoare, dacă s-a îndoit de iubirea lui Ilamlet! Cereasca făptură Ofelia şi-a dat seama de pasul ei greşit, încercînd all pas, pe valurile rîului izbăvitor. A trădat vocea acelui suflet viu căruia îi era idol. Hamlet duce spre împlinire vocea acelui rege imaterial, care era Duhul tatălui său, şi astfel devine dintr- un porumbel lipsit de fiere un suflet nobil, un ostaş. Al adevărului, al Danemarcei.

10

Capcane, precum şi înţelepciunea de a întemniţa

La curtea de la Elsinor, Polonius se crede un prooroc, un mag hărăzit cu puteri premonitorii, căci nu se îndoieşte nici o clipă de sine, şi de ce spune. Ştiinţa sa de sfătuitor, de combinagiu l-a dus la diagnosticări ce i se par absolut infailibile! Mărturiseşte:

"Aş- vrea să ştiu de s-a-ntîmplat vreodată Să spun eu cu tărie: este-aşa Şi altfel să fie?"

Ca orice fanatic, îşi pune capul pe tocător, dacă certitudinile sale nu se adeveresc! Zice, arătînd spre capul şi umerii săi:

"Desparte ce i aici de ce-i aici De nu-i aşa. Iar adevărul l-aflu, De rni-e prielnică împrejurarea, Şi-n inima pămîntului."

Mai încolo, stînd tot cu Gertruda - regina de vorbă, împrejurarea îi va fi prielnică: Hamlel îl va împunge cu sabia şi-l va scoale de după perdele, ca să-l trimită în inima pămîntului să afle adevărul. Căci adevărul Danemarcei se află îngropat în pămîntul Danemarcei. Moartea e cea care ştie adevărul morţii regelui Hamlel. Regele ucis îl aşteaptă, în pămînl, pe şambelan, să-i spună ce voia să afle, sau ce, de fapt, Polonius ştia, cum cucuta pusă în urechi poate

răsturna un tron. Căci dacă Polonius e atît de sigur de sliinta sa, nu putea să nu stie cum şi cine l a ucis pe regele Îlamlel. l.ogic şi legic.

Ofelia, şovăind între pubertate şi adolescenţă, e ca salcia de care se va agăţa mai tîrziu, şovăitoare. Poate ea să-l iubească pe prinţ fără voia fratelui şi tatălui ei? Dacă nu primeşti învoire, nu le distrugi? Fructul oprit, oho! multe năcazuri a adus! Trecîtul peste îndoieli, peste interdicţii, iubind, iubirea n-o va distruge? Există vreo ieşire din această capcană de şoareci?

Dacă Polonius se află la o vîrslă a certitudinilor, care pol fi şi idei fixe, Ofelia se află la anii cînd "obiectul uman" este rebel, hachiţos, fără a putea fi îri întregime şi pe veci convertit, supus, manevrat, căci de-abia acum energiile profunde, haotice, factorul dinamogenic principal implică o creştere cu urcuşuri, opriri, explozii, frusirari libidinale, implică o dezvoltare a tonusului vital (sistem endocrin, sistem nervos, arbore vascular) care poale fi conflictuală, dramatică (după Freud), orientată în afară (hetcrolropic; vezi cazul Laertes), sau către propria persoana (aulotropic). înclinăm să credem că în cazul Ofeliei criza de adolescenţă i are se va termina cu o catastrofă are la bază, în primul nud, un conflict autotropic, interior. Ofelia se răfuieşte cu sine, aproape în tăcere. Cîntecul ei final, de lebădă, este o subl imare a conflictului dintre dependenţa familială şi dorinţa de autonomie.

Ofelia asistă la scena eînd Claudius îi instrumentează pe Rosencrantz şi Guildenstem să alle de la Hamlet de ce se "lasă pradă rătăcirii şi-şi strică-ntreaga zilelor lui tihnă Cu larma şi primejdia smintelii?" Ofelia aude cînd regina îi întreabă pe cei doi prieteni ai prinţului: "Nu l-aţi poftii la vreo petrecere?" Lui Hamlet i se întind capcane! Petreceri?... În ele ar fi cheia uitării, a pierderii de sine? II aude Ofelia pe rege povăţuindu-i pe cei doi prietenari, şi chiar pe Polonius: "Voi, domnii mei, să-l îndemnaţi întruna, şi-nspre plăceri să-i îndrumaţi gîndirea." (s.n.) Regele e bucuros că Hamlet e pe caleacea bună, bucurîndu-se de vederea actorilor la

Elsinor. Să fii cu ei e o plăcere... Prin actori, Claudius vrea să-i întindă lui Hamlet o cursă, a plăcerilor, crezînd că teatrul e doa- o plăcere! Aici este eroarea sa, sau una dintre ele. Oricim, una dintre erorile fatale!... Teatrul este o oglindă tulbure în care fiecare-şi vede chipul; chipul lui Claudius o să-l vadă în primul rînd Claudius: şi Claudius n-o să-şi poată suporta chipul, şi-o să se dea de gol! Teatru, ca oglindă, îi arată, brusc, îmbătrînirea bilogică, psiohologică, socială, psihosocială etc. În oglindă apare, pentru prima oară, spaima faţă de îmbătrînirea sa regală, socială, fiziologică etc. Nici în faţa lui Dumnezeu, cînd se rugase, în genun;hi, nu se văzuse "în întregime" aşa cum era, cum s-a văzutpre sine în "oglinda" teatrului...

Atunci, îngenunchiat, raţiunea sa nu se pierduse cu firea: constatase doar că gîndurile nu se duc spre cer, maculate fiind! Instinctul său de fiinţă spermatică îl slujise şi el, neînspăimîntîndu-l, energia divină neatingîndu-l În scena cu actorii, brusc, toate perdelele cad! Şi regele apare gol! În faţa sa, desigur. Dar şi a prinţului Hamlet! Si a
Gertrudei... "Capcana oglinzii" esle necruţătoare.

Ofelia asisLase, jucînd chiar rolul principal, în actul III, la... "întinderea" unei alte capcane!

Capcana cărţii, să-i zicem. Polonius îi zisese: *"Tu fă-te că citeşti această carte: Citirea face lesne de crezut Că eşti aici întru singurătate"* Ei bine, "capcana cărţii" nu se dovedeşte eficientă: Ilamlet nu se lasă prins în plasă, nici vorbă, şi n-o crede pe Ofelia aflată acolo întru singurătate. Prorocirea lui Polonius... că, ades... folosind...
"Un chip cucernic şi purtări pioase, Putem să îl spoim chiar şi pe dracul..." ... Nu se adevereşte! Hamlet nu poate fi dus de nas, îmbrobodit. Fanatismul lui Claudius se dovedeşte, pentru prima oară, găunos. Ofelia e trimisă la mînăstire! Ofelia ia cunoştinţă de identitatea sa personală. Hamlet îi spune:

"Am auzit destule şi despre sulimanurile voastre. Dumnezeu v-a dat un chip şi voi vă faceţi altul; ţopăiţi, umblaţi ca în buiestru, gînguriţi, pociţi fāpturile domnului cu nume de alint şi vă ascundeţi

desfrăbălarea sub prefăcută neştiinţă. Destul! Nu mai vreau să aud nimic; toate astea m-au înnebunit!"

Plimbarea Ofeliei cu cartea în mînă prin faţa perdelelor după care erau ascunşi Polonius şi regele ce este altceva decît o prefăcută neştiinţă, decît o destrăbălare morală? Ofelia mai află acum că aceste purtări... ale ei... l- au înnebunit pe Hamlet! Ofelia a văzut deci cum mintea- aleasă a prinţului se destrăma în faţa ei! Cumplit! Ea crede, şi aşa şi poate fi... Cu o condiţie, măcar: ca nebunul să nu- şi declare singur nebunia! Spunînd că nu mai vrea să audă nimic, că tot ce-a auzit despre purtarea femeilor (Gertruda, Ofelia, se subînţelege) l-a înnebunit, Plamlet îi mai dă Ofeliei o şansă, ca să nu înnebunească şi ea: să se ducă la mînăstire! Să scape de sulimanurile prin care femeile îşi fac alt chip din chipul ce li l-a dat Dumnezeu. Plecînd la uiînăstire, salvîndu-se! - Ofelia i-ar da o şansă lui Hamlcl, să nu-şi piardă minţile cu desăvîrşire! Să nu uităm că Ofelia spera, credea, ca şi Gertruda, că farmecul şi frumuseţea cuiva pot fi pricini ale nebuniei... altcuiva, de sex opus, fireşte. Gertruda zisese:

"Cît despre tine, - Ofelia, doresc Ca farmecul şi frumuseţea ta Să fie pricina cea norocoasă A rătăcirii lui Hamlet. Şi-aş vrea Ca harul tău, spre cinstea ta şi-a lui, Să-l ducă iar pe-adevărata-i cale" Puterea malefică a frumuseţii poate deveni benefică. Sau altfel spus: frumuseţea să fie pricina nenorocoasă a rătăcirii lui Hamlet, şi tot ea, frumuseţea, să fie pricina norocoasă a însănătoşirii prinţului! Frumuseţea - iubirea! Forţa făcătoare de minuni! Aşa crede şi Ofelia, spunînd - dorind aşa să fie:

"Aceasta-i, doamnă, şi dorinţa mea" Dorinţa ei: ca frumuseţea ei să fie pricina, de-aici încolo, a readucerii prinţului pe propria-i cale! Astfel Ofelia ni se arată plină de credinţă în farmecul şi frumuseţea sa! În harul său!

Dar adolescenţa este o vîrstă contradictorie, dizarmonică. Pe lîngă elanuri de încredere romantică în sine, adolescenţa este şi ingrată, căci te pune în conflict cu tine însuţi. Căutînd să-ţi descoperi identitatea, fiinţa, căutînd să-i descopere şi pe semeni

cît mai bine, riscul trecerii prin zone de dezechilibru (care afectează funcţiunile sistemului nervos, ale celui endocrin ele.) este evident. Nevrozele adolescenţei duc la reacţii isterice, cu prepensiuni spre sinucidere, la anxietate, lamentări ipohondrice. Ofelia zice despre prinţ:

"Făptura-i făr' de seamăn şi-nflorită De suflul nebuniei se-ofileşte. Vai mie c-am văzut tot ce-am văzut Să văd acum ce-mi este dat să văd!"Vorbind **cli** disperare despre Hamlet, Ofelia ne arată, de fapt, starea de criză a adolescenţei în care se află. Gertruda se găseşte la un alt pol, al îmbătrînirii (climacteriul, vîrstă, din alte puncte de vedere, şi mai critică! fiindcă acum instanţele genitosexuale încep să asurzeasca). Nu mai poale avea un copil cu Claudius, funcţia ei genezică a încetat. Dar, spun specialiştii, la începutul menopauzei, libidoul poate fi în urcare şi poate prilejui psihoze maniacale cu un conţinut erotic. Dorinţele persistă. Dar valorile estetice scăzîndu-i, Gertruda resimte devalorizarea feminină de care se plîng toate muritoarele cuprinse de panica vîrstei în declin. Aflat între opiniile asemănătoare, despre cauza nebuniei lui Hamlet, ale celor două fiinţe feminine găsite fiecare într-o altă "criză de vîrstă", Claudius nu vrea, ca şi ele, să recunoască iubirea drept mobil principal al prăbuşirii prinţului! Zice: *"Iubirea?\/î. II doare altceva. Iar tot ce-a spus, deşi-i cam descusut, Nu-i tocmai de nebun. La el în suflet Tristeţea lui cloceşte-un gînd ascuns, Ce poate vreo primejdie să nască."*

De unde se vede că percepţia cea mai exacta îi aparţine... criminalului. Instinctele şi pîrghiile sale raţionale nu şi-au pierdut încă acuitatea. N-a sosit clipa oglinzii! Actorii încă n-au intrat în scenă, să-i strice echilibrul. Fiindcă nici nebunia reală sau jucată a prinţului nu-l tulbură pe Claudius, cum o să-l tulbure pînă la o răvăşire isterică - actorii! Dovadă că regele e stăpîn pe sine şi pe diagnosticele sale este hotărîrea luată de a-l trimite pe Hamlet în Anglia, pentru a preîntîmpina orice primejdie.

Anglia poate fi, de asemeni, o altă capcană! A uitării! S-ar putea ca "atîtea mări şi ţări s-alunge prin noutatea, felurimea lor. Acest secret" cuibărit în sufletul prinţului.Marele perdelar Polonius propune, repede, o altă capcană! Nebănuind - ca orice Fanatic - că şi alţii (Hamlet, acum) pot să întindă curse de şoareci (cum va fi "scena" cu actorii), bălrînul combinagiu îl îndeamnă pe rege ca "după srîrşilul piesei" (deci şi el e sigur, ca şi Claudius, că piesa va fi o... plăcere!) să-i "îngăduie reginei", singură...

"Să-l facă pe Hamlet să-şi spună păsul" Cum? Simplu. Îi spune regelui:

"Pe ea învaţ-o să-i vorbească aspru; Voi sta la pîudă, cu-nvoirea ta, S-aud ce spune. Dacă nu-l descoase Nici ea, regina, să-l întemniţezi Oriunde-a crede a ta înţelepciune C-ar fi mai potrivit, sau să-l trimiţi Jn Englitera." Sînl de remarcat aici mai multe aspecte: 1) că fanaticul Polonius nu cedează atunci cînd regele spune că nu iubirea e cauza zdruncinării prinţului. Este iubirea neîmpărtăşită, susţine şambelanul şi mai cere o probă a prorocirii sale, intervenţia aspră a reginei... (Ofelia îl luase pe Hamlet cu binişorul !). 2) El va sta, din nou, la pîndă, după perdele, să audă totul şi să-i spună lui Claudius. 3) Daca regina nu reuşeşte să-şi descoase, ca mama, fiul (deci după ce o pusese pe Ofelia să-i spioneze pe Hamlet, ca iubită, face din mamă o spioană... Afurisit protocronist al sistemelor moderne de spionaj, domnule!), atunci regele poate cu înţelepciunea sa să-l întemniţeze pe Hamlet unde crede că-i mai potrivit în Danemarca, sau să-l trimită în Englitera. Lucru ce-ar putea fi tradus astfel: Englitera e o temniţă mult mai bună decît Danemarca!După cum se observă, capcanele sînt puse cu bunăştiinţă, cu viclenie, cu obstinaţie. Unii le pun altora, deci sînt un fel de capcane "exterioare". Curse de şoareci în care se aşteaptă cu mai multă sau mai putină răbdare să cadă cei aşteptaţi să cadă... Ofelia, Gertruda, Anglia,

actorii - sînt rînd pe rînd, capcane. Dar se mai întîmplă şi lucruri ciudate. Polonius, bunăoară, cade şi el într-o cursă, pe care singur o pusese la cale. Şi cade atît de tare încît cade chiar de pe pămînt sub pămîril. Moartea sa vine din sabia lui Ilamlet, deci este exterioară vieţii sale, venind din afara trupului său... Dar în capcana perdelelor, Polonius se băgase singur!

Ofelia o să cadă într-o capcană pe care singură şi-o întinde, cu voia sau fără voia sa. Capcana este interioară, înscrisă în sinea sa, ca şi capcana în care cade Oedip, cu voia şi fără voia sa. Moartea va veni din şinele ei, cîntînd...

Pentru Freud, bărbosul, instanţa libidinală se pune în mişcare şi devine "complex Oedip" atunci cînd ""fiul" descoperă că "tatăl" său poate fi un obstacol în calea dragostei sale pentru mamă. Nu punem toate cuvintele în ghilimele, ele se ştiu, se trec de zeci de ani de la un tratat la altul, fără ghilimele. Doar cînd sînt luate în răspăr aceste cuvinte (ale vienezului) sînt înconjurate de virguliţe. Fiul, deci, îşi urăşte şi-şi iubeşte, în acelaşi timp, tatăl, tenrîndu- se şi de pedeapsa ce-l aşteaptă, dar neoprindu-se din fapta sa... De-aici, pînă la complexul Electrei nu este decît un pas. Totul e ca băiatul să fie fată, şi tatăl, mamă. Cam aşa, simplificînd noi totul! N-am putea vorbi, mă întreb, şi de un complex al Ofeliei, de un complex al Oleliei faţă de Ofelia, faţă de fiinţa care devine un obstacol în calea iubirii ei? (pentru Hamlet?)... Iubirea, ca împlinire umană, împiedicată de chiar fibra care iubeşte, suicidară... Iubindu-se şi urîndu-se în acelaşi timp, văzînd în ea însăşi fiinţa care-şi lezează şi mulilează propriul eu, Ofelia...

12

înger şi demon

Despre Shakespeare se pot propune foarte puţine idei noi; în schimb, se pot oferi destule propuneri eronate. Rîndurile noastre despre Ofelia s-

au dorit a fi un exerciţiu de înţelegere a unui personaj atît de diafan şi atît de crud! Crud, mai ales cu sine - din delicateţe!... Am fost tentaţi să vedem în Ofelia întruchiparea îngerului şi a demonului. În Poema lui Eminescu am fost tentaţi să vedem destinul Ofeliei... Dar ne-a fost teamă să ducem acest gînd pînă la capăt! Ofelia plăteşte cu propria sa moarte jocul în care a intrat împinsă de Polonius - să-l trădeze pe prinţul Hamlet!... Era prea lînără ca să înţeleagă ce este iubirea?

Este Ofelia o fecioară lilială, sfîntă şi parşivă? L-a iubit ea pe Hamlet ca pe Dumnezeu? L-a spionat ea pe Hamlet cum l-ar fi spionat pe Dumnezeu, pentru noua putere regală? Se poate merge pînă în pînzele albe pe această propunere - zicem noi riscantă: Ofelia, o fiinţă suavă şi perversă, jumătate fecioară sfîntă, jumătate făptură diabolică. Hamlet o trimite la mînăstire, să se cureţe de păcate? De păcatele ce ar putea în viitor să le înfăptuiască? La mănăstire - să rămînă pură ea însăşi? Dar ea îşi iubea tatăl... Şi ea nu ştia, totuşi, cum a ajuns Claudius rege. Era neîntinată de păcatele politice - ca să le spunem astfel - de la Elsinor! Bine, nu s-a dus la mănăstire - şi şi-a pierdut minţile. Şi le-a pierdut cînd a înţeles jocul în care fără să vrea a intat? Am fi tentaţi să vedem în plutirea ei pe un pat cu flori, pe rîu în jos, o moarte mioritică... Oricum, moartea ei nu poate fi a a unui demon. Shakespeare nu putea să pună o bestie perversă, chiar dacă era jună şi naivă, în ecuaţie cu tragedia lui Hamlet. Erau destui demoni la curtea regelui Claudius! Prinţul trebuia să aibă un prieten şi să iubească... Horaţio, Ofelia şi Actorii sînt cele trei forţe pentru care el, cel blestemat să îndrepte lumea, trebuia să încerce s-o pună din nou în ţîţîni. De n- ar fi fost aceste trei forţe, poate ar fi ales de la început calea lui a nu fi. Sigur, de-am fi în tagma regizorilor - ce şoc am produce propunînd o Ofelie fascinată de tentaţia jocurilor periculoase! Bine, dar ar veni clipa

morţii ei - şi nimeni n- ar mai lăcrima lîngă mormîntul unei... Să avem încredere în textul lui Shakespeare: oricît şi-a întins tentaculele sale diavoleşti Polonius, Polonius n-a murit ca un înger, ci ca un diavol - dacă vreţi! Ofelia, însă, a murit ca un înger. Dar atunci mai putem vorbi de un complex al îngerului?... De ce să nu putem? Shakespeare suportă orice propuneri eronate - fără să-i pese!

CAPITOLUL. II
TĂIEREA URECHILOR

Deşi în literatură urechile n-au fost cîntate şi acoperite de glorie atît de mult cum au fost copleşite de imne năsucurile, obrăjiorii, gîtlejurile, ochii şi sprincenele, unghiile, genele, limbile, mîinile şi fainele picioare, precum şi alte forme şi reliefuri mădularnice, ori îndestulate cu pilozităţi blonde, tuciurii, mătăsoase, catifelate - totuşi urechile şi-au avut şi ele rostul lor în istoria lumii. De la trasul de urechi pînă la înscrierea urechilor pe aţă - uneori n-a fost decît o diferenţă de ton imnic. E drept, românii, pe lîngă trasul pe roată, au practicat uneori şi trasul urechilor pe roată. Dar să ne întoarcem niţeluş la istoria urechilor din întreaga lume...

Se observă cu ochiul liber cum, uneori, unui ins cu limba lungă i se scurtează urechile! Mai precis: în loc să i se taie vîrful limbii, sau limba, de la rădăcină, i se

foarfecă, de la rădăcină, urechile. Motivul? E lesne de înţeles. O limbă scurtată sau prescurtată rămîne în interiorul cavităţii bucale - adică rămîne invizibilă. Efectul profilactic şi propagandistic al vitejiei briciului rămîne nul! Dar nişte urechi ajustate, ciumpăvile sau total desprinse de căpăţînă - ce deliciu! Ce groază! Imediat se bagă de seamă cum unui ins - ţăran, muncitor, cărturar sau ostaş! - i-au

fost înşirate propriile urechi pe aţă roşie şi cum i-au fost agăţate la gît ca nişte mărgele

!Nu e cazul să dăm exemple din ziua de azi, însă din ziua de ieri este instructiv-educaliv să dăm cîteva exemple, fiindcă par calchiate după ziua de azi! Iată, lui Tudor Arghezi i-au fost retezate urechile chiar de către o marhă din Tîrgu-Jiu... N-a fost pentru prima oară, şi nici pentru ultima dată! Urechile lui Tudor Arghezi au fost tăiate de mai multe ori. Nu crestate, ci brişcălite din rădăcini. Sigur că pentru colecţionarii de urechi - urechile lui Arghezi cresc şi azi şi sînt şi astăzi cosorîte mereu, la radio, televizie, prin reviste cu bursieri şi bursiere ele. Se vede treaba că acolo unde a pus Atotfăcătorul mîna - se văd urmele mîinii Domnului! Şi frizerii puterilor statale şi nonguvernamentale sosesc în galop şi cu bricele lor parfumate taie şi spînzură urechile noastre cele de toate zilele... Cînd spun "urechile noastre" mă gîndesc la Shakespeare, Sadoveanu, Blaga, Arghezi, şi la încă un şir de bărbaţi care cu urechile lor divine au avut darul şi harul să audă şi să înţeleagă foşgăiala stelelor şi a gîndurilor şi viselor oamenilor, care gînduri şi vise sînt făcute lot din materia şi materialele din care sînt a!căti;itc stelele.

Cenzura, boieri dumneavoastră, a fost de la începuturile ei extrem de vigilentă. Şi cum primul cenzor a fost ziditoriul lui Adam, e lesne de înţeles că falnica şi drăgălaşa cenzură paradisiacă s-a cizelat în zilele noastre şi-a ajuns aproape de perfecţiune! Dumnezeu i-a cenzurat pe protopărinţii noştri Adam şi Eva, interzicîndu-le să gîndească. Şi cum Adam şi Eva au încălcat rigorile raiului, au fost luaţi de urechi şi ţîpaţi (în bihoreneşte; adică aruncaţi) preste gard, la Răsărit de pardis, la munca de jos - lăsîndu-li-se,

totuşi, urechile intacte! Pe vremea reginei Elisabeta I-a, a Angliei, fireşte, condeierul prea lung de limbă putea să fie băgat la răcoare, sau putea să rămînă fără urechi! Ei, un pamfletar chiar a rămas (William Prynne, 1600 -1669), în 1633, fără urechi, pentru nişte aluzii care cică n-au fost pe placul reginei Henrieta - Maria de Bourbon, soţia regelui Carol I Stuart...

În 1633, boieri dumneavoastră, cum arăta literatura română şi cui i se puteau aşchia atunci urechile? În 1601, • el mai drag nouă scriitor român - primul scriitor român, după noi! - Cocrişcl, trimisese o epistolă în româneşte parintţilor săi din Moldova, să-l scape din închisoarea li ansi [vană în care era ţinut la umbră! Nu se ştie dacă ifiibilul Cocrişel a scăpat cu viaţă şi nu avem nici mărturii i a i s-au tăiat urechile! Noi n-am avut tăietori de urechi calificaţi. Noi ani avut baci mioritici. Să ne amintim cum ııı negura vremilor, mereu pe la apus de soare, nişte vcrişani voiau să-l radă, să-l tundă şi să-l frizeze pre păcurăraşul cel tînăr... Oare cu foarfeci le lor de tuns oile voiau să-i taie ciobănelului urechile şi să le poarte la butoniera propriilor cojoace, ca pe nişte semne trofeice ale superiorităţii lor intelectuale incontestabile? Nu avem mărturii scrise - aşa că trecem mai departe. Domnul Shakespeare s-a legat de nişte contemporani de-ai domniei sale. Domnul Tudor Arghezi nu s-a dat în lături, în faţa istoriei, şi i-a spus unui vestit preaputernic neamţ: "Baroane". Şi... Harşti! - i-au fost amputate urechile. Iar unei scrofiţe căreia nici nu i-a spus pe numele ei porcesc - aceasta tot i-a ajustat urechile. Purcica asta n-a fătat decît bălegar. Ei i s-ar potrivi destul de bine spusa lui Arghezi despre înjurătorii săi: "Toată viaţa am fost înjurat. Ce-mi pare rău - este că am fost înjurat prost".

Şi acum, un fapt de istorie literară: O doamnă care a lucrat în timpul războiului ca dactilografă la "cenzura română" mi-a povestit cu ce furie fusese receptat "Baroane" de către "cenzura germană" de la Bucureşti! Sediul Cenzurii se afla pe strada Moxa,

lîngă Academie. La primul etaj, lucrau românii... La etajul doi se afla biroul colonelului german - care ştia perfect româneşte. Românii de la acest departament aveau strînse legături cu confraţii lor germani... Au lucrat, printre alţii, pe strada Moxa: Virgil Carianopol, Radu Gyr, Beniuc şi George Macovescu. Un amănunt interesant: în "departamentul nostru" se aflau cîţiva funcţionari - intelectuali care au mărturisit după război că au avut sarcina, din partea comuniştilor români, să lucreze la cenzură... Hi fiind ilegalişti. E un episod care ne propune două "variante ale adevărului": prima, că Partidul comuniştilor din România penetrase, prin ei, structurile administrative şi politice ale ţării; a doua, că aceşti "penetranţi", care mai tîrziu şi-au numărat mulţi ani de muncă ilegală, erau, de fapt, nişte "adaptaţi". Am pus punct parantezei. Deci: "Baroane" a stîrnit o furie germană cumplită! Arghezi trebuia capturat şi... Să i se facă de petrecanie! Dar Arghezi n-a mai putut fi găsit. Probabil a fost ascuns de Gala Galaclion la o mănăstire... Aici se poale aproxima şi asupra internării lui Arghezi la închisoarea din Tîrgu-Jiu. Important e altceva: dacă s-ar fi înlîmplal ca Arghezi să piară, misterios sau ba, o asemenea crimă l-ar fi transformat într-un erou al luptei antifasciste, mi-a spus fost dactilografă. Opera lui Tudor Arghezi ar fi fost tradusă în toată lumea! Dar cum Arghezi nu s-a întîlnit cu glonţul dătător de glorie postumă - acest fapt nu i s-a iertat... Cum nu i s-a iertai nici faptul că în anii proletcultismului vindea cireşe în faţa casei de la Mărţişor! Nu i s-a iertai nici c-a fost închis la Tîrgu-Jiu, cum nu este iertat nici azi pentru geniul său poetic indiscutabil.

Dar gîndiţi-vă ce pacoste ar fi fost pentru poporul român dacă păcurăraşul din Mioriţa ar fi pus mîna pe ciomag şi le-ar fi tras două la mir verişanilor săi ce voiau, în amurg de soare, să-l omoare! Ce destin de ocară ar fi avut ciobănaşul mioritic dacă ar fi rămas în viaţă! Norocul nostru a venit din inspiraţia divină a poetului anonim care s-a sprijinit pe genialul "dacă". "Dacă o fi să mor - îl pune să spună poetul

anonim pe cel condamnat la moarte de neamurile sale de bravi români. "Dac-o fi să mor!" Deci nu : A fi sau a nu fi! Deci: nu ceva sigur! Ci ceva ceţos, ambiguu, misterios. "Dacă!" Trăim în vatra dacă sub zodia lui Dacă! Dar să nu uităm că în gena noastră getodacă, latină, slavă, turcă, verişanii ce-au pus la cale pieirea păcurăraşului - şi mai pun, în fiecare apus de soare, la cale, moartea unui om de-un sînge cu ei! - sînt tot ciobănaşi de
la miori, şi Fac parle şi ei din poporul român!

Aşa că aştept cu mare încredere clipa cînd în toată ţara sfinţii se vor alege şi se vor îndepărta de cei păcătoşi - şi vor defila doi cîte doi pe străzi, şi-i vor tunde de urechi nu doar pe cei fără carnet de sfinţi, ci şi pe cei scoşi din morminte, la tuns de urechi; aştept să-i văd şi pe Adam şi Bva puşi cu urechile pe tocător, aştept să-l văd şi pe Arghezi cu urechile puse pe râzătoare, căci şi el s-a îndoit de cele sfinte. Şi, ca o încununare a efortului românesc de sfinţire a pămîntului, aştept ziua în care şi lui Isus Cristos i se vor tăia urechile, căci şi el, pe cruce, a plîns şi a strigat: "Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit?" Un Cristos fără urechi e ceva extraordinar! Isus, pe cruce, cu urechile tăiate - ce superb spectacol!

Cocrişel şi Ion Barbu Destinul biografiilor şi destinul cărţilor

Moli o:

"... că iu mor de dorol vostru Şi îmbătrânesc şi ani făcot o barbă până în brâu" Cocrişel

Ion Barbu şi Tudor Arghezi au în călare, nu în ultimul rînd, descoperirea farmecului limbii române, adică au în călare geniul limbii române.

Dar cum cărţile scrise pre limba românească nu a se întind pe durata multor secoli, aş vrea să mă opresc succint asupra unui autor drag inimilor noastre, Cocrişel. Spunând cîteva cuvinte despre Cocrişel şi despre contemporanii săi, vom putea apoi observa mai bine la ce culmi a ajuns, în trei-patru veacuri, lileralura română. Deci: Dacă scoatem din calcul cultura populară, mitologia românească, poeţii

şi cîntăreţii mitici care au vietuit pe la curţile dorului de pe accasle meleaguri, dacă i eliminăm şi pe cărturarii autohtoni ce s-au exprimat în alte limbi - ajungem, vrem nu vrem, la primele atestate de limbă românească, la scrisoarea lui Neacşu şi la epistola lui Cocrişel! Voi zăbovi cîteva clipe asupra lui Cocrişel, moldoveanul aflat în oastea lui Mihai Viteazul şi căzut prizonier la unguri, care au şi vrut sâ-l taie!... Cartea - să-i spun astfel scrisorii bravului Cocrişel către părinţii săi, în care îi roagă să-l elibereze, pe bani, se-ntelege! - cartea aceasta ar putea fi considerată, după noi, întîia respiraţie a unui scriitor român. Astfel am putea vorbi, deci, de primul scriitor român şi de prima biografie a unui scriitor român. Scrisoarea lui Cocrişel, după lorga, poate fi datată : sfîrşitul an ilui 1600, Transilvania. Cocrişel vorbeşte pentru prima oară de dor - dorol; se plînge că-l mănîncâ păduchii, că are numai o cămaşă, că i-a crescut barba pînă la brîu!... Destinul acestui autor român se opreşte aici, odată cu scurta sa autobiografic. A fost eliberat sau nu? Nu se ştie! Dar destinul căiţii sale a înfruntat veacurile, dacă, iată, şi azi, în anul cînd aniversăm centenarul unui geniu,Ion Barbu, vorbim şi despre Cocrişel. Există deci destine şi destine: destinele unor biografii, destinele autorilor, şi destinele cărţilor! Din păcate, uneori, ca şi în cazurile lui Barbu, Blaga, Rebreanu, Arghezi, Eminescu, datorită hărniciei unor nulităţi, biografia autorilor, cîntată la ţambal, a obturat, o vreme, destinul cărţilor scrise de aceşti autori. Cărţile - chiar capodopere ale literaturii române şi universale! - au fost pedepsite, insultate, vidanjate, umilite, batjocorite, scoase din biblioteci şi anticariate (un Geo Şerban a cerut scoaterea lui Blaga şi din anticariate!). Adică: nu puteau scrie capodopere unele personaje dubioase - socotite ba fasciste, ba colaboraţioniste, naţionaliste, trădătoare de neam etc. Totuşi, în timp, destinele cărţilor s-au arătat mai puternice - şi au repus în drepturi şi destinele autorilor!... Asta, spre stupefacţia celor ce obişnuiesc să-şi confecţioneze, să-şi perie şi să-şi pudre/e zilnic, în jurnale, la lelevizie ele. - nişle biografii exemplare! Se vede treaba că timpul dă mai

mulţi taleri pe cărţi, decîi chiar pe dosarele de cadre ale celor ce le-au scris.

Dar să nu-l uit pe Cocrişel! 1600! Va să zică el era contemporan cu Shakespeare şi cu Cervanies! Dacă mai punem în cîntar şi bagatela că Ari stol an a scris prima sa piesă în anul 400 şi ceva înainte de Cristos!... Da, 1600, plus 400, dau, rotunjind cifrele, vreo două mii de ani în care geniile s-au exersat, în scrieri, pînă a venit Cocrişel!...

Am putea vorbi de un handicap cultural?... Nu, literatura română s-a maturizat extraordinar, mai ales în ultimele două secole, dovadă personalitatea universală a poetului Ion Barbu! Ion Barbu, cel tras de pulpană pentru viaţa sa sentimentală, universitară, pentru studiile sale din Germania, pentru... pentru!... Şi la acest capitol, Romulus Vulpescu ne poate vorbi cel mai bine despre Ion Barbu!

Cînd Cocrişel se plîngea că nu mai are decît o cămaşă, Shakespeare, în "Hamlet", bunăoară, punea în drepturi iraţionalul, întunericul din om. Şi, după cîteva sute de ani, Ion Barbu, urmaşul lui Cocrişel, nu este mai prejos în experienţe poetice decît urmaşul lui Shakespeare, Ezra Pound. Trecem pe plan secund paşii lor social-politici. Totuşi, în treacăt, să amintim că unul a dedicat o poezie lui Hitler, iar altul a iubit Italia Ducelui. Amîndoi, desigur, au plătit cu vîrf şi îndesat aceşti paşi.

Romulus Vulpescu semnalează în poezia lui Barbu o formă modernă de exprimare, prin juxtapunere, nu prin coordonare, printr-o supremaţie regală acordată verbelor şi substantivelor şi printr-o trecere în umbră a adjectivelor, conjuncţiilor, propoziţiilor etc. Ermetismul explicit - să-i spunem astfel - n-are nimic cu ermetismul proştilor. Tradiţionalismul ordodox este, fireşte, părăsit, dar esenţa tradiţiei este continuară altfel, nu aruncată la coş. Nu vrem să inventariem disputele iscate în jurul poeziei lui Ion Barbu, vrem doar să-l mai apropiem, din nou, de Ezra
Pound. Americanul judecat pentru trădare de patrie era conştient de geniul său. Specialiştii vorbesc de o revoluţie formală, a formei, la Pound, şi de o revoluţie

tematică... Poemul - un sistem de voci. Ideogramele lui Ezra Pound stau sub influenţa poeziei chineze şi orientale. Poezia occindentală e construită pe fraze-idei principale, legate de... "cînd... atunci... astfel... încât", de fraze-idei subordonate, de legături logice etc.. Poezia orenlală nu face aceste legături, juxtapune ideile. Lumea, trandafirii, soţul plecai. Juxtapunere, la Pound, ca principiu central al unui poem. Integrarea în texte a unor cuvinte sau pasaje din 13 limbi vechi, sau moderne. El scrie... ca şi cum cititorul său ar cunoaşte tot ce ştia el. Nu a lăsat note la "Cantos". Dar lectorii lui Danie cunosc toate personajele din "Divina Comedie"?

"Eliberarea limbajului de legăturile gramaticii în vederea unei articulări mai originale a elementelor sale este rezervată gîndirii şi poeziei, spune Ilcidcggcr, parcă voind să dea gir noilor structuri poetice pe care le întîlnim în operele semnate de Ion Barbu şi Ezra Pound.

Aş pune punct acestor însăilări, subliniind, încă odată, fantasticul salt făcut de literatura română de la cartea lui Cocrişel la cărţile celor ce au cuprins în litere pămîntul şi cerul acestor meleaguri, oamenii

bînluiţi de idei sau
cuprinşi de pîrţag,
parfumul balcanic, limba
dulce şi înţeleaptă
vorbită în spaţiul
mioritic şi în spaţiul
manolic - să-i zicem
astfel! - cărţile celor ce
au descris efemerul,
văzutul şi nevăzutul,
celor ce au ştiut că sînt
contemporani cu fluturii
şi cu Dumnezeu, cărţile
urmaşilor lui Cocrişel -
Eminescu, Caragiale,
Sadoveanu, Rebreanu,
Arghezi, Blaga, Bacovia,
Călinescu - şi nu în

ultimul rînd, doamne
fereşte! cărţile
tulburătorului Ion Barbu

.A murit Enkidu, prietenul meu care vînase cu mine lei, sau Este Nichita Stănescu un poet religios?

Nichita Stănescu a aşezat drept motto al cărţii sale "Noduri şi semne" aceste cuvinte din poemul "Ghilgameş": "A murit Enkidu, prietenul meu care vînase cu mine lei." Dacă acceptăm - şi de ce să nu acceptăm? - că Nichita avea un prieten vînător de lei, înseamnă că şi Nichita, logic, vîna în deserturi lei. Lei - paralei, superbele frumuseţi ale exuberantei vegetaţii şi superbele vietăţi, în acelaşi timp,ale uscatelor şi nesfîrşitelor nisipuri, fiinţe şi himere ale necuprinderii. În deşertul abstract şi în deşertul colcăind de viaţă, Nichita a fost, căci ne-a lăsat un "Semn 1": *Plutea o floare ele tei în lă iuţind unei gîndiri abstracte deşertul se umpluse de lei şi de plante.*

Plecat în marea vînătoare, la vînare de lei, la vînare de vînt, prietenul lui Enkidu, Nichita, căzuse de pe cal. "Cum ştiţi cu toţii, căzusem depe cal." Prin tunelul oranj, mai departe, mai departe, mai încet, tot mai încet, cu spăimîntătoare viteză trecînd, mai apoi, prin tunelul oranj, spre ţărmul de vis, spre tărîmul cu lei, spre locul visat şi de Bătrînul ce-şi aducea aminte pe mare că împuşcase lei, visînd şi bătrînul vînător de lei că vînase lei, prietenul lui Enkidu se află în "Căutarea tonului", vrînd să dea nume faptelor, lumii, vrînd să întemeieze ceva înainte de a pleca, sau întemeind, numind lumea în drumul ce-l aştepta... înger? se întreabă, şi tot el răspunde: "Nu e bine înger. Parcă toate, toate s-au spus. Şi nici să te naşti nu e ceva nou. Esenin. Şi nici nu credeam să-nvăţ a muri vreodată. A lî sau a nu fi - şi-această întrebare s-a pus!" Totuşi, înainte de a pleca, Nichita găseşte ceva al său, tristeţea sa aude viitorul!...
Tristeţea mea aude. ne născut ii cîinii pe nenăscuţii oameni cum îi latră

Şi marea călătorie a prietenului lui Enkidu continuă spre pămîntul cu lei, spre ţărmul de dincolo, ca Ulise peste pămînturi şi peste ape trecînd, ca un

Ulise prin viaţă spre moarte trecînd, spre ţărmul visat, spre IthacaL. Prin tunelul oranj !
Cerul scînteind de stele se adumbrea de un singur cuvînt, - prin nervul unui singur verb e timpul doar un animal, un relief de munţi, o mare, o Ithacă.

Să fie leii vînaţi chiar timpul, orele, secundele, clipele, să l'ie animale superbe în deşertul nesfîrşit, în spaţiul unde năvălesc plante, unde nisipul rege este, unde mare şi munţi sînt lot nişte animale, feţe ale timpului ce pe toate le cuprinde în tunelul oranj?... Totul e doar căutarea, vînarea de vînt, zborul prin tunelul oranj? Totul e prietenia, mai presus decît orice iubire? Totul e descendenţa din tată în Tiu, continuitatea prin tunelul oranj? Ne întrebăm, căci "Noduri şi semne" este, pentru Nichita, cum scrie - un "Requiem la moartea tatălui meu". Tatăl, prietenul cu care a vînat lei? Aproape sigur, sigur, cu siguranţă! Toţi fiii vînează lei alături de părinţii lor! Fără de arme trecînd prin tunelul oranj, neînarmat decît cu verbul, cu numitul cuvînt, cel care întemeiază, cel ce la începuturile toate exista, poetul spune, în pîntecul tunelului oranj fiind: *Mă uitam absent la nu ştiu ce. Desigur, în spatele meu ningea. O fugă de iepuri lăsase urmă pe cîmp. Fără de arme fiind, Doamne, cum de-am putut să stîrnesc atîta groază ?*

Groază cred că le-a stîrnit mai ales hienelor, gricurcilor, hienelor blestemate să-l mănînee mereu şi să nu-l poată înghiţi niciodată, plăcerea lor de a ronţăi în van pe cei pieriţi în deşert nefiind altceva decîl pedeapsa ce li s-a dat de a nu se sătura niciodată şi de a nu putea li niciodată decît nişte fecale vii în piele fără puţă.

Prin tunelul oranj trecînd, prelenul lui Enkidu se întreabă, uşor blagian:
"De < e mi-ai dat mai mult decît trecătorul meu zid? De ce mă obligi să gîndesc cu vederea? De ce trebuie să ţiu cile un măr în fiecare mînă, cînd mina pe sine însăşi se ţine, şi fără de durere?!"

Nu este mîna o parte din omul ce el însuşi parte divină este? Nu omul dintîi a fost zidit din ţărînă şi har? De ce să fi gîndit Adam, văzînd cine este, că este gol, de ce a fost obligat să aibă şi ştiinţă de sine,

nu-i ajungea propriul zid nemuritor? De ce să ţină un măr în fiecare mînă, în mîna sa şi în mîna femeii sale, care din coasta sa era ruptă, de ce să ţină o pedeapsă cumplită, a morţii, în fiecare mînă, cînd dintr- un începui mîna pe sine însăşi s-a ţinut, şi fără de durere - căci nu era durere în grădina simtă pînă ce n-a apărut ispita dulce din mărul dulce. Ajungînd aici putem să ne întrebăm dacă Nichita, mai ales în "Noduri şi semne", este un poet religios. Autorul celor "13 elegii" a fost citit în diverse chei. Dar ce putem înţelege, bunăoară, din "Nod 23"?

"Mi-arn furat trupul de copil, l-am înfăşat
şi l-am pus într-un coş împletit, -
şi l-am azvîrlit în fluviu -
să se ducă şi să moară în deltă."

Nu este reluată, nichitian, povestea pruncului Moise pus într-un coş şi hărăzit să moară în delta Nilului? Sau ce este acest "Nod 11", dacă nu răstignirea lui Iisus, trăită chiar de fiul simt?...

"Eram vrăjit şi nici nu mai mişcăm, toţi vulturii
stăteau înţepeniţi în aer,
iar soarele spărsese cerul cu sunet de lumină şi de
vaer
timpul încremenise
bătut în palma ta, Iisu.se!
O, eli, eh lama sabahtami,
O, eli, eli!
Mi se îngioşase rîul
ca o jugulară peste gît,
pe cîmpul ăsta nearat, urît,
iar caii se evaporau uşor,
deasupra nu era vreun nor,
mă înzeiam, mă înzeiam,
nu mai muream, nu mai muream,
în braţul meu întins şi rece
ca sceptru eu ţineam ce nu mai trece, -
şi fix eram
piatră eram -
şi nici pămîntul nu-l roteam nu răsăream, nu
apuneam şi ţara mea era un geam prin care nimeni
nu privea. Stam rege fix,de piatră şi de stea ţinînd
cuvîntul oprit în gura mea, nccîntător."

E riscant să-l explici pe Nichila Stănescu într-o frază care să spulbere miracolul poeziei sale pentru a decoda vraja mistică a pcrsonaului aflai în nemişcare sub vulturii opriţi din zbor, înţepeniţi în ¿ier, în timp ce lumina divină spărsese cerul. E clipa neagră cînd Iisus, răstignit, cu palmele străpunse de cuie, face timpul să se oprerască, pentru a reîncepe apoi totul, din nou, începînd un nou calendar, al creştinismului. O, doamne, doamne, de ce m- ai părăsii, se întristează pentru o clipă Fiul. Dar poate că Fiul este chiar poetul, răstignii şi el, încăodată, perpeluînd astfel mitul cristic, perpetuînd jertfa... şi - de ce nu? - chiar jertfa creatorului de lunii poetice. Să ni-l închipuim pe prietenul lui Enkidu, dintr-o eră mai nouă, retrăind algoritmul biblic? Toate aceste propuneri sînt posibile, fapt ce arată că niciuna nu este certă şi că aleatoriul poetic este învingător încăodală. Să revenim la scena eroului răstignit pe, crucea de aer, zicem noi, pe crucea existenţei fizice, simţind înzeirea, îndurnnezeirea, clipa cînd nu mai murea, cînd braţul său întins spre ceruri, rece, mort, braţul mort, mort înaintea trupului, cînd braţul rece şi mort, ca un sceptru, fixa clipa de cumpănă a trecerii într-o altă existenţii, eternă, clipa cînd pămîntul se oprise din rotaţia sa, cînd ziua se întunecase, cînd nici el, - nici lumina sa şi a lumii - nu se mişca, nu se mişcau, nu răsărea, nu apunea, cînd ţara sa veşnică, din tării, era încă de nimeni privită cu credinţă. Sta rege fix, de piatră, de întemeietor al bisericii celei noi, rege fix, de piatră şi de stea, de lumînări şi iluminări, linînd oprit cuvîntul în gura sa, cuvîntul oprit în gura sa, neeîntător, o clipă neeîntător şi oprit cuvîntul, divinul, atoatefăcătorul. Atunci s-au cutremurat cerurile şi pămînturile, ca să înceapă o nouă creaţie, în spirit, în om, în fiinţa veşnic aflată în tunelul oranj.

"Semnele" sînt parcă altfel decît "Notdurile". Dar ce înseamnă ele este greu de precizai, şi extrem de riscant. În "Senin 2":

FI arată cu degetul dar noi nu ştiam ce arăta : - să ne fi vorbit, să ne fi cîntat am fi ştiut poate.

Dar "El" nici nu surîde, nici nu dă drumul şoimului de vînătoare pe care îl ţine în mînă. Şi:
"De s-ar fi uitat cu ochii lui în ochii noştri!"

Deci, nu s-a uitat, a arătat mereu cu degetul, şi tot timpul în altă parte. În "Semn 22" :
cuvîntul este un cap fără de craniu, - Un cimitir fără de morţi."

Dar cine este acest cuvînt, nu este cel de la începutul
începuturilor? Parcă da, căci finalul din "Semn 22"

este : *"Veneau cu ochii smulşi din orbite să te contemple pe tine, veneau cu timpanele toate zdrelite să te audă, divine, cuvîntule cap fără craniu, cimitir fără morţi.*

Este "Noduri şi semne" cartea testamentară a lui Nichita Stănescu, aşa cum "Furtuna", prin semnele ei esoterice a fost şi este testamentul domnului Wiliam Shakespeare? O sete de îndumnezeire, un dor se poate vedea şi în "Semn 23" :
"Ca o pasăre neagră pe un ou alb aşa stau şi îmi este dor de tine
Doamne, ce dor poate să-mi fie de tine!"

Sigur că Semnul 23 poate fi receptat şi ca o poezie de dragoste. Sigur că noi simplifică:::, par'cir.an. Tct partizan citim şi în "Tonul":
"Am să mă clezobişnuiesc de stelele cerului cum apa îngheaţă dezobişnuită de fulgul zăpezii, Să mă dezobişnuiesc să trăiesc mi-a trebuit doar o moarte cu omor."

Dar ce este viaţa şi ce este moartea, ce este învierea şi veacul ce va veni? Scris este în cartea cărţilor că acei ce se vor învrednici să dobîndească veacul acela şi învierea cea din morţi, nici nu se însoară, nici nu se mărită, revenind ei, cumva, la starea de dinaintea apariţiei mărului dulce. Şi nici să moară n-o să mai poată, căci la fel cu îngerii vor fi, fii ai lui Dumnezeu, fiind fii ai învierii. Căci Dumnezeu nu este deci un Dumnezeu al morţilor, ci al viilor, căci toţi trăiesc în El.

Să fie tunelul oranj un cîntec al prietenului lui Enkidu, omul de lut şi plin de plăcerea de a vîna lei,

un drum către în El, acolo unde parcă iarba verde ar înflori, iar florile s-ar ierbi?

Propunerea pe care o facem azi cititorilor, de a citi în versurile lui Nichita Stănescu un înţeles tragic, religios, senin, s-ar putea completa cu multe argumente, dar, ca orice invitaţie spre o lectură nouă, ea doar indică semnul, direcţia, şi nu epuizează - şi nici nu ar avea cum - esenţa creaţiei poetului mort atît de asemănător premoniţiilor din "Noduri şi semne", testamentului său!... N-am vrea să punem punct acestor însemnări fără să inserăm "Nod 3", o extraordinară imagine a celui care a mers pe apă, păşind pe apa mării, zicînd atunci către cei ce mergeau în corabie spre Capernaum : "Eu sînt; nu vă temeţi!" Deci "Nod 30":... *"Luna tăiase cu o dungă argintie marea cea mare în două pustie. Atunci a fost cînd mi-am zis să merg cu tălpile goale pe tăişul acela de vis către ai lumii iris."*

În continuare, trecînd peste marea despărţită în două pustiuri, mergînd pe muchea cuţitului lucios, pe muchea luminii, zicem noi, inaintînd, înaintînd, piciorul drept i se despică lent, pîntecul, sternul, beregata i se despică în două, lent, pe tăiş, încît, - ascultaţi-l pe acest Nichita genial cum spune:

"În dreapta mea
marea se înroşise de sîngele meu, în stînga mea
marea se înroşise de sîngele meu, jumătate am căzut
într-o parte, tăiat, jumătate am căzut în cealaltă
parte, tăiat...
marea era roşie şi liniştită şi calmă şi lucioasă."

Marea nu mai era un pustiu, nu mai era două pustiuri, prin jertfa sa marea, lumea, omul!... Recitiţi-l pe Nichita
Stănescu, recitiţi-l, doar se apropie luna Decembrie, luna cînd se zice că prietenul cu care toţi am vînat lei a murit, luna cînd, de fapt, doar pentru hiene ca gri-curcu a murit, luna cînd prin tunelul oranj el a ajuns în liniştea serii unde parcă iarba verde ar înflori iar florile s-ar ierbi.

Cămila subţiratică şi logoreea neantului

Cazul lui Victor Felea e într-un fel extrem de ciudat: poetul e receptat prin "prisma" omului, adică e salutat şi respectat, dar ţinut la distanţă. Felea e un ins total necunoscut ca persoană, nu dă din aripi pe la întîlnirile profesionale şi nici nu dă din picioare pre la întîlnirile cu publicul. Într-un cuvînt, omul nu cîntă, nu rîde şi nu dansează, ca într-un celebru film imitat nu pe vreo altă peliculă de către mulţi şi feluriţi aghezmuitori şi lucrători cu pana... El nici nu ştie altceva decît să practice "Meseria de scrib":

Şi aproape nimic

Şi eu care trebuia să fiu şi sa scriu Să umplu golurile Şi ferestrele sparte Şi gura strîmbă a Sfinxului Care emană tăceri îngheţate Ah, meseria de scrib Mereu lîngă laba de nisip a deşertului Mereu lîngă flacăra uscată a vuitului A fi, a exista - este sinonim cu a scrie. Nu neapărat însă şi cu a te împăuna cu gloriole şi... a sughiţa de atîtea grase, neroade şi nealcoşe zădărnicii. Cred că în Clujul în care trăieşte de poate peste patruzeci de ani, pe Victor Felea", în afara cîtorva doi sau trei inşi nu-l cunosc decît zidurile şi copacii. Nu şi-a căutat gloria nici cu toba, nici
cu luminarea. Şi cred că gloria publică nici n-a găsit-o. Şi atunci? Vin alte valuri poeliceşti să se aştearnă prestre numele său? Vin. Da. Vin însă şi trec. Şi atunci te întrebi ce s-ar putea face ca numele său să-şi capete sonoritatea pe care o merită? Nimic. Dar cred că aici e şi forţa lui Victor Felea, şi esenţa mai ales a ultimelor sale, aproape testamentare versuri: în a nu întreprinde nimic... Vei găsi în multele sale volume tipărite pînă acum destule versuri aproape inexpresive. E un "defect" pe care mulţi l-au onorai cu ironii. Dar platitudinea cotidiană nu-şi are un cîntăreţ mai acerb decît Victor Felea. Cocleala timpului, inspiraţia leneşă, griul cotidian sînt descifrate de el cu o candoare aproape plină de cruzime.

"Stinge ploaia asta rece clacă poţi
Stinge lacrimile ca pe un chibrit ce te arde la degete
Stinge cu un jet ele fluierături
Comedia asta care întrece măsura
Stinge luna cu lumina ei de împrumut

Să n-o mai laude nimeni
Stinge icleea asta neagră şi nervoasă
Care-n curînd te va tăia precum o coasă."

Şi totuşi - nimic nu e plat, aici! E doar o economie remarcabilă de cuvinte! Atît. Şi totuşi nimeni nu neagă, şi în primul rînd Victor Felea mărturiseşte, că din întreaga sa cantitate de versuri o parte oarecare, destul de întinsă, poate fi retuşată, sau trecută pe un plan secund. Poetul nu e îmbătat de orgoliul jeniului, dar asta nu ne împiedecă să spunem că puţine opere poeticeşti îi pot sta alături, după cel de-al doilea război mondial. A, nu-i vorba de povestea Cenuşăresei, deşi mitul acesta nu-i poate fi întru totul străin. Făcînd parte din echipa condusă de marele A.E. Baconsky - Victor Felea - botezat chiar de A.E.B., probabil pentru chipul său şi pentru enigma ce o purta mereu în tăcerea sa proverbială, "Kafka", a "parcurs întreaga şcoală" a poeziei "Stelei"... Poezia de notaţie, poezia albă, poezia necanonică, poezia care a înnodat pentru prima oară după anii '50 firul cu marea poezie românească şi universală, poezia nespectaculoasă, discretă, lirică, aglutinînd neologismele, dar fără ostentaţie, nerefuzîndu-şi experimentul, dar netrădînd niciodată vocaţia ei de corelar al energiei morale, de oglindire a experienţei ideilor în viaţă (dacă vreţi!) şi de neostentativă dar fermă cîntare a omului şi a ţării. Dacă ar fi fost ceva didactic în programul tinerilor (de altă dată) poeţi ai "Stelei", ei ar fi avut un succes de moment, care s-ar fi acoperit de umbră în ani. Succesul n-a fost, dar onoarea ei şi-o merită din plin...

Ca şi A.E. Baconsky, Victor Felea e fascinat de cavalerul tristei figuri, ajuns "singur printre paragini", căutînd un orizont, o ieşire, în timp ce "papagali coloraţi, repetă formele care nu sînt magice"... *Şi termite scheletice înalţă reci Babiloane Salvînd aparenţele* Dar să nu căutăm în versurile lui Victor Felea prezenţa moralistului cărpănos: el lipseşte, - fiind mereu prezent poetul ce propune idei morale. Este şi mai ales nu este acelaşi lucru, căci nu tragerea de urechi şi arătarea cu degetul fac îndreptarul vieţii, ci credinţa în chiar puterea morală

a lumii fac măreţia vieţii. Nicio estetică nu poate rămîne indiferentă la valorile cotidianului, şi deci ale vieţii, în afară, desigur de o estetică a indiferenţei, lustruită din cuvinte răsunătoare sau băşcălioase, umflate sau piţigăiate, în amîndouă cazurile însă la fel de vinovate şi calpe. Nu-l căutaţi pe Victor Felea aici.

Nu pot rămîne indiferent Aşa cum sînteţi voi Pietrelor
Zeităţile mele dragi
Voi care aţi venit prin timp
Bănuindu-l cu tăcerea şi duritatea voastră
Eu nu pot rămîne indiferent
La ce se întîmplă cu mine Şi cu semenii mei. El n-are nici trompetă, nici flaşnetă, nu face cu ochiul în spatele propriilor sale cuvinte. Victor Felea spune pămînt, cer, ţară, om, cu aceeaşi credinţă cu care pronunţă micile în aparenţă cuvinte ale cotidianului, ale lumii umile, fiindcă la el nu vom găsi nici o formă de indiferenţă, în faţa propriei sale vieţi, şi bineînţeles nici în faţa Vieţii. Aşa că nu e niciun curaj cînd cîntă "Strada" şi niciun intimism cînd cîntă (ce verb imberb!) interiorul propriei sale cochilii (case! de!). Dimensiunile sociale, politice, ideologice - sînt şi ele prezente. Ca şi dimensiunile (!) tiniplui. Acum se află "în toamnă": dimensiunea toamnei îi dictează volumul "De toamnă".

Iată primul poem din ciclul "Cotidiene. (I)": "Linişţii şi domestic":

"Din nou vine toamna a şi venit înceţoşate sînt geamurile dimineaţa Iar stratul de brumă străluceşte Pe carcasa maşinilor Micile parcele de iarbă dintre blocuri Se tîrăsc nesigure în spaţii mototolite Iıı timp ce eu liniştit şi domestic Pornesc spre oraş
Un om aproape bătrîn - scriitor şi slujbaş" După cum se observă, cuvintele sînt şi ele aici aproape liniştite şi domestice, nu se dau peste cap, n-au nimic bufoni c în ele, parodic; cuvintele sînt calme, au concreteţe, calm. Într-un cuvînt, au: greutate! Simplitatea lor ascunde o melancolie a trecerii, a ireversibilului. Şi mai e ceva: nu veţi întîlni în "De toamnă" aproape niciun stih care să nu pornească din biografia (cotidiană! iarăşi!) poetului... E o sinceritate

în toate, copleşitoare. Dar sinceritatea poate n-ar însemna nimic, dacă n-ar rodi. Să luăm un exemplu: "Se- apropie cina". Să băgăm în seamă unde ajunge Victor Felea pornind de la micile gesturi ale zilei:

"Singur în camera mea se-apropie cina
Şi va veni şi serialul de sîmbătă seara
Dar pînă alunei ştiţi cum e
Poetul mai speră să prindă din zbor
Un vers reuşit o sintagmă ciudată
O spectaculoasă metaforă sau numai
Nişte biete cuvinte umile
Surprinse în cea mai adîncă tăcere a lor
Tocmai în faza cînd se transformă în semne indestructibile
Pe blazonul de aur al vieţii... Dar o voce mă cheamă: la masă! Gata - răgazul s-a dus Lasă din mînă condeiul Unealta aceasta de vorbe Ce sperie monştrii Şi face curat în istorie."

Trebuie să recunoaştem că mai rar întîlnim cuvinte atît de fericite, şi fericit închiriate cv.·/:r.'.'.:!:;;. Rolului său în istorie - de a face curat! Curăţenie!...

De altfel, ardelenii întotdeauna au avut ce-au avut cu istoria. Cu miturile. Cu dealurile, viile. Să ne amintim doar de "Oltul" lui Goga, care nu este doar un rîu: e o imemorială curgere a tiinplui. Sau cam aşa ceva. Liviu Rebreanu, ca şi Shakespeare, am putea zice, are cea mai mare încredere în trecutul "devenit" istorie: drept pentru care, la fel ca marele englez, îşi ia subiecte din istorie, deja croite şi răscroite de istorie. 1907, în "Răscoala", "Ion" (de ce nu?), "Pădurea spînzuraţiior"...

Dar spre deosebire de prozatorii ardeleni, realişti uneori pînă în măduva oaselor, poeţii ardeleni, mai ales după Blaga, îşi anexează încet-încet şi alte teritorii... Rebreanu închide realismul pursînge. Geniala sa pană realistă a simţit spre sfîrşitul vieţii (vorba vine, sfîrşit - căci de nu era boala, controversată! de aripa acelor ani, mai putea trăi!) "boarea" unor alte modalităţi de abordare a lumii... Oricum, realismul pursînge, după Rebreanu, e un

pariu aproape pierdut. Fără "subiecte mari", el poate fi lie o parodie a instinctelor, sau a conflictelor sociale superficiale referitoare la indivizi, nu la structuri, fie un pretext de împopoţonare cu lot soiul de isme nedigerate. Din contra, poezia "ardelenească", "deschisă" de Blaga, pare mai aptă de varii reuşite... E o ipoteză, desigur. Dar să nu-l uităm pe alît de învăţatul cu uitarea - Victor Felea. Şi să nu ne amăgim (vai!) cu impresia că versurile sale vin pe hîrlie doar din umorile sale, din "simţuri" şi niciodată dinlr-o conştiinţă artistică. Aici ne-ar putea răsuci nasul chiar vasta sa activitate de cronicar al poeziei - trecută sub semnătura crilicului Victor Felea. Dar cum noi nu ne ocupăm acum de critic, socotindu-l o umbră statornică a poetului, să-l ascultăm pe Victor belea - Intîiul punînd pe umerii lui Borges hlamida unei arte poetice exemplare: "Borges" *Pentru că a citit a visat şi a scris Jorge Louis Borges a primit la Paris Dccoraiia de Comandor al Legiunii de Onoare ■■ A spus cu acesta ocazie Cîteva cuvinte ironic recunoscătoare Apoi s-a întors în ţara sa Argentina Să-şi cultive în linişte întunericul şi lumina.*
Poemul se autoconientează singur. Fste în acelaşi timp şi subiect, şi predicat. O "felie de viaţă", o meditaţie ele. Poezia de notaţie se vede că n-a rămas - ce n-a fost niciodată! - ce i-au pus detractorii în cîrcă, o simplă şi palidă transcriere într-o oglindă bleagă... Să trecem. Poetul, dincolo de cotidian, de ocazional, îşi cultivă (chiar ca un grădinar! de ce nu!? Doar primul grădinar-ţăran a fost chiar Adam, cum ne reaminteşte şi domnul Shakespeare) întunericul şi lumina. Adevărul, cu minusul său, timpul, cu minusul său (de ce nu?), moartea, lumina etc. Poetul ne lasă liberi să gîndim în continuare poemului său, nu-i pune lui "Borges" punct. De altfel - formidabil! - Felea nu prea pune punct în finalurile poemelor sale. Le lasă, va să zică, deschise. Chiar atunci cînd ele par închise. definitiv conturate. Iată cum sună "Vine în urma mea"... *Vine în urma mea destinul Ca un bivol greoi îmi dă un brînci cînd mă opresc În ciudata mea oboseală Uneori mă linge pe ceafă Cu limba lui aspră Sau mă-mpinge înainte cu botul Deocamdată - asta e*

totul Seninele de punctuaţie se subînţeleg. Dar ele rămîn ca nişte maluri (altă comparaţie nu ara) ale unui fluviu fără maluri. Destinul - ca un bivol, ne duce, desigur, spre Blaga. Acolo toate ale lumii aceste se întrepătrundeau cu ale lumii zeilor, cu ale cerului, într-o dulce coexistenţă. Dar lecţia marilor profeţi nu-i un senin de mimetism, ci de cultură, adică de continuitate.

Să repetăm povestea cu pusul punctului: da, Victor Felea nu pune niciodată punct şi nici o virgulă în "De toamnă". E un anotimp fără gramatică, în aparenţă, un anotimp al triunfului roditor şi al începerii unei gramatici glaciale, parcă. Probabil. Vicisitudinile exterioare şi interioare vor fi (probabil) în "De iarnă" mai intens receptate. Dar pînă la acest viitor, să spunem că ultimul vers al viecărui poem din "De toamnă" este emblematic. El este cumva piatra de temelie a poemului. Punctul de explozie şi de implozie. Oricum, versul care nu poate lipsi nicicum din poemul respectiv... Victor Felea pare că transcrie mereu un fluid, o inspiraţie capricioasă: este şi nu este aşa: este, pentru "punerea în pagină" a stării, pentru "notaţia", "notarea" ei, dar nu este aşa "geometria" ideii luate în cătare. Sigur. Şi iată-l pe Victor Felea aproape un constructor. Oricum, stăpîn pe legile armoniei. Este, şi din acest punct de vedere, un poet adevărat. Dar primul punct de vedere ar fi, după mine, cel puţin în această clipă altul: şi anume punctul de vedere care îl delimitează pe poet de istoric, de istoricul faptelor măreţe sau cotidiene, de istoricul marilor căpcăuni ai timpului, şi ai monstrişorilor ele. Căci Victor Felea deşi construieşte o istorie a cotidianului (şi a propriei sale persoane!), el este în primul rînd poet... Să trec la citat: zice domnul Aristolel cam aşa: că poezia este superioară istoriei datorită faptului că adevărul poeziei faţă de adevărul istoriei este "mai filosofic şi mai serios". Nici mai mult, nici mai puţin. Nu vreau să comentez prea pe larg aceste spuse (la îndemînă în "Poetica, IX") atît de comentate - vreau doar să atrag atenţia asupra calităţii extraordinare pe care o are în poeziile lui Victor Felea Seriozitatea! Să nu se creadă cumva că

poetul clujean e lipsit total de humor etc.! dar nici să se creadă că excesul de ghiduşii al unoa înseamnă mare brînză. Şi să nu mi se arate cu degetul scliptoarele jocuri de cuvinte din Shakespeare, fiindcă acolo, pe culmi, bufonii sînt tragici, începînd sau sfîrşind cu cei doi poli ai tragediei, marii bufoni Hamlet şi Lear, capodopere ale seriozităţii cu care este privită existenţa umană în contexte istorice diferite...

Simplitatea versurilor lui Victor Felea vine într-o perfectă opoziţie cu îngîml'area acelor versuri ce se umflă în pene şi nu au ce spune, provinciale prin vehemenţa cu care- şi reclamă şi proclamă gloria... Între timp, Felea rămîne în toate un om aproape bătrîn - scriitor şi slujbaş, uşor năucit, mic şi fără importanţă, cvasiatent, cvasiabsent, preocupat de cîteva gînduri prozaice, dar şi de cîteva utopii şi speranţe... După cum se poate bănui, în ultima frază, am pus virgule între cuvintele poetului... El, un biet animal metafizic, poetul, stă la pîndă, împrospătat de speranţe... Hîrtia, stiloul aşteaptă

"Aripa răcoroasă a gîiidului Bate departe

Suprimînd logoreea infernului" Astfel că trupul chiar dacă este o mică planetă ce moare, cuvîntul poetului suprimă logoreea neantului. Astfel că în faţa clipei supreme poetul poate spune senin:minut": în total ar fi vorba tot cam despre 21 de minute fără fericire. Noi luăm cartea poetului Mugur nu ca pe o culegere de poeme, ci ca pe un singur poem, ca pe un volum "unicat". Asta ne şi place. Structura (ah! ce cuvînt), construcţia, inefabilul - o nouă Americă! pe care poetul a descoperit-o şi-a transcris-o. El este şi actorul şi spectatorul din această, şi al acestei Americi. Ei, ca să vezi cum e şi viaţa, cum se repetă formulările! Pînă şi ilustrul nepoet Niels Bohr zice că în teatrul vieţii sîntem şi spectatori, dar şi actori. Deci noi facem şi "jocul", şi-l şi consemnăm. E ca şi cum Ulise ar fi scris opera lui Homer, după ce luase parte la cele bătălii şi la cele preumblări pre pămînturi şi ape! Sau ca şi cum Homer s-ar numi de fapt Ulise. Sau cam aşa ceva. Poate şi Homer a fost un minut fericit. Un minut de frumuseţe. Homer=un minut! Care minut nu se mai termină, de! S-o luăm ca Florin Mugur, între certitudine şi incertitudine: "frumuseţe, minutul acesta l-am trăit de parc-ai exista". Homer a existat, din moment ce .-.iir.Liîul acesta l-am trăit, şi-l mai trăim... Poetul a existat, poetul există. "Ocupaţia mea? se întreabă Florin Mugur într-un- "un minut" - şi răspunde: "încerc să trag lucrurile spre fericire". Şi totuşi despre ultimul său volum scriind prompt şi cu laude un critic - ceilalţi s-au gîndit să nu mai scrie. Ca să-l convingă pe exeget că n-avea dreptate, sau ca să-l lase pe poet să creadă că exegetul avea dreptate şi ei nu vor să- 1 mai tulbure cu alte opiniuni? Se mai întîmplă.

Lumea e o scenă. Şi pe scenă totul e posibil. Iată un poem: "Scenă": "aici doarme mîţa/ mergeţi încet/ să n-o treziţi/ beţivilor, apucaţilor/ somnambulilor/ şmecheri bătrîni de argint/ aici doarme mîţa divină/ a prins al o sutălea şmecher de argint/ l-a mîncat, acum îşi face siesta/ mergeţi în vîrful picioarelor şi număraţi-vă". Dar cine sînt şemecherii de argint şi cine e mîţa divină? Aceasta e întrebarea.

În "Antologia criticii literare hispano-americane", ("Univers" 1986 - apărută sub îngrijirea lui Paul
Alexandru Georgescu) citesc o chestie grozavă: "Charles Peguy se lăuda, într-o anumită ocazie, de a nu fi citit niciodată un autor care să nu fi fost francez." Da, desigur, la o asemenea literatură, merge o asemenea infatuare, ca să nu-i spunem altfel. Hispano-americanii îi citează în eseurile lor mai pe toţi marii scriitori ai lumii, semn c-au învăţat de la ei foarte multe. Lucru deloc ruşinos. Dar hispano-americanii vorbesc "despre alţii", vorbind despre "ai lor". Punîndu-i pe acelaşi cîntar. Niciodată pe "ai lor" în postură de subalterni. Şi nici invers. Ca într-un dialog... ei fiind şi cei care dialoghează, şi cei care stenografiază dialogul. Creatori şi cronicari. Actori şi spectatori. Cu demnitate, în ambele roluri. Şi încă ceva, absolut! (Nu găsesc cuvîntul!)... Da: Sabato scrie despre Borges, Carlos Fuentes despre Gabriel Garcia Marquez, Alejo Carpentier despre contextele romanului hispano-american contemporan, Augusto Roa Bastos despre imaginea şi pcrspcctivcle naraţiunii latine americane actualc, Julio Cortazar despre... Da, se scrie despre Neruda, Guillen, Ulisses este aşezat lîngă Rayuela, sau invers etc. etc. Ce concluzie se desprinde de-aici? Aceasta este o altă întrebare. Dar să ne apropiem din nou de Florin Mugur. Să ne închipuim un minut că sîntem pe plajele hispano- americane, şi în niciun caz pre cele ale Franţiei. Nu-l confundăm pe eroul liric cu autoarele volumului "Spectacol amînat", deşi uneori am fi tentaţi să tragem două liniuţe de unire între domniile lor. "Ceţosul adolescent mort demult" ce ne-ar răspunde la această întrebare? Nu este el cel care întreabă: "şi moartea, moartea cum o mai duce? moartea cea dulce..." Obsesia acestei... posterităţi (a acestei postumităţi?!) îl înspăimînlă şi nu prea. Va fi şi... dincolo un fel de viaţă, un fel de timp, un munte de timp. "O să am după moarte, oho, ce de timp o să am / pentru sporovăit cu lichelele / un munte de timp". Dar poetul, pîş, pîş, neexplicit, răstoarnă raiul

cu susul în jos, sau poate mai exact zis consideră paradisul ca fiind lumea vie "de-aici"! cu necazurile ei, cu tramvaiele ei, cu iernile ei friguroase ele. Edenul e pe păniînl, cît eşti viu: "apoi" e un cuvînt plin de timp, în care poţi să-ţi închei lot soiul de socoleli, inutile, desigur ele. "Plin de glagorie voi fi alunei şi sătul", zice ironic erroul liirric, parcă văzîndu-i aevea privindu-l prin pleoapele străvezii ale muntelui de timp pe imperatorii viermi. Dar această eternitate "muntoasă" mai are vreo putere asupra celui care poate inventa în frigul lui decembrie macul?! Cred că niciuna. Actul poetic devine demiurgic; şi cine se poate lua în beţe cu divinul? Biografii vor rescrie epilaful-aulobiografic al "asinului răbdător şi-ndărălnic": "asin obosit şi cu capul plutind într-o mare substanţă-aurie / robust şi cuminte şi pururi deplasîndu şi povara / precum un vers lung şi încet străbălînd Iliada". Chestia asta e cam superbă... Timpul care nu se temea decît de piramide, are de ce se teme şi mai dihai! De versurile Iliadei!... Un asin, un eu poetic, un vers lung, o dulce povară! Florin Mugur se are în vedere şi pre sine, desigur, dar în numele instanţei supreme - Poetul. Este şi actor şi spectator. Eschil, divinul, cel care a oferit lumii inovaţia numită "tragedie", nu apărea şi el pe scenă, personal, ca actor? Se zice că da. Dar Shakespeare, divinul, nu juca el personal chiar în personala domniei sale capodoperă "Hamlet" rolul fantomei? Se zice sigur că da. În spectacolul pe care-l pregăteşte şi-l lot amină, poeiul rămîne mereu el însuşi, cel de azi, de-aici, şi cel de răspoimîine, de dincolo, actorul şi spectatorul propriei sale existenţe şi al propriei sale poslcrităţi, actorul şi spectatorul fericirii şi nefericirii sale, regele şi fantoma regelui. Dar unde e zăpada care va porni să cadă la iarnă, zăpada în stare să scrie din nou biblia, lumea? "O, dar aceasta e întrebarea/ unei fantome!" Dar fantomele nu mor niciodată, dacă pun mereu întrebări. Numai cine nu pune întrebări acum nu va pune nici din nefiinţa sa. Dar din spiţa aceasta nu fac parte poeţii.

Ah! hispano-americanii! Era să-i uităm? Ce ne spune

Alejo Carpeni ier? Că: 'Tlemingway şi Faulkner ne-au iosl Familiari înainle de a fi cunoscuţi în Franţa. Totodată ne soseau traduceri rele sau bune publicate de case editoriale spaniole (care sub acest aspect au anticipat pe cele franceze), traduceri din literatura germană... scandinavă, italiană (întreaga operă a lui Pir.and.ello, încă din 1922), sovietică... Cunoaşterea acestor opere ne-a dat-o viziune asupra lumii mult mai amplă decît cea pe care o au, în general, anumiţi intelectuali europeni... A te informa nu e sinonim cu a te supune". Carpantier continuă vorbind despre posibilitatea de universalilizare pentru scriitorul hispano-american care a "abordai" mai multe culturi... "Cei care sînt destul de puternici pentru a bale la uşile marii culluri universale, vor fi capabili să le deschidă şi să intre în marea casă. Atitudinea lui Charles Peguy în ce priveşte cultura franceză nu se potriveşte scriitorului latino-american." Are vreo legătură acest citat cu Florin Mugur'? Are şi n-are. Deci are. FI e un autor care a "parcurs mai multe generaţii", formîndu-se însă mereu, deschis experienţelor culturii... Cîndva, asta ar fi fost un lucru rău. Poate pentru unii mai este rău şi acum. Dar cine vrea să intre în "marea casă", trebuie să ştie cum să-i deschidă uşile. Aşa zic hispano-americanii. Şi parcă nu mint. Şi dacă hai să zicem poezia este un labirint c-o mie de uşi închise, măcar una trebuie s-o poţi deschide ca să intri; ca să ieşi teafăr, şi tu însuţi, îţi trebuie însă mai multe chei. Chei pentru labirint. "Mică elegie la Viena", pentru cine nu vrea să fie singur în labirint: "şi ce să facem cu spionii gărilor?/ marile imperii s-au scufundat lăsîndu-i undeva la margine/ pe ochelari Îi s-a pus ceaţa / stau pe geamantane de lemn/ şi citesc mersul trenurilor 1900/ iar trenurile lor se deplasează cu compartimentele pline de pămînt/ cu luminile stinse pe dedesupt/ şi bătrînii din cînd în cînd le aud şi tremură uşurel/ mîngîindu-le acoperişurile/ cu tălpile subţiate ale botinelor". Fericit e cel care intră în labirint, dar şi iese din labirint, nu?

Privind din căruţă Europa

La Sorescu personajele trec cel puţin prin trei vămi: înlîi se trezesc într-un alt univers decît cel strict cotidian (pîntecul chitului, altarul, istoria!...); apoi au o revelaţie a stării în care se află; mai apoi ies din aceală limită-capcană cum pot (prin cer, prin burta balenei, prin propria moarte, cu ajutorul cuţitului, al lepei...). Importantă rămîne numărătoarea inversă: momentul încercării desprinderii din limita pe baza căreia stau, şi care nu odată este neantul. Această sforţare-iluminare-insingurare-ardere-moarte este esenţa fiiinţei-fiinţelor pusă-puse în ecuaţie. Şi în "La Lilieci" lucrurile se petrec cam la fel: o faţă a lumii descrisă minuţios, realist, autohtonist, ţărăneşte, cu sare şi piper, ascunde o altă faţă - cea care dă greutate, şi semnificaţie... Sorescu experimentează întruna, se mută din poezie în teatru, în eseu, proză, rămînînd mereu el însuşi. Singur - cu el însuşi. Singur - cum trece şi acum printre literaţi, singular, cu ale lui. Interesant este faptul că încă de la începuturile sale balelelristice, Sorescu a fost "prizat" de criticii cu vechi "state de serviciu": de către "bătrînii-înţelepţi" ai cetăţii literelor (Călinescu, Streinu, Cioculescu). Deci: "vechea critică"! Sorescu şi-a citit scrierile prin mai multe cenacluri: adepţii au fost entuziasmaţi!... Deci putem spune că autorul care a intrat în căruţă în Craiova - a intrat în literatură într-o... căruţă aurită... Zic astfel pentru a mă apropia cumva de sandalele lui Darie care au bătut tot mapamondul. Sorerscu este şi el un mapamondist. La cicizeci de ani el a intrat cu căruţa sa plină de cărţi prin foarte multe oraşe ale lumii: Ave!

Sorescu a călătorit mult, ducînd însă mereu cu el ce era al său, o lume morală, o lume rurală, o lume învolburată, un pămînt greu, păstos, negru, chinuit, lipicios, sfînt, atrăgător, cu verdele din el, atrăgător, cu duhul recoltelor din el, de neînlocuil! Fiindcă în acest pămînt există şi ţărîna descîntaţilor săi eroi, din el pleacă des cîntatele sale iluminări, istora pîcloasă, pline de sînge, de răceală-moarte, de ţepegii, de ţepe-cruci, de ţepe spintecătoare pentru alţii, de ţepe pre care singur să te răstigneşti... Istoria, în pămînt, între

pămîntul - şi cerul nu întotdeauna doldora de vise celeste... Va să zică e sfînt, negru, pămîntul pe care păşeşte Sorescu Marin ca un om venit cu coasa în spinare de la cositul ierbii, sau al grîului, sau mergîncl spre cositul ierbii sau al grîului, cu paşi tîrşiţi, nu înaintînd cu bombeul sigur de el, ţanţoş, cu bombeurile, de! repizite, mîndre de ele, ci parcă şi cu tălpile picioarelor cosind, în stînga şi-n dreapta, sau adunînd grîul, finul, ca un gospodar al cîmpiei... Va să zică, Marin Sorescu nu uită, şi n-are cum să uite, călătorind, că el este acest om cu ochii vioi, mici, la pîndă, de viezure, atenţi, neîncrezători, şăgalnic surîzători, cu mustaţă sau fără mustaţă, cu bărbia ascuţită, cu părul nesupus, sau necercetat de pieptăn, că el este acest om nu al înfăţişării sale de oltean ce nu dă doi lei pe veşminte, pe pantofii oricare ar fi ei, pe cravata colorată, oricare ar fi ea, - ci al înfăţişării sale interioare inconfundabile, hître, zic cei cu măseaua plină de arsenic, dramatice, moderne, zic alţii, omul istoriei inconfundabile a pămînlului greu, noroios, luminos, care te ţine pe el şi te cuprinde în el, care este chiar gravitaţia, forţa ce te ţine să nu zbori, luat de vînt, puterea invizibilă care, pînă cînd va deveni vizibilă, transformîndu-te într-o fărîmă a ei, înghiţită de lut, pînă atunci va fi chiar întregul univers ce prin tine vorbeşte...

Marin Sorescu a început să scrie pe la Iaşi, va să zică prin provincie, trebuind de cinci ori, sau de şapte, să bată cuvîntul, sau să-l cînte-descînte, ca să-i fie luat în privire cumva... Provincialul-neprovincios nu şi-a ordonat un decalog, pe care să-l pună proţap în faţa hîrtiei albe: n-a avut va să zică un reţetar, pe care să-l aşeze într-o ideologie de generaţie, generatoare de garanţii grozave. Singur- singurel şi-a făcut pîrtia. Şi nici măcar polemic, aruncînd cu bulgări în cei din dreapta-slînga sa, ori din faţa sa. Polemica era la el intrinsecă, în operă, dacă era, şi era, nu în palabre. Aşa că el, ca şi mulţi alţii, a răzbit singur, fără de nicio generaţie înconjurai, dar fiind în burta unui timp din care ca şi alţi confraţi ai săi voia să iasă ca să ajungă la înălţimea timpului secolului

său. Aşa că putem spune că el nici nu s-a atins de nopticica literară pe care a cunoscut-o în şcoală şi în care personajele literare trăiau veşnic treze şi veşnic fericite, ca nişte mumii impecabil şi strălucitor îmbălsămate. Sorescu a sărit peste o noapte, în ziua de dinaintea sa, pe care a înnodal-o la şirul zilelor sale ce- aveau să vină, trecutul şi prezentul fiind atunci în linie dreaptă aliniate cu viitorul. Personajele, dar şi oamenii, dar şi ecrivenii, s-au trezit din neodihna lor somnoroasă. Hibernarea trecuse. Personajele dormiseră destul, şi o dată cu ele dormise şi fericirea lor - şi sosise timpul să mai sufere şi să se mai bucure, şi să se înlrv.peze vazică ;r, oameni... Luminile genezei literare sosiseră. Şi Sorescu era acolo. Să recapitulăm cumva: Sorescu nu s-a ridicat cu surle, săbii şi tobe împotriva celor pe care-i învăţase în şcoală, din contră, opera lor a fost! a fost extraordinar de fertilă pentru el; căci scrisul său s-a născut cu alt pol, absolut contratr predecesorilor săi... Fertilitateta înaintaşilor proximi a dus va să zică la o operă aşezată pe hîrtie, şi pe viaţă, împotriva scrierilor acestor dascăli proximi! Sorescu va să zică n-avea nimic cu personajele epocii, care erau supuse eroziunii fireşti a vremii. Scrisul său însă intra într-un dialog cu scrisul înaintaşilor săi imediaţi, dialog posibil însă, trebuie să recunoaştem deschis, devenit posibil datorită trezirii la viaţă a Timpului însuşi.

La 50 de ani Marin Sorescu încă este un om tînăr! La înfăţişare - tînăr, slavă Domnului! Sănătos - slavă bogului! Şi încă neintoxicat de propria sa fericire literară! Şi încă tremurînd în faţa hîrtiei albe - ce bine! Şi încă înfrigurat în faţa gîndului şovăielnic ce se apropie fix de pix! Şi încă nu s-a-nchis într-o formulă, să-şi sugă mai departe degetele prelinse în propria închistare sclerozotică. El e viu, ca şi renumele său, viu de asemeni. El este viu şi ne vorbeşte nouă - vorbindu-i în acelaş timp şi posterităţii despre noi, despre pămîntul sfînt al ţării pe care stă ca un Ţăran veşnic gata de dus la muncă.

Golanii de toate soiurile cred că ţăranii sînt ce-a lăsat Dumnezeu în afara săptămînii prime, un fel de inşi aflaţi în afara calendarului, şi deci a timpului. E

cam altfel: primul fiu al pămînlului (alcătuit şi din lut roşu, de!) fiind izgonit la răsărit de paradis a fost obligat să-şi cîştige pîinea cea de toate zilele - ca ţăran, lucrind pămîntul. Ţarina sa - ţara sa. Meseria sa - munca sa. Aşa că dacă ne uităm la lungul şir de bărbaţi consemnaţi de istorii seminţia aceasta nu are număr!... Liviu Rebreanu a păşit în Academia Română aducînd laude ţăranului român. Dar Sadoveanu? Dar Blaga? Dar Creangă?

Marin Sorescu, în "La Lilieci", în "Matca", "Răceala", "Vlad-Ţepeş", în piesele şi poeziile sale atît de universal valabile, cum se mai zice, rămîne un scriitor inconfundabil, fiindcă inconfundabile sînt istoria, lumea ţării sale, a ţăraniilor sale, pe care le cîntă-descîntă. Şi ce poţi să i spui uni om al literaturii ţării tale atunci cînd trece pragul jumătăţii sale de secol? Un secol de împliniri!

Divina comedie oltenească

Acum un an, Marin Sorescu împlinea 60 de ani şi era sărbătorit, cu destulă discreţie, de un grup de prieteni; normal, ar fi trebuit să fie sărbătorit de întreaga noastră lume culturală, ca un clasic în viaţă ce, de mulţi ani, şi era!

Am scris atunci că poetul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani, că dramaturgul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani, că eseistul şi criticul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani, că prozatorul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani - şi că, adunînd aceşti ani, Marin Sorescu a intrat în mileniul de Mîine, iar noi, prin el, sîntem contemporanii cu marele Mîine.

În acest an, Marin Sorescu ar fi putut împlini, calendaristic, 61 de ani, dar dacă prin creaţia sa el a pătruns adînc, în viitor, depăşind această vîrstă, în plan bilogic n-a putut s-o atingă şi n-a putut să se aşeze împotriva şi de-a curmezişul propriului său destin.

Tulburătoare sînt versurile lui Marin Sorescu din ultimele luni ale vieţii sale pe pămînt.! Nu credea că va învăţa vreodată să moară - şi deodată se trezeşte în plin exerciţiu al morţii, retrăind ce trăise scriind "Iona", "Paradcliserul", "Matca" - ceremonia dureroasă şi sacră a descoperirii puterilor lumii de

dincolo, tragedia omului, de fapt, sau, mai exact, tragedia Genezei.

Ani la rînd, o copleşitoare energie l-a propulsat pe Marin Sorescu spre o perpetuă înnoire - rămînînd, în acelaşi timp, paradoxal, cel din primele sale cărţi. înnoire - sau o veşnică şi inepuizabilă căutare de noi teme, de noi spaţii: teatrul parabolic, mitologic, istoric, farmecul discret al ţărănimii - în "La Lilieci", unde între iarbă şi vînt, frunze, meri, peri, cai, oi, oameni şi locuri, plante şi dobitoace - există o frăţie originară, şi unde iubiri şi instincte deşuchiate pun în mişcare maşinăria spirituală a acestor olteni năzdrăvani, adevărate zeităţi ale şiretlicului şi candorii!...

Independenţa poeziei, independenţa teatrului - iată o idee majoră a scrisului practicat de Marin Sorescu! O rupere, va să zică, de orice fel de înregimentare, un refuz al politicului coercitiv şi efemer, şi o insurgenţă chiar faţă de modelele şi modele literare industrioase ce monopolizează protipendada şi snobilimea culturală şi culturnică europeană. "A treia ţeapă" străpunge mai multe dogme, "Răceala" îngheaţă mai multe orizonturi literare burgheze, sau nu,-de aşteptare: modernismul sorescian, fără frontiere, pune în lumină, nu de puţine ori şi cu fantastice rezultate, fondul autohton,miturile naţionale - aşa cum se poate
vedea şi în divina comedie numită "La Lilieci".

Am mai putea zăbovi, niţel-niţeluş, asupra labirintului acvatic - teritoriul emblematic în care Sorescu îşi pune în mişcare personajele din "Iona" şi "Matca" - două capodopere ale teatrului românesc. Aş mai semnala faptul că, în general, căutarea credinţei şi prin necredinţă nu pedalează pe efectele păcatului originar şi nici pe balansuri psihologice ivite din emisiunea abundentă sau ba a produselor genitale, şi nici pe conflicte sociale ce-ar putea avea la bază diverse experienţe ale luptelor politice: Sorescu este interesat de norul electric din burta chitului şi din aventura paracliserului, în care toate cele ale lumii, văzute şi nevăzute, se înghesuie şi se intersectează,

de norul electric în care credinţa aflată la ananghie se întîlneşte cu biologicul jumătate intrat în moarte. Aproape toate personajele lui Sorescu poartă înscrise pe propria lor piele - o uriaşă cruce: îşi duc în spinare, va să zică, în carnea lor, crucea cu care s- au născut şi de care iau cunoştinţă în acel nor electric din labirintul acvatic al aventurii lor pe pămînt. Ce durere, ce bucurie, ce întuneric şi ce lumină divină în acest nor electric (asemnănător celui văzut de Moise!), care este propria lor căpăţînă, propria lor conştiinţă! - ce întîlnire tragică între experienţa nebuniei existenţei bietului om pe pămînt şi experienţa credinţei!... Extraordinară este, de asemenea, în "Matca" şi "Iona", neputinţa personajelor, aflate în inima vulcanului acvatic, de a trăi, în legănări poeţico-retorice - deasupra propriilor lor tragedii.

Mai trebuie spus că personajele lui Sorescu, în orice situaţie disperată s-ar afla, nu-şi refuză fantezia ludică şi humorul devastator. Semne, desigur, şi ele, ale geniului teribilului Marin Sorescu.

Creaţia lui Marin Sorescu este un triumf al Olteniei, al culturii române, un triumf al omului, un triumf fără de care noi am fi mai săraci, dar fără de care Dumnezeu (Divinul) n-ar fi mai bogat.

Un poet la grătar: Grigore Vieru

Comentînd poemul lui Frosl "Am făcui cunoştinţă cu noaptea", Borges consideră că noaptea semnifică răul, îndeosebi răul senzual.

Suit un om re-a făcut cunoştinţă cu noaptea
Prin ploaie m-am dus şi tot prin ploaie-am venit înapoi
Pînă dincolo de ultima lumină a oraşului am rătăcit.

Borges scrie: "la prima lectură, fi se pare că a face cunoştinţă cu noaptea înseamnă: m-am plimbat prin oraş noaptea." Borges, deci, descoperă într-o altă treaptă a lecturii - răul! Dar înlr-o altă treaptă nu putem echivala noaptea cu moartea? Ne întrebăm. Desigur, versurile în aparenţă simple, ale lui Frosl, şi ale altora, ascund înţelesuri mai adînci. Metafora

funcţionează discret, însă. Dacă într-un alt poem, "oprindu-mă în faţa pădurii într-o scară cu ninsoare " Borges consideră că "somnul" din al doilea vers ("Am mult de mers pînă s-adorm") semnifică moartea, de ce n-ar putea, ne întrebăm din nou, şi "noaptea" din poemul citat la început să semnifice acelaşi lucru? Sistemul de punere în pagină a "metaforei" fiind acelaşi, doar.

Dar, de fapt, cele două exemple de mai sus ne-au decît darul de a ne aduce mai la vedere strategia unor poeţi de a nu numi ce vor să numească. Eminescu, în "Oda în metru antic" numeşte moartea în toate sunetele ei. De altfel, în folclorul nostru, morţii i se spune pe nume, moarte, pe cîtă vreme diavolului nu i se spune diavol, ci necuratul etc. În basmele românilor, şi nu numai, te întîlneşti cu Dumnezeu şi te poţi îtîlni cu Moartea; poţi sta de vorbă, la o adică, cu cele două personaje. Diavolul are o comportare mai ambiguă, mai metaforică, să zicem. Şi dialogul cu el nu esle prea direct. Cred că Vieru dialoghează cu Moartea, cum ar dialoga cu o vecină, învăţînd acest sistem de relaţii din tradiţia populară... Dar... Nu credeam să învăţ a muri vreodată nu sună ca o constatare -■ întrebare pusă - - spusă lui Dumnezeu? De la cine se revendică înlîi poezia lui Grigore Vieru? De la Eminescu şi de la tradiţia naţională. De altfel, într-un poem antologic, Eminescu devine pentru Grigore Vieru echivalentul divinităţii absolute: Pentru tot ce facem şi sîntem, scrie poetul din Basarabia, "Eminescu să ne judece". Versurile lui Vieru sînt parcă venite din vremuri imemoriale. Cuvintele sînt bătrîne, cronicăreşti, fundamentale. Niciun sunet nu e fals. Nimic nu e zglobiu, lăstărit, în sine, pentru sine, gongoriţat. Evident, Vieru pare că vine, şi vine, din timpul creatorilor anonimi, atît este de pregnantă şi de sigură construcţia poemelor sale! Poţi schimba vreun cuvînt în "Mioriţa" şi "Meşterul Manole"? Poli, dar fără să modifici tragedia lor inconfundabilă..

Pentru antologia "Cele o sută de poezii ale lumii" am

ales din Grigore Vieru un poem monologal

despre moarte. M-aş fi putut opri la "Făptura mamei": *Uşoară, maică, uşoară, C-ai putea să mergi călcîtui Pe seminţele ce zboară Între ceruri şi pănîînt! În priviri c-un fel de teamă, Fericită totuşi eşti - Iarba ştie cum te chiamă Steaua ştie ce gîndeşti.*

Sau la zguduitoarea "Lacrima". Sau... Am preferat, însă, tulburătorul dialog din "Nu am, moarte cu tine, nimic", fiindcă vine parcă din vremurile cînd şi moartea se plimba pe pămînt, la vedere! Şi dialogul cu morţii e frecvent în practicile legale de cultul celor duşi în lumea de dincolo. Să cităm aici invocarea adresată celor duşi (la "Moşii de Toamnă", în Almaj), cărora li se cere, în schimbul colacilor, brînzei etc. date de pomană, ajutorul!... "Voi moşi strămoşi, /Să-mi fiţi tot voioşi,/ Să-mi daţi spor în casă,/ Mult pe masă,/ Cu mult ajutor,/ În cîmpul cu flori..." Moşii strămoşii devin astfel cei care pot aduce sporul de bucate în casele gospodarilor, bogăţia, deci, voia bună, sănătatea! Să remarcăm urarea către cei morţi: să fie tot voioşi! Să mai spunem că în anumite regiuni ale ţării morţii sînt aşteptaţi la sărbătorile de iarnă cu mese întinse, ca să li se cîştige şi bunăvoinţa, că mormintele lor sînt tămîiate, spre a fi purificate etc. Dar în "Nu am, moarte, cu tine nimic", eroul liric nu-i cere nimic morţii, nu-i întinde mese etc. O imensă milă are însă faţă de această făptură stearpă şi singură, fără bucurii, fără tristeţi, fără copii, fără părinţi! Te şi întrebi, cînd a făcut Dumnezeu moartea? Desigur, după nenorocitul de păcat al Evei. Dar cum arăta moartea din săptămîna sfîntă nu ştim. În tradiţia populară moartea este şi nu este o femeie, ca Eva - păcătoasă, făcută după chipul Evei, dar sortită să nu aibă pe nimeni al ei, şi probabil, să n-aibă nici umbră. Dacă Moartea nu este cumva un soi de umbră nemuritoare şi moartă. Vai, pînă şi ţărîna cea mai umilă e roditoare, are bucuria împlinirii în fire de iarbă etc. Vieru deplînge, zguduitor, soarta Morţii! *Nu am, moarte, cu tine nimic, Eu nici măcar nu te urăsc Cum te blestemă unii, vreau să zic, La fel cum lumina pîrăsc.*

Dar ce-ai face tu şi cum ai trăi De-ai avea mamă şi-ar muri?! Ce-ai face tu şi cum ar fi De-ai avea copii şi-ar muri?!
Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te urăsc.
Vei fi mare tu, eu voi fi mic,
Dar numai din proria-mi viaţă trăiesc.
Nu frică, nu teamă - Milă de tine mi-i, Că n-ai avut niciodată mamă, Că n-ai avut niciodată copii.

Cine este moartea în acest poem semnat de Vieru? Desigur, în primul rînd, însăşi Moartea. Dar în al doilea rînd? Nu sînt mai multe feluri de a muri, mai multe feluri de morţi? Dece moartea din poezia lui Vieru n-ar însenina şi răul cotidian, mancurtizarea, uitarea fratelui de frate, noaptea nopţilor?! Pluralismul lecturii ne dă dreptul de a vedea în cei care nu au nici mamă nici tată exact pe cei care nu vor avea nici copii şi nici bucurii.

Rămînem, totuşi, la ideea că Vieru nu discută cu actanţii morţii, ci chiar cu Răul fundamental, cu această absenţă sisifică incapabilă, totuşi, să înăbuşe lumina şi exuberanţa vieţii. Vieru îi spune, deci, morţii pe nume, fără nicio teamă, doar cu un soi de milă!... El nici măcar lui Dumnezeu nu-i cere o modificare a universului pe care l-a creat, cam grăbit, într-o săptămînă. Nu se luptă cu moartea, rămînînd structural o fire mioritică, pur românească. Nici cu diavolaşii nu are nimic, aceşti burghezi cu corniţe care dau din codiţe. Deci, nici cu cerul, nici cu pămîntul şi subpămîntul nu intră Vieru în dialog, ci doar cu această prezenţă - absenţă, veşnic vie şi veşnic moartă...

Trecînd din poezie în viaţa cea de toate zilele - aflu că Grigore Vieru e încercat mereu de necazurile unor oboseli şi boli mai mult sau mai puţin drăgălaşe. Asta nu mă miră, cît mă uimeşte punerea sa la zid de către diverşi cetăţeni şi concetăţeni drăgălaşi. Să faci din Vieru, azi, ţinta răului, mi se pare o blasfemie. Şi este chiar o neruşinare! Dar ce vrea Vieru? Aceasta e întrebarea. Nici măcar nu cere să bage în grajduri nişte burghezi! Se pare însă că secolul care a trecut de la trecerea prin viaţă a lui Baudelaire n-a schimbat

nimic în mentalităţi! Spune Baudelaire: "Dacă un poet ar cere Statului de a avea cîţiva burghezi în grajd, toată lumea ar fi mirată, pe eînd dacă un burghez ar cere un poet la grătar, lucrul ar părea cît se poate de firesc." Putem întreba: cine e burghezul, cine sînt burghezii care cer ca Grigore Vieru să fie pus pe şi la grătar?

Fluturele eu cap de rechin

Citind teribila tabletă "Hingherii", rn-am întrebt de ce mama dracului Petre Stoica nu se află în topuri acolo unde versurile sale îşi au locul, adică în raftul de jos, de la temlii, nu în rafturile de sus, acolo unde moda răsfoieşte filele şi unde vîntul schimbător al zilei răpede multe cărţi face pe drept să chelească?!... Autorul "Tangoului şi al altor dansuri" nu e aşezat nici "sus", nici "jos", este şi "sus" şi "jos", avînd o bună cotă, desigur, de stimă şi de popularitate, dar aproape în neconcordanţă cu valoarea sa reală. Nu sîntem noi cei în drept să descoperim cauzele relei sau bunei aşezări a elementelor în tabloul lui Mendeleev; clar nu ne încearcă nici ambîţul de a face ordine în lirica românească, unde, slavă domnului, valenţele subiecţilor sînt mai greu de definit decît în chimie. Vom îndrăzni, totuşi, să propunem în cazul lui Stoica Petre cîteva repere... Ce-i lipseşte? Un stil curgător, o pregnanţă metafizică, o iluminare barocă a cuvintelor, o aplecare asupra istoriei (şi a istoriei naţionale), un contact electrizant şi nemijlocit cu aspiraţiile străzii? Imitatorii, petrestoicarzii? Toate acestea şi încă multe altele. Pentru Petre Stoica strada încă nu reprezintă cetatea; respiraţia precipitată şi uneori isterică a celor înscrişi la diverse concursuri de alergări, încă e departe de idealul maratonic al grecilor de altădată! E Petre Stoica un tradiţionalist care cultivă varza şi usturoiul, dă mîncare la iepuri şi ascultă plăci de patefon, cu Zavaidoc? Este, dacă-l citeşti strîmb. Dacă nu vezi nimic dincoio de verze şi de iepuri. Oricum l-am privi, trebuie, totuşi, să încercăm să-l descoperim iii cetatea sa, în ograda sa. O să întîlnini aici copilăria, sărmana, întinzîndu-ne trompeta de carton. Totul e concret, pînă şi ţara zmeurei, cu luptele ei!

Alţi poeţi sînt instalaţi în tot feliul de universuri: Petre Stoica poate fi întîlnit privind femeile cum cară sacoşe cu legume şi peşte congelat, bucurîndu-se că în primăvara somptuoasă Scufiţa Roşie îşi scoate pantoful şi-l scutură de pietricele, iar draperia atîrnă cu nepăsare monarhică, în timp ce doi peripateticieni beau citronadă şi discută zgomotos despre hidrogenul din cocoaşa metafizicii. O blîndă ironie se revarsă asupra înduioşătoarei scene cu metafizicienii citronarzi, biete legume zgomotoase... Vine o vară insolită: vapori de benzină formează-n văzduh monumente baroce, şi - atenţie! - "pînze cad brusc din rame îndărătul culorilor" (superb!). În ograda (să-i zicem bănăţaneşte) cetăţii sale istoria nu intră cîntînd din surle şi bătînd din tobe. Petre Stoica este lipsit deci de acest fel de a recepta istoria, fel care a creat fel de feluri de aplauze criti-ceşti. Pentru el istoria este altceva, poate o cizmă, poate... Să citim: *Cizmele lui Grigori Efimovici Rasputiii mai zac şi acum în tomberonul ridicat pe un soclu sub care şobolanii studiază nuanţele gloriei* După cum se poale observa fără lupă, Petre SLoica nu prea are rime, nu rimează la el nici ca cît istorie cu glorie, cizmele cu izrnele. Nu are matriţe. Nici pentru toate problemele sociale şi politice ale clipei, nici pentru felul cum poezia poate fi scoasă caldă de la cuptor, ca o prăjitură! Aşa că degeaba vom încerca să descoperim în stihurile sale cum se scrie o poezie, sau un roman, cum se construieşte şi autoconstruieşte o odă sau o satiră, cum se scrie, se autoscrie şi autodescrie poema au poemul! Nimic! Nici o ştiinţă de carte, nici o matriţă, nici un biet pat pro-custian, nimic! Doar aşa, eeva: un duh de sunete vechi, tresărind din pîlnia rîşniţei de mac, o sonată închinată evadării furioase a lunii, din nori, foşnetului eapodului, dimineaţa somnolenţei nasturelui exilat sub bufet!

Petre Stoica mai are atîmată de gît o ghiulea: merge pe stradă cu un coş de papură în mîna dreaptă, nu sare gardurile, de la un lăutar la altul, să-şi arvunească o cît de mică, acolo, orchestră, măcar cu tromboane şi ţambale, dacă nu cu nai, corn englezesc, violoncel, harfă... Singur, aproape singur. Marii săi

prieteni, A.E. Baconsky, Nichita, Grigore Hagiu, Modest Morari u s-au dus acolo unde nu este nici întristare şi nici suspin.

Dimineaţa, la şase fix, începe teroarea lucrurilor! Zice poetul:

"nici un astrolog din comunitatea prietenilor nu ea prezis nebunia coşmarul" Nebunia, coşmarul, teroarea lucrurilor, teroarea materiei.

deszlănţu ir ea tei ■oare i e anunţată de bubuiturile motocicletei din stradă

un vultur intră pe fereastră îşi vîră ciocul în farfurioarele micului dejun înfulecă înfulecă înfulecă poftă bună bestie" Natura vie, materia moartă, într-o copleşitoare alianţă copleşindu-te. Cu arhaismul ei, cu vulcanii ei orbi, cu muzica de promenadă a radioului, cu exuberanţa ei civilizatorie, alianţa te striveşte, intră peste tine în casă, ca un vultur mecanic, sau ca un vultur din oase şi carne şi pene, vîrîndu-şi ciocul în farfurioara ta, în tine, înfulecînd, bestia, înfulecînd totul din jur, înfulecîndu-ţi ficaţii!

"pe seară moartea umblă acoperită cu un coif de hîrtie

şi cerşeşte cuburi de ghiaţă" O altă ghiulea turcească, agăţată de mîinile şi picioarele lui Petre Stoica este lipsa unei opţiuni politice, care, măcar din cînd în cînd să pocnească măcar ca o petardă. Nel'iind bard, nici bardă, pare un longobard, un barbar, cu barbă, dar fără un program de restructurare social-politică a naţiei! Cochetăriile sale din ultimele zile cu partidul ţărăniştilor sînt o nostalgie, o privire spre anii copilăriei, cînd, în satele de lîngă graniţa Jimbolia exista, probabil, un partid al ţăranilor. Da, Petre Stoica ar putea fi chiar liderul unui partid al ţăranilor, un partid al ierbii, un partid al ploilor, un partid al griului, al porumbului, un partid al verzelor, al candorii, un partid al cîmpiei - dar nu-l vedem(cel puţin noi) decît din întîmplare rătăcit într-o conjunctură croită în numele ţăranilor, dar fără ţărani! Însă acest aspect nu ne deranjează deloc, chiar face parte, cumva, din genul de utopii specific poetului născut lîngă Jimbolia... Poate să fie şi altceva: poetul a simţit ironia balcanică, bufonada?

sau solemnitatea europeană, praghează, la zi? : adică ideea ca statul să fie condus de un scriitor! Nu ştiu care este adevărul, şi nici nu mă prea interesează. Oricum, faptul că pe afişul electoral, al unui candidat la preşedinţia ţării, scria: ocupaţia: scriitor; profesiunea: scriitor, - putea să mobilizeze, cît de cît, într- un fel sau altul, elanul de alegător al unui literat... Nu ştiu dacă mai sus nepomenitul poale fi pentru cineva un ideal sau ba, şi nici nu mă interesează. Cine nu s-a înşelat în politichie? Chiar şi domnul Platon grecul n-a prea nimeril- o (sau a nimerit-o?!) cu izgonirea poeţilor din cetatea sa!... Ei!... Să nu ne pierdem enunţul din începutul ultimului paragraf: Petre Stoica rărnîne pentru noi, în continuare, cu o ghiulea legată de mîini şi de picioare, nefiind angajatul politic al uneiui partid chiar şi apolitic, care l-ar putea propulsa măcar ambasador la... sau ministrul... sau directorul... Perdant publicitar, poetul rărnîne la uneltele sale, de!... căzînd, desigur, din topul pieţei literare... Dar:
"îndărătul uşilor dincolo de golul treptelor umbra caută trupul de care s-a desprins" Adică: aceste versuri nu puteam fi tentaţi nici o clipă să le interpretăm vuigar, politic: ele îşi păstrează aura tragicii a condiţiei umane, cheia în care au fost scrise, ca un vals al amurgului...

Petre Stoica mai are un bolovan alîrnat la gît: nu e cărturar şi ostaş. Deşi a tradus din lirica germană mari poeţi, el nu poate scoale fum pe nas, pe gît, pe urechi, citind citate, nu poate în trei minute să ne ^orbească, bunăoară, la inaugurarea unei expoziţii de ciorapi, despre treizeci şi şapte de savanţi, preoţi, muncitori şi ostaşi care s-au pronunţai sau ba despre orice (nu neapărat despre obiectul subiectului expoziţiei), e incapabil, ca piroman de tip nou, să scoată seînlei artificiale pe gură şi nări! Ei un ţăran pentru care
"melcii tresar în somnul lor moale"

Universurile artificiale semnate de cărturarii noştri vel-sili-catori arată cîl de perfectă poale fi luciditatea în glaciala ei aritmetică. Niciodată n-o să întîlneşti la ei ireculul - ca un microscopic fluture cu

cap de rechin, ascunzîndu-se în plicuri îngălbenite, îr. n;acriw»;cu;·i, ci;;;; o să-l întîlneşti la plimbăreţul cu papornită, Petre Stoica. Timpul trecut are concreteţea fantastică a unei vietăţi fragile, zburătoare, cu cap devorator, nemilos şi uriaş, de rechin! Un fluture, o pată de culoare ce se închide în cuierele din pod, arde în simboluri falice şi întreţine cu mister respiraţia istoriei.

Cei care l-au imitat pe Stoica Petre, furîndu-i bibelourile, patefoanele, moliile, castraveţii, grădinile şi oglinzile ele. au ajuns chiar să se creadă întemeietori de gen, atîl de mult i-a fascinai universul candorii în care au intrat ca şi cum ar fi intrat în propria lor fiinţă! Era gata- gata să scriu "candoarea universului în care au intrat" - gîndindu-mă mai mult, probabil, la orgoliul epigonilor de a avea şi ei un univers al lor! Ei n-au o biografie literară a lor, ei au un univers împrumutat, ei poartă sandalele şi umbrela lui Petre Stoicii, îi beau vodca şi-i îngrijesc iepurii, însă nu pot să se apropie de ei înşişi şi să scrie ce văd şi ce simt, fiindcă ei sînt mereu departe de ei înşişi, şi aproape de golul eare e sigla lor. Pictează mereu decorul scrierilor lui Stoica Petre, Fără să poată pătrunde în sistemul de seismografe şi percepţii şi premoniţii ce l determină pe autorul "Tangourilor" să ne spună cu certitudine cum în timp ce el muşcă pentru a doua oară din măr
"anghilele părăsesc apele Balticii"

Apoi:
"ficusul cu frunzele deodată căzutc tablourile plutind în somn hipnotic inexplicabilul scîrţîit al podelelor şi calul fabulos care intră pe uşă"

Cum se vede, nu oricine poate vedea cai verzi pe pereţi, dar oricine poate spune în băşcălie balcanică despre altcineva că vede cai verzi pe pereţi. Poetul mai vede şi: *"sticla de vodcă-n penumbrei capul prins în mîini şi fumul de ţigară prin care se clatină*

Realul, concretul şi irealul devenit realitate, laolaltă. AstFel încît raiul, fericirea şi înţelepciunea sînt aici pe pămînt, nu în altă parte, pe alt tărîm, pe alte planete, în ceruri. Departe e doar umbra şi

moartea, noi sîntem aici, în lumina care marchează chiar şi pe balconul de peste drum veşnic întemeierea Fericirii eterne. Da, căci:

"răul lumii aparţine deodată altei planete."

Geneza încă nu s-a încheiat, săptămîna sfîntă încă e în rangurile ei, şi chiar se prelungeşte, prin noi, timpul dintîi se prelungeşte în toţi, egal, într-un paradis cu parcuri şi trotuare, la vedere,

"Sub privirle pietenelor"

Doar o nostalgie a verii ne mai încearcă, uneori, brusc, o obsesie a grădinilor din anotimpul rodirilor. Un pictor naiv, un Dumnezeu naiv stă în acest rai citadin şi construieşte, desigur, sub privirile pietonilor, copii mustăcioşi, pe cap cu coroniţe de cimbru. Cu pensula distribuie nimfe cu aipi de rîndunele... Creaţia lumii se desfăşoară, va să zică, la vedere, în faţa celor care se şi văd ieşiţi şi încă ieşind din imaginaţia divinităţii naive...

"şi tocmai cînd pictorul a pregătit să-şi iscălească geneza vîntul neaşteptat ridică tabloul în văzduh sub privirile pietonilor grăbiţi ce nu-şi dau seama că vara a trecut" Bietului om îi rămîne să contemple tot ce se întîmplă în jurul său, să contemple chiar şi divinul, şi să-şi asume întreaga bucurie din univers, şi întreaga tragedie! Cine s-o mai poată face în locul său, iarba, dobitoacele? Şi totuşi, el poate spune:

"totul totul este real plăsmuire sînt numai eu care nu pot atinge nimic din ceea ce văd" Acestea să ne ducă cumva cu gîndul la limitele, totuşi, pe care omul le are? La acea propoziţie simplă din misterele egiptene (citată şi de Cioran): "Osiris este o divinitate neagră", care ar însemna că marile taine ne rămîn inaccesibile?

Dar oricît s-ar da Petre Stoica peste cap, el n-are şi n- are ce se numeşte *Stilul curgător*.

Zice Baudelaire: "Sînt cu miile oamenii care, în literatură, adoră stilul curgător, artă care se revarsă fără oprelişti, aproape la întîmplare, fără metodă, dar fără furii şi fără cascade. Alţii, şi aceştia sînt în

genere literaţii, nu citesc cu plăcere decît ceea ce se cere recitit. Aproape că se desfată cu durerile autorului. Căci aceste opere meditate, trudnice, chinuite au savoarea mereu vie a voinţei care le- a dat naştere. Ele au harul literar suprem, care este energia". Acestea le spune Baudelaire în articolul despre Philibert Rouviere. În "Inima mea aşa cum este"., în capitolul despre George Sand, scrie despre aceasta... "De aceea n-a fost niciodată artistă. Are faimosul stil curgător, îndrăgit de burghezi." Dar şi în articolul despre Théophile Gautier, Baudelaire are pe bună dreptate ce are cu stilul curgător: iată pasajul cu pricina:" Théophile Gautier la rîndul lui va fi adus pe tapet; însă, cununile banale (s.n.) care se vor decerna ("ce spiritual e! cît e de amuzant! ce bine scrie şi ce stil curgător are!"), premiul pentru stilul curgător este dat fără deosebire tuturor scriitorilor cunoscuţi, apa limpede fiind probabil simbolul cel mai limpede al frumuseţii pentru oamenii care nu se îndeletnicesc cu meditaţia"...

N-avem şi noi faliţii noştri? George Sand nu-i îndrăgită şi azi de burghezi, de neoburghezi, de protestataroneo- bughezi? Faimosul stil curgător, cu înflorituri şi cimilituri care gîdilă urechea în mod plăcut e prezent şi o să mai fie, fiind hrana sufletească a celor ce nu se îndeletnicesc cu meditaţia. Apa limpede, apa, lipsită de orice impurităţi, adică apa chioară, are încă o mare trecere! Petre Stoica parcă urăşte apa! Şi mereu complică jocul, ca la şah:

"pe fiecare îl visez şi nu-l cunosc fiecare mă visează şi nu mă cunoaşte" Aceasta să fie poezia, existenţa, un carnaval prenocturn?

Şi apoi, emblematic, să urmeze tăcerea?

"tăcerea lupului după ecoul împuşcăturii" Petre Stoica nu ne dă răspunsuri precise niciodată, ca acei fabulişti pentru coafeze sau ca dizidenţii de salon, îmbărbătaţi de aplauze pentru nulificienţa lor. Cu

papornița la purtător, fără să-și lingușească cititorii, oferindu-le poante și șopîrle, străluciri lingvistice de ghiață, Petre Stoica își vede, aproape invizibil, de propriul său drum, mai poposind pre la Recița, mai dînd o fugă pînă în propria sa copilărie, din regatul cuprins între Cimișoara și
Jimbolia, copleșit de zilele ce vin în urma lui Iară încă să- 1 întunece cu alaiul lor multicolor. Fără, parcă (din cîle-am auzit), să fie un cîntăreț; pe vremuri, în euforii prietenești, mai vodcaliza. Acum, printre nulicanți, se pare (după cîle- am auzit) că e preocupat de achiziționarea unei pălării de vară, din papură autohtonă. Avînd în pix pre primul său prieten, fără lăutari, privit ca un băiat cumsecade și ca un poet bun, Petre Stoica sînt sigur că n-o să cîștige mintenaș un loc în plus, sau în minus în topul literar al zilei; dar oare lui îi este frică de Virginia Lup? ? Mă îndoiesc, cît timp verzele, patefoanele, iepurii există și creionul său nu le nulifică pentru o glorie cu trîmbiți de mucava. El dă mai departe nume orelor, muncii sale, cu modestia unui grădinar îndrăgostit, pentru care trecutul cum poate fi numit altfel decît un fluture cu cap de rinocer?!... În "Zadarnicele chinuri ale dragostei", domnul Shakespeare spune, prin gura regelui Navarrei, Ferdinand, ce este timpul: o babiță flămîndă. Într-o altă versiune, românească, babițae un căpcăun ("... acel năprasnic căpcăun, ce, lacom, toate, toate le înghite"). Pelicanul și babița, animalele lui Urmuz, să semnifice, în absurditatea lor, căpeăunia-căpcăunenia Sa, Timpul ?! Nu știu. Cum trecutul este timpul cel mai agresiv, animalul cel mai hulpav, omnivor, carnivor, pămîntivor, nesătul venind să înfulece și ziua de azi, ca să poată hali și viitorul ce în burta sa balenică se va îngrămădi, cum trecutul deci este un component din ce în ce mai infinit al infinitului timp, Petre Stoica l-a numit cu candoare, violență și ironie, fluture cu cap de rechin. Privim acest fluture cu cap de rechin în liniște, căci el nu

poate mastica şi înghiţi versurile ce l-au definit, căci, da, căci, da, cine a mai văzut un fluture cu cap de rechin să se mănînce singur pre sine, mîncînd, va să zică, fluturele cu cap de rechin!?...

Omul cu gura portocalie

În tealrul absurdului - care teatru pretinde că n-are 11 ici un sens, din moment ce natura şi existenţa umană n-au niciunul! - sensul există, fireşte, şi el presupune şi propune o lume derizorie, o parodiere şi o parodie a acestei lumi aberante. Teatrul acesta s-ar mai putea numi al aberaţiei, sau al ilogicului. Teatrul, de la greci citire, presupune o organizare a haosului, presupune deci creerea unui cosmos, cu zei, zeiţe, regi, criminali cu voie şi fără voie, bătrîni, stafii, femei în delir hormonal etc. Teatrul absurdului refuză orice organizare, orice intrigă, orice rădăcină, orice determinare - şi reclamă chiar o regresie a biologicului şi o regresie către ceva aflat dincolo de haos, ca să zicem aşa, în arena morţii, unde nimicul străluce... Dar cum şi în acest teatru omul este cel care stăpîneşte scena, să credem că omul este nimicul pur, greşeala divină? Istoria, miturile, legendele biblice, cotidianul, toate punctele de referinţă ale teatrului antic trebuie să piară, zic teoreticienii teatrului absurdului, uitînd că în aceşti ultimi ani chiar teatrul absurdului, obosit şi supus autopastişei, a început să dispară din scenă şi să moară de bătrîneţe, cum mor regii şi clovnii. Dar noi am dori să ne apropiem de începuturile acestui teatru cu personaje peticite din deşeuri umane, clovneşti, demne de milă. Prin saturaţie, prin repetiţie, şi absurdul s-a decalibrat şi s-a descalificat, deşi, la un moment dat se bătea cu pumnul în piept că el este motorul lumii. Al acestei lumi absurde, desigur. Iată însă că acste piese iconoclaste au devenit clasice, iată cum unele personaje au devenit şi ele clasice... Văd că nu pot să mă apropiu decît cu mare greutate de personajul pe care-l consider că stă la baza acestui teatru paradoxal - cel puţin la noi! - Omul cu gura portocalie.

Noi ne-am obişnuit cu personajul inexistent şi plenipotent zis Godot. Vedem în piesa lui Beckett, cum se ştie, cum este aşteptat la infinit nu se ştie cine (nu Revizorul, bunăoară!). Mai observăm în unele lucrări - la fel ca în Metamorfoza lui Kafka, sau ca în Metamorfozele lui Ovidiu - cum semenii noştri dragi se transformă în fiare, larve, dobitoace, păsări, stele, stînci etc.

De altfel, tot folclorul este plin de măşti, de metamorfozări, de schimbări de identitate. Dar dacă, în unele cazuri, transformarea unei fiinţe umane într-o stea este o "eliminare din uman" şi o punere a persoanei respective într-o constelaţie nouă, schimbarea avînd un accent punitiv şi nu prea, transformarea unor oameni în păsări - vezi cazul celor două surori ce i-au dat soţului şi cumnatului lor prilejul de a-şi mînca fiul (Ovidiu, etc.) - presupune poate mai degrabă intenţia "expunerii", şi nu a pedepsirii exemplare a unor păcate ce par şi parcă chiar sînt motivate. Pe alte meleaguri - iarăşi se ştie! - pasărea aşteaptă să devină om, fiinţa ei aşteaptă să se desăvîrşească... În teatrul absurdului vrea cineva să se desăvîrşească? Din moment ce oamenii sînt nişte gozuri (gunoaie, în Bihor), cum se pot desăvîrşi nişte gunoaie decît putrezind cu desăvîrşire?! Nu mai e vorba de fetida Danemarcă, şi de regatul ei putrid, nu mai e vorba de o închisoare a lumii - căci acolo, totuşi, spiritul constata existenţa acestei degradări şi încerca ieşirea din acest infern regal... Omul cu gura portocalie, al lui Tudor Arghezi, nu vrea să reaşeze lumea în ţîţînile din care căzuse! Astfel, sensurile teatrului paradoxal devin destul de clare: ele ne propun nu lumina lunii şi a lumii, ci, mai degrabă, partea întunecată a "colcăielii" cosmosului - care, slavă Godotului! - este destul de vastă! Parodic, polul minus este pus în circulaţie. Şi, foarte interesant, orice detaliu realist capătă extinderi cosmice. Rinocenizarea devine cosmică, bunăoară. În "Interpretări la cleptomanie", de Tudor Arghezi, furtul devine o boală sau o virtute a universului, un atribut al genialităţii... Napoleon, cleptomanul etern, hoţul de buzunare şi de popoare îşi pune pecetea sa

pe întreaga existenţă... Concluzia este: "Trăiască viteza!" Nu e vorba doar de viteza mîinii cleptomane, ci, mai ales, despre importanţa vitezei în univers. Trăiască anarhia! Trăiască vîntul! ne spune personajul lui Tudor Arghezi, devenind, după noi, primul star al absurdului, cel care a lansat primul manifest al anarhiei în teatru şi a definitivat primul statut al personajului ilogico-paradico-aberanto-pasloralo-paradoxal... Astfel, se pare, teatrul aberaţiei s-a născut! Sentinţa dală acestui personaj, sentinţa dală existenţei umane - ca personaj! - sentinţa aceasta ca un manifest al aberaţiei sună astfel: "A se atîrna cu elastic prevăzut cu o undiţă de Casa de Drepturi, opt zile. A i se truna o cutie cu purici în ceafa cămăşii. A fi pictat: nasul verde, urechile indigo, gura portocalie. Şi a i se cînta dedesupt din saxofon."

Iată deci cum arată un protocronic personaj absurd: atîrnal cu elastic în vînt, cu purici pe el, cu muzică la saxofon sub dos, cu nasul verde, cu urechile indigo şi cu gura portocalie.. Acest personaj-măscărici- Atenţie! - s-a născut în anul Domnului 1932! Arghezi este primul autor care transformă omul într-un bohoţ al existenţei, într-un bufon al istoriei, într-un clovn al universului, căruia i se cînlă dedesupt din saxofon.

Sînt cîteva adevăruri de netăgăduit: după Eminescu, Arghezi a potrivit altfel cuvintele limbii române, a reformulat sintaxa prozei şi a publicisticii... În teatru, Arghezi este cunoscut, mai ales, cu piesa "Seringa" şi cu cîteva scînteeloare traduceri ("Ana Fierling şi copiii ei", de Bertolt Brecht" etc.). În teatru, însă, ni se pare nouă că i se face lui Tudor Arghezi cea mai mare nedreptate! Să revenim: verbele, substantivele etc. sînt potrivite altfel în fraze şi propoziţii... Se pulea ca acest miracol arghezian să nu fi cuprins şi teatrul autorului personajului cu gura portocalie? Era imposibil!

În general, o nouă generaţie continuă sau refuză cu vigoare valorile generaţiei precedente. A treia cale pare de neînchipuit! Şi totuşi, în literatura română a existat şi a treia cale: după Kminescu, mulţi

poeţi, copleşiţi de Fminescu, au scris ca şi cum ar fi trăit înaintea lui liminescu şt i-ar fi pregătit apariţia... Nu par nişte continuatori, ci nişte precursori. După Caragiale au apărui
0 serie de străluciţi comediogtali, despre care s a scris c au continuat direcţia Caragiale, cînd, în realitate, ei nu l-au continuat pe Caragiale. Fi au scris ca şi eurn ar fi trăit înaintea părintelui "Scrisorii pierdute". Geniile, care va să zică, de, îşi distrug epigonii! Totuşi, în teatrul românesc, după Caragiale, s-a produs o grozavă revoluţie - care s a numit Tudor Arghezi. Dar această revoluţie n-a fost nici măcar trecută cu vederea, fiindcă ea nici n-a fost observată? Lumea teatrală românească nu era pregătită să
1 accepte pe Arghezi, aşa cum lumea teatrală de pe mapamond nu era pregătită să-l accepte pe Godot!

În anii 1950, cînd au apărut pe scenă Beckett, lonescu şi Adamov, critica s-a înfoial în pene, irascibiiizată nevoie mare! "Cîntăreaţa cheală" (1950), "Invazia" (1950) şi "Aşteptîndu-l pe Godot" (1933) au deranjat ierarhiile vremii, bisericile şi gusturile acelor ani, atît... Dar dacă Franţa nu era pregătită să-i primească decît ca pe nişte mistificatori şi intruşi pe Beckett, lonescu şi Adamov, cum putea să-l primească Bucureştiu! pe Tudor Arghezi cu douăzeci de ani înainte?

"Cîntăreaţa Cheală" a procedat piesa "Aşteptîndu-l pe Godot", dar nu s-a impus decît în 1955, datorită unui articol elogios semnat de Jean Anouilh.

întotdeauna cînd se iveşte ceva nou se pronunţă cuvîntul fermecat "avangardă". Autorii care "vin" sînt huliţi, iar cei care au dominat scena pînă atunci sînt consideraţi morţi. O dublă eroare! După apariţia lui Beckett şi lonescu - Sartre, Anouilh şi Montherlant au căzut în umbră, fiind consideraţi făcători de piese politico- filosofico-posastoralo-comice, bulevardieri ele. Criticii, apoi, şi-au schimbai pieile, iar publicul repede s-a reciclat.liivkelf, după o vreme, a primi! şi premiul Nobcl. Hra anul Domnului 1909!

În anul Domnului 1932, însă, în Spania, Miguel IVTihura a produs piesa "Trei jobene", care, azi, după foarte mulţi exegeţi, deschide porţile teatrului absurdului. Şi spaniolii, se vede, pol fi protocronişti! Dar şi această piesă n-a fost prezentată decît cu douăzeci de ani întîrziere, în 1952! Apoi "Trei jobene" s a jucal la Paris, în 1958. Polul teatrului absurdului fusese însă luat de un irlandez, de un român, de un francez, aşa că Miluua nu s-a ales cu mare lucru... Decît, poate, cu elogiul lui Ionescu Eugen, care a scris: "Trei jobene", de Miguel Mihura are meritul de a asocia humorul tragic şi adevărul profund cu ridicolul, care, ca principiu caricatural, subliniază şi înalţă, amplificîndu-l, adevărul lucrurilor".

Şi acum ne întrebăm: Eugen Ionescu, în "Nu", a dat dovadă, încercînd să-l pună pe Arghezi sub zodia lui Nuca, de altfel, şi pe alţi mari scriitori români! - că-l citise din doascăîn doască pe autorul "Cuvintelor potrivite". Şi dacă e aşa, înseamnă că era la curent, cum se spune, şi cu teatrul lui Tudor Arghezi. Iar teatrul lui Arghezi, boieri dumneavoastră, oricît am fugi noi cu câlcîiele înainte de cuvîntul prolocroiiism, era şi este un teatru al absurdului.

Să luăm în că tare "Negustorul de ochelari" şi "Interpretări la cleptomanie". Să le recitim... Ca în orice piesă absurdă, între primele scene şi ultimele scene nu are loc nici o acţiune... Incepulu! şi sfîrşitul lor arată aceeaşi stare de lucruri, ceea ce înseamnă că nimic nu s-a pierdut, nimic nu s-a cîştigat, în discursul lor - dar că şi nimic nu s- a schimbat. Etc. etc.

După cum bine se poate observa, noi nu dorim să tragem concluzii ferme în privința leatruiui scris de Arghezi, ci doar să le semnalăm criticilor şi exegeţilor o enigmă... Cine ridică mănuşa, boieri dumneavoastră?

O clipă! Aveţi puţintică răbdare! Din datele furnizate nouă de neîntrecutul Dumitru Vatamaniuc, Arghezi a mai
tipărit următoarele piese:

1) "Un portar întelegător", în "Cultura poporului", nr.4, 1953

2)"Moş Ciăciun", în 25 Decembrie, 1937, în "Adevărul literar şi artistic"

3) "Poem dramatic", în "Adevărul literar şi artistic" (19 Februarie, 1928)

5) "Interogator",în 1932, în "Caietele Teatrului Naţional"

6) "O iubire nefiericită", în 1932, în "Radiofonia", nr.192, numărul 22, Mai.

"Moartea lui Cleopatru", piesa despre Hamlet etc. Şi acum, Atenţie! "Negustorul de ochelari" a apărut în "Bilete de papagal", nr. 11, din 13 Februarie 1928 pg. l-4); "Cleptomanie", în "Radiofonia", nr.192, 22 Mai, 1932. pagina 8.

Cine nu citea atunci "Bilete de papagal"? Şi prietenii - şi duşmanii lui Tudor Arghezi, fireşte! Dar n-am terminat! Atenţie! Tudor Arghezi a tipărit prima sa piesă, "Patriotul", în "Cronica", în anul Domnului 1915!

Şi încă ceva! În extraordinarele "Pagini agrare" dedicate stîrpirii şoarecilor - "Cum se stîrpesc şoarecii de tot" este o capodoperă de teatru... absurd! Un monolog, un fel de piesă într-un act despre cum se prindeau în trecut şoarecii în cursă şi despre cum trebuie stîrpiţi în viitor etc. Maşina infernală care îi va prinde pe şoareci aproximează o stare paradoxală, absurdă, plină de humor, o natură omenească absurdă, pe care Tudor Arghezi în "Cum se stîrpesc şoarecii de tot" o defineşte chiar aşa: "o natură omenească absurdă".

"Cum se stîrpesc şoarecii de tot" a apărut, boieri dumneavoastră, în "Adevărul literar şi artistic", în anul Domnului 1928!

CAPITOLUL III
MÂNCĂTORII DE MORŢI

Ce mi-au auzii urechile zilele trecute? Că nu ştiu cine a mîncat un mort! Ştirea era prezentată ca un fapt senzaţional şi pusă sub umbrela mizeriei materiale şi morale actuale. Se invocau cerurile, soborurile de preoţi, se cerea producerea unei cantităţi industriale de agheasmă pentru stîrpirea unor asemenea practici vecine cu nebunia! Se făcea un proces al zilei de azi şi al zilei de ieri, iar canibalul cu pricina era fotografiat, ca să nu cumva să-i rămînă necunoscută faţa în analele moderne ale crimei faţă de umanitate! Luat mai din scurt, omul nostru s-a arătat uşor uimit de tărăboiul iscat în jurul faptei sale, învinuindu-şi jujii de incultură şi de blasfemii gratuite. În primul rînd, a zis el, el n-a comis nici o crimă: mortul murise fără ajutorul său: El doar îl mîncase. Apoi, doct, omul nostru scoase dintr-o mapă (un dosar!) certificatul dat de cineva lui Sadoveanu. Sadoveanu, un porc, Porcoveanu! Nume care în opinia omului nostru arăta dorinţa celui care-l botezase astfel pe Sadoveanu - dorinţa de a-l mînca pe Sadoveanu, mort-copt! Dacă această dorinţă exprimată public (Sadoveanu e un porc!) era considerată diept o opinie personală şi drept o libertatte a gîndirii. a pre ;ei, a omului etc. - el, omul nostru, de ce nu- şi putea exersa dorinţa de a mînca mortul pe care-l voia el?! Chiar îşi confecţionase un costum verde, ca frunza şi ca iarba verde - culoare odihnitoare, plăcută foarte simţului cuprins în ochi! - şi se pregătea să oficieze şi în continuare halirea morţilor în această îmbrăcăminte uşoară, care nu-l strîngea nici pe la subţiori şi nici peste pîntece. Şi chiar voia să organizeze un ordin - avea actele introduse la tribunal - al niîncătorilor de morţi, şi un

imn pe care să-l cînte la diverse reuniuni (banii urmînd să fie vărsaţi pentru ajutorarea handicapaţilor lirici).

Opinia publică a fost revoltată (menţionează ziarele!) mai ales de amestecarea lui Isus în această poveste postcanibalistă. Cum adică să repeţi cu neobrăzare (neobrăzare!): "Luaţi, mîncaţi, acesta este trupul meu"... Cum să fie considerat un mort contemporan asemeni fiului divin?! etc. Pîinea, în vinul din care se împărtăşesc creştinii, ca să se întrupeze în ei duhul simt, este altceva, şi n-are nici o legătură cu barbaria contemporanului nostru halitor de morţi! Aş! a zis omul, invocîndu-i pe cinici şi pe stoici, necrofagia nu este ceva nou, şi, din păcate, ani, secoli la rînd, nu s-a mai practicat, ori s-a practicat ilegal, pe furiş! Ea trebuie repusă în drepturi, căci, aşa cum ne învaţă şi Crisip, corpul mortului este un fel de mîncare, un trofeu! Zice grecul cu pricina: "În măsura în care carnea este bună pentru consuni, ne putem servi din ea, ca şi de carnea părinţilor noştri, ca de o hrană!" (traducere aproximativ liberă). Morţii nu sînt decît hrană, tatăl mort va fi fript şi mîncat de către fiii săi. Astfel se va restitui omenirii o bucătărie uitată, delicioasă şi sacră, gigea, care va revoluţiona monotonia culinară contemporană.

Platonov şi republica păsărilorEroii lui Platonov din ''Cevengur" par nişte preoţi păgîni şi caraghioşi plecaţi să instaureze, într-o nouă geografie, cu arma în mînă, o nouă religie, pe care ei n-o cunosc şi pe care încă nimeni n-a trăit-o. O bandă de sfinţi, de cavaleri de la Manchavskaia, într-un marş al întîmplărilor doldora de realism şi într-o aură de misticism.... ideologic şi revoluţionar! Profeţi urlători şi invizibili oferă poporului drept steag luminos oralitatea lor neţărmurită. Ca în toate utopiile, individualismul efervescent visează că va transforma lumea, transformîndu-i, întîi, pe cei cuprinşi de beţia lumilor noi. Suflarea florilor de cîmp şi a ierbii îi

îmbată, căci în cruciada tor revoluţionară ei nu văd nimic, decîl oraşele de marmură şi de metal ale viitorului, minunile electricităţii şi raiul pe care-l vor construi cu mîinile lor bătătorite de muncă şi pline de sîngele duşmanilor. Rusia luptă pe baricade, spre a scăpa lumea de Dumnezeu şi pentru a-l absolvi pe om de păcatul cu şarpele biblic, păcat pe care nu l-a înfăptuit, neexistînd în opiul popilor decît minciuni!... Don Quijote nu mai e singur, e o întreagă armie de inşi ca el, purificaţi, îmbătaţi de utopia purificării lumii. O stare paranoică, un fel de inocenţă paranoică le şopteşte tuturor acestor cavaleri roşii şi albi că ei sînt destinaţi să făurească o nouă istorie, întru folosul şi îndestularea poporului. Ei cred cu atîta ardoare în această fata morgana încît eu şi noi încep să se contopească într-un fel de societate ideală în care eu şi noi este acelaşi lucru. Dar ca utopia să fie perfectă, ea trebuie să se înflăcăreze atîl de puternic încît să şi mănînce propria coadă. Dorind să nu mai fie în univers lacrimi şi tragedii, în fanatismul lor tumultuos eroii lui Platonov vor intra pînă în gît în lacrimi, uimiţi de ei înşişi, şi de tragedia pe care nu şi-o înţeleg. Pămîntul mistic al Rusiei le dă aripi, un fel de aripi de serafimi bohoţi, şi-i înghite cu lăcomia sa indiferentă. Astfel că natura terorizată de ora şi natura umană fanatizată de apostolatul revoluţionar ne arată că în absenţa lui Dumnezeu, sau în prezenţa lui Dumnezeu, doar omul, augusta inocenţă şi asprime a omului este responsabilă de existenţa infernului terestru pavoazat cu paradise fezabile. Liuboveţi şi liuboveţe îşi dichisesc zilele cu bucurii culinare şi mădularice, sub umbrela roşie şi neagră, însîngerată şi veştedă sub care lumea roşie şi lumea albă se ciocnesc pînă se cutremură sub ele mormintele ce-o să le încapă hulpav pre amîndouă... Ideologia colectivă li se potriveşte ca o mănuşă acestor beligeranţi ce se autoelimină cu frenezie din istorie, copleşiţi de-o glorie ridicolă şi tragică. Nu poţi să nu-i admiri, cum

nu poţi să nu-l iubeşti pe nătăfleţul genial care se bate cu morile de vînt, şi cum nu-i poţi decît iubi pe întîistătătorii utopiei beletristice, după noi, pre acei doritori să aibă aripi şi să trăiască precum păsările, între cer şi pămînt, într-o republică a zburătoarelor, în raioanele ozonate ale dreptăţii, libertăţii , egalităţii şi a altor asemenea gogoşi - eroii lui Aristofan, din "Păsările"... Ce vor aceştia?

Să se întemeieze, va să zică, un stat al păsărilor - "o ţară bună".

"Cădiţi-vă cetate în văzduh! lm, rejmuiţi cu zid văzduhul tot lat mijlocul să-l întăriţi puternic, Cu nndwi tari de zid de cărămidă, C u i e cetatea Vaviloniei..."

Iată chei: area ^onducitorului corului:

"V< niţi, muritorilor necunoscuţi, voi trecători
ca şi frunzele,
Becisnici, făpturi din noroaie, făpturi mai slabe ca umbrele,
Lipsiţi de aripi, cu viaţă de-o zi, nefericiţi ca un vis,
Luaţi-ne-n seamă pe noi, zburătoarele nemuritoare şi veşnice,
Din văzduhul seninin, cu gînduri măreţe şi tinere pururureci!
Ascultaţi, de la noi, adevărul deplin, cu privire la cer şi la fiica
Păsărilor, ascultaţi cum s-au ivit zeii, genunea..."

Euelpides (Trage-Nădejde) şi Pisthetairos (Prieten- Credincios), primul în mîini cu o gaiţă, celălalt cu o cioară, nu par să-i prefigureze pre cei ce mai tîrziu se vor bate cu morile de vînt sau vor întemeia cetatea roşie a lui Platonov? Pisthetairos, fondatorul Cetăţii-Cucului-din-nouri nu este protopărintele atîtor nebuni sublimi bolnavi de utopie'?

Dacă punem la socoteală şi adunăm cei patrusute de ani de dinaintea lui Cristos (pe-atunci scria Aristofan comedii!) cu anii de după Cristos, mîine-poimîine două mii, băgăm de seamă că utopia... comică e destul de matusalemică! Şi încă ceva: parcă utopia s-a validai artistic mai ales atunci cînd a fost plină de haz! De la republica păsărilor lui Aristofan şi pînă la republica roşie a lui

Platonov utopia s-a validat ca o ficţiune să-i zicem haioasă, pe măsura ficţiunilor ce s-au numit întotdeauna dreptate, libertate etc

.Dar ficţionarul Platonov cum a trăit? Nu ştim prea bine nici cum a sfîrşit. Sigur e că extraordinarul său roman n-a putut să apară din cauza gustului literar foarte fin al lui Iosif Visarionovici. Nu vrem să intrăm în nişte amănunte pe care nu le stăpînim. Ne vom referi doar la ultimii ani trăiţi de Platonov, la Moscova. Cică, ne spune, evident, prietenul nostru din Basarabia, Vasile, Platonov era angajat la Casa Scriitorilor ca garderobier. Mai dădea şi cu mătura, pun restaurant, la închidere, rînd mai golea pe gîlul personal ce mai prisosise prin cele pahare petrecăreţe! Nici toamna, la Moscova, Frunzele mestecenilor nu par metalice, de aramă sau de argint coclit, rigide, fapt ce credem noi că nu i-a ştirbii, lui Platonov, candoarea de a citi în gratia nepîngărilă a naturii o prelungire a grădinii sfinte în care protopărintele nostru Adam a slat doar şase ore. Aşa că Platonov se putea considera liniştit văzînd zilnic creatori ce încercau şi chiar reuşeau să propună arhitecturi sociale şi umane publicabile. De notat, îmi atrage atenţia prietenul meu din Basarabia, Vasile, că romanul lui Platonov n-a văzut lumina tiparului decît după moartea lui Platonov, graţie rotaţiei anotimpurilor şi încăpăţînării soţiei sale, care a crezut cu străşnicie în forţa internă a vieţii din personajele cevengurice.

Pe la amiază, dar mai ales seara, cînd restaurantul se umplea de scriitori, Platonov, îmi

spune prietenul meu, din Basarabia, Vasile, mai primea cîte un bacşiş, două, trei, nouă... Mai peria o haină, mai ajuta o distinsă poetesă destinsă să se îmbrace (cu pardesiul sau paltonul), mai aprindea un chibrit pentru un fumător ce n-avea brichetă... Şi cam rîdea potolit şi umil. Căci el nu prea mai ştia că e Platonov şi că scrisese un roman genial. Dramaturgul Sofronov (sau Sifonov?) simţea o plăcere deosebită să-i strecoare în palmă (dar să se vadă!) zece ruble! Zece ruble era o avere, îmi spune Vasile. Puteai să bei să te faci! Şi Platonov nu se sl'ia să mai ridice un pahar. Şi deci să mai bage în buzunar un bacşiş. Pentru munca sa de garderobier. Aşa zice prietenul meu din Basarabia. Vasile.

Stau şi mă întreb: i-am dat eu vreun bacşiş vreunui garderobier de la casa scriitorilor din Moscova? Nu. înseamnă că n-am avut prilejul să-l văd pe teribilul Platonov!. Fii, dar astăzi cine-o mai fi de servici la garderobă ' Acolo, dincolo, aici, colea? Cine n-are bani şi cine nu e publicat şi nu poate să-şi vadă romanul tipărit şi să afle cine este şi să nu uite ca este ei însuşi? Şi cine este
Sifonov? Cine-i întinde lui Platonov zece ruble, ca să se bucure de umilinţa unui beţiv garderobier care a uitat că a scris şi el o carte despre republica păsărilor şi despre veşnicele mori de vînt ale istoriei şi ridicolului lumii - despre muritorii necunoscuţi, trecători ca şi frunzele şi nefericiţi ca un vis?

Un paradis pe timp de vară

Venise din nou primăvara la Badenheim, cu toată cohorta ei de lumini, pustiind întunericul. În curînd, o să apară şi vilegiaturiştii. Un moment de tranziţie: acesta ar fi cadrul şi esenţa romanului "Badenheim 1939". Într-o luxurianţă a primăverii, adevărurile, treptat, încep să-şi piardă înţelesurile, şi oaamenii pornesc, fără să ştie, spre propriul lor amurg. Oricît ar încerca Pappenheim, organizatorul programelor de divertisment, să facă oraşul vacanţelor, al întremărilor, al bucuriilor, să semene cu propriul său renume - totul devine inutil. Doar lumina primăverii se va revărsa peste oraş netulburată, la fel

ca în alţi ani. Sentimentele mai rămîn pe măsura oamenilor, oamenii mai rămîn pe măsura propriilor lor idei? Un labirint exterior vine să cuprindă, ca o mucezeală, temeliile zidurilor, temeiniciile oraşului. Şi treptat, între om şi pămînt se interpune un fluid răcoros, invizibil, despărţind omul de pămînt, viaţa de moarte, firescul de obrăznicia criminală a cataclismului, instaurînd haosul frumos colorat. Căci măestria lui Aharon Appelfeld aici îşi arată forţa, în creearea nu a lumii din haos, ci a haosului, în căderea în haos a universului. Totul, în cîntec de fanfară, în ronţăit de bomboane, în exuberanţa primăverii. Translarea umani lui către o altă soartă, a luminii spre întuneric începe banal, 'pe la ora zece, cînd, ca într-un roman balzacian, un delega: de la Departamentul Asanării îşi face apariţia, împuternicit cu ordinul de a efectua o inspecţie.
Inspectorul începe să măsoare lumea cu metrul său. Dar - culmea! - viitoarele victime cred în autorităţi, şi-şi caută singure o vinovăţie! Fanfara continuă să cînte, notează autorul, şi totuşi s-ar fi zis că un alt timp, venit din alt spaţiu, invadase oraşul şi se înstăpînea în tăcere peste el.

Instăpînirea, Appelfeld n-o numeşte niciodată cu propriul ei nume. Dar oare diavolul e numit cu propriul său nume? Inspectorii de la Departamentul Asanării îi par unuia dintre muzicanţi drept nişte marionete de la teatrul de păpuşi. Atît. Fascismul se insinuează fărăsă-şi rostească numele. Răul începe primăvara, cînd natura reînvie, în dangăte de clopote bisericeşti, cînd gloriosul soare împrăştie resturile iernii. Am putea spune că Bezna începe - da - pe lumină, la lumină. Inspectorii apar în oraşul arhetipal în plină zi. La ora zece dimineaţa, funcţionarii Absurdului îşi încep lucrarea.

Empedocle parcă scrisese că frumosul
frumos
să-l spui şi de două ori se cuvine. Car,; aşa, Frumoşii! nu poate decît înnobila. Aşa credea Empedocle, cel care vedea lacera lumii ca pe o creaţie artistică. Să cităm din el:

"Astfel etan pictorii, minări bărbaţi, pricepuţi în ale artei
Căci o-înţeleg, cînd statuile lor şi le împestriţează Şi iau cu mîinile lor substanţe multicolore Armonios mestecîndu-le în diverse proporţii Şi făuresc imagini aşişderea celor reale, Chipuri şi pomi şi bărbaţi şi femei şi fiare şi păsări Peşti, ce-n apă hrana şi-o află, şi zei fără moarte Ce excelează-n cinstire, tot astfel să nu te te înşele Mintea-ţi de amăgirea aceasta că lucruri diverse Cîte se văd şi pier, din altă parte venite-s. Ci cînd auzi povestea (că vin) de la divinitate Limpede tu să cunoşti (fără greş amănuntele-acestea)..."

Deci nu o divinitate a creat lumea, zice Empedocle, şi nu din altă parte vin toate ce ne înconjoară... Dar nici în 1939, în Badenheim, haosul nu vine din ceruri, de la Dumnezeu, nu o voinţă divină creează această destructurare, această epidemie pe care inspectorii încercau să o localizeze, în timp ce oraşul rămnea mereu calm, sprijinind inspectorii... furnizîndu-le, cum scrie autorul, toate datele pe care aceştia le cereau!

Primul simptom al tranziţiei, al translaţiei... pare să fie pofta nebună cu care vilegiaturiştii asaltau cofetăria şi înşfăcau dulciurile. O foame de dulciuri! Cuptorul cofetarului duduia toată ziua. Prăjiturile erau înfulecate fierbinţi.

"- E posibil să expediezi o scrisoare de aici? - întreabă o femeie.

- *Bineînţeles,* răspunde doctorul Papenheim.

- *Ciudat,* replică femeia. *Aveam senzaţia că locul ăsta e total rupt de lume."*

Nu este. Cum nici n-a fost. Cum nici nu va fi. Era un paradis pe timp de vară. Nu va mai fi nici atît. Slujbaşii Departamentului Asanării nimiceau zi şi noapte, făceau măsurători, îngrădeau bunuri, plantau drapele, părind că pregătesc o festivitate publică Şi totuşi oraşul încă mai pulsa într-o veselie frenetică, febrilă, în timp ce primăvara îşi desfăşura magia.

Oamenii încep să fie înregistraţi, să ajungă numere. Nu se sinchisesc prea tare, consideră că

Departamentul Asanării vrea să se împăuneze cu oaspeţii de vază ai Badenheimului. Într-un fel, sau altul, cine nu se considera aici un oaspete de vază? Orgoliul demobilizează prudenţa, orbeşte adevărul. Slujbaşii îşi scriau rapoartele, păstrîndu- şi feţele lipsite de expresie, de parc-ar fi fost nişte simpli stenogr il'i, notează autorul. Doar Trude vorbeşte tot timpul despre noarte, dar nu cu teamă, ci cu un fel de intimitate. Autorul ne dă, discret, cheile oraşului. Trude începe să ţipe, di r pînă şi soţul ei caută s-o asigure că poate fi liniştită "nu-i nici o pădure aici. Nu sînt lupi!" Desigur, răul nu lua forma unor banale jivine, nu urla, nu alerga pe -străzi, nu-şi schimba blana: el luase forma unui spirit străin ce se insinuase în oraşul peste care cobora mereu o noapte stranie. Pentru Trude universul devine transparent. Transparent şi bolnav. Otrăvit. Boala lui Trude pare să-l cuprindă şi pe soţul ei: începe şi el să vadă pete livide pe feţele oamenilor. Trude crede chiar că în acest spaţiu devenit al morţii Fratele doamnei Zakbert, mort mai demult, o urmează! Apoi şi soţul ei are această senzaţie: *Nu-i curios?*

-*Totul e posibil,* răspunde Frau Zahbert. *de parcă i- ar fi ghicit gîndurile."*

Şi de la acest Totul e posibil pleacă totul. Ca şi la autorul "Posedaţilor", ca şi la autorul "Ciumei", ca şi la greci - cînd totul e posibil, absurdul e la el acasă, infernul urcă pe pămînt. Degeaba strigă Trude, această Casandră măritată. Cine s-o creadă pe Casandra? Agamemnon, cel care o iubise, îi crezuse proorocirile? Dacă da, de ce se întorsese acasă, doar ca să fie căsăpit de Clitemnestra, doar ca să-i arate Casandrei că o crezuse şi să-i pecetluiască oracolele cu propria sa moarte? Probabil. Oricum, e o ipoteză.

Dar la Badenheim Departamentul Asanării ajunsese să semene cu o agenţie de voiaj, ne spune autorul, presărată cu afişe: "Munca este viaţa noastră... În Polonia aerul e mai curat... Navigaţi pe Vistula... Regiunile în plină dezvoltare au nevoie de voi..." Viitorul, pronostic adjudecat, un rai înfloritor. Doar că la intrarea în oraş se pusese o barieră. "Nimeni nu putea intra sau veni."

Vara începu şi ea să-şi etaleze splendorile. Trandafiri sălbatici irupeau în grădinile bele şi se căţărau pe garduri, notează autorul, folosind aproape tot timpul o frază scurtă, esenţializată. Subiect, predicat. Fără zorzoane. Cuvintele fundamentale. Spuse fără nicio retorică de aceste personaje fundamentale ale oraşului. Ale acestui oraş ce devine arhetipal... Cum şi peştii din acvariu întruchipează emblematic istoria spiţei lor.
"Cei verzi, cei mai drăguţi peştişori din acvariu, a

udispărut fără ca măcar cineva să fi observat."

Dar poate o umanitate să dispară fără ca să observe cineva? Aşa ar părea chiar şi la Badenheim, în 1939, dacă n-ar fi naratorul care să lase cronica acelui timp în care totul părea aproape firesc, şi barierele ce închideau oraşele, şi tragedia dintr-un acvariu, şi peştii asasini... Fiindcă nimeni nu putea merge cu gîndul atît de departe - încît să vadă Răul pînă la capăt! Căci imaginaţia binelui se pare că e mult mai debilă decît a... Căci altfel cei din Badenheim ar fi observat cumva că inspectorii ce păreau veniţi să cerceteze epidemia erau chiar ei purtătorii răului epidemic, epidemia altfel poate s-ar fi băgat de seamă... Ce?" Că o umbră străină, ruginie, rodea pe nesimţite frunzele de muşcată." Şi că un "sadic tortura sus nişte oameni nevinovaţi, şi aici zăceau cu toţii impasibili, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat".

Un roman despre impasibilitate? Despre orbire? Sau despre forma diabolic de benefică prin care se insinua haosul?

După atîtea experienţe şi reuşite literare care au prezentat holocaustul documentar, sau cu mijloacele neobositului realism, Aharon Appelfeld ne prezintă o modalitate originală de abordare a acestui flagel. Apocalismul roz care creşte parcă în sunetele muzicii la Badenheim nu e mai puţin atroce - din contră!... Timpul s- a cutremurat. "Toţi anii care aveau să vină păreau legaţi laolaltă într-un nod dureros". Ce tragic sună spusele lui Pappenheim: - "La revedere, casă!... Tu rămîi aici şi noi pornim la drum..."

Teribilă e şi scena cîinilor ce şedeau lîngă un felinar şi care arătau mai prăpădiţi decît oamenii. "Era clar că doreau să moară, dar că moartea încă nu-i dorea pe ei. De cînd pieriseră tovarăşii lor, încetaseră să mai cerşească şi să se mai gudure; se retrăseseră în tufişuri şi îşi aşteptau moartea, şi pentru că moartea refuza sâ-i caute, ieşiseră afară şi se aşezaseră în lumină". Aşezaţi în lumină - oameni, peşti, cîini - într-un moment de tranziţie. Viaţa, într-un moment de tranziţie. A doua zi începea infernul,

acel haos bine organizat. Da, în sunetele muzicii de dans, ca într-un paradis de vară, apocalipsa se instala, lent, din nou, iară şi iară.

Dicţionarul personajelor lui Creangă

Există în opera lui Ion Creangă o corelare profundă între personajele sale, misterele copilăriei şi tainele etnicului. Lumea - iacă! -încă este fulgerată, la Creangă, de forme sacrale, deşi pare golaşă şi pragmatică. E o aparenţă - căci din această falsă absenţă se vor ivi, mai apoi, poveştile, basmele, formele ordonate ale cosmosului, Binele, Răul, Făt-Frumos, Setilă, Turbincă Ivan, Dumnezeu şi sfinţii. Creangă, copilul, prefigurează, prin năzdrăvăniile sale, năzdrăvănia şi cuminţenia lumii, fiind, va să zică, el, Creangă, un fel de citared etnic. Cîntăreţ, adică, dar nu paracliser. Căci ironia nu-i lipseşte povestitorului de lumi văzute şi nevăzute. Cred că de la Creangă a deprins Sadoveanu aura structurilor folclorice şi beţia de lumină şi întuneric din energiile mitologice româneşti.

Este interesant cum ţărănoiul Ion Creangă, cel privit din dungă de unii barbari autohtoni, posedă, ca să zicem astfel, cea mai - după Eminescu! - tranşantă perspectivă cosmică asupra lumii! Iar humorul lui Creangă ne arată o viguroasă abilitate critică şi o, în acelaşi timp, duioasă înţelegere a vremilor. Descriind personajele lui Creangă, azi, pe cele din marea familie a povestitorului, şi, mîine, pe cele din marea familie a fantasticului românesc, Valeriu Cristea ne demonstrează şi ne va mai demonstra că putem vorbi de o organicitate, de o continuitate a culturii noastre, de o lume în niciun caz sceptică şi cioraniană, şi în niciun caz superficială şi instalată tălîmb în degustarea unei agonii neîntrerupte.

Ei, şi acum, două vorbe şi despre autorul acestui fermecător cicţionar cu personaje.

Valcriu Cristea pare, văz,ut din afară, adică din exterior, un bărbat ursuz, morocănos, sau, în cel mai bun caz, "închis". Dacă presupunem că există şi o privire din interior - măcar a criticului în cauză, spre sine - e bine să ne mai abţinem în acordarea cu uşurinţă a certificatelor noastre horoscopice. Căci

poate să-i curgă ploaia în gît toată ziua şi toată noaptea, cum se zice, unui om care îi iubeşte pe contele Mîşkin şi pe contele moldav ce se sărpina cu lopăţica pe spinare stîrid într-un butoi plin cu apă? Aici e aici! Să scoţi din opera lui Fedor Mihailovici Dostoievski toate personajele şi să le reaşezi, ca într-o piesă de teatru, faţă în faţă, sau unele lîngâ altele, nu e de ici de colo, cum nu e de ici de colo nici să compui un dicţionar şi din personajele lui Ion Creangă. Mai întîi, să-i recunoaştem criticului competenţa. Apoi, tenacitatea, sistemul de valori şi semne, universul său literar. Cărţile de critică ale lui Valeriu Cristea se pot citi şi ca nişte romane, încercaţi - şi o să vă convingeţi! Fraza sa nu e ca un foc de artificii - slavă domnului! Un diagnostician, economicos în cuvinte, cu o limpezime în echivalări, inconfundabilă. Cred că Valeriu Cristea, omul, e, mai degrabă, tăcut din prudenţă. Se deschide, cum se zice, mai greu, la limbă - fiindu-i chiar jenă de limbuţia aducătoare de atîtea benefice acomodări în social. E un singuratic? Pînă la un punct, da. Dar dacă ne gîndim că de la acel punct încep operele lui Dostoievski, Creangă, Preda... parcă e bine că există pe lume punctul! În ultimii ani, Valeriu Cristea a fost tras nu de puţine ori de urechi, fapt care nu l-a melancolizat, înfăţişîndu-ni-se, azi, ca un bărbat ce ştie chiar să le rupă preopinenţilor săi urechile din rădăcini. Iată că tăcutul ca o umbră nu se lasă călcat pe coadă! Aici se mai poate glosa. N-am să relatez decît un episod... de dinainte de! Va să zică toţi redactorii unei publicaţii literare trebuiau să fie membri de partid. Valeriu Cristea n a fost. Valeriu Cristea s-a codit să fie. Valeriu Cristea chiar n-a vrut să fie. Ca să vezi! Atunci - fiindcă trebuia să fie! - i-am trimis vorbă să fie. I- am rugat şi pe alţi colegi de la "România Literară" să discute cu mai sus numitul. Şi pe Vasile Băran, care era ce nu ascunde azi că a fost. Am discutat şi eu cu domnia sa Valeriu Cristea, aşa... A zis, cum se spune, nimic. Se aña el în situaţia de a nu mai fi redactor la "România Literară"? Nu prea cred. Însă n-ar fi fost... rău... să fie şi el... cu noi! Cu noi toţi! Dar - nimic! Ce-a făcut subsemnatul? A spus, celor ce aşteptau ca Valeriu Cristea să facă un pas

decisiv, o dulce minciună: "da, omul se gîndeşte"... Veselie mare! Era un critic apreciat de toată lumea. Pentru Valeriu Cristea, trebuie să recunosc, am obţinut de la Oraş "un loc"! Intelectualii aveau mai puţine... locuri (de intrat în partid). Toată lumea ştie despre ce e vorba, aşa că nu insist. Pe acest "loc" a intrat apoi în partid cineva din corpul tehnic al revistei - un băiat cumsecade. Timpul trecea şi uitarea, care e scrisă şi în legile omeneşti, opera. Concis: Valeriu Cristea a rămas pe dinafară. Dar cu norma întreagă, ca redactor. Mai... înainte rămăsese cu o jumătate de normă. Şi nu doar el. Dar eu nu dau vina. special, ne nimeni. Nici măcar pe omul - preţuit de mine! - care mi-a spus că nu e cazul să-i întregesc lui Valeriu Cristea norma, fiindcă nu scrie decît ce vrea el!" Cristea şi Lucian Raicu nu ţin cont de strategia revistei! Nu dau niciun articol pentru paginile 1, 2 şi 3. Cu aceste pagini susţin... restul paginilor." Etc. Vreau să se înţeleagă că acum, cînd scriu cu simpatie - cred că se observă! - despre Valeriu Cristea, nu scriu cu patimă despre... acel brav om! Nu! Deci: Valeriu Cristea a scris întotdeauna despre ce a vrut el! Şi acum face la fel. Şi-atunci cum să nu pară ursuz, nesociabil, neadaptabil, ciufut? El calcă - fiind destul de măroc! - cu paşi grei, egali. Nu prea ştie jocul, jocurile. Este insul cel mai potrivii pentai a fi lovit - căci nimeni n-o să intervină să-l apere! Nici măcar cei pe care el i-a apărat, ieşind în arenă... Asta e situaţia! N-ai pasul uşor, din bisericuţă în bisericuţă - eşti bun de stuchi , Valeriu Cristea!

Dar are vreo importa iţă ce-a fost înainte Valeriu Cristea, cu norma de redacto. întreagă sau ba, "acolo", sau "afară"? Ar avea, dacă ar fi în critic minor. Biografia i-ar mai putea înmiresma şchiopăielile critice. Presupun, privind prin preajmă-i. Altfel!... Priviţi-I cu cîlă siguranţă şi iubire se ia de mînă cu personajele lui Creangă, fermecîndu-ne! Elevi, studenţi, şi voi dascăli - nu riscaţi să pierdeţi "Dicţionarul personajelor lui Creangă"! Copilăria, viaţa şi opera humuleşteanului alcătuiesc o religie eternă.

înainte, cred, de Céline

Ca şi Sadoveanu, Panait Istrati este înfometat de real. O lume pestriţă, măruntă, înnobilată de mari pasiuni, împătimită, un univers aflat între rai şi iad. Jocuri, jocuri de noroc, jocurile sorţii. O mişcare browniană, fără direcţii teologice, dezordonată, animă aceste particule sociale şi aceste fiinţe suspendate în lumină ce constituie forţa scrisului panaitistratian. Marile sau măruntele curii estetice, orientale spre Polul Nord sau spre Polul Sud, cu ochii puşi pe dreapta sau nu, predicînd în formule sacrosante sau de cafenea primatul formelor sau al substanţei, avangarda, ariergarda etc. nu l-au scos pe scriitorul plecai în lume dintr-un cartier al Brăilei de pe orbita dictată de combustia propriilor sale idei şi suferinţe. Aşa că prietenii care azi i-au dat bună ziua, în tam tam public şi publicitar, mîine l-au părăsit tot în văzul lumii, lustruindu-se pe ei, arătîndu-şi generozitatea, interesată, de fapt, şi intransigenţa, calculată, de fapt. Şi dacă Dostoievski a venit pînă lîngă moartea ce-l aştepta surîzătoare la locul destinai execuţiilor, ea ştiind ce el încă nu ştia, că totul e o farsă sinistră şi că mai există o amînare, Panait Istrati a înhăţat moartea cu propria sa mînă şi a forţat-o, nereuşind, cum se ştie, să-l ducă în umbra ei, mai liliachie decît zîmbetul ce i-i oferea lui atunci veşnic tînăra codoaşă Europa. Experienţa lui de viaţă s-a translat peste experienţa sa de scriitor, omul şi condeiul său fiind un tot, nu două părţi despărţite de schizofrenia ce-a îmbogăţit şi pierdui atîlea vieţi de domni, doamne şi domniţe. N-a fost orb ea un liliac, cum se zice că a fost grecul Homer, ce-a transcris doar ce urechile sale slăvile au auzit din jalea şi gloria războaielor şi a iubirilor; el a şi văzut ce -a aşternut pe hîrtie, fiind în acelaşi timp omul şi scribul, şi propria lor umbră, martorul

Moş Anghcl, Codin et comp. nu sînt nişte supraoameni şi nici nu-s ieşiţi din tezele vrăjitoreşti ale unor chiromanţi ce propovăduiau proliferarea unor indivizi super-inteligenţi, suprastatali, posesorii unor fizionomii şi fiziologii eterne, infailibile! Dar, de fapt, aceşti zei chemaţi pe pămînt să formeze un nou Olimp, democrat, nu formulează decît o nouă şi rozalie şi parfumată utopie.

Chira Chiralina? Oricum, altfel decît soaţa nefericitului Anghel, trimisă de "Creator pe pămînt ca să arate bărbaţilor cîte rele se pot ascunde din dosul unor frumuseţi femeieşti", şi pe care o cheamă mai apoi la El, "ca să înspăimînte cu dînsa pe ticăloşi din Purgatoriu". Bărbaţi, femei, bătrîni, copii, oameni. O lume adevărată, salutată (printre primii!) în literatura română de Mihail Sadoveanu (4 ianuarie 1925). O mişcare browniană, un univers aflat între rai şi iad. Un om, un scriitor, un martor.

Adresîndu-se cititorilor săi din România, la apariţia unui nou volum de-al său, Panail Istrati ţinea să se "achite" de "datoria" ce-o avea "către Mihail Sadoveanu": "În articolul pe care mi-l consacră, d-sa afirmă - cu riscul de a supăra pe anumiţi colegi ai d-sale din Academie - că autorul franţuzescului Moş Anghel "e un fiu al acestui pămînt". A spus-o cu vorba caldă de frate, şi vorba lui mi- a mers la inimă, mi-a făcut bine. N-am să-l dau de ruşine.

Oricare ne-ar ti drumurile hărăzite de soartă, îmi voi aduce totdeauna aminte că scriitorul Mihail Sadoveanu, uitînd că e academician, a întins mîna înstrăinatului şi i-a recunoscui dreptul de a lua loc lîngă mormîntul mamei lui".

Panait Istrati şi Mihai Sadoveanu se hodinesc, alături, în pămîntul ai cărui fii au fost. Personajele ce ni le- au lăsat fac parte din avuţia noastră naţională. Ele urcă pe
spirala timpului.

Viaţa niciodată leneşă a lui Panait Istrali pare să nu aibă nici o legătură cu moartea sa, cu agonia sa lucidă, cu abandonarea sa de către mulţi dintre ai săi naşi, naşi internaţionali, deveniţi între timp nănaşi.

Plecai din Brăila, peste mări şi ţări, peste zări, ca în basme, în căutarea fericirii, revine acasă, după ce cunoscuse şi binele şi răul, şi se stinge în tăcere, ca să reînvie mai apoi (prin opera sa şi prin biografia sa), - întruchipare a unui mit ce numai secolul XX l-ar fi putut genera!

Pe unde a mers, pe unde a trecut, Panait Istrati mereu s-a întîlnit cu semenii săi, dar el niciodată n-a ratat obiectivul său principaal, al întîlnirii cu sine. Şi

poate din această neobosită cunoaştere a altora şi a propriei sale conştiinţe se constituie universul scrisului său, plin de o generoasă iubire de oameni şi străfulgerat de o sinceritate ce nu iartă nimic, şi pe nimeni, căci nu se iartă nici pre sine... înainte, cred, de Céline, în proză, şi înainte de atîţia mulţi mai tîrzienici mărturisitori veniţi pe scena vieţii literare şi politice europene, Panait Istrati a propus sinceritatea, cu tot cortegiul ei autodevastator, drept model literar şi etic. Dacă mă înşel în privinţa datelor în care au apărut unele lucrări semnate de Céline, în privinţa asemănării destinului său... cu cel al lui Panait Istrati!... Oh!

Confruntîndu-se cu alţii, confruntîndu-se cu sine, căutînd să-i găsească timpului său esenţa, strălucirea, nestrălucirea, Panait Istrati dă personajelor sale dreptate în ce spun şi ce fac, le dă chiar libertatea de a greşi în ce spun şi ce fac, poate tocmai pentru a nu strivi în ei ideea de libertate şi de dreptate. În faţa destinului său nu putem spune altceva decît ce sugerează Noica undeva că la căpătîiul oricărui ins trecut într-o altă lume s-ar putea aşeza un epitaf ce poate defini orice viaţă: "Aici zace un om care a avut dreptate".

Pentru opera sa şi pentru dreptatea sa Panait Istrati a ars ca o flacără; şi ne-a lăsat, după trecerea sa dincolo de dincolo, lumina acestei flăcări. E puţin?

Iată ce scrie Maxim Gorki: "În ultima sută de ani omenirea a făcut un pas spre lumină. Pa acest drum înaintează cot la col toţi cei care sînt demni de a purta numele de om. Printre ei, în primele rînduri, se află Panait Istrati".

Autorul "Azilului de noapte" are dreptate. Panait Istrati este dintre acei care sînt demni de a purta numele de om.

Scăunelul

În prima frază din "Pădurea spînzuraţilor" putem zări sub cerul cenuşiu de toamnă, ca un clopot uriaş de sticlă aburită, spînzurătoarea nouă şi sfidătoare, înfiptă la marginea satului, întinzîndu-şi braţul spre cîmpia neagră, înţepată ici-colo cu arbori arămii. Cadrul scenografic al întregului roman deja

este definit, ca într-o piesă de teatru. Scena desfăşurării tragediei este gata şi îşi aşteaptă doar protagoniştii. Cine vor fi cei ce vor fi spînzuraţi şi cine vor fi cei care-i vor spînzura? - aceasta este întrebarea.

Să recapitulăm, accentuînd anumite cuvinte: cerul este cenuşiu, ca un clopot, spînzurătoarea este nouă. Este vorba, deci, de un început - un început de infern, o nouă lume creată de om, am puteta spune, ţinînd cont de faptul că omul este cel care a fundamentat tălpile iadului şi tot universul de pucioasă al împărăţiei diabolului, prin piciorul ce şi l-a dat singur, în paradis.

În continuare, în "Pădurea spînzuraţilor", vedem cum doi soldaţi bătrîni, ajutaţi de un ţăran cu faţa păroasă şi roşie, supravegheaţi de un caporal scund şi negricios săpau o groapă - pentru cel ce va fi spînzurat, desigur! Dar cine sînt cei trei gropari şi cine este caporalul cu chip de **drăcLişor** - nu vom afla!... Probabil fiindcă bănuim cine sînt, sau probabil fiindcă n-are importanţă cine sînt ei - ci doar ce fac ei. O groapă. Rodul muncii lor este o groapă.Să tragem o primă concluzie: dacă Dumnezeu, aproximativ într-o săptămîna - de luăm în considerare şi ziua sa de odihnă! - a creat raiul, lumea, omul, în cîteva clipe, cu ajutorul şerpelui, al lui Adam şi al Evei a inventat iadul... Astfel primii noştri părinţi nu s-au mai plictisit în fericire, şi, aruncaţi peste gardul divin, au trecut la întemeierea agriculturii, cîştigîndu-şi cu sudoarea frunţii nefericirea.

În "Pădurea spînzuraţilor", moartea o dau oamenii oamenilor, nu Dumnezeu. Cimitirul militar, înconjurat cu sîrmă ghimpată, cu crucile albe, proaspete, uniforme, ne etalează un şir de morminte aşezate ca la paradă. Se vede că militarii aflaţi în viaţă s-au străduit din răsputeri să sporească zestrea de morţi a pămînlului - mormintele, opera lor, fiind aliniate ca într-o expoziţie a morţii. Acolo unde boala şi bătrîneţea au adus moartea - în cimitirul sătesc! - crucile sînt rupte, putrezite, cimitirul însuşi fiind îngrădit cu spini, fiind fără - Atenţie! - poartă, ca şi cum multă vreme nimeni n-ar mai fi intrat acolo, şi

nimeni n-ar mai vrea să intre...Dacă vom enumera, în continuare, componentele recuzitei scenografice, vom constatat că turnul bisericii e spintecat de un obuz, iar pomii sînt desfrunziţi. Gara - locul plecărilor şi al sosirilor! - este o ruină, iar linia ferată închide zarea ca un dig fără început şi fără sfirşit. Este clar că ne aflăm într-un spaţiu din care Dumnezeu a fost fugărit, un teritoriu - topos! - închis şi despărţit de lume de un dig. Sîntem ca pe o insulă a morţii. Şoseaua care trece prin sat, se duce direct pe front, unde, cu siguranţă, se aranjează cel mai bine detaliile în lucrarea neprecupeţită a morţii.

- "Ce ţară urîtă aveţi, muscale, zice caporalul, definind şi el acest spaţiu ca pe o circumscrisă întindere a urîtului.

O ţară urîtă trebuie să fie neapărat o ţară tragică, un univers tragic - şi de aici nu mai este decît un pas pînă la a spune că unversul, în esenţa sa, nu e roz-bombon. Deci, în "Pădurea spînzuraţilor", înainte de a apare în scenă, după figuranţi, personajele secundare, Rebreanu ne introduce înlr-o ţară a urîtului, a cărei lege fundamentală este tragedia. Să nu trecem uşor peste scena "gropii": să-i sapi unui om viu groapa şi să-i dai posibilitatea să-şi vadă sicriul în care va locui putrezind!... Iată ce spune şi caporalul cel scund, privind braţul spînzurătorii, crucile albe şi ştreangul ce se leagănă uşor: "Ce viaţă mai e şi asta... încotro te uiţi, numai moarte, şi morminte, şi morţi"...

Caporalul ce mai constatase?! Că groparii de ocazie leneveau! Că groapa nu era.... frumoasă (estetica înainte de toate)! "Asta-i groapă? Nu vă e ruşine? zice, desigur supărat şi că groapa nu va fi terminată la timp.

Nerăbdarea caraghioasă a caporalului ne îndeamnă la mai multe interpretări. Unu: că pînă şi moartea pusă la cale de militari, moartea militară - spre deosebire de moartea civilă, de ! - poate fi "dezordonată", "nepunctuală". Doi: că nu strică deloc ca rigoarea unei execuţii prin spînzurătoare să aibă, în contrapondere, o bîlbîială ce poate deveni comică...

Noi credem, de asemeni, că Rebreanu a "împins" mai "aproape de întuneric" scena spînzurării

sublocolenenetului ceh Svoboda (care svoboda înseamnă în sens larg libertate), pentru a-l apropia de cele trei ore de întuneric ce s-au lăsat peste pămînt cînd Isus a fost răstignii... O paranteză: nu întîmplător, desigur, Rebreanu şi-a botezat eroul principal Apostol Bologa şi nu întîmplător ultimul cuvînt al romanului este Apostol. Şi nu întîmplător va fi spînzurat în primul capitol al cărţii sublocotenentul Svoboda - Libertate - şi, deci, şi cuvîntul libertate... Năzuinţa oamenilor spre libertate a fost, poate, motorul istoriei, dar nu de puţine ori această idee s-a dovedit o ficţiune, sau a fost atît de abstractă ca şi o ficţiune... Ca să nu mai vorbim de momentele în care năzuinţa spre libertate i-a pus cruce protagonistului ce-a susţinut-o - vezi cazul domnului Danton. Oricum, în "Pădurea spînzuraţilor", chiar în primul capitol, pămîntul parcă şi-a ieşit din ţîţîni şi lumea parcă şi-a ieşit din lire, ca în "Hamlet". Dar există în "Pădurea..." un erou care să spună precum prinţul danezi":

"Pămîntul şi-a ieşit din fire. Cine Ca să-l îndrept, m-a blestemat pe mine?". Vrea Aposlol Bologa, de cînd apare, să ne facă să înţelegem că e lovit de blestemul de a îndrepta lumea?

La această întrebare, Liviu Rebreanu ne dă un răspuns genial, aducîndu-l în scenă pe Apostol Bologa aproape răcnind!... Glasul lui răsună dinspre sal - deci de departe! - aspru şi poruncitor:

"- Caporal!... Gata, caporal?!"... Apostol Bologa voia neapărat să ştie dacă groapa era gata! Locotenentul Bologa se apropia foarte grăbit, aproape alergînd, şi vorbind mereu...

"- Gata tot, caporal?... Convoiul a pornit adineaori, şi în cîteva minute va fi aici... Dar plutonierul unde-i? De ce n-a venit înainte?... Dacă eu, care n-am nici o însărcinare directă, rn-ani putut osteni..."

Apoi, Bologa, ajungînd pînă lîngă groapă, izbucneşte foarte nervos şi cu o voce zgîrietoare:

"- Scăunelul, caporal! Unde-i?... Ce te uiţi ca un nerod?... pe ce vrei tu să se urce condamnatul?... Ce oameni!... Atîta nepăsare n-am mai văzut... Din pămînt să-mi scoţi scăunelul, ai înţeles? Şi în două minute să fii înapoi! Aide, mişcă, ce mai căşti gura?!" (s.n.)

.E de observat aici obstinaţia cu care Bologa vrea să asiste la o execuţie perfectă! El e un om al rigorii, al respectării legilor. El e cuprins de un zel neobişnuit în organizarea uciderii sublocotenentului ceh, deşi, după cum singur recunoaşte, în această problemă el nu are nici o însărcinare directă! Geniul lui Rebreanu îl face pe Apostol să observe, stupefiat, că lipseşte scăunelul! Bologa pune în mişcare maşinăria armatei ca să fie scos, repede, din pămînt, indispensabilul săcunel! Fără de care totul ar fi o batjocură - o caricatură!... Păi pe ce să se urce

condamnatul?! Ce oameni!, constată Bologa cu amărăciune. Şi ce nepăsare nemaivăzută! Zice:

- *"Cu astfel de oameni mi batem noi Europa... Unde nu-i conştiinţa datoriei..."*

Mai tîrziu, Apostol, omul datoriei, se va întîlni cu Apostol omul, cu sine, însuşi, adică, şi tragedia va izbucni! Dar pînă atunci Apostol se va mai strădui să fie nemulţumit de felul în care oamenii îşi împlinesc datoria!... El examinează groapa, mormăind ceva, nemulţumit. El ridică ochii şi cu amîndouă mîinile apucă funia spînzurătorii ce-i atîrna deasupra capului, parcă vrînd s-o încerce dacă-i destul de bună!

Deci Rebreanu Liviu nu ne arată din prima scenă un apostol sau un martir, căci oamenii, boieri dumneavoastră, nu s-au născut în rai, acolo unde au văzut lumina zilei protopărinţii lor. Oamenii s-au născut în afara paradisului, în pămîntul murdărit cu sînge de prinţul fiu al Evei şi al lui Adarn, Cain... Forţînd niţeluş, am putea spune că leagănul omenirii este într-un fel de infern pe care oamenii şi l-au perfecţionat singuri. Şi apoi, să mai spunem, că nici mîntuitorul Isus nu s-a născut în rai, ci într-o iesle, într-o grotă, într-o, adică, groapă... Şi să nu uităm cum de pe marginea gropii, Bologa strigă cu voce zgîrietoare: *"Scăunelul!"*

În acea clipă el nu-şi dă seama, şi nici nouă nu ne trece prin minte, că scăunelul ce lipsea din recuzita scenografică a tragediei avea să-şi construiască, în ultimul capitol al cărţii, o rimă, un alt scăunel, pe care însuşi Apostol Bologa va păşi spre propria sa moarte din ştreangul neiertător.

Liviu Rebreanu construieşte ca un dramaturg. Nu degeaba a scris zeci de piese!... Ce păcat că majoritatea lor s a pierdui! Nu degeaba Rebreanu a fost cronicar teatral...

FI este un dramaturg Iară operă majoră în teatru - genial realizat în proză!

În primul capitol al "Pădurii spînzuraţilor". Cîolgota pe care va urca A.posol este încă Toarte departe de Apostol Bologa. Isl vede moartea cehului ca pe o pedeapsă meritată... Iar cînd căpitanul Cervenco, zice despre Svoboda, cu un glas plîns: "Bietul om!"... - Bologa tresare: - *"Cum? Ce zici? zice el, îndată adăogînd, ca să-şi ascundă emoţia: "De ce bietid om? De ce adică?"...*

"Pădurea spînzuratilor" are amploarea unei întîmplări antice. Trecînd prin pădurea unor întîmplări fatale, Bologa ne va reaminti marile ecuaţii ale bătrînilor greci. Am repetat cuvîntul întîmplare fiindcă şi Oedip este fiul întîmplării. Fiul sorţii. Ca şi Apostol. Să ne reamintim, de asemeni, de crunta şi ireconcilianta înfruntare dintre Antigona şi Creon, dintre om - omul Antigona - şi lege - regele Creon. înfruntare între legile omului şi legile cetăţii.

Iată o replică "de boltă" - cheie, cu alte cuvinte! - din primul capitol al "Pădurii spînzuraţilor":

-*"Domnule căpitan, pedeapsa... crima... legea, bolborosi Apostol Bologa...*

"Da, da... şi totuşi... omul! murmură Klapka întunecat."

Omul şi legea, Apostol Bologa - omul şi Apostol Bologa - legea, conflictul ireconciliabil, vinovăţia tragică, tragedia unei idei - ideea de ţară, de neam! - tragedia aventurii omului în acest univers urît, iată cîteva sintagme ce ne vin în minte, avîndu-l în faţa ochilor pe Apostol Bologa, cel care striga mai dihai ca Richard al III-lea -nu: "Dau un regat pentru un cal", ci: "Scăunelul!" Între Apostol Bologa cel care strigă "Scăunelul" şi Apostol Bologa cel care păşeşte pe scăunel se vede foarte clar geniu! lui Liviu Rebreanu şi al literat urii române.

Muzica, nu zgomotul

Sorin filei ştia sa surîdă, discret însă, şi numai în clipe cînd surîsul nu putea să însemne nimic altceva dccil surîs, cînd nu putea fi luai în niciun caz

drept o mască. Vreau să spun că n-avea, prozatorul, nimic histrionic în el, marile gălăgii îi erau străine.

Opera sa n-a profitat cu nimic din stilul său de viaţă, ba din contră, cred că în faţa unor fiinţe istorice şi poleite mumos peste găunoşenia lor funciară, a chiar pierdut... Pe scurt: Sorin Titel nu era un luptător, s-ar putea spune. S-ar putea spune, dar am comite o enormă eroare, fiindcă prozaLorul era chiar un acerb luptător - însă cu verbele şi substantivele, cu foaia albă de hîrtie. Îi plăcea muzica, nu zgomotul.

A pătruns în literatură cu schiţe şi nuvele, discret aş spune. Omul, subliniez, nu era o fanfară. Şi nici un fanfaron. Nu l-am auzit - doamne fereşte! - spunînd vreodată despre sine că e un "scriitor" - oho! ho!" Şi nici critica nu s-a ţinut după el ca o fanfară. Cîţiva i-au îndrăgit scrisul, şi-l preţuiesc şi astăzi, cu un soi de răbdare ce înseamnă în niciun caz resemnare, ci convingere fermă că anii ce vor veni îl vor aşeza pe prozator în locurile dinlîi ale genraţiei sale, şi nu numai.

A fost, şi a rămas, fireşte, un scriitor profund naţional. El a dăruit Banatului o aură pe care n-o cunoscuse în literele noastre. I s-ar potrivi de minune, acum cînd se împlinesc 100 de ani de la naşterea lui Liiviu Rebreanu, fraza spusă de marele nostru înaintaş în discursul rostit la intrarea sa în Academia română: "Literatură fără ţară nu există, cum nu există plantă fără pămînt". Sorin Titel ar fi împlinit în acest Decembrie 50 de ani - jumătate din vîrsta năsăudeanului născut acum o sută de ani. 50 de ani! Da! Dar sînt sigur că în viaţa ulterioară care pre toate cele pline de valoare le adună, Liviu Rebreanu îl va primi senin pe mai tînărul său confrate Sorin Titel în înstelata lume a scrisului nemuritor.

Moara de nisip

În "Moara de nisip", romanul lui Viorel Ştirbu , crede cineva în Dumnezeu? Greu de spus? Atunci în ce cred personajele din această carte? Şi mai greu de spus. Moara de pulbere face totul pulbere. Şi atunci mai putem vorbi de utopia unei societăţi armonioase, rodul unei depline solidarităţi umane? Da, putem vorbi despre orice societate, chiar cînd ea este sublimă şi lipseşte cu desăvîrşire.

La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezzeu şi Dumnezeu era Cuvîntul. Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-ar fi făcut din ce s-a făcut. Aceste versete din primul capitol al "Sfintei Evanghelii după Ioan" îi îndrituiesc pe creştinii din "Moară..." să se simtă înregimentaţi sau (implementaţi, poftim!) în construcţia pe care Dumnezeu vrea s-o desăvîrşească pe pămînt? Numai mama eroului principal din "Moara..." are o licărire de speranţă în rostirea divină, iertîndu-şi bărbatul năstruşnic şi văzînd sub nesăbuinţa sa jucăuşă o constanţă umană. Ceilalţi protagonişti, în marea lor majoritate formaţi la moara pusă pe roate după cel de-al doilea război mondial, nu găsesc în cărţile sfinte decît un fel de istorie verbioasă despre un Dumnezeu care nu există.

Atunci ce există? Moara cu baluri, cu elevi, cu navetişti ideologici, cu studenţi sperînd să atingă o stare superioară mediei şi mediului din care au ieşit, o frenezie a simţurilor şi o utopie a unei societăţi fără tragedii

.Dumnezeu, murind, (pînă şi în Germania, unde decesul fusese decretat mai demultişor de un filosof cam pus după război în penumbră), cine mai putea susţine că toate prin El s-au făcut şi fără el nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut? A murit El, au murit deci şi cuvintele lui Dumnezeu. Omul s-a aşezat în centrul lumii, pus de Marx şi Engels. Dar nu trebuie să ne speriem prea tare: omul mai fusese pus în centrul universului, în Renaştere, şi parca istoria, atunci, nu căzuse în nas!

Lumea cotidiană este chemată să devină noua biserică. Inocenta şi iubirea însă nu prea fac lată noului curs al vremi lor, omul nou născut nu prea poate renunţa la propria sa realitate, (cam impură, de!), e prea strîns de instinctele sale! Care era calea spre desăvîrşire? Moara măcina, nu vorbea, n-

avea clarul îngerului din Evanghelia lui Luca (1), cel care i-a spus Măriei "Că la Dumnezeu nimic nu este cu neputinţă." Tînărul student Velichie - gazetarul ce va sfîrşi, ulterior, în condiţii extrem de dubioase, fiind, se pare, primul ziarist despre care se poate presupune că a fost asasinat! Şi asta nu-i o metaforă, sau o dizidenţiadă ivită din creioane şi pahare, căci Ştirbu a plecat de la un caz real, un fost coleg

de-al său de facultate, de la Cluj, îngropat în arhive, şi în pămînt, la Zalău! - descoperă că verbul nu se suprapune peste adevăr şi că paginile din jurnale nu se potrivesc cu viaţa politică a ţării, şi ceva se alterează în el, ceva începe să se claline şi el începe să vadă o realitate dublă, o ţară dublă, o patrie oficială şi o alta ce crede într-o evoluţie materială şi se străduieşte prin muncă să pună în practică

această evanghelie socială

.Să ne apropiem şi de alte personaje din "Moara de nisip". Soţia şoferului care aduce fructe de pădure la un depozit de fructe şi ciuperci ajunge amanta şefului depozitului (un bărbat mai în vîrstă), şi într-un act următor ea ajunge amanta fiului tatălui rătăcitor. Poezia acestei fiinţe este cînd uşor bovarică şi caraghioasă, cînd tragică şi absurdă. Viorel Ştirbu vrea să ne atragă atenţia, prin această femeie ce se crede la un moment dat capabilă să repete tragedia Anei Karenina (văzuse filmul la Zalău!), că adaptarea la realitate este o istorie dificilă chiar şi pentru cei care nu mai găsesc nicio raţiune în viaţă... Unora li se refuză şi eşecul, iar tragedia pare o ipoteză definitiv exclusă din societate. Eroul principal al naraţiunii, un băiat de la ţară ajuns profesor, se macină în succese efemere şi, în final, nu sînlern siguri că, pus în faţa unei responsabilităţi ce-ar însemna asumarea unei crime, va avea tăria să curme răul instalat în scaunul puterii ca un cancer şugubăţ... Nu, în acest roman, nu e vorba doar de nişte inşi ce-şi trăiesc cu bucurie viaţa chiar cînd simt că vor fi făcuţi pulbere sub roţile de moară ale cotidianului, ci e vorba şi de sisifica rotire a pietrelor de moară, cuprinse şi ele, de o eroziune la fel de implacabilă!... Deci nu vom asista în romanul lui Viorel Ştirbu la o o luptă între hoţi şi vardişti, între buni şi răi, ci la o concomitenţă a tragediei cu farsa, la ascensiuni sociale blazate şi la înflăcărate nepăsării... Tinerii se zbat doar ca să-şi arate limitele. Destinele par bine delimitate - din moment ce, uneori, ca în cazul Anei Karenina de la Zalău, aspiraţia spre o mare iubire şi aspiraţia spre curmarea vieţii sînt obstrucţionate în mod egal, de parcă realitatea n-ar mai fi dispusă să visezi nici măcar că vei putea muri... Autorii greci obişnuiau să prezinte trei piese tragice, urmate de o a patra, comică - aceasta avînd menirea de a lua în răspăr preaplinul tragic, ca spectatorii să nu-şi zdruncine cu

desăvîrşire sufletele: farsa îi aducea cu picioarele pe pămînt şi-i da surîsului şansa unui echilibru cu disperarea. Singur că grecii nu-l citiseră pe Marx şi nu gîndeau ca el şi deci nu puteau să ştie ce-avea el să susţină în scrierile sale atunci cînd avea să spună că evenimentele au loc mai întîi ca tragedie şi apoi ca farsă. El îl luase în cătare pe Napoleon al III-lea, care a ajuns împărat deoarece purta acelaşi nume cu Napoleon; deci Marx nu se gîndea cu siguranţă la revoluţii, nici la cea franceză, şi nici la altele - toate avînd în genă tragedia şi farsa, într-o ordine strict matematică. Şi în "Moara de nisip" lucrurile nu se schimbă: numai că stările de intolerabilitate şi de repulsie dintre actanţi au o viteză mai mare de rotaţie. Urmaşul dorobanţilor roşii de la Huedin, ce va ajunge la cîrma noii puteri, încornoratul care ştie să-şi uite coarnele şi să-şi plătească poliţele cu vîrf şi îndesat, este, într-adevăr, un reprezentant al vitalităţii poporului, cum se şi simte, un stîlp al societăţii, aflat dincolo de orice convingere politică, un pragmatic, aproape format numai din instincte; oricum, un ins ce nu dă două cepe degerate pe raţiune,un fel de barbar surîzîtor, eficient, ce-şi va inventa o nouă biografie, demnă de noua realitate pe care o edifică pentru propria sa existenţă.

În primele sale cărţi Viorel Ştirbu era adeptul unui realism impregnat de simboluri, în care absurdul îşi tăia şi el felia sa de tort, iar unele personaje treceau printr-o eperienţă kafkiană. Ulterior, practicînd naraţiunea de tip istoric, realismul lui Viorel Ştirbu s-a lăsat sedus de vigoarea documentelor şi de cronologia exactă a forţelor umane active, din epoca lui Bălcescu, bunăoară, oferindu- ne, veridic, lungul şir de acte ideologice şi politice, de loialităţi morale şi de interese materiale care sporesc angajarea şi agresivitatea socială şi determină fie o reînnoire a poporului (sau a ţării), fie descoperirea în oameni a unei religii care-i face să se urască temeinic. Păstrîndu-se într-o tonalitate realistă, evenimentele din "Moara de nisip", ce acoperă, necronologic, aproape o jumătate de secol, se constituie într-un "roman al formării" unor oameni

ce se află mereu în conflict cu propria lor libertate şi care nu de puţine ori îşi mobilizează întreaga fiinţă spre a se autodistruge. Viguros, surprinzător, uşor autobiografic, impregnat cît trebuie cu farmecul vorbirii ardeleneşti , traversat de ideea poate uşor năstruşnică, dar oricum generoasă, a unui om-animal domestic veşnic persecutat de pofte şi de dedulciri, şi niciodată capabil să- şi atingă visele, şi veşnic incapabil să şi le întreacă, decît în porcire, "Moara de nisip" este cel mai bun roman semnat de Viorel Ştirbu şi unul dintre romanele pe care sînt sigur că destui prozatori importanţi ar dori să-l semneze.

Cantac uzina

Paradoxal, Tudor Dumitru Sava vine parca din Caragiale şi din Cehov, prin ştiinţa precisă şi vie a dialogurilor, şi mai ales prin încărcătura dramatică a personajelor, care se revarsă dincolo de dimensiunile naraţiunii ("Cantacuzina" însumează circa o sută de pagini). Sigur, mai iesne mi-ar fi să spun că Savu descinde din Sadoveanu şi Voiculescu, geniali în tainele fabulosului, fantasticului ele. Dar despre acest aspect al scrierilor lui Tudor Dumitru Savu probabil s-a mai vorbit, şi se va mai vorbi. Nu putem să ne pronunţăm despre un autor, fără să- i căutăm rădăcinile - iată o prejudecată ce a devenit clasică. Rădăcinile văzute trebuie disecate, dezgropate, etichetate. Dar rădăcinile nevăzute? Aici fandaxia recenziară poate căpăta dimensiuni chiar onirice. Fiecare scrie ce i se pare lui că este adevărul adevărat - ceea ce pentru un scriitor important, cum este Savu, nu poate fi ceva prea rău. Căci el este, oricît am fi pornit noi de la realismul strategic cehoviano-caragialesc, un prozator ce nu încape sub o etichetă. Personajele sale trăiesc împresurate de-o moarte civilă, dar şi de o parcă veşnică şi misterioasă vămuire, căreia îi vor supravieţui, sau din care vor renaşte, dovedindu-şi cumva sacralitatea. Miturile nu-i sînt străine, însă prozatorul nu le ordonează didactic prin respirările eroilor săi, aşa cum mai procedează

unii experţi în ştiinţele străvechi. Savu. cunoaşte diverse căi narative contemporane cu noi şi cu fluturii, cu unele merge chiar de mînă, dar cu ele şi cu autorii acestor grile şi dimensiuni ale umanului nu se va îniîlni niciodată, liindcă el şi-a găsit propriul său drum... Să intrăm niţeluş în paradisul poveştilor:

Şehcrezada, povestea unei nopţi (şi a unei morţi) amînale prin magia disperată a cuvîntului, a povestirii; poemul burlesc ■'Decameronul", de Boccaccio, sau istoria unor tineri şi tinere ce s an retras cîteva zile din oraşul cuprins de ciumă, Florenţa, ca. să uite moartea, prin farmecul cam laic şi ghiduş al cuvîntului, care

ridiculiza Tormaliinul unor moralităţi şi elibera gîndirea de tropisme religioase şi morale; "Nopţi de desfătare", de Gianfrancesco Slraparola, apărută în 1533: o culegere de istorisiri în care descoperim cum la o galantă adunare Luerezia, amfitrioana, timp de treisprezece seri la rînd, îşi invită prietenii să spună cîte o poveste - ca exilul să nu li se pară o povară! Dar

"Hanul Ancuţei" nu e o poveste a poveştilor? Nu e o laudă adusă cuvîntului şi un imn adus acelei magii care transformă cuvîntul în faptă? Lecţia se află în Geneză: "Şi a zis Dumnezeu: "Să fie lumină!" Şi a fost lumină. Şi a zis Dumnezeu: "Să fie o tărie prin mijlocul apelor şi să despartă ape de ape!". Şi a fost aşa. Şi a zis Dumnezeu: "Să se adune apele cele de sub cer la un loc şi să

se arate uscatul!" Şi a fost aşa. Apoi a zis Dumnezeu: "Să dea pămîntul din sine verdeaţă: iarbă, cu sămînţă într-însa, după felul şi asemănarea ei, şi pomi roditori, care sa dea rod cu sămînţă în sine, după fel, pe păniînt!" Şi aşa a fost." Nu vreau să reproduc aici toate cuvintele spuse de Tatăl Ceresc - ele se găsesc, fireşte, în Biblie! - vreau doar să subliniez doar că fiecare propoziţie sau frază din

monologul divin
referitor la Facerea
lumii (Dumnezeu vorbea
singur, asta-i situaţia!)
se termină cu semnul
imperativ al exclamării!
Tudor Dumitru Savu, în
"Cantacuzina", preia
demiurgicul de la Intîiul
Cuvîntător şi face să
mişune apele de vietăţi,
fiinţe cu viaţă în ele, să
zboare păsări pe întinsul
tăriei cerului, şi - nu în
ultimul rînd, desigur! -
face niscaiva oameni,
căci trebuia cineva să
slăpînească peştii,

păsările, dobitoacele,
toate vietăţile c

eSC lîrăsc pe pâmîrit, şi (ol pâmîntul! O sa ini se spună ca Divinul era un constructor de realităţi. făcea pomi, animale, oameni ele. - iar în "Cantaeuzina", printre realităţile lăsate pe pămînl să se înmulţească, în locuri şi oameni exist;! şi un duh al fantasticului! Aşa este. Dar ce e tău în asia? Imediat ne luăm o măsură de întru -ajutorare: îl cităm pe Eliade, care ne învaţă că în om există o bălmăji re fantastică... Mai exact: "În om, în ins, intuiţia fantastică, intuiţia care cuprinde global şi esenţial realitatea - este fărâmiţată, este mai ales alterata.

Prezenţa fantasticului într-un ins este nevroză, prezenţa fantastică într-o coleclivitat.e este folclor. Fantasticul, iraţionalul (teluric sau ceresc) este asemenea unei limfe care străbate prin tot organismul vieţii asociate; îndată ce se izolează, se individualizează, limfa aceasLa se descompune, putrezeşte. Povestirile fantastice chiar scrise de un geniu ca Edgar Poe, îţi repugnă prin exaltaţiiile lor neurotice, bolnave, inumane, demoniace. Fantasticul folcloric, dimpotrivă, te pune în contact direct cu o realitate iraţională dar concretă: cu o experienţă asociată în care s-a concentrat intuiţia globală a vieţii şi a morţii". În aceste rînduri se mai vede cu ochiul liber că lui HI iade nu prea i - a stat la inimă fantasticul nevrotic al lui Edgar Poe! Firesc, dacă ne gîndim că autorul "Nopţilor de Sînziene" propunea o alia intuiţie în om a irealităţii - nu demoniacă, putrezită etc. Tudor Dumitru Savu nu păşeşte însă nici pe calea propusă de Eliade. Temperamentele lor sînt opuse. Iar neologismele şi frazele generalizatoare, sintetice, uşor aride, ale lui Eliade (e un elogiu ce spun: căci şi autorul romanului "Roşu şi negru" scria ca un contabil!), nu sînt din spiţa luxuriantă, "balcanică" a a altor prozatori români, de care Savu se simte mai apropiat.

Ce-mi place, iarăşi, la Savu, este antagonismul său faţă de idealul comercial' al multor condeieri ele pre aici sau de pre aiurea! Sau faţade perfidul ideal comercial travestit ui politichie sau în flecăreală filosofardă. Edilurile-bordel n-o să găsească pentru

cititorii lor nicio genuflexiune în "Cantacuzina". Iar cititorii beatilicati de neroziile Sandrei **Hrawn** el comp. - nici să nu scoală francul din jeb pentru "Cantacuzina", căci se vor căi amarnic! Tudor Dumitru **vSavu** pare chiar că dispreţuieşte acest tronson de cititori! Şi nu face rău! Ciulamalele sexoşe, salatele şi dizidenţiadele de sexon, schemele postmoderniste şi decembriste, retorica snobilistă şi populismul elilistoid, care găsesc un consens financiar în literatura de piaţă - departe sînt de Savu ca dracul de tămîie! Asta să însemne că Savu nu se angajează în draga noastră istorie de zi cu zi şi că se detaşează de soţietatea contemporană, nepăsîndu-i de tranziţia ei şi de însemnele ei heraldice? Să nu-i pese lui Tudor Dumitru Savu nici de eroismul cu care mapamondul se implică în aducerea bunăstării pe meleaguri sîrbo-croate-musulmane, bunăoară? Alunei ce ne prezintă Savu în "Canlacuzina"? Nişte peşli, nişte bătrîni, nişte soldaţi ai unei armate de boşorogi, o casă nebună, eternă, disperată, sublimă, construită de un nepol-netot al lui Don Quijote, o moară magică, uşor cîşă, care face făină roşie, niscaiva lupi, niscaiva cai, o sliucă - realităţi şi sintagme ale unui labirint acvatic, în care broderia brodelii brodeşte din zori în seara, din seară în zori, din zi în lună, din luni în ani, brodeşte, brodeşte, într-o anarhie fundamentală, care este şi a apei, şi a stufului,şi a pămîntului din Deltă, şi a Dunării aflată în clocire, şi a vieţii, pînă la urma cozii! Este acest labirint al apelor şi un labirint al timpului, un proiect de rai, mascat, sau un Turn Babei al povestaşilor, un tărîm al căderii în păcat şi al căderii în lume, al înnoirii naturii şi al înnoirii identităţii celor ce parcă stau de veacuri şi beau, la Cantacuzina, la Canta-cu-zîna, şi povestesc şi joacă micile şi marile cărţi ale clipelor ce-şi flutură aripile?!...

Dacă nu va e frică să fiţi fericiţi - citiţi "Cantacuzina"!

Distribuţia a fost următoarea

În roman, în proză, în general, reperele unor biografii, nume, întîmplări, dale, anecdote etc. nu

implică neapărat intenţia autorului de a construi în interiorul lor monografia unor persoane, sau a unor evenimente reale; cel mai adesea aceste repere devin nişte borne aleatorii, bune doar să fixeze cît de cît vremea în care purecii se potcoveau şi naratorul încăleca pe-o şa. Cantitatea de adevăr istoric, de altfel, nu e o garanţie într-o reuşită literară. Dar nu e de lepădat. Camil, la noi, şi mulţi alţii, şi- au plasat mereu protagoniştii scrierilor lor printre nume de potentaţi sau de actori ai vremii - se ştie!! Dar nici piesa lui Camil Petrescu "Danton", care, poate, inaugurează teatrul-document, nu este o biografie! "Danton" nu-l epuizează pe Danton şi nu epuizează revoluţia franceză - iarăşi se ştie. Ei, dar fiindcă totul poale să devină o lungă şi inutilă teorie, să-l chemăm la bară pe Scoli Filzgerald, să depună în favoarea noastră; să-l ascultăm: "Biografia este cea mai falsă dintre arte."Slavă Bogului, ultimul roman semnat de Nicolae Iliescu n-are nicio literă falşă. Biograficul, duios sau folosit în răspăr, nu se vrea o secundă altceva decît un zaţ al minunatelor petreceri prin anii de catifea şi de rogojini ai glorioasei noastre tranziţii. De-abia cînd cutare nume din roman e arătat cu degetul de cutare pseudonim îţi dai seama că delaţiunea nu este o floare rară, ci o veche şi rentabilă sursă de ieşire la rampă. Pe vremuri, un minunat coleg s-a legat de presupusa-i făptură sugerată în "Leul albastru": azi nu mai sînt supărat prea tare pe dînsul, sau iritarea mea s-a tocit, astfel că pot spune cu o adevărată compasiune - "Dumnezeu să-l ierte". N. Iliescu a simţit, la un moment dat, pericolul unor aberante autoidentificâri ale unor personaje cu eroii săi, drept pentru care, ironic, pe unii i a botezai magistral, eu nume din reperloriul bătrinului Shakespeare. Că N. Iliescu îl pomeneşte şi pe Crohmălniceanu? Da. e adevărat - cum este adevărat că profesorul de zbor Crohmălniceanu, şi nu altcineva, a lbst naşul desantului prin care a apărut în perimetrul danubiano-ponlic şi personajul N, Iliescu. Iar dacă ţinem morţiş să spunem că personajul central din romanul lui N. Iliescu este chiar N. Iliescu - nu ne împiedică nimeni, cu condiţia ca să spunem şi

că Lucian (Grecul din S) este un ins cu Olcil ele. Si de ce, la o adică, Grecul n-ar fi contemporan cu noi? Chiar este. Şi-atunci ce mai zicem de adevărul istoric şi de biografiile paralele, care de mai care mai exemplare'?

Iarăşi ne oprim şi întrebăm: dar bătrînul Flaubert'? Dar duioasa domniei sale declaraţiune din care rezultă că dumnealui ar fi duioasa doamnă 13? Dar doamna T, a lui ('amil cine este'? F un merit sau o greşeală că personajul principal poate fi confundai într-un roman cu autorul însuşi'? Nu are o prea mare importanţă. Drept pentru care dăm acestei întrebări o oarecare importanţă, doar pentru a le reaminti celor obsedaţi de identificări că nici în romanul lui N. Iliescu nu este un capăt de bara felul prin care N. Iliescu suprapune peste individualitatea naratorului personal i! al ea aut orului.

F de remarcat, la N. Iliescu, în ordinea performanţei, ispita contestării tuturor poncifelor. Cele zise "de formă" şi cele zise "de fond". N. Iliescu nu se supune niciunei forme de aliniere. N. Iliescu nu scrie decît cum scrie N. Iliescu. Şi nu suferă nici de mania idealismului de dreapta (dreptaci), şi nici de elicismul moraliştilor de ambe zexe. Amenajarea noii lumi e pentru N. Iliescu un spectacol cu spoitori şi cu diverşi berbeci electorali, economici etc. - noile zeităţi care se află deasupra legilor şi în afara lor.

Sigur că Iliescu N. cunoaşte foarte bine codul infanteriştilor lextualişti, poziţia creatorului faţă de actul producerii cuvintelor pre hirtie etc. - dar un daimon mă (ace să presupun că pariul autorului nu este doar cu performanţa scriiturii, ci şi cu aventura exisleţială a blajinilor şi neblajinilor ce se autoiluzionează crezîndu-se ¡ălucii patriei ele. Dar de unde alîţia părinţi la o biată ţărişoară? parcă se întreabă aulorele, scul indii şi menestrelii de memorie - pentru a le potenţa efemeritalea. Căci toate aceste efemeride îşi trăiesc clipa prezentă bâlînd fiecare în tobiţa sa marele slogan al angajării în istorie. Dar de unde alîta istorie la un spaţiu balcanic atît de carpato-danubiano-ponlic?

Apariţia tragediei, la greci, se spune c-a fost o etapă crucială în creşterea conştiinţei cetăţeneşti. Arislofan, eare- i ia în tărbacă şi pe tragicii greci, prin strălucirea comediei, a dat o altă dimensiune conştiinţei umane? Sigur, căci a luat-o în răspăr. De unde alîta conştiinţă cristalină, boieri dumneavoastră? pare să întrebe bătrînul Aristofan, primul şi cel clinlîi, se-nţelege, textualist şi postmodernist din lume, cel care a reprodus texte din genialii tragici eladici şi nu s-a sfiit să-i amestece, şi ca personaje, printre personajele sale năzdrăvane. Aşa că nu trebuie să ne prezentăm încravataţi şi constipaţi în faţa ironiei şi a tainelor ei - dacă nu vrem să ne dăm singuri un certificat de constipaţie. Marele Agamemnon, grecul cu voce groasă, se comportă ca un Agamiţă în încurcătura de scrisori semnală de Caragiale. N. Iliescu de, cunoaşte lecţia lui I. L. Caragiale, dar se arată, după lecţia lui Eminescu, spectator ca la teatru în faţa curgerii vremilor... Se implică, Lotuşi, prin ironie. Nu mult, nici puţin. Sau poate, mai exact, atît cît scria Cehov c-ar trebui să se implice scriitorii în politică:... "ar trebui să se implice în politică numai atît cît este necesar pentru a se putea apăra de politică".

Într-o epocă (de şase ani) în care cartea românească a fost uzurpată din ironul ei, stuchită fiind de fundamentalişlii de alba-neagra şi înlocuită fiind de sandre roze pe sub fuste, N. Iliescu dă cu Lifla difuzării sandrelor prin tarabe şi megafoane lele vi zori sie şi ne propune un roman-jurnal literar şi artistic, un fals jurnal de vînătoare - o oglindă a singurătăţii sale şi a singurătăţii noastre, o carte vie, fermecătoare, care ne dă mari certitudini în forţa talerii ului său.

Despre Marin Preda

Nu întotdeauna în orizontul de aşteptare al unei perioade literare şi-a făcut apariţia cel aşteptat, ba de mai multe ori în "locul preamult doritului Godot a apărut pe scenă o dihanie instruţată, ori clovnească, ori păgînă, ori lilială, fundamental opusă visului visat de cetăţenii cetăţii culturale cutare, din anul cutare... Ţările cu mari culturi s- au trezit în faţa unor autori

neaşteptaţi: - Proust, Joyce, Faulkner, Cehov, Pirandello, Kafka, Gorki, Beckett, Borhes, Kavafis, Marques, scriitori care, luaţi în parle, nu păreau să fie contemporani unii cu alţii, şi nici "sincroni", ci chiar anulîndu-se unul pe altul la toate capitolele...

În literatura română nu cred că Bacovia a fost aşteptat în 1904 să spună că aude materia plîngînd, cum n- au fost aşteptaţi nici Sadoveanu, nici Rebreanu, şi nici Arghezi, care a creionat încă din anii 30 primul personaj al teatrului absurdului, n-a fost aşteptat nici Blaga... Şi în niciun caz, Marin Preda.

Trecuse cel de-al doilea război mondial, modelele tradiţionaliste se încrucişaseră cu cele avangardiste, ideile noilor orînduiri sociale îşi arătau presiunea istorică, jurnalistica se translase de la dreapta spre stînga, poezia, destul de adaptabilă la bătăile vîntului se vopsise pe aripi în toată Europa, începînd cu falnicul Paris, cu optimiste culori, critica îşi acorda noile orgi şi vechile ţambale, iar proza se plia din mers şi se încadra în perspectivele luminoase ale proletcultului... Atunci a apărut "Intîlnirea din Părnînturi", de Marin Preda, o carte neaşteptată de nimeni şi nesincronă nici cu vibraţiile prozei din Vestul luiropei şi nici cu cele din Eslul Europei. Parcă nici o lege estetică şi nici o lege ideologică - la zi, nu operează în culegerea de povestiri şi nuvele semnată de Marin Preda.

În general, după orice furtună, sau cataclism, noile orizonturi meteorologice şi sociale se prezintă drept pogorîte din cer, providenţiale, gata să instaureze pe pămînturi societăţile visate de omenire... Şi astfel apar, ciclic, orînduiri intens colorate, cînd înclinate spre dreapta, cînd spre sîtnga. "Intîlnirea din Pămînturi" nu ne înfăţişează o asemenea societate - pasăre utopică... Paradoxal, critica vremii nu l-a executat pe Marin Preda, dar nici n-a decis că în proza românească apăruse un autor de geniîi. Critica, în general, legitimează sau nu un autor, aşa cum ideologiile legitimează sau ba un regim politic... În jurul anilor 50, aproape toţi intelectualii se aflau într-un tunel cultural. A scăpai

Preda, total, de presiunea istoriei? N-avea cum! "Ana Roşculeţ" nu este un accident literar, sau un pas greşit în viaţa de zi cu zi - e ceva mai mult, şi e ceva mai puţin, fiindcă nu vorbeşte decît despre ce ar fi putut să devină Preda Marin dacă ar fi debutat mai tîrziu şi dacă n-ar fi avut combustia genetică ce s-a dezvăluit plenar în "Moromelii". "Ana Roşculeţ" este mai degrabă, deci, un simptom al timpului, o enlilate literară pe care univesul de aşieptare al acelor ani şi-o dorea! E o măsură a acelor ani. Dar cine face greşeala să-l judece pe Marin Preda plecînd de la "Ana Roşculeţ" şi nu de la "Intîlnirea din Pămînturi", o face pe propie răspundere!

În perioade de criză, tulburi, unii condeieri care oficiază în numele criticii literare, nu de puţine ori au vrut să se aşeze deasupra creaţiei beletristice, intimidînd, prin ponegrire sau hăulire, activitatea unor poeţi, prozatori, dramaturgi, clasici, nu de puţine ori, şi contemporani, mai ales... Cine se poate sustrage din faţa unor asemenea calibani? E adevărat, există o cale de a scăpa de canibalismul critic - da, calea Ezra Pound! El a spus că nu trebuie luaţi în seamă cei care "n-au produs ei înşişi opere înseninau;." Şi, lotuşi, chiar Ezra Pounil - chiar ţinînd cont de propria sa părere! - a ajuns să slea mulţi ani inlernal într- un sanatoriu de alienaţi...

Sini celebre ideosincraziile între diverşi scriitori, şi, uneori, ele par chiar fireşti, căci fiecare mare autor propune un univers în fond inaccesibil altui condeier important. Tolsloi şi Voltaire nu l-au prizat, bunăoară, pe Shakespeare. Se ştie. Turgheniev a scris: "Am renunţat să mai citesc "Crimă şi pedeapsă" - toată povestea îmi aminteşte de o nesfîrşilă durere de dinţi."

Bine, bine, dar ce e de făcut atunci cînd pe unii eterni clienţi ai clinicilor de stomatologie îi apucă durerile de măsele şi spun că Preda a fost un colaboraţionist, un mercenar al ideilor naţionale şi un scriitor mediocru? Fi, bine, în acele clipe putem să ne întoarcem la Eminescu...

În "Făt-Frumos din lacrimă", de Eminescu, există un personaj tulburător, care nu poate muri,

care nu poale muri fiindcă nu are moştenitori şi n-are dcci cui moştenire ura sa! În vremea veche, cînd oamenii nu erau decît germenii viitorului, trăia acest împărat al urii, întunecat şi gînditor la miazănoaptea. împăratul purtase cincizeci de ani război cu un vecin. În viaţa lui nu rîsese şi nu zimbise niciodată, nici la surîsul plin de amor al soţiei lui tinere, nici la poveştile băirîne şi glumeţe. Se simţea slab, se simţea murind şi n- ■ ivea cui să lase moştenirea urei domniei sale...

Dacă am împrumuta tehnicile narative şi unele idei din "Sărmanul (călugăr) Dionis", am putea lesne descoperi că împăratul din poveste s-a reîncarnat în viaţa cea adevărată la Blajiu, în persoana prelatului Grama, întemeietorul galaxiei care-i poartă numele - Galaxia Grama.

Astfel am mai putea spune că Mihai Eminescu ne-a lăsat moştenire nu doar o operă fundamentală, ci şi germenii criticilor ce aveau să vină şi să se încoloneze şi doneze sub pulpana generoasă a mult iubitorului de Dumnezeu şi de dreptate - Grama! Deci, cu alte cuvinte, Eminescu a produs şi proprii săi antieminescieni • ca să le spun astfel! - inşi ce s-au reîncarnat mai apoi în diverşi sanielevici şi hermafrocurci, în drăgălaşii combatanţi care l-au considerat, bunăoară, încă din primul război mondial pe Li viu Rebreanu - şi încă din vremea cînd fratele lui Liviu Rebreanu, Emil, era sînzurat la Ghimeş-Palanca, de soldaţii imperiali! - drept un "neamţ", trădător şi colaboraţionist, ca să nu mai pomenim de hărdaiele cu jeg ce le-au vărsat peste autorul "Răscoalei" chiar în ziua morţii sale, cînd - se ştie! - înfrăţiţi, popii grămari de dreapta şi cei de slînga au dorit să-l scoale şi din morţi pe Liviu Rebreanu şi săT judece - şi să-l arză! Despre Sadoveanu, Arghezi, Petru Dumitriu, Călinescu, Nichita, Barbu, Sorescu, Preda - ce să mai vorbim!? Nişte ticăloşi, lichele şi canalii! ne asigură urmaşii împăratului urii...

Dar să ne apropiem de "Intîlnirea din Pămîniuri". Realitatea satului din Muntenia îşi secretă propria sa muzicalitate, îşi secretă parcă propria sa limbă, care devine, la Marin Preda, esenţa acestei

realităţi. Cît din greutatea lumii cade în custodia acestor oameni ai cîmpiei? Parcă totul, căci pe pămînt şi între Pămînturi, în întregul univers, încă nu s-a înlîmplat nimic. Totul se va întîmpla de acum înainte, în acest prezent, care rezumă şi retrăieşte, ca şi cum ar fi prezentă, clipa de ieri. Pămîntul nu este nici mai lung şi nici mai lat decît a fost în ziua dintîi, el ne fiind al nimănui, fiindcă în marea sa împărăţie a fost şi mai este încă pămîntul lui Dumnezeu.

Natura, din "Intîlnirea din Pămînturi", nu este însă nici idilică, nici oribil-zolistă, potrivnică omului. Da, uneori soarele arde ca fundul iadului, scrie Preda, soarele viscoleşte - ce jerăgai, ce vipie! Dar e o culme a zilei, o culme a verii, şi nimic mai mult! Nu e nimic etern în acestă vipie... Mai cade bruma, se mai lasă frigul! Lumina dimineţii creşte peste pămînt, ceaţa cade deasă şi cenuşie, înlunecînd cimpia şi vederea... Zarea lumii întunecînd! Şi deşi păstrează o anumită cronologie a orelor zilei, istoria aerului şi a sevelor pămîntului este de multe ori aleatorie.
Nu exislă ploi potopitoare, cutremure, cataclisme - care sa- i scoală pe oameni din condiţia lor obişnuita. Scenografia, am puica spune, este benignă, sau, mai bine zis, ca în folclor, esle o prietenă a omului. Caii sînt deştepţi, de obicei, stejarii sînt înalţi, parcă înfipţi în cer, salcimii sini verzi... Nu se poate vorbi de o teroare a naturii! Natura nu e damnată. Fiindcă nici omul n a căzut încă definitiv din rai şi nici el n-a fost condamnai definitiv... Trăieşte parcă pe la răsărit de paradis, dar nu are nostalgia teritoriului simt. Căci nu-şi aminteşte de săptămîna dintîi.

Dugu, din "Inlîlnirea din Pămînturi", simte taina propriei sale ieşiri din adolescenţă descoperind cum se petrece în el o schimbare - cum casele, aerul, pămînlul şi oamenii sînt altfel, cum stoluri de porumbei bat aerul altfel şi cum din toate cele văzute şi auzite ţîşneşte o bucurie largă, necunoscută lui pînă atunci. Natura nu-i provoacă lui Marin Preda scîrbă. Astfel că nu poate fi vorba de nici o înstrăinare a omului de natură, sau de propria sa natură, vai!.,. încă, în cîmpia descrisă de Preda, Dumnezeu n-a murii, iar omul încă nu este un simplu nimic, fiindcă

nu şi- a pierdut încă misterul şi esenţa de făptură umană.

Dacă esle adevărat, şi esle, dacă e să ne luăm după o epistolă către o prietenă (Simone de Beuvoir), şi dacă nu luăm această mărturisire drept un joc de cuvinte, care să-l oblige să tragă ce concluzie voia e', Sarlre, la 25 de ani, nu identifica, printre arbori, un castan, şi spunea că "din nefericire nu prea ştie ce fel de copac era"... Ceea ce, desigur, nu-i o tragedie, dar devine o banalitate lustruită în clipa cînd autorul "Greţei" pare cuprins în faţa copaciului cu pricina de o inspiraţie (să-i zicem budistă!) grozavă, descoperind în acest arbore necunoscut (aşa cum remarcă N. Balotă) o prezenţă acolo superb - sfidător - autonomă, adică existenţa în sine a unei figuri vegetale. Personajele lui Preda nu descoperă prin preajmă asemenea tulburătoare chipuri esenţiale şi nici nu se simt (cum scrie Jaspers că se simte omul contemporan) vulnerabile, neajutorate, nesalisfăcute... Nu, între Pămînlurile lui Marin Preda încă n-a odrăslit omul lui Jaspers, cel care "şi-a pierdut orice valoare şi este ucis... fiindcă nu mai înseamnă nimic". Am dat aceste exemple despre greaţa faţă de lume şi despre neînsemnătatea omului pentru a sublinia faptul că în anul apariţiei "Intîlnirii din Păniînturi" Preda nu era "sincron" cu Sartre şi cu Vestul, dar nu era "sincron" nici cu Estul şi cu luminile paradisiace ale proletcultului.

//

Nu e vorba nici o clipă în "Calul" sau în celelalte povestiri şi nuvele din "Intîlnirea din Păniînturi" de un sfîrşit al istoriei, sau de un început triumfalist al istoriei, din simplul motiv că în acest spaţiu avut în cătare de Marin Preda istoria parcă nici n-a început... Cu atît mai fascinantă pare psihologia distinsă şi complexă a acestor personaje care habar n-au că omul se află de cîteva secole în centrul universului - dar care nici nu se retrag din tumultul vieţii (fie chiar atunci cînd trebuie să vîndă griul cu merticul, într-un tîrg nenorocit!) şi nu se pierd într-o uitare de sine, ba mai mult, se zbat pentru a-şi descoperi adevărata esenţă (vezi văpaia tulburătoare

ce-l cuprinde pe Dugu) şi pentru a i da existenţei un sens, redivinizînd omul căzut, pe lîngă marea grădină, în lume şi în păcat.

Totuşi, de unde vine răul în aceste pămînturi aflate în proprietatea lui Marin Preda, cine-l secretă, civilizaţia, noua tehnologie, schismele politice? Dă viitorul năvală peste o lume nepregătită să-l primească? Nu. Nici natura, repetăm, nu e agresivă - şi nici diferenţele sociale nu sînt catastrofale, ca să modifice substanţial ordinea lumii. Atunci care ar putea fi ţelul oamenilor? Pămîntul, averea, puterea, iubirea, credinţa? Sau ne aflării într-o comunitate al cărei unic ţel este perpetuarea biologică, într-o comunitate care, fiind lipsită de orice iluzie şi de niciun impuls spre desăvîrşire, este condamnată să rămînă în urma istoriei? O societate suficientă sieşi care nu simte nevoia să-l aştepte, să zicem, pe Godot, fiindcă nu-şi poate aproxima nici măcar aspiraţiile?

Ar fi indecent să fie Marin Preda citit în acest mod şi să nu se vadă în scrierile sale de început un triumf al ficţiunii eliberate de orice poncife sociologice, mistice, ideologice...

"Florea Gheorghe avea de făcut o groază de treburi, dar dintre toate voia să termine una, acum, de dimineaţă, înainte ca soarele să răsară şi să-l apuce căldura, şi la care se gîndise din ziua trecută.

El se sculase în dimineaţa aceea mai devreme.

După ce înghiţi cîteva gloduri de mămăligă cu brînză, se duse în grajd şi începu să cotrobăie după nişte lanţuri şi curele, apoi le lăsă, luă un căpăstru şi se apropie de un cal care dormea nemişcat lîngă iesle. Îi vîrî capul în căpăstru, îl dezlegă şi îl trase încet în mijlocul bătăturii" (s.n.)

Astfel începe povestirea "Calul", o tragedie cumplită ce nu are în cătare nici modelul primei crime a lumii, cea în care Cain îşi ucide fratele, la cîţiva paşi de paradis, tragedie ce nu ne duce nici la uciderea tatălui, sau a mamei, atît de răscolitor înfăţişate de bătrînii greci, tragedie care nu pune în scenă nici măcar întunecatul şi aburosul subconştient, cel atît de puternic şi de imprevizibil încît poate răsturna orice logică şi poate modifica în

orice clipă dimensiunea haosului din om... Astfel începe, deci, cu o cumplită şi senină premeditare, tragedia unui ţăran ce trebuie să sacrifice ce are el mai de preţ - un cal, şi tragedia unei făpturi care nu are decît vina tragică - dacă asta e o vinovăţie! - a bătrîneţii, a morţii ce a cuprins-o lent şi ireversibil şi de care moarte lentă stăpînul său trebuie să o elibereze - omorînd-o definitiv şi irevocabil, ca să folosim o sintagmă desuetă... Deci nu vom întîlni în această povestire nici o urmă de violenţă fratricidă, nici o urmă de predestinare, nici măcar o violenţă politică, atît de la modă în dramele acestui secol... Deci, Marin Preda nu pune în scenă vreo lege biblică, sau vreo cutumă, ca să ne arate cumva o verigă din infinitul lanţ de crime în care omul este cuprins şi din care nu poate scăpa decît, temporar, printr-o prestaţie plină de sînge... Deci în povestirea "Calul" nu-i vorba de niscaiva idei privitoare la relaţiile interumane! Atunci de unde vine această teribilă încărcătură emoţională ce aşează uciderea unui cal în seria unor cumplite tragedii? Ce legături sentimentale se rup? Nu-i vorba, desigur, nici de uciderea unei fiare, a unui duşman, a unui străin, de uciderea Celuilalt! E mai degrabă vorba despre un posibil ritual mitic, de uciderea unui centaur - făptură mitologică, jumătate cal, jumătate om! - sau despre uciderea unui zeu bătrîn...

"Omul parcă se înfioră, speriat. Se uită în jurul lui, se opri o clipă, scărpinîndu-se în cap, apoi dădu drumul căpăstrul ui şi trase de peste cingătoare o frînghie pe care o petrecu pe gîtul calului; se dădu cîţiva paşi înapoi, ţinînd mai departe frînghia în mînă. El ridică din iarba fragedă un picior alb de cal, gros şi întărit de uscăciune şi îl încercă, mişcîndu-l în mînă, să-şi dea seama cît e de ager. Se alătură de cal şi cînd ridică mîna, aerul vîjîi. O clipă, peste faţa omului se prelinse o cută crîncenă. Animalul tresări cu putere - ceva începuse să se mişte în el - se ridică aprig în sus, agitîndu-şi capul a teroare.

Ceva asemănător răsări atunci şi în celălalt; se trase înapoi, uitîndu-se la animalul pe care îl trezise fără să-şi dea seama şi prins parcă de o grabă

înfricoşată, strînse frînghia şi lovi cu un icnet scurt, drept în creştetul buimăcit al animalului. Apoi lovi din nou, iar, mereu, trăgînd întruna de frînghie. Ridicîndu-se încă o dată în două picioare, calul vru să ţîşnească înainte, dar se prăvăli şi se întinse suflînd greu", (s.n.).

Şi totuşi - parcă nu e nimic sacru în această scenă. E mai degrabă fotografierea unei realităţi cumplite, istorice, a unui crîmpei de viaţă în care, aşa cum notează Preda, omul şi calul se vedeau încă "luptîndu-se"... Luptîndu-se pentru ce? Şi de ce? E vorba de clasica luptă dintre specii? Nu... Este mediul natural atît de tragic despărţit de cel uman încît nu poate fi nicicînd altceva decît un producător de materii prime necesare existenţei umane? Să fi pus Preda această întrebare, în povestirea "Calul", înaintea altor întrebări legale de violenţele ucigaşe, datorate tensiunilor din sînul familiilor şi al comunităţilor? Preda nu ne dă nici un răspuns sigur şi bine face.

În povestirea "Calul", Marin Preda vorbeşte de cîteva ori despre cei doi - despre Florea Gheorghe şi despre calul lîngă care acesta urcă spre cîmp, ca pe drumul Golgotei... "Animalul îl urma, clămpănind cu gîtul întins, călcînd rar şi deşălat. Dar, după o vreme, cei doi părăsiră drumul ce se întindea în sus, cotiră, pe după o carieră roşie de piatră şi ajunseră în capul unei văgăuni largi şi adînci, crăpată peste maluri de scurgerea apelor şi toată plină de bozi verzi şi îndesaţi, amestecaţi cu pietroaie şi cu oase înălbite de mortăciuni."(s.n.). Aici, calul bătrîn şi inutil, nu va mai mînca jăratec şi nu va mai zbura spre alte împărţii, ca în poveste, ci se va supune unei legi mai puternice decît el - se va supune morţii, adevăratului personaj central al acestei naraţiuni. De remarcat este locul crimei - care se află la cîmpie, ca în Mioriţa. Să ne reamintim, de asemeni, că şi în "Mioriţa" personajul principal este moartea. Peisajul este senin, am putea zice. Dar văgăuna de oase seamănă mai degrabă cu o gură de iad, decît cu o gură de rai. Apoi: în "Mioriţa" crima se va petrece în apus de soare, deci în căderea nopţii; în povestirea lui Preda uciderea calului se va

petrece în zori de zi, atunci cînd razele soarelui vor ţîşni pe nesimţite şi vor umple cu lumina lor roşie întreaga văgăună. O văgăună, va să zică, plină de sînge şi de oase uscate şi albe, o închisoare în care totul e putred - ca şi în putreda Danie - un spaţiu al morţii ca într- un basm...

G. Călinescu ne spune că Miahi Eminescu a scris în stil folcloric adevărate capodopere. "Mai am un singur
dor" c "Mioriţa" lui, spune Câlinescu. În vestita balada moartea e concepută ca o răinînere veşnică în spaţiul terestru, printre oi, cîini. Poporul nu-şi poate închipui extincţia, mai spune Câlinescu, adăugînd: Eminescu se aşează pe marginea neantului, la mare: *"Mai am un singur dor; În linişteа sării Să mă lăsaţi să mor La marginea mării."*

"Poezia a devenit anonimă". Cea mai mare însuşire a lui Eminescu este de a face poezii populare, fără să pastişeze şi cu idei culte, mai spune Călinescu.

Noi am extinde această însuşire şi am zice că Eminescu ştie să facă şi basme populare. Să ne amintim, o clipă, de "Tinereţe fără bătrîneţe", de Petre Ispirescu, în care fiul de împărat nu vrea să vină pe lume, nu vrea să se nască pînă nu i se promite... o tinereţe fără bătrîneţe - şi o viaţă fără de moarte! - şi să ne mai amintim, o clipă, de "Făt-Frumos din lacrimă", de Eminescu, în care - teribil, shakespearean! - un împărat nu poale muri, fiindcă n-are cui să-i lase moştenirea sa - ura!

Oare Marin Preda, prin Florea Gheorghe nu se aşează în văgăuna plină de lumina roşie a dimineţii pe marginea neantului şi nu ne oferă, în stil folcloric, o capodoperă?

Oare groapa cu oase uscate şi albe în care calul e dus să moară nu seamănă şi cu valea oaselor uscate din spusele lui Ezechiel - vale care premerge învierea acestor oase albe şi uscate?... întrebări!

Oricum, povestirea lui Marin Preda, realistă pînă în cele mai mărunte detalii, poate fi şi o parabolă a condiţiei umane, o privire tragică asupra disperării lucide şi reci cu care se poate înfăptui moartea. Deşi "Calul" pare o povestire tradiţionalistă - cu scenografie şi eroi ce ţin de un univers bătrîn şi arhicunoscut - prin forţa ei explosivă, prin metafora propusă, prin monologul - ce pare dialogal - şi prin

odiseea, prin călătoria calului fără nume, parcă arhetipală, spre moarte, sîntern înclinaţi să-l considerăm pe Marin Preda, încă de la debut, un scriitor modern ce ne propune o alegorie a lumii, o încercare de descifrare a enigmei pe care o reprezintă răul în lume

.Paradoxal, Marin Preda n-a prea avut urmaşi literari... Prozatorii generaţiei 60, care au fugit, la începui, de tentaţia romanului, ca să nu fie obligaţi să cuprindă în scrisul lor toate ponei fele şi canoanele exlraliterare la modă, s-au impus prin schiţe şi nuvele în care a precumpănii infuzia fantasticului, metafora poetică, humorul, tenacitatea şi obsesia unor idei demistificatoare, grotescul, aleatoriul şi absurdul... Fănuş Neagu, bunăoară, avînd în călare frumoasa nebunie a îngerilor căzuţi şi întreprinderile lor erotice, şi-a construit un statut propriu printr-o vitalitate lingvistică extraordinară, George Bălăiţă a adus în scenă personaje care legitimau, prin diverse

tehnici romaneşti, o uzură a socialului şi o uzură a timpului, Sorin Ti tel şi Vasile Rebreanu au excelat în personaje ameţite de propria lor candc are. Ştefan Bănulescu s-a apropiat mai mult de fabulosul fantasticului Vasile Voiculescu, Nicolae Breban a propus o umanitate bolnavă ce distruge loi ce se află în prcajrnă-i şi se autodistruge cu o frenezie parcă demonică, Ion Băieşu a propus o lume nălîngă şi grolescă, plină de un fior inocent şi în acelaşi timp absurd, Augustin Buzura, venit mai tîrziu, a văzut în ţesătura social-politică a vremii un laborator de produs suflete moarte, iar Nicolae Velea şi Dinu Săraru, deşi născuţi şi ei în grozava zodie a oralităţii şi autenticităţii funciare, au propus o lume în care aparenta libertate de decizie nu poale oculta indiferenţa faţă de indivizi a malaxorului social... Astfel am putea spune că, deşi trecuţi pe sub faldurile mantalei lui Preda, prozatorii numiţi mai sus şi alţii au simţit că trebuie să-şi caute din limp un parcurs propriu, căci mantaua lui Marin Preda putea să-i strivească.

Sînt indivizi pe care valoarea celor de lîngă ei îi dezgustă, îi întristează şi le face viaţa un chin. donaţilor ieşiţi de sub stiharele negre ale părintelui Grania, care nu pol muri fiindcă n-au cui lăsa drept moştenire creşterea urei lor, Marin Preda le dă şi azi atîtea dureri de măsele încît ne vine să credem că misterul prozei sale constă şi din forţa de a-şi secreta detractori... Dar cum Marin Preda nu mai poate fi apărat de fiinţa vie a lui Marin Preda, aceşti urmaşi ai prelatului de la Blaj trebuie acum, ca să fie fericiţi, să mănînce un om intrat în Pămînturi. Calibanii de tip nou sînt canibalii de tip vechi, altfel coafaţi. Sau, altfel spus, aceşti vultani de operetă, înverşunaţi să devore o operă literară, ca să-şi probeze eroismul civic, s-au trezit în situaţia de a nu avea în faţă un Marin Preda înlănţuit şi viu, ci un Marin Preda nemurilor, care nu mai putea fi exterminat nici dacă i se răvăşea legendarul ficat... Totuşi, le mai rămînea

acestor scapeţi blonzi sau bucălaţi memoria lui Preda, pe care o puteau denigra... Desigur, orice act de blasfemie nu c ceva gratuit - ea le acordă clevetitorilor o energic ce-i face să se simtă în proprii lor ochi nişte personalităţi care depăşesc cu niuit viaţa şi opera lui Marin Preda. Unii dintre ei s-au numit, cu de la sine putere, vidanjori culturali, fără să-şi dea seama că imaginaţia lor vidanjatoare îi punea în tronul pe care sigur şi-l meritau - acela de căcănari ai timpurilor noi.

Dacă am socoti valoarea unui scriitor după numărul capodoperelor pe care le-a scris, în cazul lui Marin Preda am putea număra cel puţin Lrei povestiri care sînt categoric capodopere, cel puţin trei nuvele şi cel puţin trei romane... Astfel am putea zice că Marin Preda este... de trei ori un clasic al literaturii române. Am apelat la această aritmetică elementară pentru a le cla prile jul celor pe care-i apucă durerile de dinţi eînd aud de Preda de a mai sughiţa încă o dată.

De altfel, este interesant de spus că, în literatura română, acei critici care nu i-au "aşteptat" pe marii creatori, nu i au prizai şi nu i-au susţinut în niciun fel - au fost cei clintii în a-i defăima, asemeni preafericitului Crama, cel care era, lotuşi, un prelat cultivat, dar era copleşit total de un prost gust literar ieşit din comun şi de o sumbră viziune mănăstirească asupra lumii... Să ne reamintim cîleva dintre sintagmele sale năucitoare: faţă de adevăraţii bărbaţi geniali..."Mihailu Eminescu este un pil ic ui u... şi publicul românesc mai iute sau mai tîrziu va trage dungă peste toate poeziile lui şi le va da uitării pentru tolu de-a una"... "nimic nu e demn de imilatu în viaţa acestui aventurierii, care nici cîndu n-a făeutu nici unu studiu seriosu şi sistematicii, care coruplu şi stricatu în sulletu... care golu de alte simţiri nobile nu numai a cîntatu, ci a şi practicatu erotisniulu animalicii"... Eminescu a folosit "nişte cuvinte

neînţelese de cea mai mare parte a românilor, batjocorind astfel mai tare limba noastră românească..." Poeziile lui Eminescu sînt... "un adevăraţii lupanaru literarii"... Aflā omulu în poeziile lui Eminescu... "numai siinţulu celu mai carnalu, care se desvoltā numai în haremele Mahomedanilor"...

"Purtai-a bietulu Românulu în urma tristelor împrejurări ale timpului deslule juguri. Purtat-amu noi jugulu feudalismului şi alu Calvinilor... jugulu Fanarioţiloru... Aşa ruşinosu însă ca jugulu lui Eminescu n-a fost nici unulu, căci în acele ne-au înjugat străinii, în alu lui Eminescu însă ne-au înjugatu Romînii..."

Acum, după cum se observă de la o vreme, noi românii purtăm şi jugul lui Marin Preda! Ferice ţară şi ferice limbă!... Căci fericiţi vor fi în veci cei ce poartă jugul lui Eminescu, Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi, Călinescu, Nichita, Sorescu - şi jugul lui Marin Preda!...

Beethoven, zis şi Găluşcă

Ni-I închipuim, de obicei, pe autorul "Simfoniei a IX-a" ca pe un erou auster, veşnic copleşii de un discurs misionar ce întrezăreşte "peste tot" paşii orbului destin! Mai cu greu l-am

putea coborî din înălţimea creaţiei sale pe pămînt, desprinzîndu-l cumva de "operă", şi chiar foarte greu ni l-am putea închipui scriind, bunăoară, epistole pline de haz, unor prieteni, sau semnînd în josul uneia dintre ele: "Beethoven, zis şi Găluşcă". Genialul era, va să zică şi şugubăţ, îmi spune prietenul meu din Basarabia, Vasile, în clipa cînd pe micul ecran al televizorului un

porcone gras face tumbe. Inşoricatul avea scris pe frunte, cu cerneală roşie: "Aici inteligenţa e prohibită". Ce era scris, pe frunte îi era pus! Aşa că nu puteam spune că tîmpeniile pe care le grohăia Ghiţă erau un atentat împotriva inteligenţei, cîtă vreme el era în afara acestui, pentru el, spălăcit şi obositor balast. Era aşa de gureş Ghiţă, încît prietenul meu din Basarabia s-a crucit

auzindu- 1 emiţînd atîtea vorbe fără nici un gînd în ele... Ghiţă funcţiona ca o moară de vînturi! Silit de propria sa rîncedă constituţie să transpire, dînd din mîini şi din gură, Ghiţă G. Guiţescu părea mai degrabă o amintire mitologică, o paranormală entitate de altădată trecută prin filtrele lui Ion Ţugui spre ziua de azi, ca să se reîntrupeze - şi cu ajutorul undelor luminoase ale

televiziunii! - într-un veritabil rîmător! Căci, aşa cum observa prietenul meu din Basarabia, Vasile, chipurile ce apar în fereastra luminată a televizorului de multe ori sunt ficţiuni - vezi şi minunatele desene animate! Deci, Ghiţă G. Guiţescu (aşa scria pe burta lui) putea să mai fie ce fusese cîndva în insula cu porci, întîlnită de Călătorul înţelepţii în lunga sa odisee spre draga-i soţioară. Dar ce

mînca grasone al nostru
de arăta ca protopărinţii
săi mitologici? Căci de
mîncat mînc

aia fiecare seara, la televizor, ceva! Ce?

O vrajă bucolică îl îndemna pe prietenul meu din Basarabia să privească spre cer, în nădejdea regăsirii lui slăninilă şi în constelaţia porcilor. Ora ceaţă şi cam ningea, şi acolo Ghiţă nu prea se vedea! Totuşi, la un moment dat, G.G.G. începu să se melacolizeze, cuprins de nostalgia Raiului. înjurăturile îi deveniră mai lirice. Un frison morţiu îl penetrează aşa cum cerneala penetrează creta, îndurerîndu-l, dacă el chiar o citează, tristuţ, pre a lumii mireasă, moartea, cea care pe nimeni nu şterge de pe răboj! Pînă atunci stuchise în dreapta, în stînga, şi în lături, simţindu-se veşnic şi nemuriloriu. Şi brusc, guşa i se fleşcăi şi boabe albe de glicerină îi năpădiră ochişorii copleşiţi de untură: începu să ofteze! Aşa trece gloria porcilor, zise Vasile, văzîndu -l pe Ghiţă cum se îngloda în tristeţi metafizice. Dar tocmai cînd moara de vînturi părea că expiază, cu o ultimă zvîncnire zvînturaticului îi căşună pe Sadoveanu, Călinescu, Arghezi, Preda, Barbu, Stănescu... Porcul metaforic îi îngălă cu grele batjocuri (ticăloşi, obedienţi), încercînd astfel să-şi sporească prestigiul de rîmător etic şi oferind lumii şi o nouă nearislotelică definiţie: Porcul este animalul politie!

Uitînd de condiţia sa de ieri ■■ alaltăieri, Ghiţă, mereu dîndu-se peste cap, în televizor, într-adevăr voia să se prezinte ca un porc răspopit. În acest moment, prietenul meu din Basarabia, Vasile, începu să rîdă (cu accente slave!) şi ne reaminti de Găluşcă, zis şi Beethoven. E grozav cînd titanul se amuză zicîndu-şi Găluşcă, şi e ridicol cînd Slăninăţia Sa Ghiţă se crede Solomon (regele). Vasile rîse de porcul autofermecat, Ghiţă, ce se dădea leu - paraleu şi ne mai povesti cum un oarecare Dimancea, acum o sulă şi ceva de ani, în 1882, îi acuzase pe liberali, în parlament, că îmbracă pielea leului spre a ajunge la putere şi a se chivernisi. Titu Maiorescu i-a răspuns acestui Ghiţă N. Dimancea astfel: "... mai bine asin cu Ionescu, cu Kogălniceanu, cu Lahovari, decît leu cu Lăţescu, cu

Dimancea şi cu Epurescu". Da, zice Vasile, mai bine ticălos cu Sadoveanu, Călineseu, Arghezi, Preda, Barbu, Stănescu, decît paraleu cu Lăţescu, cu Guiţescu şi cu Epurescu.

PLANETE

Cuşnarencu George

În Oglinda lui Baltrusailis este citată o lucrare care povesteşte cum la Alexandria un rege a ridicat, pentru a face cetatea inexpugnabilă, o coloană de o uluitoare înălţime, de sticlă, şi a aşezat în vîrful ci o oglindă de oţel, avînd proprietatea de a incendia orice corabie străină care i-ar fi trecut pe dinainte (...). Oglinda n-ar mai fi deci bună doar la o oglindire a feţelor gingaşe, a trecătoarelor forme umane, o balanţă a frumosului, ea ar fi şi un instrument belicos, neiertătoriu. Deşi nu are două feţe, oglinda conjugă două verbe: a iubi şi a ucide.

Nu ştiu de ce mi se pare a fi şi proza lui George Cuşnarencu o oglindă cu două tăişuri. Lumea încape în paginile lui Cuşnarencu în toată splendoarea ei (uneori şi deşucheată, şi păguboasă, desigur), dar şi în toată arderea ei, mocnită sau cu vîlvătăi, duhnitoare, ca de cauciuc ars sau de gudron ars. Dar cum în proza fantastică dimensiunile lucrurilor şi ale faptelor se mişcă după cum bate vîntul, realitatea îşi schimbă deci şi ea dimensiunile, culorile, umorile, căldurile, răcelile. Totul e încontrolabil, controlabil, inconfundabil sau uşor confundabil.

Cum el are un cap păduros, Cuşnarencu George, cum el are un talent pentru mine luminos ca oglinda de la Alexandria, încep să zic cu voce tare că el îşi va construi o cetate a prozei sale, inexpugnabilă! Păi, aşa să fie! frumosul lumii în talent să se oglindească, urîtul lumii în frumosul oglinzilor, frumos să arză.

Caloinfirescii Nicolae

Cînd ne amintim ca pe-un picior de plai, pe-o gură de rai - se pune la cale, în "Mioriţa", o crimă oribilă, parcă ne cuprinde o spaimă şi o lehamite faţă de miresmele neprihănitelor ierburi, şi faţă de luminile dezmierdătoare ale tărîmurilor cuprinse în gura şi în beregata raiului!

Cîţi metri pătraţi a avut paradisul e greu de spus, azi, după cele cîteva inii de ani de treceri şi petreceri prin diverse geografii şi istorii infernale! Da, dar ce dimensiuni paradisiace a avut oraşul Turnu-Severin între cele două războaie mondiale nu e greu să aflăm, dacă ne aplecăm asupra romanului scris de N. Calomfirescu! Din cuţite blajine şi din pahare pline, din fragmente de scrisori, registre, ziare, acte contabile, din mucegaiuri şi noroi ele. - N. Calomfirescu a reconstruit vraja şi caragihioslîcul provinciei, locul unde se înlîmplă orice şi nu se întîmplă nimic, gura de rai în care comedia divină este mai puţin dantescă. iar cei alergici la divin se dreg cu un pocal cu vin, unde cuvintele şi ideile sfinte se. şterg dar nu se tocesc în forfota zilei, beregata paradisului în care oamenii dispun de ei înşişi - şi dispun şi de neîngrădita lor libertate de a nu fi ei înşişi, mai ales cînd vîntul nu bate şi frunza n-o răzbate...

Rebreanu Dan

Dan Rebreanu este un scriitor tînăr fiindcă a ştiut să arunce la coş ani în şir toate acele cuvinte care îmbătrînesc şi umple de riduri imaculata hîrtie, a ştiut să renunţe la gloriola efemerelor sezoane literare şi n-a cedat orgoliului hormonal atît de zgomotos în anii mici de ucenicie. După studii strălucite la Facultate de filologie din Cluj, Dan Rebreanu devine profesor înlr-o localitate aproape anonimă şi nu se teme că anii îl vor înmormînta aici neînţeles şi singuratic. Nu face vizite săptămînale redacţiilor, scrie, renunţă, ezită, citeşte, uită că prin jurnale i-au apărut, elev sau student fiind, diverse articole. Litera tipărită nu l îmbărbătează, îl face mai circumspect. Trecînd de treizeci de ani, Dan Rebreanu începe să publice proză. Primul volum tipărit n-a trecut neobservat de critică. Din contră. Şi totuşi manuscrisele sale recente ne spun că el acum vine în literatură şi că dincolo de volumele ce-i vor apare vom găsi în el un scriitor şi o conştiinţă.

Runcanu Marcel Constantin

Runcanu vine din Oradea, oraşul de graniţă cu miros de cafea şi cu ştranduri cu apă caldă, însorit şi

calm ca un vapor plin de tramvaie, navigînd potolit în pustă şi avînd în catarg un tum cu lună rotitoare de aur. De unde atunci fantasticul şi humorul şi sarcasmul ce se presimt că vor forma mîine substanţa acestui prozator? Nu e o întrebare, căci nu doresc să dau un răspuns. De unde, de neunde, principalul e că pana sa nu doarme în călimară, ci visează. Aşa cum monumentalele reptile din dicţionare şi cele şerpuitoare din viaţă nu obişnuiesc. Reptilele într-adevăr nu visează deloc. La Marcel Constantin Runcanu unu şi cu unu rar fac doi şi prevăd în viitor că doi şi cu doi nu vor face niciodată patru şi acest principiu mortificator al matematicii nu-şi va găsi în cărţile lui un prieten, căci viaţa nu-i ca o adunare şi nici ca o scădere aşa cum pentru stelele hermafrodite frumoase şi sterpe pare să fie în chiar strălucirea lor. Personajele sale sînt şi vor fi nu îngeri diafani sau înnegriţi de pucioasă ca în pereţii afumaţi de vechime pe dinăuntrul ce-l închid şi bătuţi de pioi şi de soare pe partea lor dinspre vreme, personajele sale sînt şi vor l i ca nişte desprinşi de pe ziduri străvechi şi plecaţi în odăjdii şi goi prin iarbă să-şi umple picioarele de rouă şi să uile în plimbarea lor prin grădini şi oraşe şi ape încremenirea lor de pe cărămida rece şi să i pătrundă păgîn rezele astrului de zi cu ale sale lumeşti şi călduroase raze şi să...

Su vii Tiulor Dumitru

Tudor Dumitru Savu face parte din tagma acelor proprietari de himere care nu se mulţumesc cu logica pedestră a abacului, deşi aritmetica şi geometria Tac parte din rigurosul lor arsenal militar, care învaţă de la geografi hărţile pămîr.iului, pentru a le încălca, stăpîniţi de netemeinicia lor, crezînd precum Columb mult mai mic globul ce se ţine în spinare şi ne hrăneşte. subeslimînduT, el Columb, ca să descopere un nou continent, ce rui-i va purta nici măcar numele, şi dovedindu şi sieşi că ierra e mult mai burtoasă şi mai enigmatică şi asll'el mai fermecătoare. Savu e din stirpea istoricilor care îi cheamă la ordine pe Cezar şi pe Alexandru Macedón şi pe Napoleon, să le strîmbe nasul şi să le dea alt chip, după alchimia Marelui Englez, ce i-a pus

cocoşatului în mînă o spadă şi l-a făcut să fie, împotriva hrisoavelor, un monstru numit Richard III. Savu mai ştie şi ce-au uitat biologii şi mulţi alţi oameni de ştiinţă, ce pot cîntări adevărul ca urda, la el te poţi aştepta oricînd ca un morcov să fie retorul iepurilor albi, Savu Dumitru 'l'udor putînd deci vorbi în numele cuvîntătoarelor şi necuvîntătoarelor făpturi ale maicii Natura, fantezia dîndu-i dreptul să întocmească ţinînd cont de legile ei o scară impecabilă a valorilor, virtutea şi adevărul luminînd universul, harul său, cunoaşterea oamenilor şi cunoaşterea cunoaşterii oamenilor dîndu-i dreptul să fie din tagma celor cărora nu ii se permite mediocritatea găiagioasă şi aşa-zisa robusta îngrămăjuire de cuvinte pe hîrtie... Tudor Dumitru Savu, crezînd în arta poeticii a batrînului Horaţiu, unde aflăm că nici zeii, nici oamenii, nici rafturile pline de cărţi nu permit poetului să fie mediocru, este din tagma acelor proprietari de dulci şi umbrite şi umbroase fantasme...

Sălăjan Vasile

Multe păsări de carne şi multe păsări de fier şi multe alte vieţuitoare şi multe alte prin aer mergătoare trăiesc şi zboară şi uneori chiar se mai tîrăsc prin şi în necuprinsul văzduh ce pleacă de lîngă pămînt pînă în infinit, multe deci îşi duc veacul trăind între cer şi pămînt, multe dar puţine sînt cele care pornind şi zburînd sparg zidul de sunet, invizibilul zid de aer care străpuns dă celui trecut prin el aura adevăratei puteri şi pecetea vocaţiei extraordinare.

Mă gîndesc că fiecare tînăr sau mai puţin tînăr scriitor pornind din prima filă în ţările riscului, în acest necuprins care e imperiul literelor, visează nu doar legănarea lină şi dulce la trei stînjeni de sol, ci mult mai mult... Mult mai sus... Se întîmplă uneori să ai presimţirea că găseşti în cuuvintele unui confrate lumina ce cum se ştie nu cunoaşte frontiere... Acea sfîntă măiastră ce ne umple pe toţi de bucurie.

Vasile Sălăjan, coborînd din Nordul Transilvaniei, mi se pare un talent de care ne vom bucura.

Vlad TudorNe-am obişnuit să spunem cînd seminţiile şi noroadele sînt învălmăşite şi tocite şi date prin strecurătoare de mari şi mici conflagraţii mondiale că timpul trece peste lume ca un tăvălug, orb, desigur, cum şi este acest malaxor tăvălug zis timp, fără să încercăm să-i mai deplasăm puterea în lumea celestă, de cînd cerul e gol cie sensuri şi e plin doar de stele polare şi sunete ieşite din scîrţîilul aştrilor, fără măcar să i găsim o altă echivalenţă, comozi cum sînlem, bunăoară să ni l închipuim ca pe un vultur ducînd în ghiarele sale neamuri şi seminţii, războinice şi nevinovate, de a valma, suspendate în tăria tăriilor, în ghiarele şi în pliscul său de animal cu ochi ageri. Cartea lui Tudor Vlad are în catare o asemenea pasăre invizibilă, ce poate fi cuprinsă în lumina privirii doar după spasmele şi spaimele celor peste care ea îşi trece umbra imenselor sale aripi nevăzute, cartea voindu-se astfel o mărturisire despre şirul de neamuri ce au trebuit să se perinde sub zborul de pasăre al vremurilor ca să se ivească din ele împlinirea unei umanităţi şi a unei colectivităţi ce vor trăi desprinse de teroarea timpului, cartea voindu-se astfel preludiul unui al cincisprezecea născut, o mărturisire despre lumina unei noi zidiri, o mărturisire despre lumină, despre o nouă lege şi despre harul şi adevărul ei, o prevestire a unei lumi noi şi drepte, nescutită, desigur, de seisme, şi de cutremure ale văzduhurile;-, o mărturisire plină de încredere în dreptatea omului şi în omul cel drept şi iluminat de o zodie nouă, care chiar de va avea de şapte ori să cadă la pămînt, de şapte ori se va ridica din nou.

Zărnescu Constantin

Eroul lui Constantin Zărnescu din CLODI PRIMUS este un soi de Ulise rătăcitor pe îndepărtatele şi apropiatele mări ale adolescenţei, căulîndu-şi un port şi un reazim simţurilor sale însetate de cunoaştere şi mai ales de autocunoaştere, un Ulise încă din copilărie cu un simţ în derută (neacceptînd ruina acestui simt) călătorind spre sine şi spre alţii dornic de a descoperi minunile lumii, orgolios şi cu moartea în ureche, ca o floare,

neacceptînd boala ca pe o condiţie a existenţei, /bătîndu-se să nu cedeze şi să nu cadă, să fie mereu la dimensiunile pe care le cer dintotdeauna nu numai lupilor de mare, ci tuturor corăbierilor legile mărilor şi ale vieţii. Cu atît mai dramatic e drumul acestui Ulise cu cît sirenele ce-l cheamă spre tainele lor, spre cunoaştere, zboară halucinant ca nişte năluciri, niciodată în acelaşi loc nerămînînd. Şi el nu ştie moartea de unde poate veni şi cînd, şi doritor să descopere tainele lumii şi ale sale trece prin fantastice vămi, ascultînd sirenele, neputînd să le ocolească decît mai degrabă să le înfrîngă, cum le şi înfrînge, revoltat nu pe sinapsele ceruite ce nu aud decît învălmăşit şi incoerent cîntecul, ci pe soarta ce a vrut să-i dea o lume de tăcere, stinsă, o lume ca o planetă stinsă, şi n-a reuşit, el înverşunîndu-se şi reuşind să-şi depăşească propria condiţie şi să-şi poată spune ce-ar fi spus şi-a scris undeva Camus că: "moartea şi durerea nu fac decît să exaspereze în mine dorinţa de a trăi." Sirenele cîntă chemîndu-l pe Ulise dar indiferent cine-i acoperă urechile să nu cunoască vraja ce i-ar putea opri drumul spre alte descoperiri şi spre ţărmul visat ele există, ele şi necuprinsele singurătăţi ale mării, şi corabia, şi cerul, şi cei din jurul tău, şi tu. Dar toate acestea n-ar fi de n-ai învinge, n-ar exista de n-ar exista mărturisirea fantasticei călătorii, de n-ar exista relatarea călătoriei, a soarelui, a bolii, a sirenelor, nimic n-ar fi dacă nu s-ar povesti, dacă n-ar exista cuvîntul: această nevăzută parte a omului, nevăzută dar auzită şi nemuritoare. De n-ar exista cuvîntul prin care călătorul este nemuritor n-ar exista nimic - şi Constantin Zărnescu mărturisindu-se îl salvează pe Ulise al său de pieire, prin cuvînt.

Zanc Grigore

Nici în iad nu poţi intra dacă nu îndeplineşti anumite condiţii! În rai - ce să mai spun! Peste tot, legi şi dogme. Eterna lume de dincolo este intransigentă şi mult mai bine organizată decît efemera noastră lume. Totuşi, drăgălaşul Dante făcu ce făcu şi trecu în împărăţia de dincolo viu! Ce performanţă, boieri dumneavoastră!

Dostoïevski reveni, viu, din îndelungata-i siberiadă, unde fusese trimis după ce zece minute aşteptase, pe eşafod, glonţul morţii la care fusese condamnat!

Domnul Cervantes îi construi numitului Don Quijote un cristalin vrăjit, prin care în structura ochiului sus numitului se înregistra doar sublimul! O fantomatică mîrţoagă devine astfel chintesenţa rasei cabaline, răpciugoasele mori de vînt se transformau într-o armie colosală, iar o papugioaică lua chipul duios al celei mai dulci zîne producătoare de fericire!

Cărţile, biblia l-au pogorît pe Isus pre pămînt ca să ne aducă în dar crucea pe care a fost răstignit şi idea creştină. În Kakania, Musil a descoperit omul fără însuşiri! Unde te uiţi, în dreapta şi în stînga, la deal şi la vale, pe pămînt şi în ţara morţii, dai de tot felul de legi şi de tot felul de oameni! Ce mai e de făcut, Grigore Zanc?

Acum zece-cincisprezece ani cînd a apărut romanul "Cădere liberă", Grigore Zanc a fost şi el coborît cu picioarele pînă la genunchi sub pămînt, dar nu l-am auzit făcînd din aceasta o izbîndă sau o înfrîngere. Scriitorul a rezistat cînd omul din scriitor s-a clătinat, fiindcă acum zece sau cincisprezece ani omenirea era evident mai tînără şi mai credea în literatură! Între timp, "Cădere liberă" a urcat spre locul ce i se cuvine în raftul cărţilor importante ale scrisului românesc postbelic, iar Grigore Zanc aud că a ajuns prefect în judeţul cu capitala în Funarvaroş. Acuma, cică, şi autorul, şi demnitarul, ar împlini, împreună, un secol şi zece ani.

Dar să mai spunem ceva: Zanc a predat şi mai predă - şi bine face! - filosofía, la Universitate. El ştie că omul superpolitic din "Cavalerul stelei de aur", vopsit pînă în rărunchi în duco-roşu, precum şi omul superpolitic vopsit în negru mucegăit de Soljeniţîn, nu stau nici la jerunţi omului estetic (hai să-i zicem astfel sturlubaticului) Don Quijote! Chestie de talent. Personajele din cărţile lui Grigore Zanc nu sînt rigide, îmbrobodite de o raţiune calculată, rece, snoabă şi falşă, nu navighează nici în cruciade cavalereşti-creştine, de staniol, ci sînt mai aproape de universul

moral transcris de Slavici, Agîrbiceanu, Pavel Dan şi Rebreanu, unde oamenii sînt şi sub vremi şi sub patimi, şi sub scut.

Poponantii de ambe zexe, care-şi construiesc automauzolee cu barbă, ce fericiţi ar fi ei, azi, dacă ar fi scris, ieri, două file din "Cădere liberă", sau dacă ar fi avut, ieri, un declic în avtobiografie, dacă măcar i-ar fi pişcat vreun purec german (de est-stassi), pe vremea cînd hăuleau pe meridianele lumii: ho-la-ri-do-la-Ri-o! Hm!

Acum o sută de ani fără un an, sau fără trei, în 1896, sau în 1898, Tolstoi voia să propună - şi a şi propus-o, contele! - o nouă viziune asupra omului... Spunea: "Ce bine ar fi să scriu o operă literară în care să pot exprima clar fluenţa omului, ba înger, ba înţelept, ba idiot, ba o fiinţă neputincioasă."

Am pomenit aceste nume ilustre fiindcă despre ele mi-a vorbit cu admiraţie, cîndva, Grigore Zanc. Nu e urît să-i iubeşti pe marii scriitori. E chiar reconfortant.

Eminescu şi boul din cimitir

Personajul principal din "Cimitirul Buna-Vestire", Gulică, dă un examen, în primul capitol al romanului, în amfiteatrul cu păreţi albi, ca o pîlnie, ai Universităţii. Comisiunea instituită venise în redingotă şi luase loc în jurul unei mese ce era învelită cu postav de biliard, pe nişte scaune crăcănate calculat, cu perine pentru coate, ca pentru somnul ramolismentului optimist de după amiază, şi cu arcuri, ca pentru nişte voluptăţi primite confortabil în spate, (s.n.)

Unui mare savant din comisiunea de care atîrna diploma vieţii sale, Gulică îi scrisese opera monumentală de trei Kilograme două sute şaptezeci de grame, în două volume broşate!

"Am lucrat la ea patru ani, şi ilustrul personaj a iscălit cu o candoare măgulită, ne spune Gulică. Profesorii şi oamenii iluştri suferă cu toţii de o lipsă de timp îngrozitoare, care nu le dă răgazul să scrie cu mînă proprie şi cu geniu personal cărţile destinate să-i păstreze, ne mai spune acelaşi Gulică, personaj

înrudii în sonoritatea numelui cu Guliţă, al veselului Alecsandri, şi cu mai tîrziu născutul Gulimănescu...

Fvident, Gulică nu obţine rîvnita diplomă, nici vreun post!... Prezidentul comisiunii păstrase pentru Gulică o nepoată cocoşată şi neagră ca un geamantan, natură cultă şi delicată, însă cu o călcătură de pelican. Dar Gulică - vai! - era însurat!

După un şir de eşecuri repetate şi de numeroase bătălii pline de milogeli cu ţîfnă, Gulică este numit intendent al Cimitirului Buna-Vestire! "Haide, curaj! îşi zice el, mai rău nu poate să fie!... Aş fi preferat să mă sinucid şi să-mi inaugurez funcţiunea cu propriul meu cadavru, ne mai spune domnia sa, înainte de a lua în primire casa intendentului din cimitir. Nevastă-sa, chinuită să-şi degajeze monumentalitatea obstretică dintr-o birjă, se dă jos odată cu unul din morţi din carul lui, găsindu-se faţă în faţă cu el şi cu pleoapele lui încremenite. Puţin a lipsit ca biata Matilda să nu intre din trăsură în coşciugul lui... Defunctul purtase un ochi de sticlă şi murise cu el deschis."

După cum se observă, viaţa din cimitir seamănă niţeluş cu o bufonadă. Defilarea morţilor, în dricuri, spre propriile lor morminte continuă... "Frumuseţea carelor şi a coroanelor, doamnele în zăbranice

negre pînă la pămînt, domnii cu jobene lustruite, ofiţerii, arhiereii şi mai cu seamă superba înfăţişare a cioclilor cu pene academice la pălării îi revela o lume de început de Paradis... Automobilele urmau automobilelor, şi răspîntia largă din faţa cimitirului se înfăţişa ca o ieşire de teatru, la o reprezentaţie de gală, de unde nimeni nu e absent.

"După cum se observă, am folosit destule citate, din i umanul luat în discuţie, pentru a ilustra

tonul inimitabil al scrisului domnului Tudor Arghezi. Voi proceda, şi în continuare, la fel, ca aventura lui Galica sa-şi poală dezvălui în voie splendoarea lexicală. Deci: Gulică nu ' redea că o să se culce vreodată viu într-un cimitir şi a aşteptat cu înfrigurare senzaţiile acestei stuaţii... Dar nu a avut nici o senzaţie - a dormit buştean!

Ce ne mai spune Gulică? "Am luat posesiune. Am patruzeci şi şapte de mii de morţi înregistraţi, supuşii mei. Sînt cel mai mare dintr-o republică închisă *şi* trec zilnic printre mormintele mele, urmat de opt gropari şi cinci grădinari, ca primarul. Greve, revoluţii, opinii, polemici, propagandă electoral: nimic. Frontul morţilor este obedient şi tăcut. Şi pot să le zic pe nume tuturor oamenilor însemnaţi şi să-i înjur." După cum se observă, în această republică a morţii, democraţia este aproape perfectă, învăluite într-o ironie inegalabilă, defilează prin cimitir tot felul de personaje copieştoare... De la schiţele şi momentele lui Caragiale n-am mai întîlnil o lume atît de pestriţă şi de suculentă. Moartea pare un ritual, un spectacol, nu o tragedie. Nu există inşi plini de măreţie, cutremuraţi de suferinţe tragice, care să le destrame voinţa şi să le macereze firea... Nimeni nu se încumetă să se ia măcar la harţă cu cineva pentru păstrarea binelui în lume, şi oabsolul nimeni nu poate proba măcar o clipă că şi-ar pune viaţa în cumpănă pentru a nu altera, în lăuntrul sinelui său, puterea fascinantă a binelui! Neexistînd, va să zică, în această republică moartă, personaje tragice, nu vom găsi între ele nici umbră de conflict tragic. Şi cînd cititorul este convins că sarabanda grotescă din cimitir, prinsă în pasta uneui realism balcanic fulminant, va continua pînă la finele cărţii şi al lumii, se întîmplă un miracol: începe învierea morţilor! începe tragedia celor care înviază. Romanul capătă imediat o aită dimensiune, uluitoare! Aşa cum în Metamorfozele lui Ovidiu graniţa dintre un regn şi altul, dintre om şi pasăre, dintre om şi stele ele. poate fi parcursa într-o clipită, aşa cum în "Rinocerii" metamorfozarea unor oameni în cumplite animale cu corn schimbă registrul piesei lui Ionescu, oferind alte dimensiuni ideilor şi faptelor

puse pînă atunci în joc, aşa cum în Kafka un om s- a metamorfozat într-un gîndac sfidînd toate dogmele ştiinţei, învierea morţilor, în "Cimitirul Buna-Vestire", schimbă cu grăbire ordinea în itineranul vieţii şi al morţii, anulînd moartea... Ca să dea o cît mai puternică autenticitate faptelor ce bulversează lumea, Tudor Arghezi rămîne în registrul cernelurilor atotputernicului realism, învierea morţilor nu este o fantasmă sau o bizarerie sau o scadenţă biblică, sau o ipohondrie colectivă majoră demnă de luat în seamă de spitalele de profil - învierea este o realitate cotidiană, în primul rind, şi, desigur, în al doilea rind, sau în acelaşi rind, o împlinire a prorocirilor şi miturilor din Vechiul Testament şi din Noul Testament, întru, am zice cu un cuvînt drag lui Noica, întru definirea celui de al Treilea Testament. După cam se observă, Tudor Arghezi ne propune o nouă umanitate şi o nouă faţă a lumii - umanitatea şi lumea Testamentului al Treilea!

Între ordinea cosmică şi ordinea umană, în vîltoarea neobosită şi poale indiferentă a timpului, ce raporturi vor mai exisla? Gulică, personajul comic, al derizoriului domestic, se află, dintr-odată, în faţa unor altfel de realităţi!... Intîi apar, aduşi în două motociclete, doi arestaţi, care, după spusele lor sînt şi morţi... Cel puţin aşa află Gulică de la şeful echipei de la Siguranţa naţională!

- "N-am spus că sîntem morţi, spune cel mai bătrîn dintre deţinuţi... Am spus că am fost... Am fost morţi..."

Cei doi pretind nu numai că au fost morţi, dar şi că au înviat!... Dar - vai! din arhivele Siguranţei lipseşte cu desăvîrşire o

secţie a decedaţilor liberi, asupra cărora nu există nici o supraveghere organizată, cimitirele guvernîndu-se încă autonom

!Nu vom merge, acum, pînă la capătul filelor din "Cimitirul Buna-Vestire". Nu vrem să insislăm nici asupra auLonomiei cimitirelor. Noi am dorit doar să readucem în discuţie un roman care, sîntem siguri, esle unic în proza românească din acest secol, fi un roman realist, fantastic, iralist fantastic, fantasmagoric, miraculos, apocaliptic, mistic, absurd, realist-absurd, comic, comico-tragic, un roman care a apărut în 1936, cînd proza europeană şi mondială avea alte priorităţi, un roman care, clacă ar l'i fost semnat de un american, sau sud-america, de-un spaniol, italian sau francez ar fi astăzi o capodoperă a literaturii universale.

Aş ciori să pun capăt înşăilărilor mele citînd, din "Cimitirul Buna-Vestire", mărturisirea - absolut genială! - a duhovnicului Chesarie, retras la Cernica:

"în ajunul învierii din morţi, Domnului nu i-a fost greu să scoboare din ceruri, după cum urcase, cu trupul lui întreg şi în acceaşi mantie aurie cu care fusese îngropat, cu care înviase şi se suise la Tatăl... Cei care l-au văzut întorcîndu~se, spun că Domnul avea călcătura unui grădinar printre bujori şi că s-a apropiat de noi ca un voievod care scoboară din munte. Între cele dintîi lucruri pe care a voit să le vadă a fost mormîntul lui de la Ierusalim, şi Golgota,

şi pretutindeni preoţii şi arhiereii s- au lepădat de el şi-au tăgăduit că tot el este acela care a suferit moarte şi viaţă. Nimeni nu se desparte de pămînt fără să-i rămînă în suflet durerea că l-a părăsit, căci pămîntul are un farmec neşters. Şi s a dus în biserici, în şcolile preoţeşti, a străbătut mănăstirile, - iar în catedrala noastră s-a oprit pe jilţul împărătesc pe care şed domnitorii... Şi întru tîrziu, înviind şi ei, Ponţiu Pilat şi călăii vechii legi, s-au sfătuit să-l piardă iarăşi pe Isus, dar braţele lor erau slabe, încheieturile li se dezlegau, şi cînd au fost să-l învinovăţească din nou la magistratul Iudeii, limbile lor vorbeau aiurea, cuvintele îi înşelau, şi cîţi se apropiau de fiinţa lui, se destrămau ca nişte păpuşi de tărîţe. Sutaşii alunecau ca pe un pămînt de grăsimi, braţele voiau să strîngă fără să poată, pleoapele le cădeau pe ochi şi li se închideau strîns, ca nişte coji de nuci, degetele erau fără oase, şi suliţele lor se încovoiau ca şi cum ar li fost de sfoara. Iar cîrul PilaL voi să repete spălarea, în semn ca nu ştie şi nu cunoaşle, din vasul plin cu apă, pe care i l-a aplecat un soldat deasupra mîiriilor, curse ţărîuâ..."

În romanul lui Tudor Arghezi, cel dinlîi român care a înviat, înviatul Numărul Unu - a fost Mi hai Hminescu.

Între timp cum trăim şi noi. ca în romanul lui Arghezi, un ev miraculos - probabil că a înviat şi Tudor Arghezi. Şi ce se întîmplă acum cu cei doi scriitori înviaţi? Se întîmplă ce se vede cu ochiul liber...

Hminescu şi Arghezi se duc întîi să-şi viziteze mormintele. Apoi ei observă cum preoţii şi arhiereii se leapădă de ei, tăgăduind că au suferit moarte şi viaţă. Li se numără paşii, li se cîntărese firele de păr din urechi şi cireşile vîndule şi sînt bătuţi cu pietre şi cu sudalme, în timp ce Ponţiu Pilat şi călăii vechilor şi noilor legi se sfătuiesc să-i piardă iarăşi...

Dar cuvintele îi înşală, şi cu cil se apropie de cei

doi poeţi - arhiereii, preoţii şi şutaşii se destramă ca nişte păpuşi de tărîţe! Asta e blestemul ce cade pe ei!... Iar Pilat, judecătorul, detaşatul, crilicul infailibil, martorul, puternicul zilei, eternul Pilat din Pont, cel care zice că nu ştie şi nu cunoaşte nimic, priveşte ca un bou cum din vasul plin cu apă curge peste mîinile sale ţărînă..

.C APITOI IJIL

A MURIT MITROPOLITUL SATANASIUS!

încinşi cu şerpare pesle brîu, bărbaţii. Cu pruncii în braţe, femeile. Ies în drumuri şi aud clopotele bătînd în toată Transilvania! A murit episcopul Alhanasie! Năuciţi de dangăte, păstorii lasă oile şi vilele pe dealuri să pască şi coboară pe cărări în sate. A murit episcopul Alhanasie? La porţi, seminţiile toate. Nu, nu e bolnav, a murit episcopul Athanasie. Nimeni nu se luminează îngenunchind şi cîntînd Dumnezeu să-l ierte pe episcopul Alhanasie.

Constantin Brîncoveanu a trimis pre pi tari ul Neagoe Măjescul în Ţara Ardealului, la Făgăraş, de au isprăvit o biserică... Pentru că neavînd creştinii de acolo bisearică, trimis-au la măria sa cu multă rugăciune ca să le facă o bisearică şi neapărîndu-se!... neapărîndu-se măria sa de un lucru dumnezeiescu ca acesta, slalul-au bucuros după rugăciunea lor şi au trimis de au făcut bisearică mare şi frumoasă. Cronica lui Radu Greceanu. Catolicizarea românilor, Athanasie! împăratul Leopold I promisese în 1692 că va acorda privilegii românilor, dacă vor trece la catolicism. Cine trecuse în altă religie, mai demult, Athanasie?!

Ca să nu jignească orgoliul bisericilor reformate? Da, domnul Ţării Româneşti a primit aprobarea construirii bisearicii din Făgăraş... astfel ca să nu fie din ziduri prea groase şi prea înalte. "Din respect către cetate, al cărei turn se cuvine să stăpînească împrejurimea."

IV

Florile din cimitire s-au ofilit, a murit mitropolitul de
Alba-Iulia, Athnasie. Cine nu trebuie nici în părnînt să se adauge neamului său? Fulgeră-n munţi norii de vară, fulgeră-n cîmpie norii de August, şi fulgerele ating munţii şi cîmpia. Ard locul unde se sapă o groapa pentru Alhanasie, mitropolitul. Fulgerele verii, fulgerele ţării, fulgerele pămînlului, fulgerele cerului. Ca un blesLem, buciumă tulnicele! Nu-i pace în tării,

şi nici aice, între oameni. Nici moartea nu-l poate vorbi de bine pe Athanasie, mitropolitul? N-au mai ţinut el legea pravoslavnică? Dar episcopul unit Palade cum de trecuse bisearica din Făgăraş la romano-catolici, pierzînd dania? 1701, anul unirii cu bisearica de la Roma! Chiar mitropolitul ortodox, Teofil, care a păstorit înaintea lui Alhanasie, convins de habsburgi prin uşurări de dări, a cerut trecerea bisericii ortodoxe la catolicism! Dar, după scripte, iezuitul Paul Baranay, din Alba-Iulia, cel care se considera "Episcopus sevae nationis valachicae" - "Episcopul sălbaticei naţiuni valahe!" - Paul Baranay a fost cel mai sălbatic ferment al trecerii ortodocşilor români din Transilvania la catolicism. El şi cu Gavril Hevenessy. Amîndoi fiind sub pulpana cardinalului Leopoold Kolonicz, primatul catolic al Austriei. Dar ieromonahul Athanasie Anghel, fiu de preot, sfinţit la Bucureşti, mitropolit al românilor ortodocşi din Transilvania, după moartea mitropolitului Teofil, a jurat **credinţă** faţă de ortodoxie! În prezenţa mitropolitului Teodosie, a patriarhului Dositei al Ierusalimului, a lui Clement, episcopul Adrianopolului, a lui Axente, episcopul Sofiei, a episcopului Neofit! Iar Constantin Brîncoveanu i-a făcut daruri! Iar peste un an, în 1698, i-a promis un ajutor de 6000 de galbeni pe an, ca să păzească neschimbată legea ortodoxă în toată eparhia sa. Candelele în Transilvania s-au stins? Sc risipeşte lumina pe sie pruni, frunzele cireşilor încep să ardă. Aerul nu se cutremură de lunecarea păsărilor, lină. Totul e o aşteptare, deşi cel care era sortit morţii a murit. În codrul de liliac cîrita un mierloi sărac. În păduri de mătrăgună, şerpăriţa e stăpînă. Pc pădurile de trandafiri atîrnă praful şi pulberea. Mitropolitul Athanasie, în odăjdii, gaia de ducă în lumea preafericiţilor. Pleoapele, moi, păreau mai scurte: lăsau să i se vadă albeaţa globilor oculari, intrînd în lentă putrefacţie. Preoţii se închinau privindu-se cu

groază: Athanasie începuse să pută. Alhanasie nu mai era decît o înveşmântată în odăjdii materie moartă.

Se-ngroaşă apa de căldura soarelui, de musculiţe opărite în zbor şi de verdea mătase a broaştei. Niciun român nu se arată prin preajma catafalcului prcagrăbit pregătit pentru mitropolitul Athanasie. Ştiau ei toţi că împăratul Leopold înştiinţase în aprilie 1698 cancelaria Transilvaniei că "se va bucura de privilegiile preoţilor catolici" numai acela "dintre preoţii români de ritul grecesc" care "va recunoaşte pontifele roman"? Nu sîntem siguri. Ştiau ei toţi că din cauza asaltului exercitat de cardinalul Kolonics, care dorea ca musai să se facă "unirea" ortodocşilor, Athanasie a fost nevoit să convoace un sinod la Alba Iulia, în 7 iulie 1698 - la care doar puţini ("unii") preoţi români au fost de faţă? Nu sîntem siguri. Sîntem siguri, pe bază de documente însă, că majoritatea românilor ortodocşi din Ardeal nu i-au urmat pe acei preoţi care, din cauza unor avantaje materiale şi-au trădat credinţa, trecînd la biserica romăno-catolică. (Silviu Dragomir este imbatabil!) La 20 Martie 1701, Athanasie a subscris actul unirii... iar în 7 Aprilie 1701 a semnat o scrisoare către Constantin Brîncoveanu prin care spunea că "mă leapăd de toată corespondenţa..." etc. etc. "şi a craiului vodăi Ţării Româneşti"... Nu mai insistăm. Nu putem însă trece peste anul 1701 aşa de repede: trebuie să consemnăm luna Mai, cînd patriarhul Constantinopolului, Calinic, l-a afurisit pe Athanasie... şi luna Noiembrie, cînd patriarhul Ierusalimului, Dositei, i-a cerul lui Athanasie să revină la religia ortodoxă... Nu insistăm nici asupra anatemei venită din partea mitropolitului Teodosie!... Ar fi inutil. Athanasie zăcea mort, în 13 August 1713, şi niciun român!... Chipul său nu s a mutat în icoanele românilor. Umbra sa pe pămînt urîtă fu! Avea să se prelingă în veşnicia cea plină de ruşine a neamului nostru, laolaltă cu lotrii, cu trădătorii de tot feliul şi

cu cei care n-au mai vrut în limba românească cuvîntul maicii lor să-l spună şi patimile lui Cristos să le spună.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, într-o scrisoare trimisă la Moscova lui David Corbea, la 2 Iulie, 1704, spune că domnitorul Constantin Brîncoveanu "ar trebui să aleagă un bătrîn cinstit şi bun, care să fie ridicat la rangul de episcop şi trimis la Bălgrad". Se înţelege că în locul lui Athanasie. Pe care cum credeţi că îl numea stolnicul Constantin Cantacuzino? Satanasius! Cităm: "Cît despre Satanasius, dacă va fi prins, el va fi trimis patriarhului de la Ierusalim pentru a fi judecat." Satanasius n-a fost prins de oamenii lui Brîncoveanu. A fost prins de Dumnezeu.

Oricum, Athanasie rămîne în istoria românilor din două motive: unu, a trecut prin pana cărturarului Constantin Cantacuzino drept Satanasius şi doi, fiindcă chiar a fost şi el, acolo, o satană. De la el pînă la moartea sub sabie a lui Constantin Brîncoveanu este o diferenţă cam cît de la iad la rai. Ca în basme!

Istoricii, documentele, zic: la groapa lui Athanasie a vorbit un iezuit în latineşte şi un altul în ungureşte. La înmormîntarea lui Athanasie nu s-a vorbit româneşte.

În 1713, la mormîntul mitropolitului Athanasie n-a venit nici un român.

***Poporul mioritic** l*

Scrisoare lui Ioan Şeuleanu

S a creai în jurul "Mioriţei[1]' un corp de opinii, lucru extraordinar, dacă stăm să ne gîndim că asupra altor balade sau mituri româneşti (de ce nu?!) mari sau mai plăpînde personalităţi şi persoane nu şi -au formulat aproape nici o părere, ele rămînînd la buna dispoziţie, şi cică interpretare, a unor docţi, sau a unor belferi. Dacă nu mă înşel, şi sigur de data aceasta nu e cazul, cu cîţiva ani în urmă ai deschis lucrările unui seminar cu studenţii de la Facultatea de filologie din Cluj cam cu următoarele cuvinte: "Ne vom ocupa de folclor... o disciplină fără prea mare

răsunet şi interes... De folclor în cultura română s-au apropiat doar cîteva nume, vreo zece... Eminescu, Alecsandri, Sadoveanu, Blaga, Eliade, Noica..." Cam aşa, mi se pare. Poate c-ai spus în loc de zece, şase, poate că numele citate de mine nu sînt exact cele spuse la seminar de către domnia voastră: nu contează. Am dedus că această "predoslovie" era o provocare: auditoriul trebuia să afle!... Ei, bine, acum vine şi provocarea mea, de exbelfer totuşi nemofturos. După ce-o să nii bîlbîi întrebarea, m aş bucura să primesc un răspuns de la domnia voastră. Iată întrebarea: corpul de opinie instituit în jurul "Mioriţei" n-a ajuns, fireşte, la o unanimitate în descifrarea baladei, fapt absolut normal, dar această legiune de opinii sancţionează destul de dramatic năstruşniciile, originalităţile aberante ele. Sper ca întrebarea mea să nu cadă în perimetrul sancţionabil. Dacă da, o mînă de ajutor nu-mi strică! Şi acum, la "cestiune".

Dacă am întreprinde o anchetă "poliţistă", "realistă", asupra celor întîmplate în "Mioriţa", am putea păcătui în mai multe feluri. Mă rezum numai la un singur păcat: acela de a încerca să descifrezi un mister, un mit într-o cheie neadecvală. H ca şi cum le-ai apropia de Sfinx cu ete. Mai la obiect: dacă "Mioriţa" ar fi doar punerea la cale a unui omor de către doi sau trei baci, lucrul ar fi mai simplu. "Mioriţa", ev ideal, nu esic doar alîl, un scenariu de roman poliţist, lotuşi noi vom folosi acum o cheie poate neadecvată, tocmai pentru a dovedi mai tîrziu că nu era poate cheia căutată. Să rezumăm subiectul: baciul ungurean şi cu cel moldovean pun la cale, ca la apus de soare etc. întrebarea noastră este următoarea: de la cine aflăm noi cele întîmplate, în baladă? De la presupuşii făptaşi? Nu. Hi fac planul morţii păcurăraşului, atît. Nu cunoaştem, mai departe, de-l vor înfăptui sau ba. Planul lor e "auzii" de mioarea năzdrăvană. Ea îi destăinuie ciobanului tînăr ce-a aflat, nu altcuiva. Sau şi altcuiva? Cui? Nu, deocamdată ea îi mărturiseşte baciului tinerel gîndurile ortacilor săi mai vîrstnici. Păcurăraşul nu

schiţează nici un gest de apărare etc. El îşi face testamentul: cum să fie înmormîntat, ce să afle mama sa despre ce s-a întîmplat cu el, că s-a însurat etc. Aceasta ar fi totul. Să repetăm: omorul pus la cale e auzit de oaia năzdrăvană. Acesta ar fi primul act. Al doilea: mioara îi spune păcurăraşului etc. Al treilea: păcurăraşul îi "spune" mioarei testamentul etc. Al patrulea? Nu mai cunoaştem urmarea. Totul se-nchide într-un mister. Aici, desigur, creatorul anonim a fost genial! Lipsindu-ne de finalul tragediei, el nu o exclude. Lasă deschis totul. Mi-aş permite o subliniere aici: nici tragicii greci, nici Shakespeare nu ne-au lăsat un asemenea final deschis: ei şi-au dus firele tragediei pîriă la capăt: Agamemnon, Clitemnestra, Oedip, Hamlet, Lear etc. toţi îşi "consumă" în faţa spectatorilor întregul destin. Securea, sabia, otrava, perna (blînda de ea), nebunia - toate îşi dau arama pe faţă! Ciopîrţiţi, sufocaţi etc. În "Mioriţa" - nimic din toate acestea! Ba mai mult: nu asistăm la... nici o picătură de sînge!... Dar să mergem mai departe cu "ancheta realistă" şi să zicem: credem că actul patru rămînînd un mister, actul cinci ar puica li următorul: mioara să-i spună mamei păcurăraşului totul... adică: planul bacilor şi dialogul ei cu el! Atît. Fiindcă nici ea nu ştie ce s-a-ntîmplat... mai apoi! N-a văzui nici moartea Lînărului, nici n-a auzit că ar fi avut loc... Dar păcurăraşul "lipsind din scenă", ea îi spune mamei lui ce trebuie să nu-i spună. F o trădare? F o cruzime? Nu. Căci există un "de-o fi să mor"... Deci nici păcurăraşul nu era sigur c-o să moară! Dacă ar fi fost vorba de o iniţiere - nici vorbă atunci de moarte! Iniţierea ritualică era aproape un joc, o pantomimă. Deci nimic propriu zis ireversibil, tragic. Deci nimic care să-l facă pe păcurăraş să-i transmită mamei sale fiorul morţii, logodirea, nuntirea sa cu natura!... Astfel că putem zice aproape cu certitudine că ipoteza iniţierii se exclude. Într- un "joc" cuvintele mari, despre existenţă, moarte - transmise chiar mamei! - ar fi... nu ştiu cum!... Nu? Să revenim. "De-o fi să mor" pune, într-adevăr, moartea sub semnul întrebării, dar n-o exclude. S-ar putea ca acest "de- o fi..." mai repede să

confirme posibilitatea morţii, decît s- o infirme. "De-o fi" este doar o formă de-a limita şocul... de-a o face pe măicuţa bătrînă să accepte "mai lin" moartea fiului ei... (Iarăşi o paranteză: dacă era vorba de o iniţiere, bătrîna n-ar fi trebuit să-l caute pe fiu... prin munţi şi văi etc.L. fiindcă el, după iniţiere, ar fi întîlnit-o bine mersi!. Dar: dacă fiul era ucis de ciobani (în varianta să-i zicem realistă), suferinţa ei trebuia să fie nemărginită, cum a presupus-o păcurăraşul. FI cunoştea foarte bine sentimentele maniei sale... Iar dacă păcurăraşul a fost sacrificai (varianta să-i zicem "zalmoxiană"), ea tot nu s-a- mpăcat cu acest sacrificiu!... Nu credea în zeu? Durerea ei de mamă era mai puternică decît credinţa în divinitate? Aici se află o altă mare întrebare.Dar să ne continuăm ancheta "realistă": să conchidem, spuriînd că noi cunoaştem ce s-a "petrecut în baladă" - din gura mamei păcurăraşului. Ea este singurul martor-secunci. Durerea ei, drumurile ei (asemănătoare cu ale lui Hear, cumva) (oale le-am li pulul afla din gura **>m**! I* o ipoteză, desigur. Mioara i a relalal (olul, "drept"? Posibil. Dare posibil să-i fi spus ce-a rugal-o păcurăraşul: ca el s-a-risural cu a lumii craiasa... Aici ar putea exista un cod: nuntirea, moartea ca nuntă păcurăraşul s-o Ci aflat prima oara, în copilărie, de la măicuţa sa! De ce nu? Daca am lua varianta "zamolxiană". credinţa în zeu putea să conducă spre o asemenea interpretare a morţii, ca o nuntă, ca o trecere într-o altă lume. Deci păcurăraşul o "cruţa" pe mioară!... pe ea voia s-o amăgească spunînd "de-o fi să mor"... Oricum, pare plauzibil ca mama să ştie ce s-a- nlîmplal cu fiul ei dacă o să primească de la el vestea că s- a-nsural!... Am apelat la aceasta "anchetă realistă" ca sa ne apropiem de o posibilă interpretare a baladei într-o cheie negată de mulţi oameni de cultură romani: cea care ar avea tangenţă (ca vechime măcar, a baladei) cu substratul traco - gelo-daeic. Deşi chiar Mircea HI iade nu e de părerea lui H. Sanielevici care considera că în "Mioriţa" ar fi vorba de uciderea rituală a lui Zalmoxis... deşi... 'lotuşi să încercăm măcar să forţăm o ipoteza legală de Zalmoxis. (încă o paranteză: dacă în "Mioriţa" ar fi

vorba doar de inițiere ritualică, nu s-ar putea explica bogăția de variante a baladei, difuzarea ei extraordinară... Şi încă pentru un "joc", nucleul ei fundamental - "moartea plănuită" - n-ar fi avut o atîl de mare răspîudire în colinde! Şi pentru că am deschis o paranteză, să mai legăm de ea o a doua paranteză: lot o ipoteză: muntean, ungurean, vrîncean etc. frații, verişorii ciobanului, după cum li se termină numele în "an", şi nu în "nu", munteanu, ungureranu etc. ne pot duce cu gîndul nu doar la vechimea baladei, sau la necesități de rimă, ci şi la - de ce nu? locul izvodirii baladei: Transilvania. (De!) Dar nu aceasta e important, cel puțin acum, în epistola de față. Să continuăm. În varianta "realistă", exciuzîndu-l din viață, verişorii săi se certifică drept agenți ai răului, producători de moarte, şi-l validează pe păcurăraş drept o natură plină de bunătate... Răul şi Binele fiind astfel în ecuație. Liniştea se instalează în inima ciobănaşului: a scăpat şi de orice frică, în fața nemaiexistînd nici o speranță. Ei devin neputincioşi în fața sa, dăruindu-i moartea: o altă piliere nu mai au asupra sa! O. i-ar mai putea oferi? Nimic. Împlinind răul capital, "răii" se anulează, fără să-şi dea seama. Rămîn cu oile etc. Dar luîndu-i şi averea, şi viața, el nemaiavînd ce pierde, le devine implicit judecător, superior. Ar trebui să le devină - dar... Nu. El nu-i judecă. Să însemne asta că verişorii săi nu erau "agenți ai răului"? Că erau "buni"? Că-i voiau un bine? Voind, prin asta, şi binele lor, şi al comunității, voiau să-l trimită la zeu? Ne întrebăm.

Dacă sînt "răi" şi el, murind, ajunge într-o lume paradisiacă, ei nu i-au făcut un rău, ci un bine. Dacă sînt "buni" şi-l jertfesc, răul iese din orice ecuație. Aici însă ne încurcă o întrebare, care poate fi fatală ipotezei în discuție: de era vorba de o jertfă, de trimiterea unui ales spre zeu, de ce era nevoie ca verişorii să şuşotească şi să plănuiască atît de misterios trimiterea mesjului?... Şi de ce să-l trimită... la apus de soare? Sacrificiile n-aveau în Carpați un orar mai adecvat? Desigur,' se pot găsi şi aici răspunsuri, şi asupra ceasului de jertfire, şi asupra premeditării şuşotite. Păcurăraşul poate nu trebuia

să-şi afle "soarta" decît cînd etc. Şi de ce trebuia să existe o năzdrăvană care să dezlege taina şi s-o comunice cu o oră mai devreme?... Nu doar ca să-l pregătească pe tînăr pentru sacrificiul suprem? Nu doar pentru a-l încerca... şi a băga de seamă dacă e demn de drumul ce trebuie să-l facă'? Fiindcă doar auzindu-şi hotărîtă "soarta", păcurăraşul se putea dezvălui cu adevărat... El, însă se arată demn. Nu e fricos, nu dă din colţ în colţ, nu fuge etc. Ba mai mult, aproape ca un înţelept, ca un ins dintotdeauna pregătit să moară îşi face testamentul: cum să fie îngropat, ce să i se spună mamei sale... Oaia ar fi cumva trimisul zeului?... întrebări.

Să continuăm. Cine nu e îngropat, în tradiţia noastră, ce păţeşte? Dar ce păţesc cei care-l omoară? Iată o altă
înlrebare ce poate fi pusă în legătură cu păcurăraşul...

Mioriţa află că el va fi omorît. Dar nu scoate o vorbă despre ce se va-ntîmpla cu trupul său lipsit de viaţă... Premeditînd crima, trebuia premeditată şi înmormîn- tarea... Verişorii nu spun o vorbă despre asta. De ce'? Au uitat'? Nu-i interesa? Oare?

De-au uitat, înseamnă că erau nişte ageamii. Ori nişte înrăiţi, prea siguri de opera lor murdară - adică o altă spiţă de ageamii, ageamii fuduli. Miorica ar fi trebuit să ştie şi asta, cine sînt ei. Ori ea tace şi în ce priveşte calitatea răului ce l-ar putea produce preopinenţii... Trebuia să-i cunoască destul de bine. Mai departe. O crimă nu e perfectă pînă nu e dusă pînă la capăt, adică pînă la pierderea urmelor criminalului, şi pînă la ştergerea urmelor victimei. Verişanii erau atît de naivi încît să se creadă infailibili? Doar erau "pe-o gură de rai", deci într-un drum al oierilor, al transhumanţei. Oasele dispărutului puteau 11 găsite şi peste ani, dacă nu înainte de putrezirea lor. Oaia, păstorite.!, animalele de pe lîngă casă, enunţă Eliade această idee, menţin o stare paradisiacă. De ce-ar vrea neapărat verişanii să comită o crimă în paradis? Sau pe drumurile din rai? Cain îşi desfăşoară activitatea la marginea paradisului, dincolo! Şi cum să fie un mort în paradis?

Verişanii să fie atît de orbiţi de avere încît să uite că şi ei se află pe drumurile raiului'? Şi cum puteau încolţi asemenea gînduri nefaste "pe-o gură de rai'"? Erau pe drum, da, coborau la vale... Să zicem că erau oamenii diavolului (răi!). Bun... Dar cei vicleni au un simţ al anticipaţiei, slavă domnului! Erau în plin "drum", din moment ce chiar Păcurăraşul îi spune Bîrsanei c-ar putea s-o întîlnească în... cale pe măicuţa lui! Deci nu era vorba de un drum ascuns, ori rătăcit, şi nici n-ar fi putut să fie, căci e imposibil ca măicuţa bătrînă să nu fi cunoscut cărările oierilor, neamului ei, tatălui ei, bărbatului ei... Atunci de ce nu le-a păsat verişanilor de "ascunderea", "lichidarea" cadavrului? Pentru că ei nu pregăteau un omor. Ci o jertfă. Atunci, ca să ne tăiem craca de sub picioare, de ce Bîrsana îi spune ciobănaşului că... ei vor să-l omoare? N-a înţeles dialogul lor? Era o oaie obişnuită, deosebită cumva (!) doar prin faptul că "vorbea", fără să priceapă ce se află dincolo de cuvinte? Dar a vorbi înseamnă, totuşi, a înţelege. Care-i misterul?

Să reluăm niţel "planurile" lor. Voiau, deci, să-l omoare, spune miorica. Dar oare nu spune chiar ea o năzdrăvănie? Căci chiar dacă ei ar fi plănuit crima, şi-ar fi fost atît de căzuţi în cap încît să nu le pese de eventualitatea descoperirii faptei lor, ei trebuiau să ştie, din tradiţia pămîntului, a neamurilor lor de oameni, că morţii se fac strigoi, mai ales cei neîngropaţi. Sufletul păcurăraşului nu- şi putea găsi hodina pînă nu era înmormîntat trupul păcurăraşului. Şi de moroi - să te ferească Dumnezeu! Verişanii să ignore justiţia ciobanilor justiţia pămîntească, dar şi justiţia cerului?! Adică în ei dacă nu exista nici o lege morală, nici spaimă nu era? Posibil. Dar păcurăraşul devenit moroi ar fi putut ajunge şi pe la casa... măicuţei sale, şi astfel ea ar fi putut băga de seamă - semne, de! - că fiul ei este mort! Ori ciobănaşul îi spune mioarei să-i zică măicuţei lui că "s-a-nsurat". De ce? Desigur, moartea - ca o nuntă. S- a spus, dar dacă ar fi vorba de alteva? De siguranţa tînărului că din clipa ce va fi jertfit - nu "omorît" - va ajunge la zeu, în lumea "fericirii", a unei nunţi nesfîrşite? Drumul spre Zalmoxis nu putea fi şi el ca o nuntă?

Dacă verişanilor le fusese permis să-i verse sîngele?... Ei sînt ca nişte emisari ai sortii, şi în faţa verdictului divin, părurăraşul nu încearcă să se opună... Să-şi linguşească soarta? De ce? S-o ocolească? Să-i cadă în gerunţi, lăcrimos? De ce? Păcurăraşul nu se bate cu verişanii săi, căci nu te poţi bate cu destinul. Ar trebui să se "bată", ori să fie de acord cu el... Alege ultima variantă. Ştie el că nici zeii nu se pot bate cu soarta? Ne îndoim. Dar nu e acest lucru important. El acceptă destinul, însă - atenţie! - nu ca pe o neguroasă ursită... Nu, calea sa va fi senină, ca o nuntire. Absolutul pare senin. Şi este. Ciobănaşul îl acceptă senin. Am putea vorbi aici de un tragic senin.

Cum, domnule?, pot să mă întreb. Cum, tragic senin?

Fără luptă? Fără. O acceptare a altei stări... aşa? Da. La un ciobănaş? Da, căci această acceptare s-a văzut în istorie şi la case mai mari. Să ne-apropiem de Iulius Cezar. Ce semne, şi cîte!... şi chiar vorbe care-l vesteau ce o să păţească în senat... nu l-au împiedicat să-şi ducă drumul pînă în senat şi în moarte. Şi el se cam credea zeu!, să nu uităm. Nu se potriveşte cu păcurăraşul nostru? Bine. Fugim spre Cicero. Un învăţat, nu un baci. A fost prevenit că va fi asasinai, se zice, de către corbii lui Apoilon (?). Bine, să lăsăm corbii, mioarele... Să nu ne pese nici de faptul că Apolllon, fiul lui Zeus, fiind la un moment dat exilat în Thessalia, cam pe-acolo tundea oaia şi berbecul... Să nu ne pese că era zeul Luminii, al Artelor, al Divinaţiei... Să lăsăm proorocirile. Bine. Atunci să observăm cum Cicero îi recunoaşte, pur şi simplu, pe legionarii trimişi de Antoniu să-l suprime Şi nu fuge din faţa lor. Corbii, ca mă rog, corbii, dar nişte haidamaci specializaţi în crimă... Cicero ştie că-l vor ucide, şi nu fuge! Da, pe legionarul... ce-l va omorî îl salvase, cîndva, de acuzaţia că şi-ar fi omorît tatăl! (Desigur că-l salvase de la moarte, ca legionarul să-l poată omorî! îmi place ideea!) Mai departe. Strălucitul Cicero - nu Păcurăraşul! - nu schiţează nici un gest! Nici că vrea s-o ia la goană, nici că se va opune. Stă şi aşteaptă. Pur şi simplu. Sau: simplu: îl priveşte drept în ochişori pe killer! Superb, ca idee.

Asasinul îl sugrumă - şi-i taie apoi mîinile şi capul! Pentru a le arăta lui Antoniu! Ca o mărturie sigură că a scăpat de Cicero. Antoniu candida pentru putere şi bătrinul învăţat îl cam incomoda. Se zice că-l "jena". Nu l-a mai jenat. Verişanii eroului nostru nu erau legionari romani, şi acţiunea "Mioriţei" se petrece nu la Roma, unde duceau toate drumurile lumii... Dar păcurăraşul se aseamănă cumva cu Cicero: îşi priveşte în faţă destinul. Dacă verişanii erau "răi", sau "buni" - e altă problemă. Am convenit doar că putem citi "Mioriţa" în mai multe feluri. Cicero era un univers intelectual, nu? Privinduşi moartea ni laţii, Cicero devine şi el un erou tragic. Nu ştiu dacă a zimbit auzind apropiindu-se de el paşii celui salvai de el de la moarte... Oricum, a acceptai lotul senin. Cu seninătate. Care nu înseamnă neapărat băşcălie, hlizit ele. A acceptai să devină altceva... să treacă din viata sa într-o altă stare, senin. Ştia că nu se poale pune cu trimisul Puterii, îşi cunoştea forţele, posibilităţile... Şi păcurăraşul - în faţa eternităţii ce-i apare ca o nuntă eternă - acceptă ce i-a spus Bîrsana c-au pus verişorii lui la cale... Îi gîlgîie (bănuim) totuşi glasul: să-i pună la cap liuieraş de os, mult zice duios... Dar vrea să se reîntoarcă... Da, cînd îi va fi dor de această lume, de acest univers, fluierele vor doini etc. Îi gîlgîie glasul (sînteni siguri!) atunci cînd îşi aduce aminte de măicuţa sa bălrînă. Însă peste toate aceste universuri tronează un mister... Care este? Oricum, moartea nu-i o hîrcă, viaţa de dincolo nu-i apare ca un spaţiu al întunericului, al focului, pucioasei, păcurei... În faţă, un univers senin. O nuntire. Moartea este senină... Desigur, altfel decîl îi apare lui Cicero, de la care nu ne amintim ce- a spus murind... Păcurăraşul este, insistăm, un erou tragic, pentru că e conştient de tot ce se-ntîmplă, de puterile sale, pentru că nesilit de nimeni îşi alege calea... Liber, nesilit de nimeni intră în propria sa nuntă. Tragic, da, căci nu se duce la nunta sa cu fluieraş pe imaş. Pentru că ştie şi el c-o să devină altceva... Avea întîlnire la apus de soare cu ursita sa. Ca şi Cicero, cu legionarul. Cicero, nemuritorul, înliinindu-se cu sugrumătorul său, a plătit cu singurul preţ cu care poate plăti un

intelectual - cu sîngele său... Aşa se zice, aşa a fost, aşa putem zice. Doar i-a tăiat şi capul, după ce l-a sugrumat! Monstruozitate inutilă, am zice, dacă n- am cunoaşte că doar această cruzime inutilă îi asigura asasinului credibilitate... şi, desigur, pitaci, - şi onoare! Dar să revenim la oile noastre.
//
La curţile zeului

Ce s-ar întîrnpla dacă ara plasa scenariul "Mioriţei" dincolo de anul unu (al creştinismului), în negura timpului, cum se mai zice, cam pe vremea primelor rînduri de oameni atestaţi pre meleagurile noastre de către istorici?... Pîş-pîş, ne apropiem de ipoteza noastră şi de domnul Herodot, de la care de

fapt putem pleca... Puţintică răbdare. Să citim: XCIV: "Iată în ce chip se socol ei nemuritori: credinţa lor este că ei nu mor, ci că cel care piere se duce la Zamolxis - divinitatea lor... Tot. în al cincilea an aruncă sorţii, şi întotdeauna pe acel dintre ei pe care cade sorţul îl trimit cu solie la Zamolxis, încredinţându-i de fiecare dată toate nevoile lor..." Dacă verişorii trăseseră la sorţi?... şi sorţul căzuse

pe păcurăraş? Care :,;;
era "mai bun" dccît ei,
avea oi mai multe etc.
Deci "sorţul" adeverise
că păcurăraşul era mai
bun şi "pe pămîrit" (oi
mai etc.), şi în faţa
zeului... Mai departe.
Mai sus decît paragraful
citat mai sus, Herodot
arătase cum tracii, care
aveau în slăpînirea lor
SALMYDESSOS, i s au
închinat lui Darius fără
împotrivire... Şi încă:
Darius îi supusese mai
întîi pe geţii ce se cred
nemuritori". Putem uşor

forţa ecuaţia, ca să ne ducă spre următorul rezultat: cei care se cred nemuritori sînt chiar uşor de învins, căci nu opun nici o rezistenţă; fiind siguri, desigur, că sufletul lor nu moare după ce ei chiar sînt omorîţi - (credinţă, cum se subliniază mereu, comună multor popoare antice) - ba chiar ajung zei. Asta să însemne că povestea păcurăraşului poate să vină încă dintr-un timp antic?... Asta să însemne că păcurăraşul

n-a schiţat nici un gest belicos auzind că i se pregătea moartea, fiindcă era sigur că "astfel" ajungea la zei? (Aici, iarăşi ne aflăm pe muchie de cuţit: crezătorii în nemurire, fie că un duşman îi ucide, fie nişte inşi apropiaţi... Trecem.) Despre elevul lu

iI'ythagoras, Herodot notează mai la vale: "Zamolxis acesta... a pus să i se clădească o sală de oaspeţi unde i ospăta şi-i învăţa (s.n.) pe cetăţenii de frunte că nici el, nici oaspeţii lui şi nici urmaşii acestora în veac nu vor muri, ci se vor muta (s.n.) numai într-un loc unde, întind de-a pururea, vor avea parte de toate bunătăţile". Păcurăraşul nostru este un cetăţean de frunte: are oi mai multe, cîini mai bărbaţi ele. fii esle alesul, cel mai îndreptăţit să fie solie trimis la Zamolxis. Zice Herodot: "solul" era apucat de ntîini şi de picioare, legănat de cîteva ori şi aruncat în sus peste vîrfurile suliţelor: dacă, în cădere, murea străpuns, zeul era binevoitor celor rămaşi în viaţă!

În "Mioriţa" nu se spune cum va fi omorît păcurăraşul. Dar e foarte clar că el, aflîndu-şi soarta (ce i se pune la cale etc.) nu are nici o frică, nu fuge etc. Nu e un "rău". Herodol: dacă insul căzut în suliţi nu murea, era învinuit, "hulit că este un om rău". Verişorii ştiu că verişorul !cr e un om bun, frumos... (Ochişorii lui ele.) Miorica îl mai încearcă, povestindu-i "complotul"... El rezistă. Şi-i spune bîrsanei să-i zică măicuţei lui că el n-a murit, că s-a-nsural... Da, a trecui pe alt tărîm. (Pare că e convins că moare, dar că vrea să-şi ocrotească mama... Aici iarăşi se ascunde o capcană). Dar noi să ne ţinem de ipoteza pusă în joc, altfel ne încîlcim de lot! Şeii, dezleagă punctele rămase în aer. Iţele cărora nu le-am găsit acoperirea. Ipoteza noastră vrea să susţină că fondul ideatic (altă formulă n-am) din "Mioriţa" este precreşLin? Scito- geto-dacic? Desigur că imediat îmi pot oferi destule argumente contra. Unul, care se vede cu ochiul liber, ţine de biografia bacilor: unu-i ungurean, altu-i moldovean ele. - fapt ce-ar exclude ipoteza... Dar răpede ne întoarcem şi zicem: protagoniştii pot fi ungureni, vrîneeni etc. - însă "fondul" credinţei ce l animă pe păcurăraş poate să fie precreştin, moştenit... Sau - posibil! - numele de "ungurean, vrîncean" etc. să fie... rebotezări, adaptări, adăugiri, localizări... Altceva: mioara - vorbind! Mai uşor
- ..rlvaii animalele pe vremea zeilor, decît în creştinism,

1 ol uşi, s-ar putea /.ice, oiţa năzdrăvană sa nu ştie ea ce ştia şi lierodoi... şi întreaga populaţie a acestei părţi de lume. că oamenii sînt... nemuritori? l a pare mai speriată decît Păcurăraşul, încît am putea vorbi cu mai mult curaj, de l-am avea, despre tragedia ei, **nu** a ciobănaşului. E! rămîne senin şi după ce află vestea că i s-a plănuit moartea. Ha - de trei zile! se află într-o continuă frămîntare. Iarba nu-i mai plăcea, gura nu-i mai tăcea! ele.

Şi totuşi - de ce ea de trei zile. de cînd aflase "vestea" că i s a pus ciobănaşului la cale pieirea, nu i-a spus nimic? A crezul că c vorba de o glumă? Ca s-o încerce verişorii, de-i "pîrăşie"? ExIcIH! Hi nu ştiau că ea "aude şi vrobeşte"! Acest lucru e foarte important.. De-ar fi ştiut, s-ar fi ferit de ea!

Deci doar ciobănaşul ştia acest mister (să-i zicem!), această taină. Apoi: "uneltitorii" nu erau beţi, ca să poţi zice c-au luat o hotărîre în stare de surescitare etc. Nu-i vorba de un act "iresponsabil". E vorba de o premeditare clară, "făcută la rece". De altfel, se ştie - Deceneu, pe vremea lui Burebisla, îi convinsese pe daci să taie viţa de vie şi să trăiască fără vin. Pîrvan notează: ..."că geto-dacii au fost din cele mai vechi timpuri băutori de vin, întocmai ca şi celţii, chiar atunci cînd nu l-au avut la ei în ţară, ne stau mărturie amforele de vin grecesc... găsite pretutindeni la noi în părţile noastre..." Tot Pîrvan: "Totuşi în nordul muntos nu este exclus ca la anumite triburi vinul să fi rămas necunoscut, cum spune Mella... cu atîl mai mult cu cît neamurile păstoreşti, care au grîu puţin şi se hrănesc cu ce le dau turmele, sînt mai ales băutoare de lapte...(dintre care nomazi şi dintre geţi cei mai mulţi sînt numiţi galactopotai - băutori de lapte)... Protagoniştii "Mioriţei" să fi fost cumva nişte galactopotai?

Să nu ne despărţim de Pîrvan: "Geţii de la Dunăre se aflau deci în secolul al Vl-lea înaintea erei noastre într-o stare de cultură diferită nu calitativ, ci formal, de cea greacă: grecii erau orăşeni, g-ţii erau săteni". "Geţii sînt sedentari. Ocupaţia lor principală e agricultura.... La animale domestice, calul, boul, oaia şi capra ne sînt documentate atît literar cît şi

monumental (Columna Traiana)... "gelo-dacii au alăturea de bou - oaia: turmele sînt marea lor bogăţie (Columna Traiană ele.)"... "...păstorul e, alăturea de agricultor, principalul reprezentant al vieţii rurale... cojocul de blană de oaie e haina naţională pe vreme de iarnă (v. la Ovidius...)"... Tot Pîrvan: ..."de la Herodot şi pînă la Iulian Apostatul, antichitatea e unanimă în a recunoaşte geţilor o adîncă şi severă religiozitate (s.n.) care le pătrunde şi determină viaţa lor naţională în toate împrejurările, fie de zilnică închinare (s.n.) puterilor supranaturale, fie de catastrofală unire cu divinitatea nemuritoare, prin renunţarea de bunăvoie la viaţa chinuită în pace ori biruită în război" (s.n.) Nu e vorba în "Mioriţa" de o catastrofală unire cu divinitatea nemuritoare, prin renunţarea de bunăvoie la viaţă? Poate că da. "Căci abia prin moarte omul învia/ă la viaţa cea veşnică, mai scrie Pîrvan."... zeul e în cer, iar nu pe pămînt. El e cerul senin (s.n.)... Şi tot de aceea zeul e adorat pe munţii înalţi (s.n.), în singurătatea unde numai vulturii, iar nu oamenii mai pol urca... naţiunea aduce zeului... jertfa cea mai înaltă: un om căruia i se ia viaţa de carne, spre a i se dărui cea de spirit (s.n.), întru marea misiune de a purta sus în cer dorinţele şi rugăciunile naţiunii... Ferice de cel ce, aruncat în lănci, pierde viaţa trupului, spre a se deştepta în viaţa veşnică la zeul din cer." A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea tuturor eroilor tragici. Hamlet şi-o pune răspicai. Cine are puterea să renunţe la sine, la învelişul său de carne, pentru a intra în orînduirea eternului? Să te rupi de viaţa cea de toate zilele, concretă, şi să-ţi găseşti o liberte absolută?... Dar dacă "acolo" nu-i nimic? Aceasta-i o altă întrebare. Disperarea cu care poţi, totuşi, înfrunta moartea să fie în gol, "dincolo" să nu fie nimic? Acestea pot fi întrebări, de ce nu? Cine are tăria să privească golul ce i se poale deschide înainte prin moarte?... şi cine are tăria să privească golul din fiinţa sa trecătoare? Hroii tragici au această forţă.

Fi aleg. A alege, a avea o conştiinţă. A învinge bezna din tine. A deveni stăpîn pe propria la fiinţă, a-ţi cuceri libertatea deplină. Totul, aparent, pare

destul de simplu. Să ai o credinţă. Pa urăraşul o are. Să i mai ascultăm pe Vasile Pîrvan: "Bătrînul Herodot a exprimat într-o formă absolut limpede, la care nu e de adăugat ori schimbat nimic, învăţătura getică despre nemurirea sufletului (IV 4): "ei nu cred că mor, ci că cel pierit merge la zeul Zamolxis"...

Hamlet îşi pune întrebarea: a fi, sau a nu fi! Se îndoieşte. Disperarea îl duce pe Lear în nebunie. Nu se împacă nici cu lumea lui a fi, nici cu lumea lui a nu fi. Aici şi dincolo? Niciunde, pare să fie răspunsul. Peste tot, acelaşi neant. Tristeţea scîrbită a bălrînului rege Lear: *"Noi cînd ne naştem, plîngem că intrăm Pe-această mare scenă de bufoni..."* (s.n.)

Dar ce esle omul? Pe lîngă v.r. nimic.
Gîor.ce:,tcr (Lear, IV,1):
"Ca muştele pentr-un copil zburdalnic Aşa, pe lîngă zei, sînt muritorii Ne nimicesc în joacă."

Pentru Zamolxe toţi oaspeţii săi, şi urmaşii lor, erau nemuritori.
Toi Gloucester, despre Lear, cel aflat în descumpănire, parcă adresîndu-se zeilor, le arată ce-a ajuns grozavul rege, şi aproape nu se mai îndoieşte că şi lumea noastră mîine se va destrăma la fel... Zice despre Lear: *"O, năruită operă-a naturii! Această lume-a noastră mare fi-va Tot astfel nimicită?"*

Pentru învăţăceii şi oaspeţii lui Zamolxis oamenii sînt nemuritori, dar şi lumea astfel e nemuritoare. Păcurăraşul pare c-a fost la curţile zeului.

Dar atunci de ce zice el să-l îngroape în dosul stînii, saşi auză cîinii?... dacă zeul e în locuri înalte, în munte, lîngă cer?

De ce-i spune mioriţei să-i spună fetei ce -o întreba de el că nu-i culcat sub pămînt? Că nu e mort, totuşi. Sîntem puşi într-o nouă încurcătură. Într-un fel, lasă, testamentar, ce să-i pună la căpătîi... "ce i-a fost mai drag, căvălaş de soc, mult zice cu foc, căvălaş de os, mult zice duios. Vînt cînd a sufla, Fluier a cînta, Oile-or sălta Şi s-or aduna., cîini-or auzi, La mine-or veni, La mine s-or strînge, Pe mine m-or plînge, Cu lacrimi de sînge..." Deci recunoaşte că va fi

îngropat. Dar vrea ca "fata ce-o-ntreba de el" să creadă că nu e culcat sub pămînt...
"Ci că m-am tot dus Dus pe munte-n sus Prin vfrfuri cărunte Dincolo de munte (s.n.) Căvălaş să-mi dreg Flori ca să-mi culeg Pentru nunta mea Ce-o să fac cu ca..."

Fata nu ştia de zeu?... Ori ştia, şi era un cod între ciobănaş şi ea?... Cînd o să-i spună cineva că s-a dus dincolo de munte?... Dar ce i cu înmormântarea? Unii spun că zeul trăia sub păruînt. Asta ar putea fi o explicaţie, cumva... "Merge"... sub pămînt, dar de fapt ciobănaşul se duce dincolo de munte?... Oricum, să nu pierdem din vedere superbul plîns al oilor! La G.Dem. Teodorescu, "cei trei dorojeni" îl omoară pe păcurăraş şi-l îngroapă în strunga oilor, în dosul stînii, unde dorm cîinii (s.n.)! Oricum, oile o să se adune, şi cîinii, cînd o să bată vinlul, oile plîngînd, cîinii tot lătrînd... Omul este regele naturii, nu? În "Lear", e un nimic. Zice regele: "Omul, în chip firesc, nu-i mai mult decît un biet animal, gol şi în două labe."

Pentru Păcurăraş omul e mai mult decît un anima! gol şi în două labe! Teribilă mi se pare "adoraţia" cîinilor. Plînsul cîinilor etc. Şi credinţa ciobanului în destinul său cucerit prin moarte. Fiindcă verişorii chiar de-ar fi dorit să- i facă un rău, nesocotindu-i credinţa, i-au făcut un bine! Şi astfel, iată, pot spune că nu sînt partizanul celor care sugerează că în "Mioriţa" ar fi vorba de o iniţiere, de un "moment" prin care, "murind aparent", "murind simbolic" se "trecea" de la o "vîrstă la o alia" etc., se "juca" sacrificiul omenesc. Cum geto-dacii credeau în nemurirea sufletului, nu mai era deci nevoie de un "Omor real", ci de unul "aparent", iniţiatic. "Mioriţa" s-ar reduce astfel la o mimare a unui rit (al sacrificării). Mi se pare prea puţin. E în substanţa baladei un fior tragic care cred că aproape exclude această ipoteză... Şi mă întreb: dacă tot ne îndreptăm spre Zamolxe, de ce nu ne apropiem chiar de el? De ce, adică, ar fi "Mioriţa" un ecou al acestor credinţe, şi nu chiar "tema", esenţa acestei religii? De ce adică n-ar fi vorba aici de chiar "uciderea adevărată" a celui

mai bun dintre păcurăraşi, de trimiterea lui, ca sol, la zeu?

Pe de altă parte, îmi este şi foarte greu să exclud din "Mioriţa" orice "element realist" şi să spun cu gura mare că realităţile păstoreşti nu pol presupune în niciun feliu un conflict "realist" între păstori... Nici că unul e mai bogat, mai harnic ... nici că vor să-i ia oile etc. Desigur, de-ar fi doar atît, poate ar fi prea puţin. Şi totuşi... E o "îmbinare" "realisto-mitică", să-i zicem rezumativ şi simplist, care nu duce la subminarea măreţiei "Mioriţei", din contră...

Moartea, o trecere, într-o altă lume. În "Mioriţa", repetăm, nu poate fi vorba de un "joc" - căci tragediile nu se pot baza pe mimarea unui sacrificiu. Apoi: nici în "Meşterul Manole" nu e vorba de un "joc", de o moarte aparentă, simbolică. Moartea nici aici nu este trucată, mimată.

Şi "dacă totuşi" cei trei verişori, în variantele mai noi, "joacă" iniţierea celui mai bun dintre ei în "moarte", neucigîndu-l cu adevărat - cîndva, cel mai tînăr păcurar dintre ciobanii fraţi, ori fraţi de slînă, de păstorit - a fost omorît cu adevărat:Nicolae Boboc scrie o carte excelentă despre "Mioriţa" din Colinde. Documentat pînă în dinţi, irtierprelînd uneori, cum îi stă bine unui cercetător, după propria sa "inimă" ... Unii o să-i dea dreptate, alţii, mi. Importantă mi se pare reluarea în cālare a baladei. Reţinem, printre altele, opinia că, paradoxal, colindul, care trebuie să fie mai "vechi" decîl balada (fiind o parte!) nu vorbeşte nici el de o moarte "sigură". Dar putem zice: în colindat, cîntînd colinde, nici nu putea fi vorba decîl de un ritual, de o moarte "aparentă"... Dar dacă, da, desigur, "colindul" este o parte a "Mioriţei"... de ce n-ar li ea nu anterioară, ci poslerioară baladei? Au rămas variante întregi ale baladei, dar şi unele părţi s-au "dislocat"... Ştiu, ştiu, se poate spune că! Mă rog. Dar se poale spune şi că... dintr-un sistem solar ele. se poale detaşa o planetă ele. Am ajunge la soluţia următoare: "colinda" este dinlr-o "perioadă creştină", cum vreţi, dar oricum ulterioară baladei, care este (poate fi! de ce nu'?) dintr-o perioadă mai veche (din lumea scilo-geto-dacică).

Şi mai e ceva! Dacă reconstruim balada din părţi (mioara, testamentul, nunta cosmică ele.), lucru posibil, desigur, ea devine logică, o colajare, o hibridare... Oricum, în ipostaza că la început au fost "părţile" - cum putem explica "moartea aparentă", "iniţiatică", din colind, lîngă spaima aproape abisală, tragică în lot cazul, a mioarei, bunăoară? Căci oiţa bîrsană ştie sigur că nu e vorba de un joc. Se poate explica: mioriea i-a auzit pe verişori punînd la cale ticăloşia, dar n-a înţeles că ei puneau la cale o iniţiere, un joc. Deci că a recepţionat greşii un mesaj. Ar fi o variantă. Dar neimportantă. Ea... să se zbată pentru nimic!? Fiorul tragic a! baladei să fie atunci doar "neliniştea" unei mioarce ce se zbale pentru un nimic!?... Nu. Mioara e năzdrăvană. Ea poate să înţeleagă şi ce este dincolo de cuvinte. La urma urmei, nici aşa - un nimic! Doar nu toate oile vorbesc, aud şi văd... Deci mioara ştie precis, susţinem noi, că nu e vorba de un joc, ci de un omor, care poate fi o jertfă... Deci scenariul "Mioriţei" se întîmplă într-o epocă anterioară "iniţierii", în chiar vremea cînd junele cel mai bun era ales, şi trimis la zeu... Dar alunei cum de oiţa nu cunoaşte puterea zeului? Sau se îndoia de ea'.' Sau miorica - fiind un zeu! - nu credea în puterea altei forţe?... Ne-ncurcăm. Şeii, dezleagă-ne.

UI

Dar dacă e vorba de scîrbă

Cum reacţionează ciobanul din "Mioorița" cînd află cumplita veste a hotărîrii verişorilor-păcurăraşilor-fraţilor săi de a l omorî? Aceasta e

întrebarea. S-au dat nenumărate răspunsuri, multe plauzibile, Foarte multe cel puţin interesante. F important că se discută despre păstorul mioritic, şi poate e mai puţin important dacă are cineva dreptate sută la sută. Ar fi uşor imposibil să se dea un singur răspuns acestei unice întrebări. Un popor mioritic, în mii de ani de existenţă, îşi poate formula, restrictiv, modul de a fi? Să

discutăm, deci. Mai ales pentru că ciobănaşul este tînăr, este cel mai tînăr dintre păcurari! Şi deci nu are o experienţă a morţii..

.Să mai revedem încă o dată scenariul cu tînărul păstor: oiţa b'irsană vine şi îi spune că tovarăşii săi de ciobănit vor să-l omoare, fiindcă are oi mai multe, şi vite cornute ele. Drept pentru care păcurăraşul nostru ce face'? Începe să-i spună mioriţei o poveste, sau mai multe poveşti despre ce s-ar putea întîmpla cu el dacă, cumva, l-ar omorî fraţii săi de muncă, verişorii săi. Îi povesteşte despre o nuntă, cu a lumii crăiasă - poveste pe care oiţa năzdrăvană (adică în stare să priceapă ce vorbesc oamenii, şi în stare să vorbească pe limba oamenilor măcar cu tînărul baci!) va trebui s-o povestească bătrînei mame a tînărului cioban... Deci el, întîi, nu se teme de moarte, nici cînd e anunţat că va fi omorît! Nu crede că fraţii-verişorii lui pot să-l ucidă? Nu se apără, nu fuge, să scape de ei, nu se răzbună, nu complotează, nu pune mîna pe topor să-i loporească el înainte de apusul soarelui, cum i-ar fi la îndeniîna, căci ei i:u şi iu că el şlie ce ştiu ei e-au pus la calc! Ce mai **facv** tînărul păcurar? **vSperă,** visea**/ă** .., că 11-0 să moară, dar dacă, cumva, o să se petreacă această poveste, o să fie o nuntă cu brazi nuntaşi, cu siele făclii! Se minte? Un cioban ■ un popor mioritic! - se minte singur? Se autoiluzionează? Cînd îi este greu, visează că-i va fi bine, cînd e ameninţat cu pieirea crede că e o glumă? Fermecat de farmecul propriilor poveşti, pe care le ia drept realitate? Sau scîrbit? Sau

cuprins de o scîrbă fără de margini? Mai mult decît de o greaţă, de o scîrbă?!

Cred, în ultimă instanţă, că dacă în "Mioriţa" ar fi vorba de o iniţiere-sacrificiu, de un sacrificiu-iniţiere, de optimism, de seninătate în fala morţii, de pesimism, de abandon în faţa sorţii, de... Ar fi prea puţin. "Mioriţa" ne- ar da prilejul unor teze de doctorat, unei gîlcevi doctorale... N-ar fi o obsesie, un mister, o veşnic vie întrebare pe care trebuie să ne-o punem. Uneori parcă-ţi vine să zici (după prof. Flisabeta Pop): "Foaie verde de alune, Ardă-te focul de lume" - citind "Mioriţa". Păcurăraşul aflat în faţa morţii sale nu e cuprins de lehamite? Să fie ce-o fi, să vină focul şi să ardă lumea asta păcătoasă, ori, mai rău, să n-o arză! - dacă prietenii de ciobănit, fraţii, verişorii sînl în stare să ucidă! Nu neapărat "să mă ucidă", ci să ucidă! Aceştia să fie oamenii, aceştia să fie oameni? Zile şi ani am împărţit vremuirea vremii, bucuriile, temerile. Atunci ?! Ce urît îi stăpîneşte de pregătesc crima de la apus de soare? Soarele intră în noapte, noaptea intră peste lumina zilei, scîrbă te cuprinde de toate! Doar mama rămîne icoana care trebuie cruţată! Icoana care trebuie minţită-alinată că n-am murit, că m-arn însurat, c-am plecat într-un alt plai! Mama, femeia, matricea vieţii. De ce nu trebuie să afle adevărul mama, mama lumii? Ciobănaşul ştie... Ar fi interesant într- un scenariu, ce-ar începe după discursul "Mioriţei", să ne imaginăm ce cînlece ar putea cînla ciobănaşul! Dacă avea atîtea fluiere, aceste cîntece le mai cîntase... "Aşa-i lumea cum o vezi, În mine să nu te-ncrezi: nici în soră, nici în Irate, Nici în chimieşa din spate, Că-i cu dosii către tine, Nici ea nu-ti gîndeşte bine../' Nici în fiinţe, nici în lucruri să n-ai încredere? "Ce e omu ăsta-n lume? Joacă şi se veseleşte, Nu şti moartea cînd soseşte, C-aşa-i moartea-n astă lume Vine cînd n-o cheamă nime, Că-n lume moarlea- i măi mare De nime frică nu are. Nu se teme de-mpăraţi, Nici de săraci, nici bogaţi, Nici de tineri nu i milă, Nici de bărîni nu i ruşine." Dar acum moartea e chemată de verişorii baciului tînăr! Neruşinarea lor şi lipsa ei de ruşine te umplu

de scîrbă. Nu mai există nici o ieşire din această ecuaţie sinistră, decît sila de oameni, de lume şi de toate! Nici durerea nu trebuie să şi -o arate păcurăraşul. "Da mă fac că nici nu-mi pasă, Nu-mi arăt inima arsă, Numa strîng durerea-n mine Şi nu vreau s-o ştie nime." Nu vrea să le dea satisfacţia că i-a fost scîrbă de ei! Îi este inima neagră, ca ineala primăvara cînd o calcă oile cu copitele, carele!

În această dezamăgire ce l-a cuprins pe păcurăraş am mai putea cita părerea lui Bliade că "uciderea violentă... este un act sacru... în care victima îndeplineşte un rol de demiurg." Că, tot după Bliade, eroul "Mioriţei" reuşeşte mutaţia unui eveniment nefericit într-unui sacru... prin care... triumfă de propria-i soartă? Nu poate fi eroul din "Mioriţa" un erou profund nefericit? Ne întrebăm. Am vrea să ne despărţim aici şi de O. Buhociu care, pornind tot de la Bliade, spune că "eroul mioritic a reuşit să dea un sens nefericirii sale, nu ca eveniment personal, istoric, ci sacru, impunînd un sens absurdului, răspunzînd printr-o feerie nupţială nenorocirii şi morţii". De-ar fi aşa, mereu, în secoli, poporul mioritic a reuşit să dea un sens nefericirii sale, aici, la porţile Orientului, impunînd un sens absurdului!? E o variantă luminoasă, care nu exclude o variantă ironică: păcurăraşul răspunzînd morţii printr-o feerie ironică. Sau printr-o feerie plină de silă? Căci el îi spune mioriţei ce să-i spună ea mamei lui, dar nu aflăm tonul cuvintelor. II văd pe păcurăraş atît de cuprins de silă, de parcă în cale, pre cărare, s-a întîlnit cu toate bubele, cu buba neagră, cu buba albă, cu cea vînătă, roşie, băşicată, veninată, cu buba bubelor, sara ciumelor! Şi bubele i-au intrat în urechi, în măsele, în creierii capului, în măruntaiele trupului, în baierele inimii - şi nu e nici un descîntec să le alunge, şi nici el nu vrea să le mai alunge din el, să rămînă apoi luminat, ca argintul cel curat. Boala e în baierele inimii, în suflet, buba asta nici la fîntîna lui Dumnezeu nu mai poate fi curăţită, parcă, sila asta nu mai are leac!

În toate tragediile, sau aproape în toate, răul de la temliile lor este femeia. Moartea omului o aduce femeia, prin măr. Moartea lui Adam o aduce Eva, cea născută din coasta omului dintîi. Asta ne-ar mai putea consola: că răul se află şi în bărbaţi cu toate coastele aflate în ei, fără să ştie ei în care coastă a lor zace propria lor pieire. Troia piere pentru o femeie, Elena, şi toată nebunia ce i-a cuprins pe greci de s-au căsăpit între ei de la femei a pornit. Clitemnestra măcar n-a ezitat să pună mîna pe bardă şi să- şi trosnească soţul în creştet! În Shakespeare - e plin de femei şi de fete mai putrede decît Danemarca!

În "Mioriţa", ciudat, tragedia nu pleacă de la o femeie! Iar în "Manole", femeia are o soartă tragică, plătind cu viaţa iubirea către soţul ei. Aceste exemple să ne facă să credem că poporul mioritic acordă femeii o supremă cinstire? În istoria tragediei, acest aspect să fie ceva specific doar românilor? E o întrebare.

De-aici să vină şi ultimul gînd al păcurăraşului - către propria sa mamă? Bărbaţii să fie la temelia răului, la noi, ei să fie vinovaţi de putrezirea lumii şi de izgonirea în nefericire

?Ce este raiul, dacă nu o nepăsare? Un abandon. Nici o speranţă. Căci totul e orînduit să fie cum este şi cum este scris. Şi cum în frunte îţi este scris. Într-un început de rai începe povestea

ciobănaşului din "Mioriţa", pe un picior de plai, într-o gură de rai începe sastisealâ sa, scîrba sa de viaţă, de prieteni, de prezent, de viitor, de lume. Ciobănaşul n-are reflexe, sau nu poate să le aibă, cuprins de greaţa complotului universal împotriva sa. Universul ce este? Oile, prietenii, neamurile, iarba, cerul, o mînă de substantive. Să le numere pe degete. Plus un cîine, plus un fluier. Substantive să le numeri pe degetele de la două mîini. Abandonul. Nu mai poate suporta violenţa adevărului: cei doi verişani se pregătesc, la apus de soare, să-l omoare. Să se pregătească! E necesară o mare cantitate de nepăsare şi dezgust din partea lui [redacted] ca tragedia să poată reuşi! îşi asumă această nesimţire în faţa prietenilor, a prieteniei şi a morţii, a prieteniei morţii...Ca să mai poată supravieţui pînă la apusul soarelui, 'ca să nu crape de supărare, trebuie să nu pună mîna pe baltag, trebuie să nu fugă, trebuie să se desensibilizeze, să privească rece, cu un ochi mort, floarea de la pălăria verişanilor şi securea din mîna lor. Şi crima lor va fi ceva futil. Tu-i neamucă-sa! Nimic în gura de rai, decît totuna: moartea şi viaţa, acelaşi tîrş. O lungă absenţă, în mioritica grădină. O lehamite fără hotare. Raiul, şi el, o lehamite eternă. Ca să scape de tragedia ce i se pune în scenă ar mai fi o cale, în afara ripostei: să fluiere a pagubă, aiurit, să-l cuprindă nebunia, aaîncă, dezarmantă pentru verişani. O nebunie ce i-ar fi rupt gîndul, teama. Dar şi această ieşire din minţi, în străfundurile minţii ar mai fi păstrai o iluzie, o sclipire a speranţei. Un pact cu nimicul! Cu clipa. Un pact cu efemerul, cu clipa, cu nimicul, o neroadă, în fond, amăgire. O îndurerare în plus. O, mai bine să vină acel viitor mineral!

Bicilis

Cei vechi, oamenii vechi considerau că temperamentul cuiva este dat de suma umorilor cuprinse în organismul respectivului ipochimen. De suma şi de proporţiile umorilor. Asta să însemne că exista o ursită care, cu linguriţa de farmacie, împărţea daruri pentru fiecare piele ce avea să devină om? Probabil. Sigur ar fi însă faptul că acel cineva nu ar mai fi trebuit să fie considerat vinovat sau ba de

propriile sale erori sau fie propriile sale eroisnie, şi nici înălţat în slăvi, Fiind din capul locului, dincolo de bine şi de rău.

Această cîntărire a omului n-ar Fi nici bună, nici dreaptă. Sărăcia muncii glandei tiroidiene i-ar duce pe unii la torpoare şi somnolenţă, la lipsa oricărei mîndrii şi la o lîmpenie absolută, iar pe cei ale căror glande sexuale ar lucra în exces, mîndre Foarte, i-ar umfla cu bărbăţie, obligîndu-i la o activitate fiziologică nerutinieră!... Iată de ce trebuie să băgăm în această ecuaţie, care dă valoarea bipedului, şi alţi Factori, poate secundari, cum ar Fi raţiunea, sau enigmatici, cum ar Fi chiar factorii enigmatici. Desigur, să nu neglijăm factorul vital instinctual, factorul social-politic, darvinismul geografic şi moral, şi, de ce nu? chiar vinul şi divinul...

Dar orişicum am lua-o, tot n-am putea să-i găsim o explicaţie ingratitudinii poporului român faţă de Bicilis! Uitarea în care un părinte al neamului zace de aproape două mii de ani este strigătoae la cer şi nu se explică nici prin cîntare fiziologice, conjuncturale, divine, istorice etc.! Trebuie să ia sfîrşit odată acest boicot secular faţă de un om care poate fi pus alături de strămoşii noştri daco-romani, Trai an şi Decebal! Chiar că Bicilis îşi găseşte locul între cei doi protopărinţi ai neamului, el fiind trăsurica de unire între ei, şi, ¡nai mult, fiind chiar întemeietorul legitim al poporului rezultai în urma dialogurilor nefrueluoase dintre Trai an şi Decebal. Bicilis trebuie de urgenţă introdus în manualele şcolare, învăţat pe brînci!... Propunem chiar să i se facă o statuie în faţa Ateneului Român, sau măcar lîngă Arcul de Triumf. Triumf, căci el a făcut să triumfe o idee strălucit reprezentată, ulterior, în istoria noastră! Să ne gîndim doar la eminentul cărturar, stolnicul Constantin Cantacuzino! La Nuţu Matieş şi la fraţii săi, precum şi la alţi străluciţi descendenţi din spiţa lui Bicilis, mai apropiaţi de zilele noastre, au chiar lăcuind în zilele aceste!

Tributari unor concepţii retrograde, românii şi-au cinstit numai eroii, pînă la idilism, lucru nedrept şi

regretabil, căci astfel istoria noastră literară-plaslică muzicală este monocoloră, obositoare, şi, repetăm, nedreaptă faţă de personalităţile de talie europeană, sau mondială, cu care ne-am ilustrat în decursul existenţei noastre bimilenare! Noi nu avem încă un tratat despre Istoria curvelor din România! Nu avem o alee unde să putem vedea - în busturi! - la orice oră din zi şi din noapte, cum au arătat dulcele noastre conaţionale care şi-au desăvîrşit opera în contact cu vitregiile barbare, otomane, nemţeşti, ruseşti, anglo-americane etc.l Nu avem un parc cu statui ale ticăloşilor români! Nici măcar trădătorii de neam nu posedă un spaţiu, acolo, în muzeul naţional, sau la institutul de istorie naţională! Ei ar trebui, totuşi, să aibă gloria pe care o merită, satele în care s-au născut să le poarte numele... Uzinele, şcolile, universităţile, fabricile de chibrite şi cele de răcoritoare ar putea purta numele acestor aleşi ai neamului românesc! Adică noi i-am dat doar pe Gogea Mitu şi pe Petrache L-pu de ia Maglaviî, **o** mătăhală şi un sfînt popular? N-avem şi noi criminalii, hoţii, apostaţii noştri?! De ce să nu facem în Apuseni o statuie a lui Horea înconjurat de statuile celor care l-au trădat, fraţii Mătieş, neamurile lui Horea?! Ar fi şi util să înălţăm o statuie la Tîrgovişte, care să-l reprezinte pe Constantin Brîncoveanu, şi, alături, în stînga şi în dreapta lui Brîncoveanu, două statui, una, a Stolnicului Constantin Cantacuzino, cărturarul, unchiul, sfătuitorul domnului Brîncoveanu, şi alta, tot a stolnicului Constantin Cantacuzino, cărturarul, unchiul şi turnătorul domnitorului la turci, cel care a făcut să-i cadă capul, sub secure, nepotului său!... Greşim de ani de zile prezentînd - pînă şi în filme! - o istorie numai a eroilor, cînd ar trebui, concomitent - şi chiar din interese didactice - prezentată şi istoria erorilor, a ororilor, a turnătorilor, securarilor, a trădătorilor de neam etc.! Aici are dreptate să fie supărat - acolo unde este! - Bicilis! El este întîiul nostru trădător şi istoria îl neglijează! Aşa ceva este strigător la ceruri! Mai ales că Bicilis este convins că Iară el noi n-am exista azi, şi că trădarea lui, calificată astfel de unii scribi, este de fapt actul de naştere al

unei noi seminţii! El este ctitor de neam, tot alîi cît Decebal şi Trai an, dacă nu chiar mai mult! Memoria noastră personală, memoria noastră colectivă, memoria noastră integrală, care trece dincolo de graniţele naşterii şi morţii noastre personale, memoria conştientă, ca să spunem aşa, precum şi memoria noastră inconştientă, precum şi acea bază hormonalo-eorticală-enigmaticească- diabolico-divină care este responsabilă cu premoniţiile pentru fapte ce se vor întînipla mîine şi pentru fapte ce se vor întîmpla peste zeci, sute, mii de ani - toată această zestre biologică personală şi naţională trebuie să-l aşeze pe Bicilis pe tronul care-l merită! Ce dracu!... De ce să ne tot lamentăm că nu sîntem în pogoanele şi coteţele Europei cînd noi am intrat în Europa de mînă cu Bicilis, demult, dînd chiar o dimensiune istoriei europene şi imperiului roman! Fără Bicilis, Tvaian era un împărăţel oarecare! Roma o ruină în surpare! Ce vitalitate a insuflat Bicilis imperiului Roman, Romei! Ce vitalitate învietoare din morţi poale să dea, acolo, o trădare bine chibzuită, ca a lui Bicilis! Imediat ar trebui să numim Deva - Hunedoara - Haţegul - Orăşlia şi Orăştioara un singur oraş : Bicilis! Şi să obligăm guvernul italian - imediat! - să-i înalţe lui Bicilis o statuie lîngă Columna lui Traian, mai înaltă cu un metru decît Columna! Căci şi gloria Romei de azi are la temelie ceva din bogăţia sufletească a dacului Bicilis!

Poate să existe cineva în România care să nu fi auzit de Bicilis'? Dacă e aşa, ingratitudinea noastră începe să devină insuportabilă! Vom aminti cîteva date, care sperăm, îi vor contura aportul la!... Fără Bicilis!? Nici nu vreau sănii imaginez neantul căscat, din care noi, cei de azi, n-am mai fi avut nici o şansă să ne ivim! Deci: dacii, tronînd politic şi militar în sud-estul Europei, spun istoricii, feriţi de ocupaţii străine, erau foarte bogaţi în aur, în scule scumpe ele. Decebal, presat la un moment dat de romani, îşi ascunde comorile sub albia unui rîu. Chiar daca Decebal îşi pierdea ţara şi cetatea de scaun, spun istoricii, se putea organiza, în viitor, o coaliţie antiromana, care ar fi adus eliberarea Daciei!...

Valoarea tezaurului ascuns de regele Decebal putea li o garanţie a finanţării unor aliaţi pentru recîştigarea Daciei! Dar atunci s ar mai li născut poporul român? Greu de crezut. Ca sa înlăture această îndoială, Bicilis a trădat secretul tezaurului!... Şi: Traian se alege "cu cinci milioane de livre de aur, cu o cantitate dublă de argint, în afară de cupe şi lucruri (scumpe), depăşind orice preţuire, apoi turme şi arme şi peste cinci sute de mii de bărbaţi (s.n.) cît se poale de potriviţi pentru luptă, împreună cu armele lor." Aşa scrie Crilon, medicul personal al lui Traian, în "Geticele" sale... Alte argumente ale acestei comori? Scena CXXXVIII din Columna lui Traian, reprezenlînd... cai sau calîri ducînd pe spinare samare cu vase scumpe ele. Şi: ce spune Dio Cassius: "... după întoarcerea la Roma ... (Traian) dădu spectacole timp de o sută douăzeci şi trei de zile, îrt cursul cărora au fost ucise cam unsprezece mii de animale sălbatice..." Chef mare! "De asemenea, spune Dio Cassius, Traian construieşte drumuri de piatră prin mlaştinile pompeiene, cu clădiri pe margini şi cu poduri măreţe. Topeşte toată moneda deteriorată. întemeiază biblioteci şi ridică în for o columnă foarte mare, atît pentru a-i sluji de mormînt, cît şi ca o dovadă de măreţie a lucrurilor din for..." Deci, spun istoricii, cu aurul şi argintul Daciei imperiul roman se redresează! Glorie, glorie, zicem noi, bravului Bicilis! Căci trădarea lui a îngropat definitiv speranţa regelui Decebal în viitorul Daciei!... Aşa s-a născut!... Nu, aşa ne-am născut noi, datorită premoniţiei genialului Bicilis, înscrisă conform uzanţelor vechilor istorici, la capitolul trădare... Dar să-l ascultăm pe marele Dio Cassius (în "Istoria romana)": "Cînd a văzut Decebal că scaunul lui de domnie şi toată ţara sînt în mîna duşmanului, că el însuşi este în primejdie să fie luat prizonier, îşi curmă zilele. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta, Dacia ajunse sub ascultarea romanilor şi Traiari stabili în ea oraşe de colonişti, buia descoperite şi comorile lui Decebal, deşi se aflau ascunse sub rîul Sargeţia, din apropierea capitalei sale. Căci Decebal abătuse rîul cu ajutorul unor prizonieri şi săpase acolo o groapă. Pusese în ea o

mulţime de argint şi de aur şi alte lucruri foarte preţioase - mai ales dintre cele care suportau umezeala - aşezase peste ele pietre, iar după aceea adusese rîul din nou în albia lui. Tot cu oamenii aceia (Decebal) pusese în siguranţă, în nişte peşteri, veşminte şi alte lucruri la fel... Dar Bicilis, un tovarăş al său care cunoştea cele întîmplate, fu luat prizonier şi dădu în vileag toate acestea." Aşa că... Să-I cinstim cum se cuvine!... Capul lui Decebal, la Roma. Traian? Bicilis? Hi sînt cei trei îndreptăţiţi să nu piară din memoria noastră! Da. Apoi: nu înţeleg de ce să nu ne botezăm copiii şi nepoţii cu acest nume atîL de rezonant: Bi-ci-lis! Nu, nu sînt de acord cu exagerările ce-ar propune ca măcar o parte din teritoriul nostru să se cheme Bicilia! În fond, ne ajunge Bicilia morală! Să nu exagerăm! Să mai lăsăm ceva din averea noastră cromozomială şi pe seama lui Traian şi a lui Decebal! Alît cît li se cuvine. Dar măcar un steag, bicilizator, e necesar să avem! Pentru parăzile europene. Şi să nu uităm: o statuie pentru Bicilis! Sau măcar un closet public.

Baba Cloanţ

aB.P. Hasdeu îl consideră pe Alecsandri părinte şi cap al poeziei naţionale, bazate pe studiul poeziei poporane: este cea ce mitropolitul Dosoftei e în privinţa muzei religioase, Beldiman în al epopeii, Conachi în a lirei anacreontice, Bolliac în a versurilor antice, Bolintineanu în a tabloanelor cavalereşti, Donici în a fabulei... Alecsandri e mare poet, dar nu cel mai mare, precum îl numesc unii, fiindcă d lui n a îmbrăţişa! decît un singur ram din ale poeziei, mai. scrin [fasdeu. fi, desigur, mare, ca unul ce-i în sfera sa, un imitator, dar acea sferă nu e decît o mică parle din ale cîmpului poeiic... din care, la români, conchide B.P. i lasdeu, trebuie a se crea de acu în înainte poezia filozofică în care să se răsfrîngă nu entuziasmul religios, nu isioria trecutului, nu superficialitatea amoarei etc. ci sublimele profundilâţi ale metafizicii.

Noi credem că Alecsandri a încercat, chiar dacă n-a reuşit plenar, să îmbrăţişeze şi alt ram din ale poeziei ramuri Chiar poezia populară îi oferea şi îl

obliga să cerceteze şi să aibă în călare orizonturi mai largi şi să nu se rezume doar la o mică parte din eîmpul poetic. Indirect, chiar B.P. Ilasdeu ne încurajează să credem acest lucru atunci eînd îl citează pe creatorul filozofiei istorice, Vico: "Poezia vulgară e germenele tuturor cunoştinţelor umane fizice şi metafizice; însă ea este un germe în care se simte numai ceea ce mai în urmă c. menit a fi ştiut." Germe, germe, dar asia înseamnă că exislă, şi cine simte aceste germe, cum l-a simţit Vasile Alecsandri dîndu-ne "Mioriţa" (care nu mai esle un germene, ci o capodoperă), poale să încerce să-l şlie în toate dimensiunile sale.

"Baba Cloanţa" are în susul primei strofe o vorbă veche românească: Baba-i calul dracului. Nu e un cal năzdrăvan, al împăratului ajuns !u bătrînele, nu e un vector al binelui. Deci înainte de a vedea cum şedea baba pe călcîie în tu farul cel uscat, cătînd cînd la luna cea bălaie, cînd la focul cel din sal - sîntem avertizaţi că băbătia are ceva diavolesc în ea. Dar această cotoroanţă care toarce, din măsele clănţănind şi din degite plesnind, această vrăjitoare posedă puteri oculte: poate să-i comande necuratului! Fugi, urîte, peste codrul cel frumos!" Baba vrea să i fie de îndată adus aice dragul mîndrei, F'ăt- Frumos!"

De-ur veni ei după mine
Să4 iubesc eu, numai eu,
Daie-ar Domnul - Dumnezeu
Să-i se-ntoarcă tot în bine, Cum se-ntoarce fusul meu!

E o doleanţă eare încă îngăduie lui Dumnezeu. Dacă iubirea i se va împlini şi Eăl-Frumos va fi numai iubitul ei, Dumnezeu poate să i întoarcă iubitului ei totul în bine, cum se întoarce fusul ei, repede - repede, sfîrîind! Căci, în mîinile ei, toreînd
Fusit-i rapide se-ntoarce lute-n aer sjîrîind.

Dar ce se va întîmpla cu Făt-Frumos dacă n-o vrea să vină la ea? Baba apelează acum la Satana! înainte îl dăduse pe Făt-Frumos în administrarea binelui ceresc. Acum este invocai "Duhul necurat" să-i ia minţile iubitului prezumtiv, care să fie în veci fărmecat." Baba Cloanţa nu glumeşte cu pasiunile şi

patimile ei, nu se mulţumeşte cu jumătăţi de măsură! Ori, ori! urgia iadului să-l prindă pe Făt-Frumos!... *În cap ochii să-i se-ntoarcă Şi să-i fie graiul prins, Iar Satan un fier aprins, Din piept inima să-i stoarcă, Şi s-o ardă-n foc nestins!*

Vrăjitoarea atacă, blestemă, folosind chiar o imagine extraordinară: ochii întorşi în cap, cu văzul înăuntru şi cu întunericul în afară, lăsîndu-l pe Făt-Frumos să se zbată orb şi mut, cu inima stoarsă şi arzînd într-un foc veşnic! Dar nu doar atît!

Fiară-Verde să-l gonească Cit va fi timp de gonit Şi lumină de zărit. Noaptea încă să-l muncească Sînge-Roş şi Ilraconit!

Fiară-Verde (şarpele!), Sînge-Roş şi Ilraconit sînt stihii duşmane omului: noaptea şi ziua ele să-l gonească şi să-l muncească pe Făt-Frumos! Dar dorind cu disperare această experienţă umană, iubirea cu Făt-Frumos, Baba Cloanţa nu începe să fie asemeni bătrînului vrăjitor Faust, cel care-şi doreşte să pună stăpînire nn doar pe experienţa de viaţa şi de cultură a lumii, ci şi să simtă pînă în rărunchi devălmăşia firii şi ipostazele luminoase ale existenţei? Fausl îşi doreşte iubirea Margaretei sau cunoaşterea pînă la desăvîrşire a Elenei! Nu el îl provoacă pe Mefisto, doar Mefisio îl provoacă pe el? Mănuşa aruncată diavolului presupune încheierea unui pact-pariu, care să-l facă să se împlinească pre sine ca vrăjitor, ca om de ştiinţă, ca potenţă plenipotenlă! Spune Faust:

Dacă voi zice clipei repezi: Frumoasă eşti! nu trece-n zbor! În fiare-atunci poţi să mă lepezi, Atunci m-aş bucura să mor!

Aşa îşi vinde sufletul bătrînul vrăjitor german: doar dacă va îi vreodată fericit, clipei să-i spună rămîi! Baba Cloanţa doreşte şi ea din răsputeri să-şi lărgească orizonturile cunoaşterii şi să se dăruie poftelor, lărgindu-şi, cum s-ar spune, şinele. II roagă pe Făt-Frumos din depărtări să-şi tragă mîna din jocul jucat lîngă acele fete cu oclii mari, dar fără noroc - şi să vină la ea! *Că eu noaptea ţi-oi cînta Ca pe-o floare*

te-oi căta De deochi, de soarte rele Şi de şerpi te-oi deseînta.

Baba e îndrăgostită mai de demult, din ziua de vară cînd l a auzit pe voinicel cîntînd. De-atunci: *Cu-a mea inimă amară Sufletu-mi s-au învrăjbit!*

Oferta, ca să-i spunem astfel chemării ei pătimaşe, e

într-un fel similară dorinţei faustice!... *Adă-mi faţa ta voioasă Şi-ai tăi ochi de dezmierdat, Că mă jur în ceas curat Să-ţi torc haine de mătasă Haine mîndre de-mpărat.*

Şi cum "vîrcolaciul" se lăţeşte sus, pe lună, ca un **nor,** timpul **amen**iuţind să se sfîrşească în zadar, Baha Cloanţa îl cheamă, disperată, pe Făt-Frumos: *Vin' ca pasârea-ntr-un zbor Pin' ce viaţa-mi se sfîrşeşte Ca şi lina din fuior!*

Vrea clipa cea repede să i se dea, chit că, probabil, va plăti ca şi Faust scump această ambiţie. Să cităm din Goethe:

Vîrtejului mă dărui, şi poftei dureroase, Tisteţii-nfiorătoare, şi urii amoroase.

Şi tot ce omenirii i-a fost dat Să guste-n mine domicele-mi buze

Baba Cloanţa nu spune, desigur, precum Faust, în continuare:

În duh spre-nalt şi adîncuri să cedez, Durerea omenirii să vastă-n mine, Cî! şinele ei pe-mi lărgit îngustul sine, Şi, ca şi ea, la urmă să naufragiez!

Baba Cloanţa nu spune că în urma împlinirii sinelui ei n-are decît să naufragieze; ea, chiar pornind în căutarea lui Făt-Frumos, naufragiază cu Satan împreună în balta mucezită! Căci n-a ajuns, în zbor, lîngă iubitul ei - cucoşul trezit a cîntat! Ea mîndrul nu şi-a dezmierdat, ca pe-o floare nu l-a mai putut căuta, şi n-a mai avut timp *De deochi, de soarte rele Şi de şerpi a-l descînta!*

Cavalcada ei prin noapte a fost zadarnică. Aşa cum Faust a căutat-o pe preafrumoasa Elena, obsedat de Frumuseţea ei, obsedat de Frumuseţe, şi Baba Cloanţa e obsedată de Făt-Frumos, e obsedată de Frumuseţe. II cheamă deci (adecă îl chemase mai înainte, înainte de eşecul lamentabil în băltoiul mucezii!) pe diavol, vinzindu- şi sufletul pentru

Frumuseţea lui Făt-Frumos: *Sai din hău făr' de lumină*

'/'//, al cerului duşman! Tu, ce-n veacuri schimbi.un an Pentru un suflet ce suspină, Duhul răului, Satan! Tu ce strîngi cu-a ta aripă Candela de pe mormînt, Unde zac moaşte de sfînt, Cîiul încongiuri într-o clipă De trei ori acest pămînt! Vin' ca-n ceasul de urgie Cînd zbori noaptea blestemînd, Ca să-mi faci tu pe-al meu gînd, Căci de-acum pe vecinicie Ţie sufletul îmi vînd! Să nu uităm că legenda lui Faust, omul care s-a făcut frate cu dracul, pleca de la un Faust în carne şi oase (1480- 1540), magician, om de ştiinţă, şarlatan etc. (Alchimia în acel timp era la modă. Descoperirea Americii de către Cristolor Columb (1492) a îmbogăţit Europa cu tomate, cartofi, şi mai ales cu două comori fabuloase: tutunul şi sifilisul). Baba Cloanţa e şi ea o vrăjitoare care are putere să dialogheze cu Satana, să-l cheme în ajutor, să-i împlinească şi ea lui dorinţa de a-l duce "la cea baltă" şi "împrejuru-i de Irei ori"... Dar iată cum apare cel Făr' de lumină (s.n.) la chemarea ei; *Abia zice, şi deodată Valea, muntele vuiesc În hori corbii croncănesc...*

(Superb!) Satana apare - fluierînd! - şi promite că-l va aduce pe Făt-Frumos

Printre şerpi şi printre flori

Pactul se încheie: ea îl va duce la balta putredă, el îi va aduce voinicelul... Baba, cu Satan încălecat, porneşte, fără grijă de păcat, spre cea baltă *Saltă baba despletită Ca vîrtejul fioros,*
Sus, pe malul lunecos, Şi-n tăcerea adineilă Satcin urlă fioros.
Mii de duhuri ies la lună, Printre papură zburînd, Şi urmează şuierîncl Baba Cloanţa cea nebună Care-aleargă descîntînd Codrul sună, cloocoteşte De-un lung hohot păn' la fund, Valea, dealul îi răspund Prin alt hohot ce-ngrozeşte, Dar pe dînsa n-o pătrund!

Ea n-aiule, nici nu vede, Ci tot fuge neîncetat, Ca

un duh înspăimîntat,
Căci Satana o răpede
Către ţelul depărtat

.Aici vor cînta cocoşii, cei doi se vor prăbuşi. Dar trebuie subliniată fuga babei despletite, zborurile miilor de duhuri ieşite la lună, nebunia ce a cuprins-o pe bătrîna vrăjitoare care nici nu mai vede. nici nu mai aude, alergînd ca un duh înspăimîntat că nu-şi va atinge ţelul, cuprinderea în braţe a lui Făt Frumos! Petru Caraman notează: "Eroina, o foarte bătrînă şi hidoasă vrăjitoare, rîvncşte - împotriva legilor naturii - la dragostea lui Făt-Frumos însuşi, simbolul supremei frumuseţi bărbăteşti, pe care vrea să-l atragă prin vrăji obişnuite. Nereuşind pe calea aceasta, ea recurge la magie neagră. II conjură pe Satan, căruia îi cere să i-l aducă îndată în schimbul sufletului ei... Necuratul primeşte bucuros tîrgul, numai că pune şi el condiţia de a fi purtat călare de către babă, de trei ori în ¡inul unei halii, unde se vede că-şi avea locuinţa." Faus! o dorise pe Elena, simbolul frumuseţii Ceniinine. Războiul pentru Troia s-ăr puica numi cu uşurinţa războiul pentru Frumos. Baba Cloanţa lui Alecsandri e de hulii că trece peste atributele vîrslei sale, dorind dragostea supremei frumuseţi bărbăteşti chiar şi cu preţul vînzării sullelului ci - Satanei?! împlinirea sinelui în schimbul propriei sale vieţi nu e o experienţă existenţială demnă de luat în seamă? Alecsandri nu forţează ecuaţia sa faustică, zicem noi. Şi ne sprijinim tot pe rîndurile lui Petru Caraiman: ..."invocarea adresată de către vrăjitoare diavolului, căruia îi porunceşte sa-i împlinească dorinţa cea atîl de atrăgătoare - şi anume, să i-l aducă cu orice preţ pe flăcăul drag,

chiar cu preţul sufletului ei - este şi aceasta întru totul verosimilă. Ea îşi află corespondenţe în descîntecele noastre de ursită să împlinească un asemenea rol. Cît despre vinderea sullelului lui Satan, pentru îndeplinirea unui ideal imposibil de atins pe alte căi, este un motiv prea bine cunoscut - atîl în credinţele romaneşti, cît şi în cele ale altor popoare - ca să mai stăruim asupra lui."

Petru Caraiman considera Baba Cloanţa cea mai reuşită baladă de inspiraţie folclorică scrisă de Alecsandri. Ea ar fi putut să dea poeziei culte un impuls fericit în direcţia epuizării de motive din sursă magică. Nu l-a dat fiindcă, zice Caraiman, "n-a fost apreciată la justa ei valoare" sau fiindcă n-a fost "înţeleasă (s.n.) cauza principală pentru care între atîtea creaţii de inspiraţie folclorică ale lui Alecsandri - ea le depăşeşte pe toate."

Dacă am presupune că lumea este mereu o imensă tablă de şah. de aceleaşi piese grele şi uşoare, forţa, nebunia, iubirea regală, legile strîmbe dar viguroase ale cavaleriei ete., dacă am presupune că jocul de pe tabla de şah rămîne mereu acelaşi, deşi piesele nu încetează, la infinit, să şi schimbe locul, nebunia cu ambiţia, interesul, cu propriul Ies pe cap, cu dorinţa şi întîmplarea fac mereu să moară aceşti pioni albi şi negri, nebuni albi şi negri, regi, regine, cai albi şi negri, mereu să moară şi mereu să renască etc. Dacă am presupune că fiecare pas al fiecărui actant este determinat de propria sa voinţă de a-şi desăvîrşi propriul destin... clar şi de forţe oculte care-i scapă... dacă şi iarăşi dacă şi dacă!... Atunci am ajunge, totuşi, măcar la urmă, şi la varianta că universul e mai mult decît o tablă de şah, sau e o tablă de şah nu cu toate legile cunoscute de noi, din moment ce o babă cotoroanţă poale aspira faustic

spre împliniri regale nici măcar visate de logica imperturbabilă a raţiunii etc. din moment ce un şnapan, magician, om de ştiinţă, derbedeu ele. îşi permite să!... şi-şi atinge un ideal imposibil de atins pe căi obişnuite! Enigme, epopei, fabule, ramuri ale poeziei, în care se răsfrîng şi entuziasmul religios şi blasfemia, şi istoria, şi întregul unui popor, şi superficialitatea amoarei, şi sublimele profundităţi ale metafizicii, şi grotescul alîtor sublime idealuri... Alecsandri, apelîncl la filonul poeziei populare, a încercat, şi noi zicem că a realizat, cel puţin pentru literatura română, nu doar paşi de pioneral încă neluaţi în seamă, ci împliniri viguroase, mai ales în "Baba Cloanţa". Chiar Haşdeu ar putea să ne valideze această aserţiune... Iată ce scrie: "Poezia vulgară e o enciclopedie, vădind ce este întregul unui popor prin acea fire a sa, pe care împrejurările pot s-o ascundă sau s -o întunece, fără să fie în stare ca s-o şteargă. Vreţi să aflaţi dacă românul (...) e din afară alit de domol, precum ni se pare el în circumstanţele de faţă? Ascultaţi cîntările ţăranului, citiţi Doinele d-lui Alecsandri... şi ele vă vor răspunde: nu! Doriţi să ştiţi dacă coruperea noastră de astăzi e urmarea tinderilor naţionale fireşti? întrebaţi pe ţăranul sau pe d. Alecsandri şi ei vor înlîmpina îri sublime versuri: ba! Precum asupra leagănului copilului Crist strălucea steaua conducătoare a regilor-magi, steaua care prevestea că pruncul va fi Zeu, tot aşa în lăcrămioarele neamului român se-nlrevede o dulce licoare, o mică scînteie, din care acel ce o zăreşte deduce viitoarea noastră mărime în ştiinţă, în arte, în moravuri, în toate! A nu descoperi acea lumină este mînia unui mare geniu: d. Alecsandri ne-a descoperit-o."

Subscriem. Cu adăugirea de rigoare: Alecsandri n-a îmbrăţişat doar un singur ram din ale poeziei! F,1 a ştiut şi relevat ce era în germe.

CAPITOLUL V

ŢARA JUGOVILOR

Ascunzîndu-mă după un grec

În Septembrie trecut, aici, la Bor, în ultima seară a reuniunii scriitorilor din ţările Balcanice, vorbisem, cu "Vuk" în braţe, despre moştenirea lăsată, emblematic, de Vuk Karagici, şi mă întrebam, ţinînd cont de vizita făcută la combinatul metalurgic, cîtă cantitate de argint intră în compoziţia unui om, cît cupru, cîtă electricitate, cîtă lumină?...

Desigur, nu mă gîndeam la acel gigant de aramă, Talos, din mitologia greacă, creatură metalică vie, care avea puterea fantastică de a se încălzi de la sine şi apoi de a-şi arde orice adversar prin emanaţia sa calorică grozavă! Nu mă gîndeam la această rasă de oameni din bronz, fiindcă ea a pierit, fiindcă Talos, gigantul, a fost ucis, prin magie, de către Medeea, a fost ucis, va să zică, prin puterea cuvîntului... Mă gîndeam la omul obişnuit, construit din pămînt şi apă, din carne şi sînge, mă gîndeam la mine, la tine, Aclame, la noi, la voi, la ei! Cîtă lumină există în aceste fiinţe? Cîtă forţă?

A trecut un an de cînd nu ne-am mai văzut, ca o secundă, şi iată-mă din nou în faţa aceleiaşi întrebări, neştiind să dau un răspuns exact - ştiinţific! - şi propunînd, în prelungirea intrebării de ieri, o alta, la fel de neînţeleaptă şi de inabilă: cum se observă lumina umană?

Dincolo de mijloacele, tehnice sau empirice, care au depistat facultăţile psiho-energetice ale omului, sau nimbul sfînt, mai există o cantitate de lumină divină în om? Să folosim şi cuvintele mari, dacă e să punem întrebări nechibzuite! Există - am putea răspunde, ascunzîndu-ne mintenaş după greci! Există - şi ea poate fi cîntărită, depozitată, şi chiar deplasată la mari distanţe!

Cum există'?! De-ar putea, omul ar face să-i crească o mînă în plus, mai lungă, sau un ochi, în ceafă, să-şi vadă duşmanii şi să-i plesnească peste

bot; de-ar putea, ar face să nu-i îmbătrînească în vecii vecilor celulele, apa din ele, elementele chimice din apa din ele să nu se uzeze, să nu ruginească; de-ar putea, omul şi-ar construi o ţeastă, ca broasca ţestoasă, de toate să se apere, să se poată de toate ascunde, şi chiar de timp să se poată ascunde! Dar nu poate omul face mai mult pentru sine decît ce fără putinţa sa ajunge să facă - ajunge de la sine să se facă!

Oare?

Poate, mai apoi, prin voinţă şi har, prin noroc, să-şi prelungească simţul văzului, al auzului, prin unelte poate să construiască, adică, un univers în afara sa!

Dar şi în înlăuntrul său, prin cultivarea, domnilor şi doamnelor, a frumosului... Nu?

Mai pe scurt! Cum poate fi cîntărită şi depozitată lumina? Aud?

S-o luăm băbeşte, ascunzîndu-ne după greci. Deci:

Unul dintre miracolele produse de om este alfabetul, ordonarea sunetelor în litere, construirea gînduriior cu ajutorul literelor. Acum, cînd acest miracol a devenit banal, la îndemîna oricărui dactilograf, uităm cum s-a născut cuvîntul scris, papirusul, cartea?

Cum sîntem în Balcani, vecini cu Africa, Asia - şi cu Europa! - la întretăierea atîtor căi de apă şi de uscat, în răscrucea civilizaţiilor, de unde-au pornit în

lume alfabete, culturi, descoperiri ştiinţifice, să ne amintim de scribii Eghipetului antic - e la cale de un băţ! - scribi care-l imitau pe zeul Thot, cel care inventase scrisul, grafomanul care scria chiar şi pe frunze, pe fructe şi pe flori

!Hieroglifele ce sînt altceva decît - tradus - cuvinte divine?! Scribii, deci, pe papirusuri - care au fost primele cărţi, rulate! - imitînd zeul cu cap de ibis, putînd deci să imite divinitatea, aveau o putere divină...

Cu peste 2000 de ani înaintea lui Cristos scribii aveau o putere divină! Cartea morţilor, scrisă de ei, ce cuprinde altceva decît sfaturi şi instrucţiuni date celor morţi pentru a traversa lumea de dincolo? Puterea scrisului - lîngă un mort - era o garanţie a reînvierii, adică a trecerii răposatului în cîmpul cu trandafiri, în raiul egiptean. Scribii transmiteau învăţături va să zică şi morţilor! Şi nu doar iniţiaţilor, ci pentru toată lumea, într-un fel de democraţie care astăzi ni se poate părea... Ei, cum ziceţi că ni se poate părea? Să-i zicem fiecare cum vrem. Şi să nu uităm de puterea magică a scrisului şi pentru cei aflaţi în viaţă! Pe tălpile unor sandale egiptene - cu peste două mii de ani înaintea erei noastre! - se poate citi inscripţia:

"Cîţi duşmani vor fi striviţi de sandalele tale!" Credeau ei în viaţa de dincolo, dar n-o uitau nici pe cea de aici! Sau poate că sandalele le duceau cu ei şi dincolo?

De la vecinii din sud ai balcanicilor, să dăm o scurtă fugă la vecinii din răsărit... La chinezi. Observînd, şi imitînd urmele lăsate pe nisip de ghiarele păsărilor, Tsang Kie este inventatorul scrisului în China. Atenţiune! Tsang Kie avea două perechi de ochi!

Într-un basm românesc, o împărăţie cuprinsă ani de zile de somn este trezită la viaţă de două fete care citeau de ani de zile, pe rînd, dintr-o carte! Atenţie! Una dintre fete are patru ochi.

Tot în mitologia românească, uneori, soarele şi luna sînt ochii lui Dumnezeu.

Cartea, ochii, sacrul, reînvierea naturii, renaşterea omului, trezirea sa din nesfirşitul somn?

Nu pun o nouă întrebare, mă ascund, din nou, după un grec. Socrate. Zice grecul Socrate (Platon, Phaidros) că Thot a inventat socotitul, geometria şi astronomia, ba şi jocul de dame (table), şi zarurile, în siîrşit... literele! Despre litere, Thot i-a spus regelui său Thamus:..."ştiinţa aceasta îi va face pe greci mai înţelepţi şi cu ţinere de minte; găsit a
fost leacul uitării şi, deopotrivă, al neşliinţei".

Regele a răspuns: ..."ca părinte al literelor, şi de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevindu-le ţinerea de minte; punîndu-şi credinţa în scris, oamenii îşi vor aminti din afară (s.n) cu ajutorul unor icoane străine, şi nu dinăuntru, prin cazna proprie"...

Daţi-ne voie să nu fim de acord cu hm! regele. A, dacă făcea observaţia că geometria e pusă pe acelaşi plan cu zarurile, norocul cu astronomia, rigoarea cu hazardul... Literele, puse la sfîrşitul frazei, cuprindeau totul - şi pe toate aceste contrarii, rege!

Literele n-au făcut omenirea mai înţeleaptă? N-au adus mai multă lumină pe pămînt?

Nu, putem spune, atîta vreme cît Grecia, bunăoară, care a lăsat omenirii poate cea mai valoroasă moştenire culturală, la un moment dat a dispărut, înghiţită de burta nehămesită a imperiului romanic.

Da, putem spune, fiindcă, domnilor, "cărţile" ei au rămas nu doar neînghiţite de niciun imperiu, ci au luminat chiar imperiile trecătoare ale secolilor...

Şi Grecia s-a reclădit, în timp, pe temeliile operelor produse de lumina genialilor săi fii. Da, desigur, în istorie au dispărut şi imperii care n-au produs cultură. Dar aceasta este o altă mîncare de peşte. Să revenim la grecii noştri. Pentru că de la ei poţi învăţa să-ţi ceri iertare şi pentru limbuţie. Deci...

Vă rog să mă scuzaţi pentru aceste şiruri de nume şi de date, şi să pledez pentru o bibliotecă, la Bor, a scriitorilor din Balcani, pentru o fundaţie în care să stea alături toate aceste adevăruri ştiute, şi unde să-şi găsească locul şi cărţi şi manuscrise ce vor fi scrise de scribii prin acest oraş trecători...

Ne-am afla, astfel, poale, în faţa unei biblioteci vii, unică în lume, în faţa unui lăcaş al cărţii în care scriitorii întruniţi în dezbateri, şi chiar în libaţii, pot fi văzuţi pe viu, auziţi, contestaţi - în culise! - şi elogiaţi în plen!...

Mituri din Balcani - pe urinele lui Vuk Karagici[1] slrînse la Bor, cârti şi lucrări ale pictorilor prieteni cu noi. liindîud astfel şi o galerie a artelor plastice din ţările noastre. Dăruind şi exemplare din propriile noastre cărţi... O carte de Eminescu - în anul centenarului trecerii sale în nemurire - aş pune la temelia acestei biblioLeci, fiindcă trebuie începută construcţia de azi pe temeliile culturilor noastre începute de ieri. Şi Eminescu Mi hai, care a tradus în româneşte din Vuk Karagici, şi deci 1 a cunoscut! - ar sta alături de alţi ctitori din culturile noastre...

Credem cu toţii în lumina cărţii, care-i face pe oameni mai înţelepţi. Lumina este, se pare, singura energie care nu se destramă. Ea străbate distanţe astrale, nu? Lumina umană străbate timpul, şi, prin scris, ea nu aduce în suflete uitarea. Din contră, - se ştie! - scrisul a găsit pentru oameni leacul uitării... Vuk Karagici, ne auzi? Ce spui?

La Bor, aici, dialogul dintre scriitori poate fi mai fertil, dialogul dintre scriitori, dintre cărţi, dintre culturi, dintre popoare.

Thot, secretarul zeilor, scribul divin - şi deci patronul bibliotecilor! - paznicul cerurilor, cel care deschidea porţile timpului şi care deschidea porţile anilor, a sporit corola de lumini a omului, lăsîndu-ne şi nouă, scribilor aflaţi acum, aici, la Bor, îndemnul de a funda o mare cartă a prieteniei, îndemnul de a deschide porţile unui mileniu al renaşterii omului, îndemnul de a scrie chiar şi pe frunze şi fructe, îndemnul de a scrie pe flori...

Scrisoare lui Miodrag Bulaiovici

Ce rost are scribul? Cine este el?

Lama de oţel a briciului de bărbierit aluneca leneşă pe sub băierile limbii unui copil de seama mea. E o amintire. Eram destul de mic ca să mă cutremure ţîşnirea sîngelui... şi destul de mare ca să nu mă uit... Pe tovarăşul meu de joacă îl muşcase un cîine turbat. îmi aduc aminte şi cum arăta clinele: fleşcăit, ameţit, ca beat. Vai de capul lui!
Nu se afla în starea fioroasă a unei fiare turbate - aşa cum ne închipuim noi, îndeobşte, turbarea, la animale! O javră beată - să-i plîngi de milă! Mă obsedează acest cîine bătut de Dumnezeu. În orice caz, inocent! Şi, desigur, mă obsedează briciul. Bătrîna care ştia să taie "căţeii de sub limbă" (ca şi curii celui muşcat de un cîine turbai îi creşteau sub limbă căţei turbaţi) îşi trecuse propria sa limbă peste lama briciului. Parcă-l gustase. Parcă-l ascuţise. Parcă-l fermecase. M-am îngrozii, normal, dar... nu cine ştie ce! Fiindcă eram sigur că bătrîna avea puterea de-a vindeca boala... De a învinge moartea, cum aş zice acum. Atunci nu mă gîndeam neapărat la moartea tovarăşului meu de joacă - unul dintre! - de pe izlazul comunei... Vorbele mari ne ocoleau. Briciul, deci, şi tăietura. Şi o clipă, întrebarea: nu puteam fi eu în locul lui? Ba da. Oricine. Cîinele umbla ca orb. Oricine, va să zică. Iată cum destinul, ca să zic aşa, al unui ins, putea sfîrşi cu o muşcătură de cîine. O muşcătură de cîine. Dintr-o joacă. Fiindcă - atenţie! - prietenul meu "năvălise" spre cîine, se apropiase ue ei, cumva provocîndu - 1, cumva obligîndu-l să-l...

Nicio problemă... Sîngele roşu ţîşnit de sub limba celui muşcat - l-a salvai... Trăieşte şi astăzi. E un om care duce în spinare un car de ani: o jumătate de veac.

Probabil că în acest fel ar fi trebuit să încep primul răspuns la prima întrebare pusă pentru... acel interviu! Miodrag Bulatovici, în numele aerului din seara de lîngă Reşiţa, cer iertare. N-am putut să răspund întrebărilor puse - din două motive. Primul: cred că nu este alt ins din Iugoslavia care să le fi luat interviuri lui Tudor Arghezi şi lui Mihail Sadoveanu... Nu

mă puteam în ruptul capului aşeza în rînd cu aceşti bărbaţi. Istoria c splendidă - a interviurilor luate unor români - dacă se opreşte la cei doi titani pomeniţi mai sus. Al doilea: Miodrag Bulatovici este Miodrag Bulatovici. El dă interviuri. Aşa că... în loc de "interviu", iată un soi de epistolă. În ea se vor găsi poate şi răspunsurile la acele întrebări... Cum sînt sigur că s-ar putea să nu se afle nimic altceva

decît un gînd bun: un
salu

tascuns în tot ielul de bolmojeli... În epoca telefoanelor şi telegrafelor, ce odihnitor e să-ţi aduci aminte de o /,i! de un om! şi să pui mîna pe pix..."Slimale domnule om..." Cam aşa. Am sperat că Adam Pusloici o să poposească pe la fkicureşti şi o să devină el (cumva) scrisoarea "vie"... Salutări din Bucureşti. Salutări din Belgrad. Adam n-a venit. Stă în pardisul său de verbe. Probabil. Eu nu m-am ţinut de cuvînt, el nu s-a ţinut de cuvînt. Balcanici?! Chiar doar atîta să însemne cuvîntul "balcanic"? Nu s-a petrecut nimic altceva în acest spaţiu pe care-l locuim, în cursul vremilor, care să ne dea dreptul să facem şi noi (cumva) din Balcani dacă nu Olimp, măcar?... O, nu! Balcanică e doar ironia, tonică de multe ori, cu care ne cenzurăm faptele. Păi, ia să ne uităm noi prin istoriile noastre! Prin miturile, baladele, legendele din Balcani! Oho! Ţîfnoasa Europă nu se uită... Ca şi cum unele ţări ar fi mai blagoslovite de Dumnezeu decît altele. Aşa să fie'? Ca iarba mă cutremur - clar nu cred.

Miturile şi legendele din Balcani, ca de altfel şi unele mituri şi legende religioase, sînt pline de jertfe. De cruzime. Sau aparent pline de cruzime. Să ne gîndim doar la zidirea soţiei lui Manóle de către el însuşi, împreună cu ortacii săi, în trupul mînăslirii de la Argeş. Sau de zidirea cetăţii Scadar de către cei trei fraţi regali: Vucaşin, IJglesa şi Goico Merliavcevici - cu preţul zidirii în zidul cetăţii a dalbei soţii a lui Goico.

Şi lotuşi miturile nu sînt nici pe de parte alîl de doldora de cruzime cum este istoria. Să ne gîndim la crîncenele războaie cu otomanii. La neîndurătoarele şi ironicele instrumente - unelte înfipte în părnînt, mai teribile decît crucile pentru răstignire... Cine era tras în ţeapă, spintecat de viu de jos în sus, şi lăsat în vînl, să se scurgă în chinuri viaţa şi sîngele din el!... O, ce spectacol! Vlad Ţepeş al nostru i-a tras şi el în ţeapă pre duşmanii ţării sale, dar trebuie să precizăm că ţeapa nu este invenţia sa. O, era. demult pusă la punct! Nu insist. "Metoda" este descrisă pe mulle pagini şi în literatura din Jugoslavia. Ivo Andrici...

În sl'îrşit! Tragerea pe roată a lui Horea nu mai lasă nicio iluzie!... Rupe orice posibilitate de dialog între poljj aflaţi în dezacord. Balada despic Manole, chiar după zidirea Anei, îi lasă meşterului iluziile întregi: că va reuşi să ridice o nemaiînlîlnită mînăstire - loc de pomenire! Sacrificiul nu exclude atingerea absolutului...

Ba pînă la urmă sacrificarea hunăoara a soţiei lui Goico este acceptată -înţeleasă chiar de soţioara lui Goico. Dîndu-şi seama că jalea-i şi vorba de nimeni nu-i sînt auzite, că ruga-i fierbinte de nimeni nu e ascultată, zice lui Radu:

"Atunci, frăţioare de-o iege, măcar o micuţă fereastră..." Să i lase, ca să-i dea fiului ei ţîţă... Şi încă ceva: mai cere, şi mai obţine, o altă fereastră, în dreptul ochilor ei, să-şi vadă în depărtare casa! Să vadă deci şi cînd îi vor aduce copilul, şi cînd i l -or duce acasă! Eia deci vede cum tragedia ei se împlineşte. Dar minunea totuşi se petrece: nu numai că-şi va alăpta copilul opt zile, cînd ea va mai fi în viaţă, ci-l va alăpta şi mai apoi, un an pe deplin, căci laptele îi rămăsese în sînu-i! Ca un izvor al vieţii. Ca o înfrîngere a morţii. Chiar dacă ea moare. Ca o înfrîngere a timpului, căci acest izvor nesecat de lapte, este şi astăzi! ne asigură balada. Cînd mamelor laptele le piere, se duc acolo, şi - minune! - acolo e singura lor vindecare! Se duc să-şi alăpteze copii. Sacrificarea dalbei solii a lui Goico duce la zidirea cetăţii, dar sacrificiul ei, acceptat, duce la ceva mai teribil decît o cetate la crearea unui veşnic izvor de lapte, a unei vieţi fără de moarte. Cetatea nu va fi înfrîntă nu doar din cauza zidurilor ei, ci fiindcă ■ şi mai ales! - viaţa aici nu se va stinge niciodată! Iată deci cum dragostea mamei pentru fiul ei e mai trainică decît moartea. Dintr o cetate, devine şi un loc al tămăduirii - Sculări. Cam aşa se înlîmplă şi într-o variantă dîmboviţeană a baladei "Manole". Soţia meşterului îi blestemă pe ortacii săi să rămînă pe acoperişul mînăstirii, după ce vor termina-o de zidit, patruzeci de zile... apoi să- şi facă aripi din şindrilă, să încerce să zboare cu ele, să se pregbuşească, şi să se facă pietre! Numai soţul ei să se facă o cişmea:

"Tot cişmea de leac Să se lecuiască Ţara Românească".

Blestemul se împlineşte. Ca de atîtea ori, blestemul e o prezicere, o profeţie! Soţioara e astfel cumva o profeteasă?! O slînlăVi Grija faţă de copilul ei este la fel de mare ca a soţiei lui Goico. Ea-i cere lui Manole să i aducă fiul...

În leagăn să-l pună, sus la mînăstire! *"Vîntul c-o bătea Cocon mi-o legăna Şi cînd o ploua Cocon mi-o scălda Şi iar cînd o ninge Coconaş mi-o unge Sfintele-or veni Ţîţă că i-or da Şi mi l-or creştea."*

Splendoarea versurilor se vede în simplitatea lor. E ceva mioritic aici. Toată natura va avea grija coconului - a puiului de om, a omului. Natura, dar şi cerul, prin sfintele cu ţîţe, atît de uman şi de firesc pomenite, ca pe nişte cumetre... Pînă la urmă, cum am mai arătat, Manole cade din zborul său şi se face cişmea cu apă de leac... *Să se lecuiască Ţara Românească.*

Deci, cumva, mai presus de ridicarera zidurilor mînăstirii, de construirea acestui lăcaş de pomenire - este mîntuirea neamului... Lecuirea ţării. De orice rău. Moartea lui Manole era cumva imposibilă fără moartea soţiei sale'? Legate una de alta?... Sacrificarea unei familii, acceptarea sacrificiului?... Toate acestea ce să însemne? Cei pricepuţi în a da răspunsuri, o să le dea. Noi am zăbovit o clipă asupra celor două balade pentru a sublinia existenţa unui substrat comun - aş zice balcanic. De ce nu - balcanic? Chiar aşa să fie de compromis cuvîntul ''balcanic" încît să nu poată acoperi nimic în aur? Mă îndoiesc pînă la pămînt, ca iarba. Şi zic: ce superbe femei suit cele două soţioare jertfite!II igenia accepta jertfirea ei, ca ostile tatălui ei să iasă învingătoare! Cele două soţioare acceptă moartea - mult mai crudă, zidite fiind ele! - ca izvorul vieţii să nu sece niciodată, cetatea lor, ţara lor, să fie lecuite de orice Rău!

Şi încă ceva: cele două soţii n-au numeY Ele sînt Soţiile... Mumele. Mai mult decît orice nume.

Şi încă ceva: ele nu sînt răstignite pe cruce. Dar zidirea lor ce este'? Mor triste'? Ce cuvinte spun'? Care sînt ultimele lor cuvinte'?

Una: Că vrea să-şi vadă copilul.

Alta: Să se lecuiască ţara...

Mor senine. E puţin'? Lasă o speranţă... E puţin'? E mult. Fiindcă ele nu cunoşteau ca Isus scenariul divin ce-i garanta învierea şi ridicarea la ceruri.

Cuvintele rostite pe cruce.

Scenariul pe care trebuia să-l parcurgă Isus îi era cunoscut fiului Măriei!... Ştia că era vînat. Ştia că o să fie trădat de Iuda! Le-o şi spune apostolilor, la cina cea de pe urmă. Ştia şi că Petru se va lepăda de el! Deci el cunoştea secvenţă cu secvenţă, pînă la capăt, itinerariul pe care avea să-l parcurgă. Ştia că i se cere capul. Şi după ce este dus la judecată, în faţa lui Pilat din Pont, nu mai putea să aibă nici un dubiu, dacă ar fi avut vreunul, că drumul Căpăţînii, (rolgota, era ultimul său episod... cu punerea pe cruce, între bandiţi, cu oţetul, cuiele, suliţele etc. Ştia deci că va fi trădat, că va fi răstignit - dar, şi că va învia! Şi totuşi s-a îndoit o clipă!... Totuşi a tresărit în el o spaimă...

Totuşi a avut o secundă de revoltă: Eli, Eli, lama sabahtami? Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit'? Era ceasul al nouălea. Era într-o zi de Vineri. După Ioan, cuvintele rostite pe cruce sînt foarte puţine. Dar ele sintetizează toată viaţa şi... Căci vrem să ajungem şi la acest labil "şi" - care ne dă posibilitatea să adăogăm în urma lui că fiul Măriei n-a murit fericit. Nici măcar senin. împăcat. Primele cuvinte sînt, pe cruce, văzînd-o pe mama sa şi pe ucenicul pe care el îl iubea, slînd alături: "Femeie, iată l'iul tău!" Următoarele sînt spuse ucenicului: "Iată mama ta". Trecem mai departe. Ştiind că toate s-au săvîrşit ca să se împlinească scriptura, a mai zis, pe cruce: "Mi-e sete". Şi cei care îl loviseră au muiat un burete în otel şi i l-au dus la gură. Fii a luat oţelul, şi a zis: "Săvîrşilu-s-a." Nu putea să moară zîmbind, ci cu gura făcută pungă, de oţet, cu lata crispată, acrită, acrit, oţeţil. Deloc senin, deloc fericit. Deşi cunoştea şi scena următoare, a învierii. Ori nu mai credea în ea? wSăvîrşitu-s-a! Adică s-a împlinit ce era scris.

Păcurăraşul din "Mioriţa" nu ştia că va învia. Nu i-a spus nimeni. Nu i-a fost scris. Şi totuşi moare senin, adică se duce spre moarte, împăcat, zicîndu-i Mioarei să-i spună măicuţei sale că s-a însurat... că deci a fost fericit, însurîndu-se, şi va fi mereu...

Legende, mituri. Din Balcani şi Carpaţi. Dar istoria, acestor locuri cum arată? Citesc într-o encliclopedie "Larousse" nici mai mult nici mai puţin decît că după căderea Bastiliei, pînă la bătălia de la Waterloo, istoria Eiuropei pare să se confunde cu istoria Franţei... Cîtc enciclopedii, atîtea adevăruri. Ba că istoria imperiului otoman se confundă cu istoria lumii, ba că istoria imperiului roman, habsburgic ele. etc.l Orgoliile ceior mari de a fi ei chiar istoria. Nouă, celor din Balcani şi Carpaţi ce ne-a mai rămas? Legendele, miturile. Doar alîl? Oare'?

Sărbătoare princiară

Miturile, legendele. Dar istoria ce ne arata? Cum mor eroii'?Cum se comportă potentaţii Europei? Puterea e sigură de puterea ei? Sigură, desigur. Dar nu strică, îşi zice, să mai orhestreze niscaiva spectacole ale propriei sale forţe. Să se vadă. Să se audă. Puterea îşi organizează sărbători ale puterii,

adevărate spectacole, ca să se convingă şi ea, încăodată, mereu, că deţine frînele, cîrma... şi să se convingă şi cei înfrînţi că mereu vor fi înfrînţi. împăraţii - regizori de elită. Nu le e suficientă şi urmează cursul logic, anii nu vin malematic unul după altul, evenimentele deci nu curg, timpul nu curge logic, logico-logic, ci totul devine un soi de bulibăşeală! Cifrele mari o iau înaintea celor mici, o viaţa începe cu sfîrşitul ei, nu cu naşterea ele. O explicaţie exislă: memoria poale aglutina timpul în funcţie de logica ei, de ce vrea să spună cu prioritate. Deci: pe ce vrea să pună accentele... Şi atunci nu mai contează că săplămîna în proză începe cu Vineri şi se termină cu Joi. Dar nu-i o descoperire nouă, cum se mai crede. În N umerii. a patra carte a lui Moise, primul capitol începe astfel: "În ziua întîi a lunii a doua din anuPal doilea după ieşirea Israeliţilor din pămînlul Egiptului, a grăit domnul cu Moise în cortul adunării în pustiul Sinai, şi a zis: "Număraţi toată obştea fiilor lui Israel după seminţiile lor, după familiile lor şi după numele lor, om cu om. Tot bărbatul de la douăzeci de ani în sus, lot cel ce poate ieşi la oaste în Israel, să se numere de tine şi de Aaron şi să se rînduiască în tabăra lui. Dar cu voi să mai fie din fiecare seminţie cîle un om, care e cel mai de seamă în neamul său." Şi se dau numele bărbaţilor... Deci se face un recensămînl al poporului întreg... Iată un subiect grozav de roman. Să faci recensămînlul unei comunităţi -■ şi să încerci istoria unui anumit timp... Dar în Numerii, istoria este expusa pînâ în luna a 11-a a anului 40. Însă aşa cum ne învaţă cărturarii ce s-au ocupat de biblioteca slîntă, istoria nu e descrisă cronologic, 1,2,3,4 ele. Despre cei 37 de ani ai migrării se vorbeşte puţin, de exemplu. Ce voia Moise? Să pună accentul, va să zică, doar pe acele lapte ale poporului care sîrtt în raport cu mîntuirea ce prin israeliţi trebuia să se conserve pentru toate ginţile. Vasile Tarnavski, pe care l-am consultat, mai adaogă: cei care au fost condamnaţi pentru murmurările lor să moară în pustiu, nedemni fiind să conserve revelaţiunea divină, sînt cam trecuţi cu vederea. Moise apoi descrie ce s-a întîmplat în luna una. Ele. El a "întors" ordinea cronologică a

istoriei pentru a aduce în prim plan ordinea triburilor şi funcţiile ce trebuiau acestea să le împlinească în drumul ce-l aveau de şi rabatul în înfăptuirea istoriei lor. Nu insistăm. Două amănunte sînt însă imposibil de ocolit: norul de foc, după care poporul trebuia să-şi îndrepte paşii; şi, doi: spaima ce- i cuprinde pe necredincioşi (şi lipsa de carne etc.)... care duce la înspăimîntarea poporului, ce nu mai doreşte să intre în ţara promisă. De unde, şi sentinţa supremă venită de sus. Şi din "capitolul 20" mai este de reţinut: moartea Mariamii şi... Moise şi Aaron care... Da, care se îndoiesc şi ei!... Drept pentru care li se spune că nu vor intra în ţara promisă. S-au îndoit! Şi au fost şi ei pedepsiţi. Ei, cei mari şi tari. Nu era acolo apă, în pustiul Sin, în Cadeş. Şi poporul blestema: "O, de-am fi murit şi noi cînd au murit fraţii noştri... La ce aţi adus voi obştea în pustiul acesta, ca să ne omorîţi şi pe noi şi dobitoacele noastre?" Aici Moise şi Aaron s-au dus în faţa poporului la uşa cortului şi au căzut cu faţa la pămînt. Deci s-au îndoit. O clipă, poate n- au mai crezut. Şi o clipă a fost suficienia pentru ca să piardă ţara promisă. Neîndurător s-a arătat cu ei marele timonier.

În istorie, împăraţii nu sînt doar neîndurători. Cruzimea este felul lor de a fi umani. Să ne reamintim de procesul pus în scenă la Alba lulia ca să justifice sentinţa dală la Viena. Supliciul de "La furci" trebuia să justifice holărîrea împăralului. Judecătorii se dovedesc destul de abili: ei încearcă să facă neadevărul să se asemene cu adevărul. Ca şi cum ar fi acelaşi lucru. Ca şi cum ura secretată de coroana imperială n-ar fi altceva decît esenţa firească a dreptăţii. Puterea, această imaterială existenţă, voia să se consolideze prin... juslificîndu-se... Pe vremuri, divinul, imateriala existenţă, cînd cineva doar după ce se îndoia îşi arăta neîndurarea... Acelaşi joc? Cu alţi actori - împăraţi invizibili aproape?

Căci vizibile sînt mai ales efectele puterii imperiale. Să ne întoarcem în dimineaţa de 28 Februarie 1785. Acum doar două sute de ani! Fragilitatea clipei nu-i altfel decît fragilitatea veacurilor. Pesle timp, memoria. Cuvintele spuse pe

cruce. Sau în faţa roţii nemiloase. Deci, la Alba- lulia, în februarie 1785: "Sărbătoare princiară".

Cităm din documentele vremii: "Cloşca e răstignii pe roată, i se dau vreo 20 de lovituri. îşi dă sufletul. Pe Horea îl ţineau legal şi în picioare doi ucenici ai gîdelui - ca să vadă în ce moarte îngrozitoare avea să sfîrşească tovarăşul său. Isprăvind cu Cloşca şi aruncîndu-l la o parte, au aşezat în locul lui pe Horea şi legîndu-l au început zgomotos a-i zdrobi picioarele cu roata, iar după a patra lovitură, începură a-l izbi în piept"... Corespondentul ziarului din Pozsony recunoaşte: "Horea merse fără nici o schimbare, cu inima îndrăzneaţă"... spre locul supliciului, spre roată. Un ziar francez relatează despre ţăranii români "obligaţi împreună cu şeful lor Horea să fie spectatori ai supliciului lui Cloşca, cel care a fost frillt cu roata fără să fie ştrangulat şi fără să primească lovitura de graţie. Pînă cînd trăia încă i s-a tăiat capul şi pe urmă a fost îmbucătăţit... în înjurăturile şi blasfemiile călăilor săi." înjurături şi blasfemii care au fost "împiedicate să fie auzite de către spectatori" din cauza "zgomotului şi bătăilor continue ale unui număr mare de toboşari". "Horea înainta cu curaj şi tărie pentru a suferi acelaşi supliciu, zicînd: "Eu mor pentru naţiune". El n-a scos nici un strigat şi u-a dat nici un semn de durere." El a văzut cum se înfăptui a tragedia.

O sărbătoare princiară, cu toboşari. Dar unde mai sînt toboşarii de altă dată? Unde mai sîni lobeie lor? Unde mai sînt crucile, roţile?

Roata, nepăsăloare, închisa în cercul ei, în secretul ei. Care, ridicată, îşi arătase esenţa. Esenţa existenţei sale. Ruperea impasibilă, a orice... La comandă. Unealtă. Ca şi crucea. Crucea şi roata. Unelte. Nu ca sapa şi plugul. Altfel. Ca şi ţeapa. Unelte, dar şi martori ai propriilor lor fapte. Martorii propriilor orori... Trebuie totul păstrat cu grijă. Şi tobele. Căci înainte de toate sînt martorii

puterii... Raţiunea lor de a fi: să-şi facă datoria, şi sensul datoriei lor împlinite să fie înţeles de tot natul. Unelte. Posedate de obsesia untului. Ce coşmar - pentru ele

!Cîte ierburi au pierit de-atunci, arse de fragilitatea clipelor. Horea n-a mai înviat. Dar oare a murit? Faţa lui albă - a prelungit în noi lumina acelei zile de februarie. Cuvintele spuse de el în drum spre roată luminează istoria. Pe roată el nu s-a îndoit. A simţit că-şi împlinise rostul. îşi terminase lucrarea. Moartea nu mai conta. Nu-i era frică de ea. Dovadă e faptul că o poftă de viaţă l-a făcut să privească senin spre Munţii Apuseni. Fericit. Avea chef să trăiască. Chiar de-a zis: "Mor pentru naţiunea mea", el ştia atunci că nu moare. Trece în noi, în poporul său, pe veci fără de moarte.

Horea! Horea! Dacă o să încep într-o zi să-i număr neamurile, ortacii, poporul - pentru a aşeza totul într-o carte, n-o să uit că începînd să-i scriu o epistolă lui Miodrag Bulatovici mi-am dat seama că ar trebui să mă aplec asupra martiriului celor fără de care n-am exista. Altfel ce rost ar avea scribul, Miodrag Bulatovici?

Despre "Duios Anastasia trecea"

Un profesor de la Conservatorul din Cluj-Napoca mi-a povestii acum peste un sfert de veac (ce repede fuge timpul!) ce i-a povestii un student de-al

său, sîrb de pe lîngă Reşiţa: că un partizan, Djarko Despotovici, dintr-un sat de pe iîngă Moidova-Nouă, în timpul războiului, într-o luptă cu nemţii scapă dintr-o încercuire, dai' constată că iubita sa, rănită, putea să fie prinsă de germani... Şi atunci Djarko Despotovici se înapoiază, la locul luptei, să-şi salveze iubita, periclitîndu-şi astfel viaţa...

Am plecat în Banat să aflu amănunte despre eroismul lui Djarko Despotovici. Am aflat. Dar n-am scris nimic despre tragica sa poveste, deoarece la Moldova-Nouă, întrebînd o femeie de serviciu, la un fel de cămin de oaspeţi, unde dormeam, dacă ştie ceva despre Djarko, mi- a spus că nu cunoaşte ceva deosebit... însă... despre partizanii din Serbia ea ştia cum treceau noaptea Dunărea, să doarmă prin satele noastre, şi cum unul dintre ei a fost ucis de nemţi şi pus în mijlocul satului... să nu lie îngropat!... şi cum o tînără învăţătoare, neţinînd cont de toate interdicţiile germanilor, l-a îngropat singură...

Mi s-a părut gestul învăţătoarei teribil! O Antigonă, cumva, dacă nu mai mult, fiindcă sîrbul ucis nu-i era frate, ca să-şi rişte viaţa pentru el, şi să-l îngroape... Nu-i era neam, nu erau de-un sînge, nu erau din aceeaşi ţară! nu erau de aceeaşi credinţă politică - fiindcă învăţătoarea nu era o luptătoae antifascistă... Dar ea a apărat o lege străbună, apărînd dreptul celui mort de a fi îngropat... Femeia care mi-a povestit despre fapta învăţătoarei nu-i ştia numele! O anonimă, cumva, nu o fiică de rege, apărînd onoarea unui mort, nici el fiu de rege, şi el un anonim... Doar doi anonimi reprezentînd două popoare vecine, două ţări despărţite de 1b apă luminoasă, Dunărea.

Am ştiut atunci, la Moldova-Nouă, că voi scrie despre cei doi tineri anonimi... Aşa a apărut "Duios Anastasia trecea" - o poveste despre duioşia, nostalgia, frumuseţea trecerii omului pe pămînt... Dar dacă despre români şi despre credinţele lor mă puteam descurca mai uşor, vorbind despre ei, despre sîrbi şi despre ce vor ei ce ştiam eu cine sînt?...

Din satul bunicilor mei din Dănceu, Mehedinţi, Oltenia, dacă ne urcam în cireşii din dealul Viilor

vedeam Dunărea sticlind în zare, şi dacă ne uitam dincolo de această lumină de argint, vedeam Serbia. Sigur că şi din sălciile de la marginea izlazului puteai să vezi pînă la sîrbi, dar trebuia să fie timpul potrivit. Oricum, de-aici nu vedeai oricînd Serbia. Şi n-o putea vedea oricine. Dar oricine ştia că seara soarele apune dincolo de Dunăre, adică ştia că soarele apune în Serbia. Şi cum el, sfîntul soare, asfinţea, adică sfinţea, adică devenea seara sfînt, era clar că el nu putea să ajungă sfînt decît în rai. Serbia să fi fost o parte a raiului?

Dintr-un punct de vedere, da. Dacă acolo se odihnea peste.noapte, sfinţind, luminosul soare. Dar din alt punct de vedere părea imposibil ca în Serbia să curgă pîraie de lapte şi malurile pîraielor să fie de mămăligă - şi oamenii toţi să fie fericiţi! Fiindcă ştiam sigur că sîrbii sînt oameni care n-

au sare pentru oi şi pentru vaci - şi veneau pe la noi să ia sare-drob, s-o lîngă vacile ca să prindă viţel, şi oile, ca să se mîrlească... Şi sîrbii nu aveau nici coşuri pentru lampa cu gaz! De li se spărgea coşul de lampă, ori se afuma de ajungea negru, sîrbii trebuiau să treacă Dunărea, să cumpere coşuri de sticlă de la noi de la oraş... Sigur e însă că şi ei erau oameni. Vorbeau. Se-nţelegeau cu ai noştri -

cei din Gruia, Izvoarele, Balta-Verde, Gogoşi, Crivina, sate de lîngă Dunăre. îşi strigau: Bă, vere! Sau: Bă, neamule! Aşa se spunea, şi aşa credeam... Pînă cînd într-o zi am văzut şi eu mai de aproape Serbia: plecasem la o moară din Balta-Verde, care avea şi presă de ulei, cu căruţa încărcată cu saci cu grîu şi floarea soarelui. Caii îi mîna unchiul Comei, fratele mamei, din Pauşa-Bihor. Cum unchiul Cornel a murit

în război, această amintire trebuie să fie de pe vremea cînd nu începuse războiul... Eu m-am născut în 1935. Cîţi ani aveam cînd ne-am dus la moară la Balta-Verde şi-am văzut la cişmeaua de lîngă Dunăre, în Izvoarele, o nuntă? - şi nuntaşii adăpînd Mireasa?... Cu siguranţă că era într-o zi de Luni - Lunea se adapă miresele. Ei, şi ce văd eu acolo?... Toţi nuntaşii, de mînă, chefiţi, jucau pe malul

Dunării, înşiraţi - şi cu mireasa în capul horii! U-iu-iu-iu-iu! Şi cînd mă uit mai bine, văd pe malul sîrbilor, ca într-o oglindă, o nuntă, şi cu mireasa în capul horii! U-iu-iu-iu-iu! Şi lăutarii - cu tobele, clarinetele, fligoamele! Şi ai noştri, şi sîrbii, la tel - căci jucau acelaş joc, şi cîntecele de la cele două bande de lăutari deveniseră unul, se uniseră peste Dunăre, ca un fel de curcubeu... Şi chiar că parcă

apăruse şi un fel de curcubeu!... Va să zică şi sîrbii, făceau nunţi, bre, cu mirese!... Şi din poveşti eu nu prea auzisem să se facă nunţi în rai. Dar era bine şi aşa, dacă ei erau oameni şi aveau lăutari!..

.De altfel, al lui Sava, din Dănceu, cu care neamul nostru s-a înrudit mai tîrziu, nu era şi el venit din Serbia? Era. E drept că era cam petrecăreţ, dar nu-şi pierdea minţile la bucurie şi nu scotea cuţitul şi nu dădea cu parul, ca unii de-ai noştri, daţi dracului!... Iar unchiul Silică nu mergea el cu luntrea noaptea să prindă peşte în Dunăre - şi nu se întîlnea el pe apă cu pescarii sîrbi?... Aşa e! Şi totuşi, totuşi, soarele apunea în SerbiaIAcolo era ceva! - trebuia să fie ceva deosebit dacă el sfinţea peste Dunăre, la sîrbi!

Primii sîrbi în carne şi oase i-am văzut în timpul războiului: erau cam o sută. Ion a! lui Fănită, Gicu lui Tută, Ion al Bălii, vecinii mei au numărat şi ei: o sută. Doar cineva a zis că erau 99! Poate! Erau călări. Erau partizani! ni s-a spus. Trecuseră Dunărea ţinîndu-se de cozile cailor. Bărbaţi frumoşi, cu arme... A fost cea mai mare armată din lume pe care am văzut-o! Ce era grozav - faţă de alte armate care au trecut mai tîrziu pe la noi prin sal, de diverse naţii, în căruţe, maşini, pe motociclete, pe jos - ce era grozav era faptul că pe

sîrbi nu-i lătrau cîinii! Să treci prin mijlocul salului, de la Podiţ, pînă spre capătul comunei, cel din spre Severin - şi să nu te latre un cîine, era nemaipomenit! înseamnă că aveau ei - oameni şi cai - un miros cunoscut, un miros ca al cailor şi oamenilor de pe la noi! Şi încă ceva: noi, copiii, ciopor, în urma sîrbilor! Nici nouă nu ne-a fost frică de ei, deşi aveau arme. Nu păreau străini, nu erau, unii chiar vorbeau româneşte! Minune! Oamenii din locul unde apunea soarele, oamenii din rai ştiau şi româneşte! Nu era rău!

Mai tîrziu alte armate au trecut pe la noi prin sat, şi a fost altfel... Altfel a fost şi cînd au trecut prin aer acele armate de avioane, mergînd să bombardeze Ploieştiul!... Oho, nişte păhărele care lăsau dîre albe pe cer - şi uruiau!... De frica lor, intram în casă şi adormeam. Răul de mare, răul de avion, de

mai tîrziu, frica de necunoscut care la unii vine cu foame, sau cu somn...- Eu am simţit această frică de moarte auzind avioanele americane... Şi cînd au bombardat prin părţile Severinului, prin ajunul Pastelor, umplînd şi cerul, noaptea, cu luminile rachetelor, eu de frică am adormit în casă, cu perna pusă pe cap

.De ce-am spus aceste lungi cuvinte? Pentru a arăta de ce-am scris "Duios Anastasia trecea": fiindcă de mic am început să învăţ cine sînt sîrbii şi ce vor ei, şi fiindcă atunci cînd am allal înlîmplarea cu partizanul sîrb ucis - îutîmplare care slă la baza lucrării mele - cînd am aflat deci acea înlîmplare mi-

ani dat seama că sîrbii sînt oameni sfinţi, dacă ei pot muri pentru o Idee!...

Despre Miodrag Pa vio viei

F, cumva firesc să ne amintim în aceste clipe olimpice de cel care a adus concetăţenilor săi vestea victoriei de la Marathon, zicînd prăbuşindu-se: "Am învins!"

După patruzeci de kilometri de alergare sufocantă şi fericită, el cade în faţa lor conjugînd un verb, al Victoriei: "Am învins!". Epuizat, învins de el însuşi, maratonistul, rostind numele victoriei, intră şi iese din istorie cu aceste vorbe. El e un verb. Vestitorul (Verbul!) şi-a făcut datoria.

Poetul este şi el un vestitor care conjugă fericitul verb al victoriei. Poetul este şi el un asemenea verb. Dar nu trebuie să ne grăbim, căci mai există şi vestorii ce vin la Iov să i anunţe că boii şi asinele şi robii i au fost trecuţi prin ascuţişul săbiei... că feciorii şi fetele i-au murit...şi oiie i-au ars! Aceşti vestitori anunţă dezastrul, puterea forţei satanice.

Al doilea vestitor îi zice lui Iov: "Focul lui Dumnezeu a căzut din cer şi a ars oile tale şi pe robii tăi şi i-a mistuit. Şi am scăpat numai eu singur şi am venit să-ţi dau de veste."

Iată cum aceşti vestitori au scăpat doar ei singuri şi au venit să aducă vestea tragică.

Vestitorii, alergînd, conjugă două verbe, ei sînt martorii victoriei şi ai înfrîngerii. Poetul este şi el un vestitor al lui Iov.

Miodrag Pavlovici fiind contemporan cu Grecia antică şi cu Iov, fiind un vestitor al victoriei şi un vestitor al lui Iov - este un poet.

La Miodrag Pavlovici timpul nu are viitor şi trecut, el nu curge continuu şi doar înainte, el merge şi înainte şi înapoi - şi astfel ne aflăm într-un prezent perpetuu, acum sîntem dinaintea zidirii lumii, acum ne aflăm după desăvîrşirea apocalipsei. Mereu marlor şi vesiitor al acestui prezent mobil, mişcător, al acestei suveici cate ţese toate conjugările verbelor, al acestei suveici (altă comparaţie n- am!) care este clipa ce navighează unind ce-a tost cu ce va fi, desfiinţînd cronologia şi ierarhia anilor, Miodrag

Pavlovici contopeşte geografia şi istoiia într-un punct viu, al zilei de azi, unde toate se condensează, ce-a fost şi ce va fi. începutul, care e un punct, şi sfîrşitul, care e alt punct, se suprapun unul peste altul, memoria şi visele noastre se suprapun, punct peste punct, dîrid clipa, esenţa existenţei. Aşa că nu e de mirare că în versurile lui Miodrag Pavlovici Atena veacurilor fosilizate apare vie, contemporană, la fel ca şi drumul spre Delfi, la fel ca şi zeii, la fel ca şi o biată găină!

Vestitorii se află mereu între realitate şi imaginaţie, între- trăire directă şi mărturie. Totul e văzut, auzit, închipuit, totul presupunînd bucuria vestitorului şi suferinţa sa... Uneori se întreabă:

"Ce zi a Facerii e astăzi'?" Asta înseamnă că facerea lumii încă nu s-a tenninat, că divinul continuă, dar încă nu şi-a desăvîrşit creaţia'? Sau că zidirea lumii este o creaţie continua?

Miodrag Pavlovic e un locuitor al Balcanilor, fiindcă e şi un locuitor al Hladei. Deci al începuturilor. Deci al bucuriilor nimicitoare şi al vinovăţiilor tragice. Nume de cetăţi istorice îi populează[1] geografia, nume de zei îi veghează

creşterea şi descreşterea timpului, clipa. F un ţinut pe care şi-l conturează ca pe o grădină personală. Un sanctuar'? Oricum, aşa cum am mai sugerat, aici şi moartea unei găini e tulburătoare (tragică) precum pieirea unui semizeu. Cineva e vinovat de moartea ei, oamenii, sau foamea oamenilor, sau nepăsarea. Niciodată nu se ştie totul precis. Istoria e cu atît mai exactă cu cît rămîne mai

imprecisă. Istoria - adică povestea despre oameni, vestea despre păsări şi obiecte, despre sentimente şi resentimente

.Dar nu doar de la greci şi de la apropiaţii lui Iov învaţă Miodrag Pavlovici verbele... Vestitor este şi credinciosul servitor Miliutin, cel care vine de la bătălia de pe Cîmpia Cosovo ţinîndu-şi mîna dreaptă în mina stîngă, avînd şaptesprezece rane, şi calul plin ele sînge... Zice Miliutin: "Toii, larino, au rătnas, şi-au căzui la Cosovo; însuşi Lazărcel slăvii Domnul noslru a căzui... A căzut lug, tatăl tău, apoi iarăşi au căzut opt din fraţii Jugovici cari s-au luptat cu foc unul pentru celălalt. Pînă ce-au căzut de toi".

Iată ce ne vesteşte Miodrag Pavlovici despre Kalemegdan, vechea cetate a Belgradului: *"Zeii sini aceia care chită*
pe ramurile goale."

Uneori structura poemului urmăreşte arhetipalul: o vînăloare colidiană devine o vînătoare magică, sau cu elemente din basme, sau devine pur şi simplu o Iniţiere, Vînătoarea...

"M-am dus cu frate-meu la vînătoare
aveam cu noi cai buni şi arme
iar codrul de jivine era plin.
Dar fratele meu cel tăcut
graiul fiarelor îl înţelegea:
lupii ne vorbeau despre frăţie,
urşii despre dreptate,
dînd de-un mistreţ auzeam glasul străbunicului,
păsările ne aminteau nişte surioare"

Vînătorii se întorc în sal cu mîna goaiă, negăsind în periplul lor nicio fiară. Pădurea e lărîmul paradisiac, în care doar ei, vînătorii, sînt nişte intruşi? Se reîntorc ei din grădina dintîi, nemairecunoseînd-o? Miodrag Pavlovici nu ne dă mură în gură. Ştie să fie şi sibilinic, vrea să ne îndemne să învăţăm a dezlega taine... Pre cei pătrunşi în pădure, reveniţi acasă, îi părăsesc şi soţiile! Cotidianul îşi are legile sale realiste. Şi totuşi: ... Căci şi aici ar putea exista un totuşi:
"Doar caii noştri, ne puri ară cu credinţă dintr-o mai mică într-o mai mare depărtare, iar păsările, ne zburau deasupra capului, tot cerul spulberîndu-iii-l de nori."
Uneori deosebirea dinlre om şi animal e dificil de lacul, ironia amorului descălusindu se. Cîinii se plictisesc, bunăoară, sau chiar încep sa mediteze, în limp ce oamenii - hoţi trec podul sau se scalda în cada. Alleori deosebirea dinlre organic şi mineral e dificil de sesizai. Iată, bunăoara, "In drum spre Delii", poem ce-ar merita în întregime citai... Aici e o vale care" nu primeşte aşezari."
"Aici nit încolţesc nici arborii, nici iarba
Pămîntu-i ros pînâ la oase,
(superb!)
iar focului i-au secat izvoarele. E oare aceasta paracla pustiului sau uşile deschise către nefiinţă?" Peisajul e zguduitor, iar întrebarea celui care ne-o vesteşte este şi ea zguduitoare. Dar există un lotuşi, chiar în strofa următoare, dătător de speranţă! Apocalipsul nu poate fi irecuperabil'? Taina vieţii stă poate în acest veşnic schimb între organic şi anorganic. Chimia elementelor moarte devine prinţr un miracol chimie organică şi astfel apare acel totuşi!...
"Şi lotuşi melcul se iveşte din cenuşă într-un tîrziu, iar norii uscaţi (superb!)
despre care nici prorocirile n-au dat de ştire ajung deasupra văii şi auzi, în vîrtoasa lor ţesătură se deapănă un nou grai" Finalul anunţă cumva o nouă Facere?
"Oare să se nască frumuseţea noului veac din pîntecul nimicniciei sau covoarele se întind în taină

întru sosirea altor neamuri?" Chiar dacă neamurile noi nu vor păşi imediat pe întinsele covoare, pe ele va păşi melcul urnii, fiinţa aceasta fragilă care a învins Nimicnicia.

În altă parte "Fiul lui Deucalion şi al Pihrei" povesteşte "cum s a prăpădit lumea":

"Înii amintesc era înfăptuit Apocalipsul apele se retrăgeau, creştetul meu se uscase şi un şirag de peşti morţi îmi atîma pe gît." O împietrire a lumii, o reînviere a ei, şi-apoi iarăşi o cădere în flăcări şi în potop?

Orice-ar fi, glasul răniîne, cuvîntul dăinuie, vestitorul vorbeşte. Şi cît omul vorbeşte, Creaţia nu poate muri.

Şi chiar cînd vestitorul oboseşte, ca în 'Titular la plimbare", spunînd:

"M-arn săturat să fiu poet eroii sînt demult înmormîntaţi jocurile sînt întrerupte." ... chiar cînd vestitorul oboseşte să mai fie poet, spunînd:

"Pe drumul către Delfi nu mai soseşte nimeni"

... chiar atunci:

"Cea mai frumoasă laudă e poezia Cînd e închinată puternicului neam al formelor" Are dreptate acest puternic martor-vestitor al formelor vieţii şi morţii, al formelor lumii... Şi fiindcă Miodrag Pavlovici are dreptate aducînd un elogiu

formelor, să ne reamintim că bătrînul marinar - întîiul! - Noe ne-a adus pe corabia sa - salvînd-o de potop! - ne-a adus viaţa sub formă de forme, sub formă de seminţe, de păsări, animale, lighioane, caise, pere... Ba mai mult, Noe a luat pe arca sa şi mărul! nenorocitul măr care ştiţi ce pacoste ne-a adus, cunoaşterea!... Ba mai mult, Noe a luat pe corabia sa şi Răul! a luat pe corabia sa şi pe

afurisitul de şarpe, salvîndu-l de la prăpăd! Ba mai mult, ca într-o legendă românească, Noe l-a luat pe corabia sa şi pe diavol, salvîndu-1! şi pricopsindu-ne cu el!... Deci Noe ne- a adus formele vieţii, dar şi formele Binelui şi ale Răului, Noe, formalistul!... Dar Noe, primul vestitor care în arca sa ne aduce şi probele materiale şi morale ale vestirii sale, seminţele, animalele toate - nu ne spune un

cuvînt - nu este poet
pînă la capăt? - despre
animalele şi seminţele ş

iIo miele vieţii dispărute în timpul potopului!...

Să recapitulăm, ca într-o fabulă.

Va să zică Noe merge pe mare cu seminţele, animalele şi păsările pe care le va salva întemeind noul pămînt şi noua lume, întemeind puternicul neam ai formelor. Şi morala ar fi... că în timp ce acum aceste toate seminţe germinează, şi păsările cîntă - nimeni nu cunoaşte (şi nimeni n-o să ştie vreodată?) ce fel de seminţe, ce fel de păsări, ce fel de animale şi seminţe au fost cele pe care, pe corabie, animalele şi păsările (şi chiar Noe!) le-au mîncal!... Le-au mîncat ca să poală traversa potopul!...

Poetul trebuie să ne vestească (pentru a nu fi uitate!) şi ce ne-a ascuns Noe, şi ce s-a petrecut pe corabie în timpul potopului, să ne spună şi cum s-au numit acele seminţe şi fiinţe care au fost păpate şi nu mai sînt pe pămînt - şi care trăiesc doar în visele noastre, uneori...

Miodrag Pavlovici, vestilorule, te ascultăm: cum se numesc aceste fiinţe şi seminţe necunoscute de noi?

îngerul tăiat

Crăişorul Marcu citeşte cărţile bătrîne - şi spune ce scrie în ele: a cui trebuie să fie domnia, a urmaşului lui Uroş!

Craiul Vucaşin se supără foarte pe Marcu, fiui său! şi vrea să-l spintece cu hangerul - fiindcă nu zisese că domnia i se cuvine lui, lui Vucaşin!... Marcu nu voise să mintă - el citise ce scriau cărţile bătrîne. Vucaşin vrea să-l omoare - Marcu fuge în jurul bisericii, apoi intră în biserică, să scape cu zile.

Aici naratorul popular are două variante: prima: Vucaşin să intre în lăcaşul sfînt şi să-şi ucidă fiul! - săvîrşind cu o lovitură de hager două năprasnice păcate!...

Dar cînd sosi Craiul Vucaşin la uşa cea sfîntă, uşa era închisă.

Naratorul alege varianta a doua: craiul nu poate pătrunde în biserică şi nu-şi poate astfel duce pînă la capăt mînia: că rămăsese fără domnie - pentru un simplu adevăr
ciiit de fiul său în cariile băl rine!

Nnrlorul simte însă că mînia craiului nu se poale stinge din senin: cum se-nfuriase el pe fiu -său, că acesta nu spusese o minciună, se pulea înfuria şi pe Dumnezeu, că-l lăsase pe Marcu să spună adevărul!...

Deci ce face Vucaşin în mînic, în fata uşii închise?

Dă în stîlpul bisericii cu hangerul! Şi-atunci - ce se- nlîniplă?

începe din stîlp a picura sînge.

O minune?! Sau o crimă? Craiul Vucaşin crede că şi - a ucis fiul! Naratorul anonim îi dă o şansă: Vucaşin se văietă:

- *"Vai de mine, pentru Domnul sjvitul! Că răpusei pe fiul meu Marcu!"*

Dar se-aude un glas din înlăuntrul bisericii: *"Ascultă-mă, Vucaşine craiul Tu nu tăiaşi pe fiul tău Marcu, Ci tu tăiaşi pe-un înger din ceruri!"* (s.n.)

Teribilă întorsătură: Vucaşin taie un sfînt, păcat uriaş! Oricum, cel puţin egal cu uciderea de fiu...

Naratorul a scos alt as: Vucaşin nu şi-a ucis fiul, dar tăind un înger, îşi blestemă plin de furie fiul: *"Să n-ai copii, tuci înmormîntare, Şi să nu-ţi dai sufletul din tine Pin' nu-i sluji la turci pe-mpăratuT'*

Cumplit blestem, mai ales că e vorba de un blestem de tată!

Naratorul scoate alt as: crăisorul care a spus adevărul - fiindcă toată bătălia aici este pentru adevăr! - trebuie fericit: şi este fericit de un copil, Uroş împăratul, noul împărat! Care copil este şi finul său!

-"O, nasule, Domnul să-ţi ajute! Luminează-ţi faţa în divanuri! Sabia ta să taie în lupte! (ingenioasă metaforă a bărbăţiei!) Peste tine viteaz să nu fie! Numele tale să se pomenească,Pînă-i luna şi soarele mîndru!" Şi naraiorul încheie:

"Ce-i doriră, toate se-mpliniră" Numele Crăişorului Marcu pomenite sînl şi azi, de noi, aici, la,..

Dacă Marcu minţea, tatăl său Vucaşin era domn - şi atunci Vucaşin nu tăia un înger.

Dar naratorul anonim a vrut să ne spună nu povestea unor mincioşi, ci altceva - şi anume că:

Hangerul poate tăia un înger din ceruri, mai poate face asta, dar neputincios este să ucidă un adevăr citit în cărţile bătrîne!

Noi sîntem acum nişte cetitori tineri... Să citim precum crăişorul Marcu bătrînele cărţi, ca şi cărţile noastre să aibă şansa să ajungă bătrîne.

Aceasta e învăţătura pe care ne-o lasă Vuk Stefanovici Karagici. Sînt sigur că Vuk Slefanovici Karagici se află acum printre noi şi ne aude. iţi mulţumim, Vuk!

CUPRINS

Tipării la S.C. Polidava S.A. DHVA Bucureşti, 199

8CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII
ISBN 973-9172-75-X